V-40345

V. Matin • M. Bronštein

EESTI NSV PÕLLUMAJANDUSE KOLLEKTIVISEERIMINE NING SELLE SOTSIAALSED JA MAJANDUSLIKUD TULEMUSED

V- 40345

V. MATIN, M. BRONŠTEIN

EESTI NSV PÕLLUMAJANDUSE KOLLEKTIVISEERIMINE NING SELLE SOTSIAALSED JA MAJANDUSLIKUD TULEMUSED

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1959

AUTORITELT

Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei, samuti rahvademokraatia maade kommunistlikud ja töölisparteid on omandanud maailma-ajaloolise tähtsusega kogemusi põllumajanduse sotsialistlikul ümberkujundamisel mitmesugustes konkreetsetes tingimustes, sealhulgas ka Eesti NSV tingimustes.

Nende kogemuste tundmaõppimisel ja üldistamisel on nii teoreetiline kui ka praktiline tähtsus. See on vajalik meie maa sotsialistliku majanduse edasiarendamise tähtsate probleemide läbitöötamiseks, samuti rahvademokraatia maades sotsialismi majandusliku baasi ülesehitamise ülesannete lahendamiseks.

Koos ideoloogilise võitluse teravnemisega on viimasel ajal sagenenud katsed laimata ja halvustada põllumajanduse sotsialistliku ümberkujundamise protsessi. Mitmesugused kodanlik-emigrantlikud ringkonnad levitavad pahatahtlikku laimu kolhoosikorra kohta. On aktiviseerunud revisionistlikud ja oportunistlikud elemendid, kes püüavad agraarküsimuse lahendamise marksistlik-leninlikku teooriat asendada kodanlik-liberaalsete kontseptsioonidega.

Eestis kujunenud agraarsuhete tegeliku arenemisprotsessi tundmaõppimine, samuti põllumajanduse sotsialistliku ümberkujundamise protsessi ning selle sotsiaalsete ja majanduslike tulemuste analüüsimine lükkab täiesti ümber kodanlikud ja revisionistlikud väljamõeldised.

Seoses sellega tuleb tervitada Eesti NSV Teaduste Akadeemia kirjavahetajaliikme R. Antonsi teose «Agraarsuhted kodanlikus Eestis» ilmumist, milles marksistlik-leninlikelt positsioonidelt analüüsitakse kodanlikus Eestis valitsenud agraarsuhteid. Eesti majanduse olukorda kodanliku diktatuuri perioodil, samuti Eesti NSV-s sotsialismi ülesehitamise mõningaid iseloomujooni ja ise-

ärasusi on oma töödes käsitlenud ka majandusteaduste kandidaat E. Brandt.

Käesoleva teose autorid ei pretendeeri Eesti NSV põllumajanduse sotsialistliku ümberkujundamisega ja edasiarendamisega seotud küsimuste kogu kompleksi täielikule valgustamisele.

Teose eesmärgiks on, esiteks, näidata, kuidas on rakendatud individuaalse väike- ja kesktootmise sotsialistliku ümberkujundamise üldisi seaduspärasusi Eesti NSV konkreetsetes tingimustes, teiseks, selgitada Eesti NSV-s võitnud kolhoosikorra sotsiaalset ja majanduslikku tähtsust, kolmandaks, analüüsida mõningaid Eesti NSV kollektiivse põllumajanduse arendamises esinenud puudusi ja vigu, neljandaks, käsitleda Eesti NSV-s võitnud kolhoositootmise edasiarendamise küsimusi kommunistliku partei ja Nõukogude valitsuse ajalooliste otsuste valguses.

I PEATÜKK

PÕLLUMAJANDUSE SOTSIALISTLIKU ÜMBERKUJUNDAMISE EELDUSED EESTI NSV-s

1. Kodanlik Eesti kui imperialistlike riikide poolkoloniaalne maa

Agraarsuhete arenemist Eestis nõukogude korra kehtestamiseni iseloomustab eesti talurahva sajanditepikkune võitlus maa eest, pärisorjusliku ja kapitalistliku ekspluateerimise vastu. Feodaalse ja rahvusliku rõhumise läbipõimumise tagajärjeks olid eriti julmad ekspluateerimisvormid. Saksa parunite majanduslik ja poliitiline valitsemine oli eesti rahvale raskeks ajaloojärguks. See valitsemine vajutas oma pitseri kogu agraarsuhete arenemise käigule kuni nõukogude võimu kehtestamiseni. Eesti talurahvas pidas raugematut võitlust feodaalse ja rahvusliku rõhumise vastu. Terav klassivõitlus väljendus sageli talurahva ülestõusudes, mida saksa feodaalid julmalt maha surusid.

Pärisorjuse kaotamine Venemaal, mille koosseisu kuulus ka Eesti, rajas tee kapitalismi arenemisele põllumajanduses, kuid Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsioonini säilisid ikkagi veel feodaalsed jäänused. Kapitalismi arenemine Eesti põllumajanduses toimus preisi teed mööda. Ühtlasi intensiivistas kapitalismi arenemine põllumajanduses talurahva kihistumist, põhjustas klassivastuolude tekkimist ja süvenemist külas. Enne kapitalismi arenemist põllumajanduses rõhusid peaaegu kogu eesti talurahvast saksa mõisnikud, parunid. Kapitalismi arenemine külas tekitas maakodanluse, kes koos saksa parunitega rõhus eesti talupoegi.

Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni künnisel oli Eestis põhiline osa maast mõisnike käes. 1149 mõisa

valduses oli 58 protsenti kogu maast. Ühe mõisa kohta tuli keskmiselt 2113 hektarit maad. Samal ajal oli 51 640 talumajandite valduses kõigest 42 protsenti kogu maaomandist. Peale selle oli üle 23 000 rendimajandi ja nende poolt renditud maa suurus moodustas 23 protsenti mõisnikele kuuluvast maast.[1] Revolutsioonieelset agraarkorda Eestis iseloomustab ka talurahva suur diferentseerumine. Ühel poolusel asus ligi 30 000 majandit, millest igaühel oli omandiõiguse või rendi alusel üle 30 hektari maad; need olid peamiselt kulaklikud, kapitalistlikud majandid. Teisel poolusel üle 100 000 põllutöölise olid mõisaorjuses. Ligikaudu 70 protsenti maaelanikkonnast olid kas maata põllutöölised või rentnikud.[2]

Eesti talurahva ja põllumajandusliku proletariaadi valdavat enamust ekspluateerisid nii mõisnikud kui ka «hallparunid», s. o. kulakud, kusjuures poolpärisorjuslikud ekspluateerimisvormid põimusid kapitalistliku ekspluateerimisega.

Eesti töötavat talurahvast võitluses maa eest, mõisnike ja kulakute rõhumise likvideerimise eest juhtis eesti töölisklass, kes kasvas ja karastus koos kogu maailma töölisklassi eelväega — vene proletariaadiga. Eesti töötav talurahvas võttis aktiivselt osa omaenda proletariaadi juhtimisel ja koos vene töölisklassiga 1905. ja 1917. aastal toimunud revolutsioonilistest lahingutest tsaari, mõisnike ja kapitalistide vastu.

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon, mis kujutas endast pöördepunkti kogu inimkonna ajaloos, oli suure tähtsusega ka eesti rahva edasisele saatusele. Mõisnike ja kodanluse võimu likvideerimine ning proletariaadi diktatuuri kehtestamine tõi endaga kaasa eesti töötajate vabastamise kapitalismi ikkest. Eesti rahvas sai esmakordselt ajaloos omariikluse. Eesti rahva ees avanes võimalus üles ehitada sotsialistlik ühiskond.

Leninliku maadekreedi alusel läbiviidud kogu maa natsionaliseerimine ja sealjuures mõisnike maade konfiskeerimine tegi jäädavalt lõpu pärisorjuse jäänustele, tugevdas töölisklassi ja töötava talurahva liitu, kindlustas selles liidus töölisklassi juhtivat osa, lõi soodsad tin-

---

[1] «Eesti Põllumajandus», Statistiline aastaraamat, Tallinn 1923, I kd., lk. 17—20.

[2] R. Antons, Agraarsuhted kodanlikus Eestis, Tallinn 1957, lk. 21.

gimused põllumajanduse sotsialistlikuks ümberkujundamiseks. See oli hoobiks põllumajanduse kapitalistlikele elementidele. Konfiskeerimisele kuulusid suured kapitalistlikud mõisad, samuti piirati kulaklikku ekspluateerimist. Eestis konfiskeeriti mõisnikelt rohkem kui 2,4 miljonit hektarit maad, mis anti rahva omandiks. Eesti töötav talurahvas vabanes võlgadest ja iga-aastastest rendimaksetest parunitele üle 45 miljoni kuldrubla suuruses summas ning kulutustest maa ostmiseks.

Nõukogude võimu esimeste sotsiaalsete ja majanduslike abinõude edukas rakendamine Eesti territooriumil, sealhulgas ka maadekreedi elluviimine, pidi paratamatult esile kutsuma klassivõitluse järsu teravnemise, samuti Eesti mõisnike ja kodanlaste ühendatud jõudude intensiivsema püüdluse kaotatud majandusliku ja poliitilise võimu tagasisaamiseks. Kuna kontrrevolutsioonilistel klassidel ei olnud küllalt jõude omal maal, lootsid nad abi välismaiselt interventsioonilt. Siin tuli kujukalt esile eesti kodanluse rahvavastane, reeturlik pale. Võitluses nõukogude võimu vastu, oma rahva vastu muutus eesti kodanlus välismaise imperialismi ustavaks toeks ja agentuuriks. Sealjuures muutis eesti kodanlus, vastavalt muutustele rahvusvahelises olukorras, pidevalt oma orientatsiooni, esinedes kord Saksa imperialismi agentuurina, kord Ameerika-Inglise bloki kuuleka teenrina, vahel aga teenides kõiki neid peremehi üheaegselt.

Võitluses nõukogude võimu vastu taotles eesti kodanlus töölisklassi isoleerimist, seepärast püüdis ta töötavaid talurahva hulki töölisklassist iga hinna eest eemale kiskuda. Selleks õhutas kodanlus natsionalismi ja kasutas aktiivselt ära neid vigu, mis esinesid agraarpoliitikas Eesti Töörahva Kommuuni tegevuse perioodil.

Leninlik maadekreet, mida täiendati 19. veebruaril 1918. aastal välja antud maa sotsialiseerimise seadusega, eeldas ühelt poolt seda, et riik jätab enda kätte mõned suurmajandid sotsialistliku tootmise organiseerimiseks põllumajanduses, teiselt poolt aga annab konfiskeeritud mõisamaade põhilise osa maata ja vähese maaga talupoegade kasutusse.

Ellu viies mõisamaade jaotamise ja võrdsustava maakasutuse organiseerimise printsiipi, lähtusid bolševikud vajadusest lõpule viia kodanlik-demokraatlik revolutsioon,

tugevdada proletariaadi diktatuuri, koondada selle ümber talurahva põhihulgad ja seega avada tee põhjalikele sotsialistlikele ümberkujundustele. Selles küsimuses juhindus bolševike partei marksistlik-leninlikust printsiibist, mille järgi agraarküsimus tuleb allutada sotsialistliku revolutsiooni põhiküsimusele — proletariaadi diktatuuri kehtestamise ja kindlustamise küsimusele.

Aga just sellest printsiibist ei pidanud kinni Kommunistliku Partei Eestimaa organisatsioonid oma agraarpoliitikas. Mõisamaid talupoegade vahel ära ei jaotatud, vaid neil püüti organiseerida põllumajanduslikke kommuune. Sealjuures viidati sellele, et majanduslikult ei ole otstarbekohane kapitalistlikke suurmajandeid killustada, samuti viidati suurtootmise eelistele väiketootmisega võrreldes jne.

Eestis oli Venemaa põhiliste piirkondadega võrreldes rohkem niisuguseid suuri mõisamajandeid, kus rakendati ajakohast põllumajanduslikku tehnikat ja agrotehnikat. See asjaolu ei saanud muidugi jätta mõju avaldamata nõukogude võimu agraarpoliitikale Eestis. Põllumajanduse sotsialistliku ümberkujundamise materiaalse ja tehnilise baasi loomise huvides oli siin vaja säilitada teatud arv mõisaid eeskujulike sotsialistlike majanditena.

Kritiseerides Ungari Nõukogude Vabariigi juhtide vigu, mis olid analoogilised Eesti Töörahva Kommuuni vigadega talurahvaküsimuses, juhtis V. I. Lenin tähelepanu sellele, et isegi kõrgestiarenenud maades on säilinud küllalt palju latifundiume, samal ajal aga on seal ka niisuguseid maatükke, mida ei harita suurkapitalistlikul, vaid poolfeodaalsel viisil. Järelikult on võimalik säilitada suurtootmist ja ühtlasi anda väiketalupoegadele neile väga vajalikku maad, lõigates selle ära latifundiumide küljest, mida haritakse poolfeodaalsel viisil. Vastasel korral ei märka väiketalupoeg vana ja uue korra erinevust, proletariaadi diktatuur aga ei suuda püsima jääda.

Need leninlikud seisukohad käivad veelgi suuremal määral Eesti kohta. Asjaolu, et Eestis oli hulgaliselt maata ja vähese maaga talupoegi, kes sajandeid olid maast unistanud, mõisamajandite suured pindalad, poolfeodaalsete ekspluateerimisvormide säilimine 1917. aasta oktoobrini ja põllumajandusliku proletariaadi mittekülllaldane teadlikkuse tase — kõigest sellest tulenes vajadus anda suurem osa konfiskeeritud mõisamaadest sulaste

ja kehvikute individuaalkasutusse, et tugevdada töölisklassi ja talurahva põhihulkade liitu ning kindlustada proletariaadi diktatuuri. Maa andmine talupoegadele oleks seega avanud tee põllumajanduse edasiseks sotsialistlikuks ümberkujundamiseks.

Väärad seisukohad agraarküsimuses viisid töölisklassi osalisele isoleerumisele töötavast talurahvast. Eesti kodanlus, keda avalikult toetasid välismaa interventsiooniväed ja kes töötavate talurahva hulkade petmiseks kasutas ära Eesti Töörahva Kommuuni vead agraarküsimuses, suutis kukutada nõukogude võimu Eestis ja kehtestada omaenda diktatuuri.

Oma ajutisest lüüasaamisest hoolimata avaldas nõukogude võim tugevat mõju kogu Eesti edaspidisele sotsiaalsele ja majanduslikule arengule. Pärast Suurt Oktoobrirevolutsiooni ei olnud enam võimalik täielikult restaureerida vana, poolfeodaalset korda põllumajanduses. Innustatuna NSV Liidus toimuva sotsialistliku ülesehitustöö edusammudest hakkas eesti töörahvas südilt võitlema nõukogude võimu taaskehtestamise eest Eestis.

Eesti kodanlus tuli võimule ja kehtestas oma diktatuuri ainuüksi Ameerika-Inglise imperialismi abiga. Just välismaine interventsioon oli peamiseks põhjuseks, miks nõukogude võim Eestis lüüa sai. Välismaise imperialismi abi vajas eesti kodanlus ka selleks, et säilitada oma diktatuur, võidelda oma rahva vastu ja organiseerida nõukogudevastaseid avantüüre. On selge, et välismaa imperialistlikud ringkonnad ei toetanud eesti kodanlust omakasupüüdmatult. Selle eest pidi eesti rahvas maksma oma sõltumatusega, muutuma monopolistliku väliskapitali ekspluateerimise objektiks.

V. I. Lenin märkis, et imperialismi ajastule on tüüpilised mitte üksnes kaks riikide põhirühma: asumaade valdajad ja asumaad, vaid ka mitmesugused sõltuvate riikide vormid, kes on poliitiliselt ja vormiliselt iseseisvad, kuid tegelikult mähitud finantsilise ja diplomaatilise sõltumuse võrkudesse. Selliseks vormiliselt iseseisvaks, tegelikult aga monopolistlikust väliskapitalist täiesti sõltuvaks maaks oli Eesti kodanliku diktatuuri perioodil. Eesti kodanlus oli välismaiste imperialistlike riikide teenistuses, tema poliitika oli täielikult allutatud nende huvidele.

Eesti kodanlus võis ekspluateerida oma rahvast ainult

tingimusel, kui ta soodustas rahva veelgi suuremat ekspluateerimist välismaiste monopolide poolt.

Eesti kodanluse majanduspoliitika olenes kapitalismi põhilise majandusseaduse nõudest, välismaistele monopolidele suurimate kasumite kindlustamise nõudest. Üheks tähtsaks monopoolse kapitalistliku kasumi saamise vahendiks on teiste maade rahvaste orjastamine ja süstemaatiline röövimine. Nimelt kujunevad nende maade mahajäänud majanduse, tööstuse nõrga arenemise ja põllumajanduse madala tehnilise taseme tõttu sellised tingimused, mis võimaldavad välismaistel monopolidel neid maid majanduslikult ja poliitiliselt endale allutada, muuta sõltuvad riigid odava tooraine allikaks ja välismaa kaupade müügituruks. Sellepärast võtab monopolistlik kapital imperialismi ajastul tarvitusele kõik abinõud tootlike jõudude arengu pidurdamiseks sõltuvates maades. Samasuguse nähtusega on meil tegemist ka praegu, mil Ameerika Ühendriigid pidurdavad tootlike jõudude arengut neis maades, kelle valitsevad ringkonnad on oma maa sõltumatuse Ameerika dollarite eest maha müünud. Monopolistlik väliskapital ajas sellist poliitikat ka niinimetatud «iseseisva» Eesti suhtes.

Selleks, et Eestit majanduslikult orjastada, suunasid välismaised monopolid ja nende agentuur natsionalistliku kodanluse näol oma peamised jõupingutused suurtööstuse — maa majandusliku sõltumatuse aluse — likvideerimisele, rahvamajanduse agrariseerimisele. Eesti kodanlus saboteeris teadlikult majanduslike sidemete arendamist Nõukogude Liiduga. Eesti kunstlik lahtikiskumine tema loomulikust majanduslikust baasist — Nõukogude Liidust — ja orienteerumine lääneriikidele andsid tugeva hoobi Eesti majandusele, eriti aga tema tööstusele. See võimaldas omakorda eesti kodanlusel, kes varjas end «mitterentaablite ettevõtete ümberkorraldamise» loosungiga, asuda suurtööstuse ja selle võrdlemisi kõrgetasemelise tehnilise varustuse hävitamisele.

Eesti kodanluse valitsemisperioodi lõpuks oli välismaiste monopolide huvides toimunud suurtööstuse hävitamine tegelikult juba lõpule viidud. Kadusid terved suurtööstuse harud, likvideeriti laevaehitus, laostati metallitööstus, täielikult õõnestati elektrotehniline tööstus, tunduvalt vähenes tekstiilitootmine. Ühe sõnaga, toimus tööstuse mandumine. 1937. aastal niisugused ettevõtted,

kus igaühes töötas vähem kui 20 töölist, moodustasid 92 protsenti ettevõtete üldarvust. 1940. aastaks moodustas tööstuse osa kogutoodangus $^1/_3$, põllumajanduse osa aga $^2/_3$. Välismaise imperialismi ja eesti kodanluse valitsemise tulemusena muutus Eesti seega tüüpiliseks agraarmaaks.

Eesti kodanluse agraarpoliitika oli kogu selle poliitika orgaaniliseks koostisosaks, mille eesmärgiks oli allutada Eesti majandus välismaiste monopolide huvide rahuldamisele. Oma agraarpoliitikat teostades püüdis eesti kodanlus ühtlasi luua niisuguse maakorralduse, mis oleks kõige paremini kohandatud välismaise imperialismi eesmärkidele, võimaldaks laialdast kapitalistlikku ekspluateerimist Eesti põllumajanduses ja Eesti muutmist imperialistlike riikide toorainebaasiks.

Eesti välismaised peremehed ja nende kodanlik-natsionalistlikud sulased teadsid, et pärast Oktoobrirevolutsiooni, mis hävitas mõisnike maavalduse Eestis, ei ole enam võimalik täielikult restaureerida vanu agraarsuhteid. Eesti valitsevad klassid, keda kohutas ulatuslik revolutsiooniline liikumine ning kes kartsid töölisklassi ja talurahva liidu tugevnemist, olid sunnitud oma klassivõimu säilitamise huvides jätma osa mõisnike maast tagasi andmata ning andma selle ühele osale talurahvast. Piirates saksa aadli maaomandit, pidid Eesti valitsevad ringkonnad samal ajal laiendama ekspluataatorliku korra uut sotsiaalset tuge põllumajanduses — kulakute klassi.

Kõik need töötavate talurahva hulkade kapitalistliku ekspluateerimise säilitamisele ja tugevdamisele suunatud kaalutlused olid aluseks kodanliku diktatuuri perioodil teostatud «agraarreformile».

1919. aasta 10. oktoobri maaseadus, mille kodanlik Asutav Kogu vastu võttis ja mis kujunes kogu edasise agraarpoliitika aluseks, oli ilmselt kontrrevolutsioonilise iseloomuga ja täielikult suunatud kapitalistliku korra restaureerimisele põllumajanduses.

1919. aasta 10. oktoobri seaduse järgi kuulus võõrandamisele ja läks riigi maafondi ainult aadli suuromand.[1]

---

[1] On iseloomulik, et kodusõja perioodil jättis kodanlus võõrandatud maa väljaostmise küsimuse lahtiseks, kuid pärast kodanluse diktatuuri tugevnemist 1926. aastal võeti vastu seadus, mille järgi tuli kogu võõrandatud maa eest tasuda vastavat hinda.

Kõik mõisad ja maatükid, olenemata nende suurusest, kui nad ei kuulunud rüütelkonna pärusmõisate liiki, jäid täiesti puutumata. Seega säilis täielikult kulaklik-kodanlik maaomand.

Maareformi kapitalistlik klassi-iseloom avaldus kujukalt võõrandatud mõisamaade jaotamises. Vastavalt 1919. aasta 10. oktoobri seaduse 21. paragrahvile eelistati mõisamaade jagamisel Nõukogude Liidu vastasest interventsioonist osavõtjaid. Nõukogude võimu paadunud vaenlastel, kodanluse ringkondadest pärinevatel kindralitel ja ohvitseridel, natsionalistlike parteide «juhtidel» ja kulakutel võimaldati valida paremad maatükid — endised mõisakeskused koos kõigi hoonete, loomade ja inventariga. Uute kodanlike maaomanike huvides taastati kahekümnendate aastate keskpaiku väljaantud seadusega täielikult maaeraomanduse printsiip.

Maa jagamisel püüdis Eesti kodanlik valitsus igati säilitada põllutööliste ja vähese maaga talupoegade laialdast kihti kui odava tööjõu allikat kulaklike majapidamiste jaoks. Algul ei saanud sulased üldse maad, kuid hiljem, klassivõitluse teravnemise tulemusena, oli kodanlus sunnitud osale endistest mõisasulastest andma halvemad maad. Kui 1939. aastaks loodi üldse umbes 56 000 uut majandit ja jagati välja ligi 600 000 hektarit maad, siis enam kui 26 000 majandis maa suurus ei ületanud 10 ha majandi kohta. Maata sulased muutusid maaga sulasteks. Peale selle oli kolmekümnendatel aastatel eesti külas ligemale 120 000 maata talupoega ja põllutöölist.

Järelikult oli maareformi peamiseks tulemuseks põhilise osa paremate maade üleminek maakodanluse kätte. Maakodanluse kihti laiendati tunduvalt ning tugevdati ka majanduslikult. Kapitalistlik kord sai Eesti põllumajanduses «oma» maakodanluse näol uue sotsiaalse toe. Vaba tööjõu olemasolu maata ja vähese maaga talupoegade näol tagas kapitalistlike suhete arenemist põllumajanduses.

Kodanluse diktatuuri tingimustes läbiviidud agraarreformi kapitalistlik iseloom määras ette ära ka Eesti põllumajanduse kapitalistliku arengu kõigi sellest tulenevate tagajärgedega.

Töörahva hulkade petmiseks esitasid eesti kodanlikud majandusteadlased kodanlike agraarreformide «rahvaliku» iseloomu kohta mitmesuguseid teooriaid. Viimaste

järgi olevat need reformid hävitanud suurmajandid, ekspluateerimise ja viletsuse Eesti külas ning sisse seadnud «isikliku töö» põhimõtte. Mõned kodanlikud tegelased jõudsid isegi välja väiteni, et eestlane ei saa üldse olla ekspluateerija ning et püüd kapitali kuhjamisele ja palgatööjõu kasutamine ei ole eesti rahvale omane. Kodanlikku väidet Eesti põllumajanduse mittekapitalistliku arengu kohta toetasid ka eesti parempoolsed sotsialistid. Laialdaselt propageeriti väiketalumajanduse «püsivuse» teooriat, samuti teooriat, mille järgi Eesti põllumajanduses ei toimi tootmise kontsentreerumise seadused, teooriat väiketootmise üleolekust suurtootmisega võrreldes ja muid marksismi-leninismi poolt juba ammu paljastatud teooriaid.

Kuid tegelikkus ise, Eesti põllumajanduse ilmselt kapitalistlik areng, millega käis kaasas väikese käputäie ekspluateerijate rikastumine ja eesti talurahva põhihulkade laostumine, vaesumine, lükkab täielikult ümber kõik need kodanlikus põllumajanduslikus kirjanduses äratoodud «teooriad». Eesti põllumajanduse kapitalistlikku iseloomu ei suuda varjata ka eesti kodanlik statistika. Seetõttu on huvitav tutvuda 1939. aasta põllumajandusloenduse andmete analüüsiga, mis näitab agraarkorra evolutsiooni kodanluse diktatuuri perioodil.

Tabel 1

Maa jaotumine majandite gruppide järgi
(1939. aasta põllumajandusloenduse andmed) [1]

Majandite grupid (hektarites)	Majandite arv	Protsent üldarvust	Maa suurus (tuhandetes hektarites)	Protsent kogu maast
1— 5	22 051	15,8	86,4	2,7
5— 10	23 869	17,0	219,4	6,9
10— 20	40 288	28,8	689,1	21,7
20— 30	25 415	18,2	707,2	22,2
30— 50	21 704	15,5	941,7	29,6
50—100	6 215	4,4	440,7	13,9
üle 100	442	0,3	94,9	3,0
Kokku	139 984	100	3 179,4	100

[1] Käesolevas teoses esitatud andmed 1939. aasta põllumajandusloenduse kohta on võetud ajakirjast «Konjunktuur» nr. 64/65 (3/4), Tallinn 1940.

Tabeli andmed annavad tunnistust suurtest sotsiaalsetest kontrastidest Eesti külas. Majandite grupid, mille maa suurus oli 1—10 hektarit ja mis moodustasid 32,8 protsenti kõigist majanditest, kasutasid ainult 9,6 protsenti kogu maast. Samal ajal omasid kapitalistlikud suurmajandid, mille valduses oli 50 hektarit ja rohkem maad, moodustades 4,7 protsenti kõigist majandeist, 16,9 protsenti kogu maast. Siinkohal aga tuleb märkida, et 1939. aasta põllumajandusloenduses ei arvestatud üldse väikemajandeid, niinimetatud partsellimajandeid, mille maa suurus on alla 1 hektari. Kuid 1929. aastal oli niisuguseid majandeid 21 977.[1] Seetõttu oli vähese maaga, alla 10 hektari suurusi talumajandeid märksa rohkem, kusjuures need moodustasid tegelikult umbes 41 protsenti kõigist majandeist, kuid nende valduses oli ainult ligi 10 protsenti kogu maast. Samal ajal kasutasid 20,2 protsenti kõigist majanditest, millised omasid üle 30 hektari suurusi maatükke, 46,5 protsenti kogu maast. Üle 30 hektari suurused majandid olid Eesti tingimustes põhiliselt kulaklikud majapidamised. V. I. Lenin märkis aga, et majapidamiste rühmitamine ainuüksi maa suuruse järgi ei peegelda veel täielikult majapidamiste majanduslikku olemust. Eesti lääne- ja põhjapiirkondades olid tihtipeale üle 30 hektari suurused majandid tegelikult keskmike majapidamisteks, sest neil oli väga vähe põllumaad. Teistes piirkondades aga, eriti Tallinna ja Tartu ümbruses, olid 5—8 hektari suurused majandid sageli tüüpilised kulaklikud majapidamised.

V. I. Lenin ütles, et rühmitamist maa suuruse järgi tuleb ühendada andmetega palgatööjõu kasutamise kohta ning loomade ja põllumajandusliku inventari jaotumise kohta mitmesuguste gruppide vahel. 1939. aasta loenduse andmed näitavad, et 10—20 hektari suurustest majanditest kasutasid alalist tööjõudu 6,3 protsenti, kuna 30—50 hektari suurustest majanditest kasutasid alalist tööjõudu 21,7 protsenti. Kui arvesse võtta ka andmed loomade ja põllumajandusliku inventari jaotumise kohta, siis oli Eesti küla sotsiaalne koosseis 1939. aastal umbes järgmine: kehvikud — 41 protsenti, keskmikud — 36 protsenti ja kulakud — 23 protsenti kogu talurahva arvulisest koosseisust. Tuleb veel märkida, et 1939. aasta loen-

[1] «Eesti Statistika» nr. 116/117, Tallinn 1931, lk. 421.

duse andmete järgi oli Eestis ligi 70 000 maata põllutöölist ehk üle 14 protsendi põllumajanduses töötajate üldarvust.

Eriti kujukalt tulevad kontrastid esile äärmiste sotsiaalsete gruppide vahel loomade ja põllumajandusliku inventari jaotumise andmetes. Hobuseta majandeid oli 1—5 hektari suuruste majandite hulgast 75,3 protsenti, 24 protsendil neist majandeist polnud lehma, samal ajal kui üle 100 hektari suuruse kapitalistliku majandi kohta tuli keskmiselt 12 hobust ja 40 veist. Üle 30 hektari suurused majandid valdasid 46,5 protsenti kogu maast, koondades ühtlasi enda kätte 60—80 protsenti kõigist põllutöömasinatest. Need andmed näitavad, et kodanliku diktatuuri ajajärgul kehtestatud agraarkorral polnud kaugeltki «rahvalikku» iseloomu.

Tootmisvahendite jaotumises esinenud suur ebaühtlus — tootmisvahendite peamise osa kontsentreerumine kulaklike majandite kätte ja nende puudumine või vähene arv maaproletariaadi elementidel ja poolproletaarlaste majapidamistel — oli ekspluataatorlike, kapitalistlike tootmissuhete aluseks Eesti põllumajanduses. Oma tööjõu müümine oli 70 000 põllutöölise ainsaks ülalpidamise allikaks. Samuti olid sunnitud oma tööjõudu pidevalt müüma 44 000 alla 5 hektari suuruse maatüki omanikku. Isegi kodanliku statistika andmeil moodustas 1—5 hektari suuruste majandite grupis toodetud produkti väärtus ainult poole elatumiseks vajalike tarbeesemete väärtusest. Suure hulga vaba tööjõu olemasolu võimaldas kulaklikel majanditel ulatuslikult kasutada palgatööd. Neis töötas keskmiselt 2—3, üle 100 hektari suurustes kapitalistlikes suurmajandites aga 13—14 palgatöölist-sulast. Põllutöölistele makstav tasu oli väga väike. Aastapalk kõikus 300—150 krooni piirides.

Kodanliku Eesti põllumajanduses toimus pidev tootjate tootmisvahenditest eraldamise protsess. Väike- ja kesktalumajandid ei olnud suutelised kulaklike suurmajanditega edukalt konkureerima ning järk-järgult laostusid. Nad olid üha sagedamini sunnitud kasutama krediiti maa pantimise tagatisel. Hüpoteekvõlgnevuse suurenemine nähtub kas või sellest, et kui 1933. aastal moodustas talumajandite võlgnevus ainuüksi põllumajandusliku krediidi alal 111,4 miljonit krooni, siis 1940. aastaks ulatus see võlgnevus 150 miljoni kroonini. Väike- ja kesktalumajan-

did, eriti asundusmajandid, olid võlgadega rohkem koormatud nii majandi üldise väärtusega võrreldes kui ka ühe hektari põllumajandusliku maa kohta arvestades.

Kuigi väike- ja kesktootjad olid vormiliselt «omanikud», muutusid nad tegelikult pankade ekspluateerimise objektiks. Lõpliku proletariseerumise kartusel olid nad sunnitud mitmesuguste protsentide näol andma pankadele mitte ainult lisaprodukti, vaid ka osa oma vajalikust produktist. Väike- ja kesktootjate proletariseerumise protsess lõppes tihti majapidamiste müümisega oksjonil. Ainuüksi ajavahemikul 1933—1938 kuulutati oksjonil müümisele 7 785 talumajapidamist.[1]

Ühtlasi koondusid tööriistad kapitalistlike suurmajandite kätte. Näiteks 1—5 hektari suurustes majandites tuli iga 100 talupidaja perekonda kuuluva töötaja kohta vaid 0,05 traktorit, 0,15 hobukultivaatorit, 0,51 vilja- ja heinaniitjat jne. Samal ajal aga üle 100 hektari suuruste majandite rühmas vastavalt 16,74, 43,7 ja 115,36.[2]

Kodanliku diktatuuri poolt kehtestatud kord oli tüüpiliseks kapitalistliku suurmajapidamise suunas arenevaks korraks, kusjuures talurahva põhihulgad laostusid ja vaesusid.

Agraarpoliitika, mida eesti kodanlus teostas, oli ilmselt rahvavastane ning tekitas Eesti majandusele suurt kahju. Loomakasvatuse mõningane kasv ei saanud mingil määral kompenseerida tööstusliku tootmise järsku vähendamist. Sellise majandusliku korra tingimustes, kus puudus arenenud tööstus ning täielikult sõltuti või ja peekoni ekspordist, muutus Eesti imperialistlike riikide agraar- ja tooraineripatsiks, ohjeldamatu ekspluateerimise objektiks välismaiste monopolide poolt. Eesti majanduse täielik sõltumus imperialistlikest maadest võimaldas välismaistel monopolidel dikteerida monopoolselt madalaid hindu Eesti põllumajandusliku ekspordi toodangule ning monopoolselt kõrgeid hindu välismaa tööstuskaupadele. Niisuguse mitteekvivalentse vahetuse tulemusena läks eesti töörahva tööga loodud rahvatulu lõviosa välismaiste monopolistide tasku.

Väliskapital kasutas oma valitsevat seisundit selleks, et veelgi sügavamale tungida kõigisse Eesti majanduse

---

[1] «Konjunktuur» nr. 59, 1939, lk. 480.

[2] R. Antons, Agraarsuhted kodanlikus Eestis, lk. 165.

sfääridesse ning haarata võtmepositsioonid tööstuses, krediidi alal, kaubanduses ja põllumajanduses. Selle eesmärgi saavutamise tähtsaks vahendiks kujunes kapitali väljavedu. Imperialistlikud lääneriigid, eriti aga Ameerika Ühendriigid ja Inglismaa, andsid Eesti kodanlikule valitsusele laene kodanluse diktatuuri tugevdamiseks ja mitmesuguste nõukogudevastaste avantüüride organiseerimiseks. 1940. aastaks moodustas Eesti üldvõlgnevus välisriikide valitsustele 218,6 miljonit krooni, sel ajal kui kõigi Eesti tööstuse põhifondide väärtus (seisuga 1936. a.) moodustas ligi 260 miljonit krooni.[1]

See tohutu võlgnevus andis tegelikult kogu Eesti rahvamajanduse välismaiste monopolide kätte. Vastavalt laenu tingimustele kehtestati Eestis tüüpiline «kapituleerumise koloniaalrežiim». Eesti valitsus ei saanud enam ilma ameerika-inglise huvide arvestamiseta koostada riigieelarvet. Välisriikide valitsuste poolt antavate laenude järel tungis Eestisse ka erakapital. 1939. aastaks moodustasid välismaiste monopolide otsesed investeeringud Eesti majandusse 60,4 miljonit krooni.[2] Säilinud suured tööstusettevõtted kuulusid peamiselt välismaistele monopolidele. Väliskapitali käes oli 80 protsenti põlevkivi- ja põlevkivikeemiatööstusest, kogu tsementitööstus, 98 protsenti tselluloosi- ja paberitööstusest, 78 protsenti masinaehitusest, 74 protsenti raadio- ja telefoniaparaatide tootmisest.[3] Hulgikaubanduses moodustas väliskapitali osa 60,8 protsenti. Kapitali madal orgaaniline struktuur, odav tööjõud ja odav põllumajanduslik tooraine tagasid väliskapitalile kõrge kasuminormi. Laenudelt võetavate protsentidena ja otsestelt investeeringutelt saadavate kasumitena läks välismaiste monopolide kätte ligi 200 miljonit krooni aastas.[4]

Eesti kodanluse rahvavastane, reaktsiooniline majanduspoliitika põhjustas raskeid tagajärgi 1929.—1933. aasta majanduskriisi ajal. Majanduse ühekülgne iseloom, tema täielik sõltumus välisturust, väliskapitali valitsemine Eestis — kõik see muutis majanduskriisi ja väljapääsu

---

[1] A. Veimer, Eesti NSV sotsialistlik industrialiseerimine, Tallinn 1958, lk. 40.

[2] «Konjunktuur» nr. 55/56 (6/7), Tallinn 1939, lk. 344.

[3] A. Veimer, Eesti NSV tööstus tõusuteel, Tallinn 1949, lk. 6.

[4] NSV Liidu Ülemnõukogu VII istungjärgu I koosseisu stenogramm, lk. 125.

sellest Eesti rahvamajandusele eriti raskeks. Kriisi perioodil püüavad imperialistlikud maad oma tööstuse olukorda parandada majanduslikult vähemarenenud maade arvel, alandades veelgi nende rahvaste töö produktide hindu, peamiselt tooraine ja toiduainete hindu.

1929.—1933. aasta majanduskriis andis end kõige valusamini tunda Eesti põllumajanduses. Välismaised monopolid, taotledes oma kasumite säilitamist, suurendasid põllumajandussaaduste ja tööstuskaupade hinnavahesid. Ajavahemikul 1928—1932 alanesid Eestis tööstuskaupade hinnad 30 protsendi võrra, põllumajandussaaduste hinnad aga 65 protsendi võrra.[1] Niisugune olukord tõi endaga kaasa talumajapidamiste tulude vähenemise ja töötavate talupoegade seisukorra järsu halvenemise. Kulaklikel suurmajanditel oli võimalik vähendada tootmiskulusid põllumajanduslike tööliste palga alandamise arvel, mis ajavahemikul 1929—1933 alaneski peaaegu kahekordselt. Peale selle võttis Eesti kodanlik valitsus tarvitusele mitmesugused abinõud kulaklike suurmajandite toetamiseks. Kehtestati riiklik viljamonopol, seati sisse ekspordipreemiad väljaveetavale võile, lihale ja munadele.

Kuna põhimise osa kaubatoodangust andsid kulaklikud majandid, siis läksid ka preemiad peamiselt neile.

Kriis andis end kõige valusamini tunda kehvikute ja keskmike majapidamistes, kes olid võlgades ega saanud kuigi suurel määral vähendada tootmiskulusid. Paljud kehvikute ja keskmike majapidamised laostusid. Laostunud talupoegade maa ostsid vähese tasu eest kulakud, pangad ja spekulandid, talupojad ise aga olid sunnitud otsima tööd mujalt.

Ka tööstuses ei olnud olukord parem. Töörahva hulkade, eriti aga talurahva ostujõu järsk vähenemine sundis tööstureid tootmist vähendama. Ajavahemikul 1929—1933 vähenes Eesti tööstustoodangu maht ühe kolmandiku võrra. Järjekindlalt kasvas tööpuudus: ametlike andmete järgi moodustas töötute arv 1933. aastal 24 000, tegelikult oli neid aga palju rohkem. Kogu suur- ja keskmise tööstuses töötas sel ajal veel vaid 28 000 töölist. Seega linna tulevad laostunud talupojad täiendasid näljale ja viletsusele määratud töötute armeed.

---

[1] Vt. Eesti arvudes, 1920—1935, Tallinn 1939, lk. 230.

30-ndate aastate lõpuks andsid end rängalt tunda eesti kodanluse kakskümmend aastat kestnud diktatuuri majanduslikud ja poliitilised tulemused. Kapitalistlike tootmissuhete valitsemine muutus peamiseks takistuseks tootlike jõudude arengule Eestis.

Eesti töörahvast ekspluateeriti kahelt poolt — nii «oma» kodanluse kui ka monopolistliku väliskapitali poolt. Kapitalismi majandusseaduste toime põhjustas eesti töörahva olukorra järsku halvenemist. Süvenes töölisklassi relatiivne ja absoluutne vaesumine. Põllumajanduse kapitalistlik areng viis sellele, et töötavate talurahva hulkade elutase oli äärmiselt madal ja et talumajapidamisi ähvardas pidevalt hukkumise, proletariseerumise oht. Kõik see tõukas Eesti töörahva hulki vabadusvõitlusele kapitalismi ikke vastu. Selle võitluse eesotsas seisis eesti töölisklass, kellel olid seljataga kolme revolutsiooni ja 1924. aasta relvastatud ülestõusu kuulsusrikkad kogemused. Töölisklassi juhtis Eestimaa Kommunistlik Partei, kes oli relvastatud marksistlik-leninliku teooriaga ja karastatud pikaajalises võitluses rasketes põrandaalustes tingimustes.

Eestimaa Kommunistlik Partei pidas võitlust rahva enamiku liitmise eest, töölisklassi ja töötava talurahva põhihulkade liidu kindlustamise eest, järelikult sellise ühiskondliku jõu loomise eest, mis oleks suuteline ekspluataatorlike klasside vastupanu maha suruma. See oli raske võitlus, mis toimus fašistliku diktatuuri tingimustes. Sealjuures oli aga olemas palju uusi, vabadusliikumisele soodsaid tegureid, mis hõlbustasid Eestimaa Kommunistliku Partei ees seisvate ülesannete lahendamist.

Üheks niisuguseks tähtsaks teguriks oli Nõukogude Liidu olemasolu. Juba Nõukogude Liidu eksisteerimise fakt ise ja tema maailma-ajaloolised edusammud sotsialistlikus ülesehitustöös avaldasid eesti töörahvale suurt revolutsioneerivat mõju. Eesti kängujäänud tootlike jõudude võrdlemine tootlike jõudude kiire arendamisega Nõukogude Liidus, eesti töörahva vaesumise võrdlemine nõukogude rahva materiaalse ja kultuurilise taseme järjekindla tõusuga näitasid eesti töörahvale selgesti, et ainuke võimalus tekkinud ummikust väljapääsemiseks on asuda Nõukogude Liidu rahvaste teele, kapitalismi hävitamise ja sotsialismi ülesehitamise teele. Selles veendus üha enam mitte üksnes eesti töölisklass, vaid ka töötav

talurahvas, kes kõiki põllumajanduse kapitalistliku arengu «toredusi» oli mitmekülgselt nii näha kui ka tunda saanud.

Äärmiselt soodsat mõju eesti töörahva vabadusliikumisele avaldas Nõukogude Liidu välispoliitika, mis oli suunatud väikeste rahvaste suveräänsete õiguste kaitsmisele. Nõukogude Liit ei lasknud imperialistlikel riikidel Eestit lõplikult orjastada. Aastail 1939—1940 paralüseeris Nõukogude valitsuse kindel positsioon eesti kodanluse ja imperialistlike riikide katsed säilitada oma võimu Eestis välismaise interventsiooni abil. See asjaolu hõlbustas kodanluse diktatuuri kukutamist. On ju täiesti selge, et eesti töörahvas ei oleks suutnud «oma» kodanluse ja välismaiste interventide ühendatud jõududega toime tulla.

Eestimaa Kommunistlikul Parteil, kellel olid kasutada Nõukogude Liidu Kommunistliku partei võitluskogemused, oli võimalik neist kogemustest õppida ja esinenud vigadest kiiremini jagu saada. Nii näiteks andis Nõukogude Liidu põllumajanduse sotsialistliku ümberkujundamise edukas lõpuleviimine eesti kommunistidele tõuke agraarküsimuses esinenud vääraid seisukohti revideerimisele võtta. 1932. aastal avaldas Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee manifesti, milles mõisteti hukka aastail 1918—1919 agraarküsimuses esinenud vigu. See manifest aitas suurel määral kaasa töötava talurahva koondumisele tööliskiassi ja kommunistliku partei ümber.

1940. aasta juunipäevadel, kui Nõukogude valitsus paljastas eesti natsionalistliku kodanluse kuritegelikud katsed tõmmata Eestit jälle sõtta Nõukogude Liidu vastu, tõusis töötajate viha rahvavastase fašistliku kliki vastu haripunktile. Rahvahulgad ei tahtnud enam vanaviisi elada, valitsevad klassid aga elasid üle raske poliitilise kriisi. Sel ajal viis Eestimaa Kommunistlik Partei, võttes arvesse tekkinud revolutsioonilist situatsiooni, töörahva hulgad võitlusele eesti kodanluse võimu kukutamise eest. Kukutati fašistlik diktatuur ja kujundati demokraatlik valitsus. Uue valitsuse poolt läbiviidud Riigivolikogu valimised tõid endaga kaasa hiilgava võidu «Eesti Töötava Rahva Liidule», kelle eesotsas olid kommunistid.

Väljendades eesti töörahva ammuaegset soovi, kuulutas Riigivolikogu 21. juulil 1940 Eesti Nõukogude vabariigiks ja võttis vastu deklaratsiooni Eesti NSV astumise

kohta Nõukogude Sotsialistlike Vabariikide Liidu koosseisu.

Eestis kehtestati proletariaadi diktatuur nõukogude vormis. Algas Eesti ajaloolise arengu uus etapp — sotsialistliku ühiskonna ülesehitamise etapp. Seega avanes võimalus eesti töötava talurahva põlise ekspluateerimise likvideerimiseks, samuti Eesti põllumajanduse kiireks arendamiseks selle sotsialistliku rekonstrueerimise teel.

2. Proletariaadi diktatuuri kehtestamine kui põllumajanduse sotsialistliku ümberkujundamise peamine tingimus. Nõukogude võimu esimeste agraarabinõude iseloom Eestis

Proletariaadi diktatuuri kehtestamine Eestis 1940. aasta juulis ja Eesti NSV astumine võimsa sotsialistliku riigi koosseisu oli Eesti NSV järgneva sotsialistliku arengu tähtsaks eeltingimuseks. Proletariaadi diktatuuri vajalikkust kapitalismilt sotsialismile ülemineku ajajärgul on põhjendanud marksismi-leninismi klassikud, ning seda on kinnitanud ka sotsialismi ehitamine NSV Liidus ja teistes sotsialismi leeri maades. Ainult proletariaadi diktatuurile tuginedes võivad töörahva hulgad ennast vabastada, võivad maha suruda ekspluataatorlikud klassid, kaotada ühiskonna jagunemise klassideks ja tagada esmalt sotsialismi, seejärel aga ka kommunismi ülesehitamise. Sellepärast on sotsialistliku revolutsiooni teooria ja praktika põhiküsimuseks proletariaadi diktatuuri, selle kättevõitmise ja kindlustamise tingimuste küsimus.

Taaskehtestatud nõukogude võimu esimeste majanduslike abinõude iseloomu Eestis määras kindlaks esmajärguline ülesanne, nimelt proletariaadi diktatuuri kui sotsialistliku ühiskonna ülesehitamise peamise vahendi kindlustamine. Rahvamajandust ümber kujundades toetus nõukogude võim Eestis pidevalt sellele majandusseadusele, mille järgi tootmissuhted peavad vastama tootlike jõudude iseloomule.

Üheks taastatud nõukogude võimu esimeseks sotsiaalseks ja majanduslikuks abinõuks oli suurtööstuse, pankade ja transpordi natsionaliseerimine, mida viidi läbi Riigivolikogu poolt 23. juunil 1940 vastuvõetud seaduse alusel. Seda oli võimalik teostada otsekohe pärast nõukogude võimu taastamist selle tõttu, et kapitalismi tingi-

mustes oli tootmise kontsentratsioon tööstuses jõudnud sellise astmeni, mis kutsus esile vajaduse eksproprieerida kapitalistidele kuuluvad vabrikud, tehased, kaevandused jne. ning anda need ühiskonna valdusse. Suurtööstuse, pankade ja transpordi natsionaliseerimisega loodi Eesti majanduses sotsialistlik sektor. Natsionaliseerimine andis proletariaadi kätte juhtivad positsioonid ja lõi seega majandusliku baasi, milleta ei ole mõeldav proletariaadi diktatuur. Eesti põllumajanduses aga ei saanud sotsialistlikud tootmissuhted selliselt tekkida. Vaatamata eelnenud kapitalistlikule arengule, oli Eesti põllumajandus nõukogude võimu taastamise momendiks veel suurel määral killustatud arvukate väike- ja kesktootjate vahel. 77 protsenti talupoegadest olid kehvikud ja keskmikud.

NSV Liidus sotsialismi ülesehitamise praktika kinnitas marksistlik-leninliku teooria teesi, et kapitalismi areng tööstuses võimaldab proletariaadil pärast oma võimu kehtestamist ühiskonnastada tootmist. Põllumajanduses aga, kus on olemas võrdlemisi suur väike- ja keskkaubatootjate klass, loob proletariaat pärast oma võimu kehtestamist tingimused põllumajandusliku tootmise ühiskonnastamiseks talupoegade vabatahtliku ühinemise alusel suurtesse kollektiivmajanditesse.

Proletariaadi diktatuuri klassialuse moodustab töölisklassi ja talurahva liit, milles proletariaadil on juhtiv osa. «Proletariaadi diktatuur,» märkis V. I. Lenin, «on proletariaadi, töörahva eelväe, ja töörahva arvukate mitteproletaarsete kihtide (väikekodanlus, väikeomanikud, talurahvas, intelligents jne.) või nende enamiku klassiliidu eriline vorm, on liit kapitali vastu, liit kapitali täielikuks kukutamiseks, kodanluse vastupanu ja tema restauratsioonikatsete täielikuks mahasurumiseks, liit sotsialismi lõplikuks väljakujundamiseks ja kindlustamiseks» [1].

Töölisklassi ja töötava talurahva liidu säilitamine ning tugevdamine on proletariaadi diktatuuri kõrgeimaks printsiibiks, sotsialismi ülesehitamise peamiseks vahendiks. Igasugune katse eksproprieerida väike- ja kesktootjad Eesti NSV-s oleks õõnestanud proletariaadi diktatuuri alustugesid. Siit tulenes objektiivne vajadus säilitada teatavaks ajaks individuaalne väike- ja kesktootmine vaba-

[1] V. I. Lenin, Teosed, 29. kd., Tallinn 1954, lk. 350—351.

riigi põllumajanduses, järelikult ka kodanlik-individualistlikud tootmissuhted.

Ühtlasi ei olnud pärast nõukogude võimu taastamist võimalik puudutamata jätta vana agraarkorda, mida iseloomustas kapitalistlike suhete valitsemine.

K. Marx kirjutas proletariaadi võimu esimeste agraarabinõude kohta: «Proletariaat... peab valitsusena tarvitusele võtma abinõud, mille tulemusena talupoja olukord otseselt paraneb ja mis tõmbavad teda seega kaasa revolutsiooni poole: kuid niisugused abinõud, mis juba eos hõlbustavad üleminekut maaeraomanduselt kollektiivsele omandusele, nii et talupoeg jõuab selleni majanduslikul teel ise välja.»[1] Marxi mõtet edasi arendades juhtis V. I. Lenin tähelepanu sellele, et sotsialismi eest peetava eduka võitluse jaoks on vaja, et tööliste võidu tulemusena paraneks töörahva ja küla kõige ekspluateeritavamate hulkade olukord ekspluateerijate arvel otsekohe ja oluliselt.

V. I. Lenin kirjutas: «Eraomanduse täielikku kaotamist ei pea proletaarne võim enamikus kapitalistlikes riikides teostama sugugi mitte otsekohe, ja igal juhul garanteerib ta nii väike- kui ka kesktalurahvale mitte ainult selle, et nende maatükid neile alles jäävad, vaid ka nende maavalduse suurenemise kogu nende poolt tavaliselt renditud maa-ala võrra (rendimaksu kaotamine).[2]

Tulnud võimule, tugevdab töölisklass oma liitu talurahvaga sel teel, et teostab majanduspoliitikat, mis vastab talupoegade majanduslikele huvidele ja nendele otsestele eesmärkidele, mille nimel talurahvas liidus töölisklassiga sotsialistlikule revolutsioonile läheb.

Pärast proletariaadi võimu kehtestamist rahuldatakse töötavate talurahva hulkade otsesed huvid agraarreformi läbiviimise teel, mis annab neile maad ning parandab otsekohe ja oluliselt maal elavate tööinimeste materiaalset olukorda.

Varustada töötavad talurahva hulgad maaga ja rahuldada nende otseseid huve on proletariaadi diktatuuril võimalik kahel viisil: kas natsionaliseerida kogu maa ja anda see talupoegade kasutusse või jaotada maa talupoegade omandiks. Nii ühel kui teisel juhul saavad töö-

---

[1] K. Marx ja F. Engels, Teosed, 15. kd., lk. 187 (vene keeles).
[2] V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., Tallinn 1955, lk. 131.

tavad talurahva hulgad kasu ekspluataatorlike klasside arvel. Proletaarsele riigile on majanduslikult eelistatavam niisugune tee, mis loob soodsamad tingimused põllumajanduse sotsialistlikuks ümberkujundamiseks.

Marksismi-leninismi klassikud märkisid, et maa natsionaliseerimise tähtsus ei piirdu kodanlik-demokraatliku iseloomuga ülesannete lahendamisega. Proletariaadi diktatuuri poolt teostatud maa natsionaliseerimine on oluliseks sammuks sotsialismi poole. Kogu maa kontsentreerimine riigi kätte võimaldab töölisklassil suurimal määral piirata kapitalistlikke ekspluataatorlikke tendentse põllumajanduses ja aktiivsemalt suunata põllumajanduse arendamist sotsialismile viival teel. Peale selle — ja see on väga tähtis — on maa natsionaliseerimine põllumajanduse sotsialistliku ümberkujundamise kiirendamise võimsaks hoovaks. Maa natsionaliseerimisega, nagu kirjutas V. I. Lenin,... «on loodud sotsialismile ülemineku mõttes k õ i g e p a i n d u v a m agraarkord» [1]. See on andnud proletaarsele riigile suurimad võimalused üle minna sotsialismile põllumajanduses.

Maa natsionaliseerimine loob eriti soodsad tingimused sotsialistlike suurmajandite tekkimiseks. Maaeraomanduse ja absoluutse rendi kaotamine võimaldab kasutada kõiki sotsialistlike majandite vahendeid tootlikult, kõrvaldab mittetootlikke, maa ostmise või rentimisega seotud kulutusi. Maaeraomanduse kaotamine vabastas talupojad orjalikust kiindumusest oma maalappi, hõlbustades seega suurel määral üleminekut kollektiivsetele majandamisvormidele. Lõpuks võimaldab maa natsionaliseerimine ja absoluutse rendi kaotamine kiiremini üle minna kõrgematele kollektiivmajapidamise vormidele, vältides mõningaid vahepealseid vorme, mille puhul võetakse produkti jaotamisel arvesse ka maaeraomandust.

Kuid maa natsionaliseerimise majanduslikest eelistest põllumajanduse sotsialistliku ümberkujundamise ülesannete lahendamise seisukohalt sugugi ei järeldu, et maa natsionaliseerimist võib alati ja kõikjal teostada otsekohe pärast proletariaadi diktatuuri kehtestamist. V. I. Lenin rõhutas, et maa natsionaliseerimise küsimuse lahendamine nõuab mitte ainult majanduslike eeliste, vaid kõigepealt poliitiliste tingimuste arvestamist. «Maa-

[1] V. I. L e n i n, Teosed, 28. kd., Tallinn 1955, lk. 287.

eraomanduse vastu, maa natsionaliseerimise poolt *teatud poliitilistes tingimustes.*»[1]

Millised on need poliitilised tingimused? Sotsialistliku revolutsiooni tähtsaimaks küsimuseks on proletariaadi diktatuuri kättevõitmise ja kindlustamise küsimus. Sellepärast võib proletariaat, kel peab talupoja näol olema kindel liitlane, nõustuda maa natsionaliseerimisega ainult sel tingimusel, kui talurahvas seda ise soovib. Vastasel korral võib maa natsionaliseerimine ainult kahju tekitada, tõugata talurahva kodanluse kätesse ja õõnestada proletariaadi diktatuuri. Kui talurahvas ei soovi maa natsionaliseerimist, peab võimu kättevõitnud proletariaat jagama maa talupoegade omandiks. Maa jagamine kindlustab siis töölisklassi ja talurahva liitu.

Venemaal, kus maaeraomanduse printsiip ei olnud juurdunud, kus talurahvas ise pooldas natsionaliseerimist, oli väiketootmise sotsialistliku ümberkujundamise kiirendamise huvides täiesti võimalik ja otstarbekohane teostada maa natsionaliseerimist. Sellepärast esines maa natsionaliseerimise nõue V. I. Lenini poolt väljatöötatud agraarprogrammis bolševike partei ühe tähtsama nõudena. Selle elluviimine oli Suure Sotsialistliku Oktoobrirevolutsiooni üheks esimeseks aktiks.

Rahvademokraatia maades, kus olid kujunenud talupoegade maaeraomanduse pikaajalised traditsioonid, oleksid talupojad maa natsionaliseerimise nõudmist käsitlenud endale vaenuliku aktina. Sellepärast ei teostatud siin maa natsionaliseerimist, kuigi puhtmajanduslikult seisukohalt on maa natsionaliseerimine eelistatavam. Agraarreformi läbiviimisel jagati mõisamaad talupoegade omandiks, kusjuures talupoegade maaomandus säilus ja oli kaitstud.

Eesti kommunistid tuginesid taastatud nõukogude võimu agraarabinõude elluviimisel teaduslikele printsiipidele, mille töötasid välja marksismi-leninismi klassikud ja mis olid kontrollitud NSV Liidus sotsialismi ülesehitamise kogemustega.

Konkreetsete ajalooliste tingimuste tõttu toimus nõukogude agraarreformi läbiviimine Eesti NSV-s kahes etapis.

Pärast nõukogude võimu taastamist, 1940. aasta juulis, muutus kogu maa, vastavalt Eesti Riigivolikogu 1940.

[1] V. I. Lenin, Teosed, 10. kd., Tallinn 1952, lk. 160.

aasta 23. juuli maaseadusele, üldrahvalikuks omandiks, s. o. natsionaliseeriti. Eesti NSV talurahvas oli nõus maa natsionaliseerimisega selle kasutamisele saamise tingimusel. See seletub asjaoluga, et enne Suurt Sotsialistlikku Oktoobrirevolutsiooni oli maa Eesti küla elanikkonna väikese osa eraomandiks, kusjuures maad eraomandiks omavate majandite põhiline osa oli kulaklikku tüüpi. Peale selle, kodanliku Eesti põllumajanduse kapitalistliku arengu kurvad kogemused, nimelt laostunud, oksjonil maha müüdud ja pankades panditud arvukad kehvikute ja keskmike majandid näitasid eesti töötavale talurahvale kujukalt väike-maaeraomanduse printsiibi illusoorsust.

Kuulutanud maa üldrahvalikuks omandiks, andis nõukogude võim maa nende kasutusse, kes seda harivad oma tööga. Maa andmine töötavatele talupoegadele toimus järgmiselt. Suurmaaomanikelt ja kulakutelt võeti ära maa, mis ületas 30 hektarit. Nende maade kui ka kirikute, kloostrite ja kodanlike organisatsioonide maade arvel loodi riiklik maafond.

Alljärgnev tabel näitab riikliku maafondi kujundamise allikaid 1940. aastal.

Tabel 2

Riikliku maafondi kujundamine 1940. a.[1]

Jrk. nr.	Maakasutaja	Võõrandatud maa suurus (hektarites)	Sealhulgas põllumaad (hektarites)
1	Üle 30 hektari suurused majandid	574 736	130 378
2	Alla 30 hektari suurused majandid	15 176	4 916
3	Usuühingud	8 141	3 159
4	Omavalitsused	9 898	3 654
5	Likvideeritavad majandid	109 586	30 724
6	Riigimaad ja mets	24 645	1 608
	Kokku	742 182	174 439

Agraarreformi järgi piirati maakasutamist 26 168 kulaklikus majandis ning liigne maa võeti ära.

[1] Siin ja edaspidi on nõukogude perioodi käsitlevate tabelite koostamisel kasutatud peamiselt Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi andmeid.

Niiviisi loodud riiklikku maafondi arvati 24,3 protsenti kogu põllumajanduslikust maast. Kogu see maa, mis seaduse järgi äravõtmisele ei kuulunud, jäi nende talupoegade kasutusse, kes seda senini olid harinud.

Riikliku maafondi arvel varustas nõukogude võim 25 241 sulast ja maata talupoega maaga, mille kogu pindala moodustas 291 827 hektarit, sealhulgas 123 280 hektarit põllumaad. Iga niisuguse uue talumajapidamise kohta tuli keskmiselt 11,6 hektarit maad.

Riiklikust maafondist said juurdelõigetena maad 24 640 vähese maaga talumajapidamist, kokku 104 780 hektarit, millest 36 800 hektarit oli põllumaa. Enne agraarreformi läbiviimist oli nende talupoegade majapidamiste keskmine suurus 6,01 hektarit, pärast maa juurdemõõtmist oli igal majapidamisel kasutada keskmiselt 10,21 hektarit maad.

Riiklikust maafondist eraldati 36 427 hektarit sovhooside organiseerimiseks ning 1 093 hektarit masina-traktorijaamade, hobulaenutuspunktide jne. jaoks. Üldse anti aastail 1940—1941 riiklikust maafondist 544 612 hektarit maad.

Nõukogude võim vabastas töötavad talupojad väljaostumaksudest, mis olid seotud kodanliku agraarreformi läbiviimisega, suurtest kulutustest maa ostmiseks ja rentimiseks, samuti tasumata maksudest ja trahvidest. Eesti talurahva võlgnevus moodustas 1940. aastal 150 miljonit krooni. Nõukogude võim andis maad saanud sulastele ja kehvikutele pikaajalist krediiti majanduslike hoonete ehitamiseks, inventari muretsemiseks, lehma ostmiseks jne. Ainuüksi nõukogude võimu eksisteerimise esimesel aastal sai Eesti NSV põllumajandus Nõukogude valitsuselt abina ligi 230 miljonit rubla.

Nõukogude võimu taastamise algusest peale hakkab Eesti NSV põllumajanduses kujunema sotsialistlik sektor. 1941. aasta kevadeks organiseeriti Eesti NSV-s 109 sovhoosi, 25 masina-traktorijaama ja 238 hobulaenutuspunkti.[1]

1941. aasta veebruaris toimunud Eestimaa Kommunistliku (bolševike) Partei IV kongress juhtis partei-, nõukogude ja põllumajandusorganite tähelepanu vajadusele laiendada külas kooperatsiooni lihtsamaid vorme (piima-

[1] Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi andmetel.

ühistud, tarbijate ühistud, masinaühistud jne.) ja valmistada nende organisatsioonide kaudu talurahvast ette järkjärguliseks üleminekuks kooperatsiooni kõrgematele vormidele, kollektiivsele põllumajanduslikule tootmisele. Aastail 1940—1941 loodi Eesti NSV-s esimesed kolhoosid.

1940. ja 1941. aastal nõukogude võimu poolt läbiviidud sotsiaalsed ja majanduslikud ümberkujundused avasid laialdased perspektiivid Eesti NSV rahvamajanduse sotsialistlikuks arenguks. Sotsialistlike tootmissuhete valitsemine tööstuses ja Nõukogude Liidu igakülgne abi kindlustasid tööstuse väga kiire kasvu. Ainuüksi nõukogude võimu 10 kuu jooksul (1940. aasta juulist 1941. aasta maini) kasvas tööstuslik tootmine 60 protsenti, sealhulgas masinaehitus 91 protsenti, samuti likvideeriti täielikult tööpuudus.[1] Tööstustööliste arv suurenes 1. oktoobrist 1940 1. jaanuarini 1941 rohkem kui 1,5-kordseks.[2] Põllumajanduses oli ette nähtud külvipinna tunduv laiendamine ja saagikuse tõstmine. Põhjalikult paranes eesti töötajate materiaalne olukord. Kuid Eesti NSV majanduse edasiliikumist sotsialismile takistas fašistliku Saksamaa reeturlik kallaletung Nõukogude Liidule.

Saksa okupatsioon tekitas määratu suurt kahju Eesti NSV rahvamajandusele. Erakorralise komisjoni andmeil purustasid fašistid 60 protsenti Eesti NSV tööstusettevõtetest, 55 protsenti linna-elamispinnast ja peaaegu kõik kultuurhariduslikud asutused. Nad hävitasid Eestis 61 300 rahulikku elanikku ja 64 000 nõukogude sõjavangi. Saksa okupatsiooniga Eesti NSV rahvamajandusele tekitatud üldkahju moodustab 16,2 miljardit rubla.

Eesti põllumajanduses teostasid fašistid poliitikat, mis taastas eesti talurahva ekspluateerimise kõige julmemad vormid. Nõukogude agraarreform tühistati. Töötavatelt talupoegadelt võeti ära maa, mille nad olid nõukogude võimult saanud. Kapitalistlikele elementidele anti tagasi neilt varem äravõetud maa. Ettevalmistamisel oli saksa mõisnike suurmaavalduse restaureerimine. Saksa okupandid seadsid sisse töötava talurahva riisumise režiimi. Nad võtsid talupoegadelt ära, hävitasid ja vedasid Saksamaale 107 000 hobust, 200 000 veist, 214 000 siga,

[1] «Eesti NSV Teataja» nr. 39, 1946, lk. 650.
[2] «Eesti Bolševik» nr. 13, 1950, lk. 11.

790 000 kodulindu, nad hävitasid peaaegu täielikult mesinduse.

Hitlerlikud okupandid riisusid 1940. ja 1941. aastal rajatud sovhooside, masina-traktorijaamade ja hobulaenutuspunktide vara ning vedasid selle Saksamaale. Nad võtsid ära isiklikult talupoegadele kuulunud 1000 viljapeksumasinat, 600 mootorit, 700 lokomobiili, 350 traktorit ja 24 781 põllutöömasinat.

Need okupantide röövteod nõrgendasid tunduvalt põllumajanduse materiaalset ja tehnilist baasi. Teraviljakultuuride külvipind vähenes 1944. aastaks 1941. aastaga võrreldes 35 protsendi võrra, kartuli külvipind — 31 protsendi võrra, lina külvipind — 64 protsendi võrra.[1] Järsult langes kõigi teravilja- ja tehniliste kultuuride saagikus.

Okupatsiooniaastail vähenes loomade arv keskmiselt 45 protsendi võrra. Veiste arv vähenes 300 000 võrra, hobuste arv 85 000 võrra, sigade arv 246 000 võrra, lammaste arv 434 000 võrra ja kodulindude arv 700 000 võrra.[2]

Eesti vabastamine Nõukogude armee poolt päästis eesti rahva orjastamise ja füüsilise hävitamise ohust. Eesti rahvas sai võimaluse jätkata sotsialismi ehitamist. Kuid edukaks edasiliikumiseks teel sotsialismile oli esmalt vaja taastada ja edasi arendada 1940. aastal kättevõidetud sotsiaalset ja majanduslikku korda, oli vaja taastada ja edasi arendada okupantide poolt laastatud Eesti majandust. Sellepärast taastati tööstuses otsekohe pärast Eesti vabastamist 1944. aastal tootmisvahendite ühiskondliku omanduse printsiip. Põllumajanduses taastati nõukogude võimu poolt aastail 1940—1941 loodud agraarkord.

17. septembril 1944 võttis Eesti NSV Ülemnõukogu vastu seaduse «Saksa okupantide poolt äravõetud maade tagasiandmisest Eesti NSV talupoegadele». See seadus mitte üksnes taastas, vaid arendas ka edasi aastail 1940—1941 läbiviidud agraarreformi põhiteese, viies selle lõpule. Ühtlasi andis see seadus veelgi tugevama hoobi Eesti küla kapitalistlikele elementidele. Maakasutamise maksimaalne suurus määrati nüüd kindlaks 20—30 hektarile ühe majapidamise kohta. Kogu maa ülejäägid koos vas-

---

[1] Saksa fašistlike röövvallutajate kuritegudest Eesti NSV-s, Tallinn 1945.

[2] Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi andmetel.

tava inventariga arvati riiklikku maafondi. Sellesama seaduse alusel võeti maa ja põllumajanduslik inventar saksa okupantide käsilaste käest osaliselt või täielikult ära. Fašistide käsilaste jaoks kehtestatud maksimaalne maakasutamise suurus moodustas 5—7 hektarit ühe majapidamise kohta.

Riikliku maafondi kujunemist pärast fašistlike okupantide väljakihutamist näitab alljärgnev tabel (seisuga 1947. aasta).

Tabel 3

Riikliku maafondi kujundamine Eesti NSV-s aastail 1944—1947

Jrk. nr.	Maakasutaja	Võõrandatud maa suurus hektarites	Sealhulgas põllumaad hektarites
1	Üle 30 hektari suurused majandid	570 278	127 903
2	20—30 hektari suurused majandid	26 863	9 138
3	Saksa kolonistide majandid . .	15 139	5 276
4	Rahvavaenlaste ja saksa okupantide käsilaste majandid .	123 157	48 068
5	Ilma peremeheta majandid . .	168 494	46 557
6	Muu maa	23 118	5 680
	Kokku	927 049	242 622

Aastail 1944—1947 läbiviidud agraarreformi tulemusena oli riiklik maafond 184 867 hektari võrra suurem kui aastail 1940—1941.

Nõukogude võim varustas uuesti maaga 24 655 sulast ja maata talupoega, andes nende kasutusse kokku 326 960 hektarit maad, sealhulgas 129 614 hektarit põllumaad. Ühel majandil oli keskmiselt 13,3 hektarit maad ehk 1,7 hektari võrra rohkem kui aastail 1940—1941. 17 656-le vähese maaga talupojale anti juurdelõigete näol 89 900 hektarit maad, sealhulgas 29 807 hektarit põllumaad. Keskmiselt anti ühe majandi kohta juurde 5,1 hektarit maad ehk 0,9 hektarit rohkem kui aastail 1940—1941.

Riiklikust maafondist anti maad: sovhoosidele 21 000 hektarit, masina-traktorijaamadele ja hobulaenutuspunktidele 15 500 hektarit, abimajanditele 48 000 hektarit ning teistele riiklikele asutustele ja organisatsioonidele 19 500

hektarit; riiklikesse metsafondidesse arvati 65 000 hektarit.[1] Üldse anti 1945. aasta 31. augustini riiklikust maafondist 564 740 hektarit maad, sealhulgas 193 221 hektarit põllumaad.

Kõik 1944. aasta 17. septembri seadusés ettenähtud agraarabinõud viidi põhiliselt lõpule 1947. aastal.

Eesti NSV-s aastail 1940—1941 ja 1944—1947 läbiviidud agraarreformi tulemusi ja sellest tingitud muutusi talumajandite rühmitamises nende osatähtsuse ja maakasutamise järgi näitavad tabelid 4 ja 5.

Tabel 4

Talumajandite jaotumine maa suuruse järgi[2]

Majandite grupid maa suuruse järgi	Talumajandite arv			Protsentides talumajandite üldarvust		
	1939	1941	1947	1939	1941	1947
Kuni 5 hektarit	22 051	13 510	14 797	15,8	9	10,4
5—10 „	23 869	19 030	22 124	17,0	12	15,6
10—20 „	40 288	66 000	55 475	28,8	43	39,1
20—30 „	25 415	55 420	49 568	18,2	36	34,9
üle 30 hektari	28 361	238	—	20,2	—	—
Kokku	139 984	154 198	141 964	100	100	100

Tabel 5

Maa jaotumine talumajandite gruppide järgi[3]

Majandite grupid maa suuruse järgi	Kogu maa suurus (hektarites)			Protsentides kogu maa suurusest		
	1939	1941	1947	1939	1941	1947
Kuni 5 hektarit	86 445	40 960	44 604	2,7	1,5	1,9
5—10 „	219 387	145 425	214 233	6,9	5,5	8,9
10—20 „	689 092	929 790	838 367	21,7	35,3	34,7
20—30 „	707 194	1 507 810	1 312 220	22,2	57,2	54,5
üle 30 hektari	1 477 320	15 720	—	46,5	0,5	—
Kokku	3 179 438	2 639 705	2 409 424	100	100	100

[1] «Eesti NSV Teataja» nr. 26, 1946, lk. 418.

[2] Tabeli koostamisel on kasutatud Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi ja ajakirja «Konjunktuur» nr. 64/65, 1940, andmeid.

[3] Tabeli koostamisel on kasutatud Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi ja ajakirja «Konjunktuur» nr. 64/65, 1940, andmeid.

Toodud tabelitest nähtub, et nõukogude agraarreform Eesti NSV-s jaotas maa ümber töötava talurahva huvides. Lakkasid eksisteerimast kulaklikud ja kapitalistlikud üle 30 hektari suurused majandid, mis moodustasid kodanlikus Eestis umbes ühe viiendiku (20,2 protsenti) talumajandite üldarvust ning koondasid enda kätte peaaegu poole (46,5 protsenti) kogu maast. Muidugi ei tähendanud see veel kulakliku majapidamise likvideerimist üldse, kuid see piiras suuresti kulakluse mõju külas.

Kui 1939. aastal orjas Eesti külas kulakuid 70 000 sulast ning ainult ligi 36 protsenti kõigist talumajanditest kuulus keskmikele, siis nõukogude võimu poolt läbiviidud agraarreformi tulemusena muutus Eesti NSV põllumajanduses keskseks kujuks keskmik. Keskmike majandid moodustasid nüüd ligi 62 protsenti talumajandite üldarvust. Varustanud maaga maata ja vähese maaga talupojad, aitas nõukogude võim sulastel ja kehvikutel vabaneda kulaklikust orjusest ja ekspluateerimisest.

Mõnevõrra vähenes 1947. aastaks alla 5 hektari suuruste majandite arv. Siia kuulusid nüüd põhiliselt maal elavate töötajate majapidamised, kelle peamiseks tegevusalaks ei olnud põllumajandus (kodutööndajad, kalurid, raudtee- ja tööstustöölised, asutuste töölised jne.). See annab tunnistust sellest, et põhiliselt likvideeriti pisitalumajandid, mille omanikud kodanliku Eesti tingimustes olid sunnitud kulakuile oma tööjõudu müüma, sest nende kääbuslikud maalapid ei võimaldanud neil endale ja oma perekonnale ülalpidamist saada.

Nõukogude agraarreformi läbiviimine aastail 1940—1941 ja 1944—1947 oli vajalikuks etapiks Eesti NSV arenemisel sotsialismile. Nõukogude võimu agraarreform oli esmajoones suunatud proletariaadi diktatuuri tugevdamisele. Küla töötajate ja kõige rohkem ekspluateeritavate hulkade olukord paranes tööliste võidu tulemusena otsekohe ja oluliselt ekspluataatorite arvel. Maa natsionaliseerimine, riikliku maafondi kujundamine, maa ülejääkide võõrandamine suurmaaomanikelt — kõik see purustas Eesti põllumajanduse vana, kapitalistlikku korda, piiras suurel määral kapitalistlikku ekspluateerimist, õõnestas põhjalikult kulakluse majanduslikku võimsust, isoleeris kulaklust töötavatest talurahva hulkadest.

Tugevdades proletariaadi diktatuuri ning kindlusta-

des töölisklassi ja töötava talurahva laiade hulkade liitu, hõlbustas agraarreform ühtlasi põllumajanduse edasist sotsialistlikku ümberkujundamist ja lõi selleks vajalikud eeltingimused. Agraarreform lähtus objektiivsest vajadusest säilitada põllumajanduses teatud ajaks individuaalne väike- ja kesktootmine. Sealjuures tugevdasid agraarkorda maa natsionaliseerimine, kulakute maakasutamise piiramine, samuti esimeste sovhooside ja masina-traktorijaamade organiseerimine.

Nõukogude võimu taastamine ja tööstuse natsionaliseerimine vabastas juba varem eesti talurahva ekspluateerimisest kapitalistliku linna ja välismaiste monopolide poolt. Põhjalikult oli õõnestatud põline vastandlikkus linna ja maa vahel, tööstuse ja põllumajanduse vahel. Linn, kus nüüd valitses sotsialistlik tootmissektor, andis igakülgset abi eesti töötavale talurahvale. Külas endas tekkis kapitalistlike suurmajandite asemel sovhooside, masina-traktorijaamade ja hobulaenutuspunktide näol riiklik tootmissektor, mis oli rajatud ekspluateerimisest vabade inimeste sotsialistlikele koostöö ja vastastikuse abistamise suhetele.

3. Eesti NSV majanduslik struktuur kapitalismilt sotsialismile ülemineku ajajärgul. Eesti NSV sotsialistliku industrialiseerimise ja põllumajanduse kollektiviseerimise objektiivne paratamatus

Proletariaadi diktatuuri poolt teostatud tööstuse, pankade ja transpordi natsionaliseerimine ning agraarreform kutsusid esile põhjalikud muutused Eesti NSV sotsiaalses ja majanduslikus korras.

1947. aasta lõpuks oli erakapitalistlik sektor tööstuses ja kaubanduses tegelikult juba välja tõrjutud ja siin kindlustusid lõplikult sotsialistlikud tootmissuhted. Kui 1. jaanuaril 1946 langes tööstuses erakapitalistlikule sektorile 7 protsenti kogu tööstustoodangu väärtusest, siis 1947. aasta märtsis vähenes erakapitalistliku sektori osa 0,5 protsendini. 1947. aasta märtsis moodustas tööstuses väikekaubatootmise osatähtsus (mittekoopereerunud käsitöölised) ainult 1,8 protsenti kogu tööstustoodangu väärtusest. 1946. aastal moodustas erasektori osatähtsus vaba-

riigi kaubakäibes 6 protsenti, 1947. aastal aga vähenes see ligemale 1 protsendini.[1]

Eesti NSV põllumajanduses, hoolimata põllumajanduse sotsialistlikku ümberkujundamist soodustavate asjaoiude olemasolust, oli domineerivaks tootmisvormiks kaubamajanduslikele suhetele tuginev individuaalne väike- ja kesktootmine. Kuigi kulaklust aastail 1940—1941 ja 1944—1947 läbiviidud agraarreformi tulemusena kitsendati ja suurel määral ekspropriieeriti, säilis ta siiski veel Eesti küla sotsiaalses korras. Kulaklike elementide säilimise ja taaselustumise baasiks olid põllumajanduses domineerinud väikekaubamajanduslikud suhted, mis oma loomult on kodanlik-individualistlikud suhted.

Agraarreformi tulemusena eesti talurahva sotsiaalses struktuuris toimunud muutustest annab tunnistust allpool toodud tabel, mis on koostatud Eesti NSV Teaduste Akadeemia Majanduse Instituudi töötajate poolt mõningate tüüpiliste valdade uurimise alusel. Need vallad peegeldavad üldjoontes küla klassistruktuuri kogu vabariigis.

Tabel 6

Eesti talurahva sotsiaalne koosseis[2]

Sotsiaalsed rühmad	Protsent talupoegade üldarvust	
	1939	1947
Kehvikud	41	29
Keskmikud	36	62
Kulakud	23	9
Kokku	100	100

Nagu tabelist nähtub, muutus reformijärgse Eesti küla keskseks kujuks keskmik. Kulaklus moodustas sel ajal umbes 9 protsenti talupoegade üldarvust. Kulakluse osa kogu- ja kaubatoodangus oli aga veel suur.

Majandusliku struktuuri analüüs kõneleb sellest, et sõjajärgsel perioodil oli Eesti NSV-s kolm ühiskondliku majanduse vormi: tööstuses valitses sotsialistlik sektor,

[1] Vt. Eesti NSV Ülemnõukogu VI istungjärgu I koosseisu ja II istungjärgu II koosseisu materjalid.

[2] Vt. kogumik «Nõukogude teaduse arenemisest Eesti NSV-s aastail 1940—1950», Tallinn 1950, lk. 194.

põllumajanduses domineeris väikekaubamajanduslik sektor ja väikekaubamajanduslike suhete baasil säilis põllumajanduses veel erakapitalistlik sektor.

See annab vastuvaidlematult tunnistust sellest, et esimestel aastatel pärast nõukogude võimu taastamist ja vabariigi vabastamist fašistlikest okupantidest oli Eesti NSV majandusel ülemineku iseloom.

Selle tõttu, et majandus oli mitmesektoriline, maha jäänud ja väikekodanlik, seisid Eesti NSV ees peamiselt needsamad kapitalismilt sotsialismile ülemineku ajajärgu ülesanded, mis seisid vastaval arenemisperioodil ka teiste nõukogude vabariikide ees. Üleminek sotsialismile nõudis sotsialistliku majandusliku baasi loomist — mitmesektorilise majanduse likvideerimist, kogu rahvamajanduse ühendamist sotsialistlike tootmissuhete alusel. Seda oli võimalik saavutada vastava materiaalse tootmisbaasi loomisega nii Eesti NSV tööstuses kui ka põllumajanduses.

Üldised seaduspärasused, mis on iseloomustavad kõigile maadele kapitalismilt sotsialismile ülemineku ajajärgul, määrasid ära ka Eesti NSV-le ainuvõimaliku tee selle ajajärgu ülesannete lahendamiseks. Selle tee töötas välja V. I. Lenin ja seda on hiilgavalt kinnitanud Nõukogude Venemaa kogemused. Sellesse kuuluvad sotsialistlik industrialiseerimine ja põllumajanduse kollektiviseerimine.

Sotsialismi ülesehitamise leninliku plaani tuumaks on sotsialistlik industrialiseerimine. Sotsialistliku industrialiseerimise majanduslik paratamatus tuleneb nendest tingimustest, milles toimub sotsialistlik revolutsioon, samuti majandusseaduste nõuetest.

Kapitalism jätab uuele ühiskonnakorrale pärandina väga ebaühtlaselt arenenud tootmise. Ainult peamistes kapitalistlikes maades on arenenud mehhaniseeritud suurtööstus. Monopoolselt kõrge kasumi saamiseks arendab monopolistlik kapitalism mehhaniseeritud suurtööstuse kõrval ka primitiivsele tehnikale rajatud väike- ja kesktootmist. See käib esmajoones põllumajanduse kohta. Eriti kultiveerib monopolistlik kapitalism majanduse mahajäänud iseloomu ja tootlike jõudude madalat arenemistaset asumaades ja sõltuvates riikides.

Kapitalismilt päritud tootmise arenemistase ei ole enamikus maades küllaldane sotsialismi materiaalseks baa-

siks. Sotsialistliku tootmise eesmärgi saavutamise vahendiks on tootmise pidev suurendamine ja täiustamine kõrgeima tehnika baasil. Ainult vastava materiaalse baasi — mehhaniseeritud suurtööstuse olemasolu tingimustes võib sotsialism luua kõrgema tööviljakuse ja lõplikult võita kapitalismi.

Mehhaniseeritud suurtööstuse igakülgne arendamine kindlustab sotsialistlike majandamisvormide pideva laiendamise ja domineerimise, loob kõigi rahvamajandusharude sotsialistliku rekonstrueerimise materiaalse aluse ning annab sotsialistlikele majandamisvormidele üleoleku tehnika ja tööviljakuse alal.

V. I. Lenin märkis: «Sotsialismi ainsaks materiaalseks aluseks võib olla mehhaniseeritud suurtööstus, mis suudab reorganiseerida ka põllumajanduse.»[1]

Arenenud raskemasinatööstus, varustades põllumajandust uue ja uusima põllumajandusliku tehnikaga, tagab uute tootlike jõudude loomise, mis on vajalikud sotsialistlike tootmissuhete kindlustamiseks külas.

Uus tehnika, mis moodustab sotsialistliku tootmise materiaalse baasi põllumajanduses, on ühtlasi otsustavaks teguriks väikemaapidaja hingeelu põhjalikul ümberkujundamisel ja tema kasvatamisel kollektivismi vaimus. Uue tehnika massiline kasutuselevõtmine külas ja sellega kaasnev töö kergenemine ja tööviljakuse tohutu kasv veenab lõplikult talupoegi kollektiivmajapidamise suurtes eelistes. V. I. Lenin rõhutas, et «väikemaapidaja ümberkujundamine, kogu tema hingeelu ja harjumuste ümberkujundamine on ülesanne, mis nõuab inimpõlvi. Väikemaapidaja suhtes võib selle küsimuse lahendada, võib kogu tema hingeelu nõnda-ütelda tervendada ainult materiaalne baas, tehnika, traktorite ja masinate kasutamine põllumajanduses massilises ulatuses, elektrifitseerimine massilises ulatuses. See kujundaks väikemaapidaja põhjalikult ja väga kiiresti ümber» [2].

Seega on sotsialistlik industrialiseerimine põllumajanduse sotsialistliku ümberkujundamise võtmeks, kogu rahvamajanduse sotsialistliku ümberkorraldamise ja mitmesektorilise majanduse likvideerimise võtmeks.

---

[1] V. I. Lenin, Teosed, 32. kd., Tallinn 1955, lk. 434.
[2] V. I. Lenin, Teosed, 32. kd., lk. 195.

Rasketööstuse arendamine on riigi kaitsevõime ning tema tehnilise ja majandusliku sõltumatuse aluseks.

Sotsialistlik industrialiseerimine laiendab proletariaadi diktatuuri majanduslikku baasi, tõstab töölisklassi osatähtsust, suurendab tema juhtivat osa, tugevdab töölisklassi ja töötava talurahva liitu.

Kommunistlik partei, tema suur juht V. I. Lenin osutasid tähelepanu sellele, et sotsialistliku industrialiseerimise keskpunkt, selle alus seisab rasketööstuse, tootmisvahendite tootmise eelisarendamises, eriti aga rasketööstuse südamiku — masinaehituse eelisarendamises.

Ühiskondliku tootmise esimese alajaotuse (tootmisvahendite tootmine) eelisarendamine ühiskondliku tootmise teise alajaotusega (tarbeesemete tootmine) võrreldes on laiendatud taastootmise seadus. Selline ühiskondliku tootmise mõlema alajaotuse kasvutempo suhe vastab täielikult sotsialismi põhilise majandusseaduse nõuetele. Tehnika pidev täiustamine, vana tehnika asendamine uuega ja uue tehnika asendamine uusimaga on ühiskondliku töö viljakuse tõstmise ja kogu sotsialistliku tootmise kiire arendamise vahendiks. Rasketööstuse eelisarendamine kindlustab kõigi sotsialistliku rahvamajanduse harude — põllumajanduse, kerge- ja toiduainete tööstuse tõusu ning on seega rahva heaolu järjekindla tõstmise allikaks.

Sotsialistliku industrialiseerimise ajaloolist paratamatust ja õigsust on kinnitanud Nõukogude Liidu arenemise kogemused teel sotsialismile, kommunismile. Rasketööstuse — meie maa majandusliku võimsuse ja kaitsevõime aluse igakülgne arendamine on Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei peajooneks majanduse valdkonnas.

Sotsialismi ehitamise teele asunud Eesti NSV ette, samuti kui vastaval arenemisperioodil kõigi nõukogude vabariikide ette kerkisid sotsialistliku industrialiseerimise ülesanded.

On selge, et kodanlikult Eestilt päritud tööstusliku tootmise tase ei saanud ilmselt olla küllaldane kogu rahvamajanduse sotsialistlikuks ümberkujundamiseks. Sealjuures tuleb märkida, et Saksa okupatsiooni ajal hävitasid fašistid peaaegu poole Eesti NSV tööstusettevõtete tootmis-põhifondidest.

Kui suurt kahju tekitasid fašistlikud okupandid Eesti NSV tööstusele, selle üle võib otsustada järgmiste andmete põhjal. Kütteainete tööstuses säilis kõigist tootmis-

võimsustest vaid 10 protsenti, puidutööstuses — 15 protsenti, tekstiilitööstuses — 25 protsenti, tselluloosi- ja paberitööstuses — 40 protsenti, keemiatööstuses — 45 protsenti, energeetikas — 60 protsenti ja masinaehituses — 65 protsenti. Niisugused suured ettevõtted, nagu Kreenholmi kombinaat ja «Balti Manufaktuur» olid niivõrd purustatud, et esimestel aastatel pärast Eesti vabastamist fašistlikest okupantidest andsid nad ainult 4 protsenti sõjaeelsest puuvillase riide toodangust.[1]

Selline oli vabariigi tööstuse olukord, kui Eesti NSV töötajad asusid jätkama sotsialismi ehitamist vabariigis.

Tähtsaks lüliks Eesti NSV sotsialistlikul industrialiseerimisel oli Eesti NSV rahvamajanduse taastamise ja arendamise viie aasta plaan (1946—1950), mis võeti vastu kooskõlas NSV Liidu rahvamajanduse taastamise ja arendamise neljanda viie aasta plaaniga.

Eesti NSV rahvamajanduse taastamise ja arendamise viie aasta plaani põhiülesandeks oli taastada sõjas kannatada saanud majandus, taastada tööstus- ja põllumajandustoodangu sõjaeelne tase ning see tunduvalt ületada. Selleks planeeriti vanade vabrikute ja tehaste taastamine ja täielik rekonstrueerimine eesrindliku tehnika alusel, vabariigi industrialiseerimist tagavate uute suurettevõtete ehitamine.

Viie aasta plaanis pöörati erilist tähelepanu raketööstuse, eelkõige aga põlevkivi- ja põlevkivikeemiatööstuse arendamisele. Eesti NSV kirdeosa pidi kujunema põlevkivibasseini võimsaks suurettevõtetega tööstuskeskuseks, samuti nähti vabariigis ette rea uute elektrijaamade ehitamine. Tunduvalt pidid arenema masinaehitus, ehitusmaterjalide tööstus, toiduainete ja tekstiilitööstus. Kõigist sõjajärgse viisaastaku kapitaalmahutustest suunati üle $^3/_4$ rasketööstusse.

Sotsialistliku industrialiseerimise käigus likvideeriti Eesti NSV-s kodanluse diktatuurilt päritud majanduslik mahajäämus ja fašistliku okupatsiooni tagajärjed. Juba 1950. aastaks ületas tööstustoodang sõjaeelse taseme 3,4-kordselt, 1945. aasta taseme aga 4,7-kordselt. Sõjaeelne põlevkivitoodang ületati 1950. aastal 1,8-kordselt. Viisaastaku jooksul loodi uus põlevkivigaasitööstus. Taas-

[1] E. Kull, Eesti NSV tööstuse ja transpordi edusammud, Tallinn 1955, lk. 7—8.

tati ja ehitati elektrijaamad Tallinnas, Narvas, põlevkivibasseinis ja mujal. Masinaehituse ja metallitööstuse üldtoodang ületas 1945. aasta taseme 5-kordselt. Märksa suurenes ehitusmaterjalide tootmine. 1950. aastal kasvas telliste ja lubja tootmine 1940. aastaga võrreldes 2-kordseks, katusekivide ja lehtklaasi tootmine peaaegu 3-kordseks. Hakkasid jälle töötama ja iga aastaga üha rohkem toodangut andma Kreenholmi kombinaat ja «Balti Manufaktuur». 1950. aastal suurenes puuvillase riide tootmine 1940. aastaga võrreldes 17 protsendi võrra, villase riide tootmine 30 protsendi võrra, nahkjalatsite tootmine kahekordseks jne.[1]

Rööbiti sotsialistliku industrialiseerimisega on sotsialismi ülesehitamise programmi tähtsaks koostisosaks põllumajanduse ümberkujundamine sotsialistlikel alustel.

Üles ehitada sotsialism tähendab üle saada mitmesektorilisest majandusest, hävitada kapitalismi elemendid, ühendada kogu rahvamajandus sotsialistlike tootmissuhete baasil. Üle saada mitmesektorilisest majandusest on võimalik ainult sektoritevahelise võitlusega, sektorite taga seisvate klasside vahelise võitlusega.

Peamine võitlus ülemineku ajajärgul käib kapitalismi ja sotsialismi jõudude vahel. See võitlus toimub põhimõttel: «kes — keda». Selle lõpptulemus oleneb väikekaubatootmise saatusest. Väikekaubatootmise pikaajaline säilimine ja temale omaste kapitalistlikke suhteid tekitavate stiihiliste seaduste toimimine loob kapitalismi taastamise ohu.

Vana, kodanlik-individualistlik kord külas on põllumajandusliku tootmise ja kogu ühiskonna tootlike jõudude arendamise piduriks. See kord on vastuolus sotsialistliku laiendatud taastootmise nõuetega. Killustatud väike- ja kesktalumajandid ei allu plaanipärasele majandamisele ning on väikekodanliku stiihia säilimise majanduslikuks aluseks. Väikekaubatootmise süsteem ei ole suuteline vabastama talurahva hulki viletsusest ja rõhumisest ning kindlustama kogu rahva materiaalse ja kultuurilise elutaseme järjekindlat tõstmist.

Põllumajanduse sotsialistlik ümberkujundamine või-

---

[1] Eesti NSV Statistikavalitsuse teadaanne Eesti NSV sõjajärgse viisaastaku plaani täitmise tulemuste kohta, «Rahva Hääl», 15. juunist 1951. a.

maldab põllumajandust ühendada tööstusega, allutada põllumajandust sotsialistliku tööstuse juhtimisele, sulgeda ja likvideerida kõik kanalid, mille kaudu tekivad kapitalistlikud suhted. Põllumajanduse sotsialistlik ümberkujundamine viib lõpule kogu rahvamajanduse ühendamise ühtsel majanduslikul alusel — tootmisvahendite sotsialistliku omanduse alusel, annab võimaluse kogu ühiskondliku tootmise järjekindlaks suurendamiseks ja täiustamiseks, et rahuldada kogu ühiskonna järjest kasvavad materiaalsed ja kultuurilised vajadused. Niisiis on põllumajanduse sotsialistlik ümberkujundamine sotsialismi majandusliku baasi loomise vajalikuks tingimuseks. Lõppkokkuvõttes valmistab põllumajanduse ümberkujundamine ette töölisklassi ja talurahva klassivahede likvideerimise.

Väikekaubamajanduse ümberkorraldamine sotsialistlikel alustel on kõige keerulisem ja raskem ülesanne, mis kerkib proletariaadi diktatuuri ette sotsialistliku majanduse ülesehitamisel. V. I. Lenin kirjutas 1919. aastal: «Et kaotada klassid, tuleb esiteks kukutada mõisnikud ja kapitalistid. Selle osa ülesandest me oleme täitnud, kuid see on ainult osa ja sealjuures *mitte* kõige raskem osa. Et kaotada klassid, tuleb teiseks kaotada vahe töölise ja talupoja vahel, teha *kõik töötegijateks*. Seda ei saa teha ühel hoobil. See on võrratult raskem ja paratamatult aeganõudev ülesanne. See on ülesanne, mida ei saa lahendada mistahes klassi kukutamisega. Selle saab lahendada ainult kogu ühiskonna majanduse organisatsioonilise ümberkorraldamisega, üleminekuga individuaalselt, omaette väikekaubamajanduselt ühiskondlikule suurmajapidamisele.» [1]

Lahendada põllumajanduse sotsialistliku ümberkujundamise ülesannet on võimalik ainult liidu alusel töötavate talurahva hulkadega ja tingimata töölisklassi juhtimisel. Selle ülesande peamine raskus seisab selles, et töölisklass peab looma talurahvaga niisuguse liidu, mis on suunatud klasside kaotamisele ja väikekaubamajandusliku sektori sotsialistlikule ümberkujundamisele, mitte aga nende säilitamisele.

Töötava talurahva elulised huvid nõuavad tihedat liitu töölisklassiga, et üle saada mitmesektorilisest majandusest ja üles ehitada sotsialismi majanduslik baas. Talupoeg

---

[1] V. I. Lenin, Teosed, 30. kd., Tallinn 1954, lk. 91.

kui tööinimene on eluliselt huvitatud sotsialistlikust arenemisteest, mis on talurahva ainsaks pääseteeks ekspluateerimisest, vaesumisest ja poolnäljasest eksisteerimisest. Kuid ühtaegu tõmbab talumajandi väikeomanduslik loomus teda tagasi «harjunud», «iidsele» kapitalismile.

Sellepärast võib töölisklass talurahvast viia sotsialismile ainult tingimusel, kui ta tugineb talupoja kui tööinimese elulistele huvidele ja peab võitlust talurahva hulgas esinevate erakapitalistlike, sahkerdajalike, spekulantlike tendentside vastu.

Talurahva kapitalistlikud elemendid aga püüavad tugineda nimelt väikekaubamajanduse erakapitalistlikele, spekulantlikele tendentsidele, et talurahva põhihulgad töölisklassist eemale kiskuda ja endaga kaasa viia. Sellepärast võitlus talurahva hulgas esinevate kapitalistlike tendentside vastu kutsub esile vajaduse, et töölisklassil oleks diferentseeritud poliitika talurahva mitmesuguste sotsiaalsete rühmade suhtes. See poliitika on kokkuvõttes väljendatud V. I. Lenini tuntud loosungiga: «Peab oskama saavutada kokkulepet kesktalupojaga, loobumata hetkekski võitlusest kulaku vastu ja toetudes kindlalt ainult kehvtalurahvale.»

Erakapitalistlike tendentside vastu võideldes ja neid piirates peab töölisklass talurahva sotsialistliku ümberkasvatamise teede, meetodite ja vahendite valikul ühtlasi rangelt silmas pidama väikekaubatootjate erahuve, selleks et mitte lõhkuda liitu talurahva põhihulkadega. See huvide arvestamine on üheks niisuguseks vormiks, mis võimaldab proletariaadi diktatuuril kasutada töötajate isiklikke, materiaalseid huve sotsialistlikus ülesehitustöös.

Sotsialismi ülesehitamiseks, rõhutas V. I. Lenin, on vaja igal antud momendil, olenevalt konkreetsetest tingimustest, leida talupoja erakaubanduslike huvide ühendamise aste sotsialistliku riigi üldiste huvidega, erakaubanduslike huvide allutamise aste üldistele huvidele. Põllumajanduse sotsialistliku ümberkujundamise eriline raskus seisis selles, et oli vaja leida sotsialistlikule riigile vastuvõetav ja ühtlasi töötavale talurahvale arusaadav tee, mis võimaldaks talurahvast kaasa tõmmata sotsialistlikule ülesehitustööle, leida vahepealseid meetodeid, vahendeid, abinõusid talurahva üleminekuks sotsialismile. Lenin kirjutas oma töös «Toitlusmaksust», et sotsialismile ülemineku ülesande edukaks lahendamiseks «on tarvis aru

saada, milliseid *vahepealseid* teid, meetodeid, vahendeid, abinõusid on tarvis *kapitalismieelsete* suhete üleminekuks sotsialismile. Selles on asja tuum»[1].

Selle väga raske ülesande, sotsialismile ülemineku ülesande klassikaline lahendus on antud põllumajanduse ümberkujundamise kooperatsiooniplaanis, mille töötas välja V. I. Lenin. Lenini kooperatsiooniplaani põhiteesid leidsid edasiarendamist NLKP kongresside ja konverentside otsustes, NLKP Keskkomitee pleenumite otsustes, samuti partei ja valitsuse juhtide töödes.

Lenini kooperatsiooniplaan lähtus sellest, et kooperatsioon — massilised kollektiivsed koondised vahetuse ja tootmise alal — on talurahva põhihulkadele kõige arusaadavam, kättesaadavam ja kasulikum vorm, mis võimaldab ümber kujundada väikekaubatootmist sotsialistlikel alustel ja organiseerida sotsialistlikku tootmist põllumajanduses. Kooperatsioon on grupiline ettevõte. Ta on rajatud kooperatsiooni ühinenud talupoegade materiaalsete huvide arvestamisele. Eriti tähtis on see, et kooperatsioon loob vahepealsed teed, vahendid üleminekuks väikekaubamajanduslikelt suhetelt sotsialistlikele suhetele põllumajanduses. Talurahva kaasatõmbamine sotsialistlikule ülesehitustööle toimub sel teel, et esialgu kasutatakse kõige lihtsamaid ja kättesaadavamaid kooperatsioonivorme, nimelt turustuse, varustuse ja krediidi alal, ning seejärel minnakse järk-järgult üle tootmiskooperatsioonile, kolhoosile.

Oma otsuses rõhutas partei XV kongress, et «kooperatsioon on talurahva massilise majandusliku ühendamise, tema isetegevuse ja initsiatiivi arendamise parimaks vormiks, tema majandusliku, kultuurilise ja poliitilise ümberkasvatamise vormiks, selleks vormiks, mille abil talurahvas tõmmatakse üldise sotsialistliku ülesehitustöö voolu»[2].

Kuid mitte igasugustes tingimustes ei kujune kooperatsioon põllumajanduse sotsialistliku ümberkujundamise vormiks. Kooperatiivid on grupilised, kollektiivsed ettevõtted, mis on rajatud grupilisele omandusele, mitte aga üldrahvalikule omandusele. Kooperatsioon võib areneda

---

[1] V. I. Lenin, Teosed, 32. kd., lk. 327.

[2] NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused, Tallinn 1956, lk. 464.

kahesugusel teel: kooperatiiviliikmete erahuvide rahuldamine ühiskonna arvel — ekspluateerimise teel, või kooperatiiviliikmete erahuvide allutamine kogu ühiskonna huvidele ja nende rahuldamine kogu ühiskondliku tootmise pideva suurendamise baasil. Kõik oleneb valitsevatest majanduslikest ja poliitilistest tingimustest, objektiivsete majandusseaduste toimest. Sellepärast määrab kooperatsiooni sotsiaalse ja majandusliku sisu täielikult ära valitsev tootmisviis.

Marksismi-leninismi klassikud on alati tähelepanu juhtinud sellele, et kooperatsiooni ei tohi käsitleda isoleeritult valitsevatest majanduslikest ja poliitilistest tingimustest. Nad eraldasid rangelt kooperatsiooni kapitalismi tingimustes ja kooperatsiooni proletariaadi diktatuuri, sotsialismi tingimustes.

Kapitalismi tingimustes on kooperatsiooni arenemine allutatud kapitalismi majandusseadustele. Olenemata kooperatiivi rajajate esialgsetest eesmärkidest, peab ta lõppkokkuvõttes kapitalistliku konkurentsi sundseaduste tõttu kas hukkuma või üle minema kapitalistliku kasumi saamisele ekspluateerimise teel. Niisiis, vormilt kooperatiivsed ettevõtted on kapitalismi tingimustes oma sotsiaalselt ja majanduslikult sisult kapitalistlikud. Nad erinevad erakapitalistlikest ettevõtetest ainult kui kollektiivsed kapitalistlikud ettevõtted. V. I. Lenin iseloomustab kujukalt kooperatiivi kapitalismi tingimustes kui viirtspoodi, kui kodanliku korra mehhanismi väikest täiendit.

Kapitalismi tingimustes eksisteeriva kooperatsiooni sotsiaalse loomuse marksistlik analüüs näitab kooperatsiooni kohta kujunenud reformistlike vaadete absurdsust ja utoopilisust, millede järgi kooperatsioon olevat vahend kapitalismilt sotsialismile rahulikuks üleminekuks ja vahend, mis kaitseb töörahva hulki kapitalistliku ekspluateerimise eest. Juba K. Marx ja F. Engels, pidades kooperatsiooni põllumajanduse sotsialistliku ümberkujundamise põhivormiks, rõhutasid samal ajal, et kodanluse valitsemise tingimustes ei suuda kooperatiivisüsteem kapitalistlikku ühiskonda iialgi sotsialistlikuks ümber kujundada. Selleks on vajalikud, märkis K. Marx, «üldised sotsiaalsed muutused, muutused ühiskondliku korra alustes, niisugused muutused, mida on võimalik saavutada ainult ühiskonna organisee-

ritud jõudude, s. o. riigivõimu üleminekuga kapitalistidelt ja maaomanikelt tootjate endi kätte»[1].

Kooperatsiooni sotsiaalne ja majanduslik sisu muutub põhjalikult seoses majanduslikes ja poliitilistes tingimustes toimuvate muutustega. Proletariaadi diktatuur ja põhiliste tootmisvahendite koondamine kogu ühiskonna kätte ei võimalda kooperatsioonil kapitalistlikult areneda. Kooperatsioon on sel juhul lähedane sotsialistlikule tööstusele. Just niisugustes tingimustes loob kooperatsioon oma sotsialistlikuks arenguks vajalikud eeldused, nimelt toimub erakaubanduslike huvide ühendamine sotsialistliku riigi üldiste huvidega, esimeste allutamine viimastele, kooperatsiooni riiklik kontrollimine.

Oma kooperatsiooniplaani esitades rõhutas V. I. Lenin korduvalt, et proletariaadi diktatuuri tingimustes, kus riik käsutab kõiki tähtsamaid tootmisvahendeid, loob kooperatsioon kõik vajalikud eeldused sotsialistliku ühiskonna ülesehitamiseks; kooperatsiooni kasv on võrdne sotsialismi kasvuga. V. I. Lenin kirjutas: «Tõepoolest, riigi võim kõigi suurte tootmisvahendite suhtes, riigivõim proletariaadi käes, selle proletariaadi liit paljude miljonite väike- ja pisitalupoegadega, kindlustada selle proletariaadi juhtiv osa talurahva suhtes jne., — kas see ei ole kõik, mida on vaja selleks, et kooperatsioonist, ainuüksi kooperatsioonist, mida me varem halvustasime kui sahkerdamist ja mida meil teatavast küljest õigus on halvustada nüüd uue majanduspoliitika ajalgi, kas see ei ole kõik, mida vajame täieliku sotsialistliku ühiskonna ülesehitamiseks? See pole veel sotsialistliku ühiskonna ülesehitamine, kuid see on kõik, mis vajalik ja küllaldane selleks ülesehituseks.»[2]

Kooperatsiooni sotsiaalse ja majandusliku sisu marksistlikust analüüsist tuleneb tähtis järeldus, et enne kui kooperatiivseid ettevõtteid saab kasutada individuaalse väike- ja kesktootmise sotsialistlikuks ümberkujundamiseks põllumajanduses, peab toimuma põhjalik pööre ühiskonnakorras. Selle pöörde pani esmakordselt toime Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon, mille otseseks tulemuseks oli proletariaadi diktatuuri kehtestamine ja põhiliste tootmisvahendite natsionaliseerimine. Seega loodi

---

[1] K. Marx ja F. Engels, Teosed, XIII kd., I osa, lk. 200 (vene keeles).

[2] V. I. Lenin, Teosed, 33. kd., Tallinn 1955, lk. 428.

tähtsad poliitilised ja majanduslikud tingimused, milles avanes võimalus kasutada kooperatsiooni põllumajanduse sotsialistlikuks ümberkujundamiseks.

Kooperatsiooniplaani olemusest tuleneb nõue, et kollektivismi aluseid tuleb põllumajanduses juurutada järkjärgult, kusjuures talupoegade koopereerimine peab toimuma rangelt vabatahtlikkuse printsiibil. Igasugune vägivald kehvikute ja keskmike suhtes on lubamatu, kuna see ähvardab töölisklassi ja talurahva liitu, mis on proletariaadi diktatuuri kindluse aluseks. Koopereerimine ise ning selle vahepealsete staadiumide ja materiaalse huvitatuse printsiibi kasutamine on vajalik just talurahva vabatahtlikuks üleminekuks sotsialistlikele tootmisvormidele. Minna individuaalselt väike- ja kesktootmiselt üle kollektiivsele tootmisele saab ainult siis, kui kehvikud ja keskmikud tegelikult veenduvad, et kollektiivmajapidamine on neile kasulik, kui nende teadvuses, hingeelus toimub pööre kollektivismi kasuks.

Vabatahtlikkuse printsiip talurahva koopereerimises ei tähenda sugugi seda, et talupojad asuvad sotsialistlikule arenemisteele isevoolu korras, stiihiliselt. Väikekaubamajanduslik individuaalmajapidamine, mis oma aluselt on ühetüübiline kapitalistliku majapidamisega, võib isevoolu teel, stiihiliselt areneda ainult kapitalismi suunas. Kommunistlik partei paljastas täielikult Buhharini «isevooluteooria» restauraatorliku olemuse.

Küla sotsialistlikus arenemises etendab juhtivat ja organiseerivat osa proletaarne riik, mis oma poliitikaga aitab aktiivselt kaasa uute tootmissuhete kujunemisele. Proletaarne riik lähtub oma poliitikas majandusseaduste nõuetest ja sotsialistliku ülesehitustöö konkreetsetest tingimustest ning võtab tarvitusele abinõud, mis valmistavad ette ja tagavad talupoegade vabatahtliku ülemineku kollektiivsele tootmisele. Nende abinõude peamine sisu on selles, et piirata kapitalistliku arengu võimalusi ning luua kõige soodsamad poliitilised ja majanduslikud tingimused põllumajanduse sotsialistlikuks arenguks.

Nende tarvitusele võetud abinõude süsteemis omistas kommunistlik partei suure tähtsuse kollektiivse põllumajandusliku tootmise materiaalse ja tehnilise baasi loomisele.

Uued tootmissuhted võivad majanduslikult lõplikult võita väikekaubamajanduslikud suhted külas, kui need

tuginevad uuele tehnilisele baasile, traktorite, masinate, kõrge tootlikkusega tööriistade ulatuslikule rakendamisele põllumajanduses ja võimaldavad seega saavutada kõrgemat tööviljakust. Sotsialistliku industrialiseerimise poliitikat teostades loob kommunistlik partei ühtlasi otsustavad tingimused põllumajanduse edukaks koopereerimiseks. Sotsialistlik tööstus kindlustab kollektiivsele põllumajandusele vajaliku materiaalse ja tehnilise baasi, loob uued tootlikud jõud külas. Uue tehnika ulatuslik rakendamine külas ning sellega kaasnev töö kergenemine ja tööviljakuse määratu suur kasv, samuti vabanemine kulaklikust orjusest veenavad talupoega lõplikult kollektiivmajapidamise suurtes eelistes.

Sotsialistlik industrialiseerimine, kogu rahvamajanduse elektrifitseerimine ja kooperatsiooniplaan on sotsialismi ülesehitamise leninliku plaani lahutamatud ja vastastikku tingitud osad.

V. I. Lenini poolt väljatöötatud kooperatsiooniplaan on kõigepealt põllumajanduse sotsialistliku ümberkujundamise teaduslikult põhjendatud programm Venemaa konkreetsetes tingimustes.

Kuid Lenini kooperatsiooniplaani tihe side nende peamiste majanduslike ja poliitiliste tingimustega, milles toimub sotsialistlik revolutsioon, selle plaani vastavus majandusseaduste nõuetele põhjustasid tema suurt rahvusvahelist tähtsust.

Sotsialistliku ülesehitustöö praktika NSV Liidus ja sotsialistlike ümberkujunduste edusammud rahvademokraatia maades tõendavad ümberlükkamatult, et V. I. Lenini poolt kavandatud arenemistee kapitalismilt sotsialismile on end täielikult õigustanud ning on ainuvõimalik ja otstarbekohane tee sotsialismi võidu kindlustamiseks kõigis neis maades, kus on olemas võrdlemisi arvukas väike- ja kesktootjate klass.

Eesti NSV-s proletariaadi diktatuuri kehtestamine, tööstuse natsionaliseerimine ja nõukogude agraarreformi teostamine ning vabariigi sotsialistlik industrialiseerimine lõid otsustavad eeldused põllumajanduse edukaks sotsialistlikuks ümberkujundamiseks vastavalt V. I. Lenini kooperatsiooniplaanis kättenäidatud teele.

4. Nõukogude Liidu vennasvabariikide abi — eduka sotsialistliku ülesehitustöö otsustav tegur Eesti NSV-s

Tingituna üldistest seaduspärasustest oli Eesti NSV tee kapitalismilt sotsialismile üleminekul peajoontes selle tee kordamine, mille käisid vastaval arenemisperioodil läbi kõik Nõukogude Liidu vennasvabariigid.

Sealjuures kiirendasid ja hõlbustasid paljud tegurid, mis olid seotud nende uute konkreetsete ja ajalooliste tingimustega, milles Eesti NSV asus sotsialismi ülesehitamisele, ülemineku-ajajärgu ülesannete, eriti aga põllumajanduse sotsialistliku ümberkujundamise ülesannete lahendamist.

Eesti NSV peamiseks iseärasuseks ülemineku-ajajärgu tingimustes oli see, et Eesti NSV, samuti kui teised uued nõukogude vabariigid ja oblastid, teostas ülemineku sotsialismile Nõukogude Liidu — võimsa tööstus- ja kolhoosiriigi koostisosana, kus sotsialistlik majandussüsteem oli juba täielikult võitnud ja kindlustunud.

Eesti NSV võis ülemineku-ajajärgul lahendada nii välised kui ka sisemised vastuolud mitte üksnes omaenda jõududega, vaid ka tugineda kogu Nõukogude Liidu, kõigi vennasvabariikide otsesele abile. Niisuguses väikeses riigis, nagu Eesti, ei saanud juttugi olla sotsialismi edukast ülesehitamisest ilma selle määratu suure abita, mille talle andsid Nõukogude Liidu vennasvabariigid, kes kaitsesid eesti rahvast imperialistlike maade interventsioonikatsete eest ja varustasid Eesti rahvamajandust kõige vajalikuga. Võimsa sotsialistliku riigi olemasolu, Nõukogude Liidu majanduses valitsevate sotsialistlike elementide tohutu ülekaal meie vabariigi majanduses veel säilinud kapitalistlike elementidega võrreldes — kõik see määras täielikult ära Eesti NSV-s sotsialismi ülesehitamise ülesande eduka lahendamise.

NSV Liidu võimas tööstus lõi vajaliku materiaalse ja tehnilise baasi vabariigi rahvamajanduse sotsialistlikuks rekonstrueerimiseks. Eesti NSV ees ei seisnud nii teravalt sotsialistliku akumulatsiooni allikate küsimus, nagu see oli vanemates sotsialistlikes vabariikides. Eesti NSV käsutuses olid mitte ainult omaenda rahalised ressursid ja akumulatsiooniallikad, vaid ka kogu Nõukogude Liidu rahalised ressursid. Eesti NSV-s toimuva sotsialistliku ülesehitustöö finantseerimise allikaks oli ühiskondliku toot-

mise tormiline kasv Nõukogude Liidus, rahvatulu pidev suurenemine.

Ainuüksi sõjajärgse viisaastaku esimese kolme aasta jooksul veeti teistest vabariikidest Eesti NSV-sse toorainet, materjale, masinaid, seadmeid, kütteainet, väetisi ja tarbeesemeid 2,5 miljardi rubla ulatuses, samal ajal veeti Eesti NSV-st välja kaupu 1,4 miljardi rubla ulatuses.[1] Sisseveo ja väljaveo vahe, mis ulatus sõjajärgsel viisaastakul peaaegu 2,5 miljardi rublani, oli vabariigi industrialiseerimise ja põllumajanduse sotsialistliku ümberkujundamise tähtsaks allikaks.

Tänu vennasvabariikide igakülgsele majanduslikule abile kiirenes Eesti NSV industrialiseerimise protsess. Vabariigi tööstusse paiguta'tavate kapitaalmahutuste üldsumma moodustas sõjajärgses viie aasta plaanis 3,5 miljardit rubla. Kapitaalmahutuste ulatuselt iga elaniku kohta oli NSV Liidus esikohal Eesti NSV.[2] Kõik see tagas Eesti NSV tööstuse kiirema arengutempo, võimaldas tal oma arengus Nõukogude Liidu vennasvabariikidele järele jõuda. Kui Eesti NSV oleks rekonstrueerinud rahvamajandust omaenda vahenditega, siis oleks kulunud ainuüksi purustatud tööstuse taastamiseks vähemalt kümneid aastaid. Nõukogude Liidu vennasvabariikide abiga aga taastati tööstusliku tootmise sõjaeelne tase Eesti NSV-s kahe aasta jooksul.

Põllumajanduse kollektiviseerimiseks vajalik tööstuslik baas oli Eesti NSV-s ning teistes uutes nõukogude vabariikides ja oblastites mitu korda rohkem arenenud kui Nõukogude Liidu vanemate vabariikide tööstuslik baas nende vastaval arenemisperioodil. 1948. aastaks, Eesti NSV-s alanud põllumajanduse kollektiviseerimise aastaks, ületas NSV Liidu tööstusliku tootmise tase 1929. aasta taseme 7,2-kordselt.

Eesti NSV-s hakkas märkimisväärselt arenema tööstus, mis varustas põllumajandust mitmesuguste tootmisriistadega. Kuid Eesti NSV-l polnud vaja ehitada traktoreid, kombaine ega muid keerukamaid põllumajandusmasinaid tootvaid tehaseid, sest kogu Nõukogude Liidu sotsialistlik tööstus oli suuteline vabariigi põllumajandust kõigi vajalike masinatega varustama. See võimaldas tunduvalt

---

[1] A. Veimer, Eesti NSV tööstus tõusuteel, lk. 55.
[2] «Eesti Bolševik» nr. 9, 1946, lk. 637.

kiirendada põllumajanduse sotsialistliku ümberkujundamise tempot.

Eesti töötaval talurahval, kes oli põllumajanduse kapitalistliku arengu tulemusi oma nahal tunda saanud, oli võimalik Nõukogude Liidu kolhoositalurahva näite varal oma silmaga veenduda põllumajanduse sotsialistliku arenemistee eelistes. See asjaolu aitas kiiremini üle saada individuaalsete väike- ja kesktootjate eraomanduslikest tendentsidest, kiiremini üle minna kollektiivsetele tootmisvormidele.

Eesti NSV põllumajanduse sotsialistlik ümberkujundamine võis toimuda kiiremas tempos ja väiksemate raskustega ka sellepärast, et eesti kommunistidel oli võimalik kasutada Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei määratu suuri kogemusi kolhooside ülesehitustöö alal, kolhooside majandusliku ja organisatsioonilise tugevdamise ning kolhooside riikliku juhtimise alal. Selle tulemuseks oli, et Eesti NSV-s toimunud kollektiviseerimisprotsessi käigus kasutati selliseid kolhoosiliikumise vorme, mis töötati välja Nõukogude Liidu põllumajanduse sotsialistliku ümberkujundamise kogemuste põhjal ja mis olid juba nende kogemustega kontrollitud.

Tuleb märkida, et Eesti NSV-s, samuti kui kõigis teistes uutes nõukogude vabariikides ja oblastites sotsialistlike ümberkujunduste läbiviimise konkreetsed ja ajaloolised tingimused erinevad rahvademokraatia maades kujunenud tingimustest. Rahvademokraatia maades, mis samuti kasutavad Nõukogude Liidu abi ja kogemusi, esineb selline põllumajanduse sotsialistlikku ümberkujundamist pidurdav tegur, nagu maaeraomandus. Eesti NSV-s ja teistes uutes nõukogude vabariikides ja oblastites seda pidurdavat tegurit ei olnud, sest kohe pärast nõukogude võimu kehtestamist toimus siin maa natsionaliseerimine.

Järelikult olid Eesti NSV-s olemas kõik vajalikud eeldused põllumajanduse edukaks sotsialistlikuks ümberkujundamiseks, kusjuures mitmesugused objektiivsed ja subjektiivsed tegurid avaldasid mõju selle ümberkujundamise kiirendamisele.

Niinimetatud «iseseisev» kodanlik Eesti oli tegelikult imperialistlike lääneriikide agraar- ja toorainebaas, keda välismaised monopolid oma huvides ära kasutasid. Ainult nõukogude võimu tingimustes sai Eesti võimaluse vabalt arendada oma tootlikke jõude eesti töötajate huvides. Need

võimalused muutusid veelgi avaramaks Eesti NSV astumisega nõukogude vabariikide võrdõiguslikku liitu ja uute, sotsialistlike maade vaheliste suhete — koostöö ja vastastikuse abistamise suhete tõttu.

Uued sotsialistlike riikide vahelised suhted tingimustes, kus Nõukogude Liidus oli olemas täielikult kindlustunud sotsialistlik majandussüsteem, soodustasid Eesti NSV rahvamajanduse ja kultuuri kiiret arengut. Vennasvabariikide üksmeelses peres sai eesti rahvas teiste nõukogude vabariikide ja eeskätt suure vene rahva abiga palju kiiremini jagu kodanlikult korralt päritud tehnilisest ja majanduslikust mahajäämusest ning suutis läbi viia suured sotsialistlikud ümberkujundused, sealhulgas põllumajanduse sotsialistliku ümberkujundamise.

II PEATÜKK

EESTI NSV PÕLLUMAJANDUSE MASSILISE KOLLEKTIVISEERIMISE ETTEVALMISTAMINE

Asjaolust, et Eesti NSV-s olid mitmesugused objektiivsed ja subjektiivsed tegurid, mis mõjutasid individuaalse väike- ja kesktootmise kiiremat üleminekut sotsialistlikule suurtootmisele põllumajanduses, ei järeldunud sugugi, nagu oleks otsekohe võimalik olnud asuda eesti talupoegade ühendamisele kollektiivmajanditesse. Kõigepealt oli vaja, et talupojad omaenda kogemuste põhjal veenduksid sotsialistliku suurtootmise majanduslikes eelistes. Kolhoosikorra loomine Eesti NSV territooriumil olenes eeskätt sellest, kui kiiresti saab töötav talurahvas aru kolhoosidesse ühinemise vajalikkusest ja materiaalsest kasulikkusest. Sellepärast võtsid kommunistlik partei ja Nõukogude valitsus tarvitusele rea abinõusid, mis lähtusid eesti töölisklassi ja töötava talurahva liidu tugevdamise vajadusest ning valmistasid ette põhjaliku pöörde väikemaapidaja hingeelus ja harjumustes. Need abinõud veensid ühtlasi talurahvahulki kollektiivsele suurtootmisele ülemineku vajalikkuses ja kasulikkuses.

Põllumajanduse massilise kollektiviseerimise ettevalmistamise koostiselemendiks on selliste abinõude elluviimine, nagu masina-traktorijaamade ja sovhooside näol riikliku tootmissektori arendamine põllumajanduses, põllumajandusliku kooperatsiooni võrgu laiendamine, töölisklassi ja töötava talurahva liidu tugevdamine, kulakluse piiramine ja tema isoleerimine töötavast talurahvast.

1. Masina-traktorijaamade, hobulaenutuspunktide ja sovhooside osa põllumajanduse kollektiviseerimise ettevalmistamises

Suurt osa individuaalse väike- ja kesktootmise sotsialistlikul ümberkujundamisel etendavad riiklikud, järjekindlalt sotsialistlikud ettevõtted põllumajanduses. Nad kujutavad endast tugipunkte, mille abil proletaarne riik avaldab aktiivset mõju kogu küla majanduslikule ja poliitilisele arenemisele.

Vennasvabariikide kogemusi arvesse võttes hakkas Eestimaa Kommunistlik Partei otsekohe pärast nõukogude võimu taastamist looma põllumajanduses riiklikke ettevõtteid, mis koondasid enda kätte eesrindliku tehnika. Need ettevõtted pidid talupoegadele andma tootmisalast abi ja näitama kollektiivse tootmise eeliseid.

1941. aastal loodi Eesti NSV-s 25 masina-traktorijaama ja 238 hobulaenutuspunkti. Okupatsiooniaastail riisusid fašistlikud okupandid masina-traktorijaamade ja hobulaenutuspunktide vara. Pärast okupantide väljakihutamist loodi uuesti 23 masina-traktorijaama ja 234 hobulaenutuspunkti. Hiljem kasvas masina-traktorijaamade arv ja nende tehniline varustatus pidevalt. 1947. aastal ulatus masina-traktorijaamade arv 26-le, traktoripark aga suurenes 1945. aastaga võrreldes 48 protsendi võrra.

Hobulaenutuspunktid loodi masina-traktorijaamade juurde arvestusega keskmiselt üks hobulaenutuspunkt valla kohta. Hobulaenutuspunktide loomise vajalikkus agraarreformi läbiviimise ajal tulenes sellest, et riigil oli tarvis anda reaalset abi eeskätt maad saanud sulastele ja kehvikutele. Riik andis kulakute varast, mis vastavalt maareformile ära võeti, ühe osa sulastele ja kehvikutele, võimaldas neile krediiti hobuse, lehma ja põllumajanduslikku väikeinventari ostmiseks. Kuid hoolimata sellest suurest riiklikust abist polnud paljudel maad saanud sulastel, kehvikutel ja isegi osal keskmikest hobust ega põllumajanduslikku inventari. 1. juuliks 1947 oli vabariigis ikka veel 11 230 hobuseta ja 2 200 lehmata talumajandit.[1] Masina-traktorijaamad ei suutnud veel kõigi talupoegade vajadusi rahuldada ega kõiki väikemajapidamises vajalikke töid ära teha. Masina-traktorijaamade abi indivi-

[1] Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi andmetel.

duaaltalumajanditele piirdus tavaliselt künniga ja põldude ülesharimisega, kuna külvi- ja koristustöid viisid talupojad põhiliselt ise läbi. Keerukaid masinaid, eriti traktoreid, kasutati väiketalumajapidamise tingimustes vähetootlikult. Sellepärast loodigi hobulaenutuspunktid, mis osutasid oma inventariga tootmisalast abi kõigepealt maad saanud sulastele ja kehvikutele.

Kuigi agraarreformi läbiviimise aastail oli masina-traktorijaamade ja hobulaenutuspunktide osatähtsus põllumajanduslike tööde üldises mahus veel väike, koondasid masina-traktorijaamad koos põllumajandusühistutega enda kätte siiski põhilise osa traktoritest ja juurutasid põllumajanduslikku tootmisse masinatehnikat.

Alljärgnev tabel näitab Eesti NSV põllumajanduse võimsuste jaotumist 1946. aasta kevadel majandussektorite järgi.

Tabel 7

Traktorite ja hobuste jaotumine 1946. a. algul [1]

Valdaja	Tingtraktorite arv	Hobuste arv	Haritud maa suurus protsentides üldisest külvipinnast
Masina-traktorijaamad	372	—	2,3
Hobulaenutuspunktid . .	—	3 800	2,8
Põllumajanduslik kooperatsioon	580	—	3,4
Erasektor	320	—	1,6
Erasektor	—	112 480	89,9

Tabelis toodud andmetest nähtub, et agraarreformi läbiviimise perioodil hariti ligi 90 protsenti talumajandite külvipinnast erasektori hobustega, 1,6 protsenti erasektorile kuuluvate väikese võimsusega ja juba oma aja ära-elanud traktoritega ning üle 8 protsendi põllumajanduses esineva sotsialistliku majandussektori tootmisvahenditega. Nagu näeme, ei olnud masina-traktorijaamade ja hobulaenutuspunktide osatähtsus veel suur, sest traktoripark oli piiratud ja hobulaenutuspunktides oli vähe hobuseid. Sellest hoolimata aga aitasid masina-traktorijaamad ja hobulaenutuspunktid esimestel aastatel pärast fašistlike

[1] Vt. «Eesti Bolševik» nr. 4, 1946, lk. 246.

okupantide väljakihutamist meie vabariigist paljudel kehvikute ja keskmike talumajapidamistel maad harida. 1945. aastal harisid masina-traktorijaamad ja hobulaenutuspunktid üles 20 000 talumajandi maa, 1946. aastal — 31 711, 1947. aastal — 42 675 ja 1948. aastal 47 612 talumajandi maa.[1]

See oli riikliku ja väikekaubamajandusliku sektori vahelise tootmisalase koopereerimise omapärane vorm. Riiklike ettevõtete — masina-traktorijaamade tootmisalane koopereerimine väiketalumajanditega on iseloomulik kõigile uutele nõukogude vabariikidele ja oblastitele, samuti rahvademokraatia maadele. Masina-traktorijaamade tootmisalane side talumajanditega võimaldas sotsialistlikul riigil väikekaubamajanduslikku sektorit juhtida, suunata küla arenemist vastavalt kogu ühiskondliku tootmise huvidele. Masina-traktorijaamade kaudu osutas riik tõhusat abi individuaalsetele väike- ja kesktootjatele, vabastades nad sõltuvusest kulakutest. Riik kasutas kahe tootmissektori vahelise tootmisalase koopereerimise vormi ära Eesti NSV põllumajanduse kiireks taastamiseks ja arendamiseks. Vennasvabariikidest saadetud traktorite ja muu tehnika kasutuselevõtmine võimaldas võrdlemisi kiiresti taastada külvipinnad ja sõjaeelse saagikuse, vaatamata Eesti põllumajandusele sõja-aastail tekitatud tohutule materiaalsele kahjule.

Töötav talurahvas kasutas meeleldi masina-traktorijaamade abi. See oli odav ja kasulik, vabastas kulaklikust orjusest, oli suureks abiks majapidamisele, parandades seega talurahva materiaalset olukorda. Masina-traktorijaamade abi väike- ja kesktalupoegadele tugevdas töölisklassi ja töötava talurahva liitu, töölisklassi juhtivat osa selles liidus, isoleeris kulakud küla töötavatest hulkadest. Kõik see hõlbustas omakorda põllumajanduse sotsialistlikku ümberkujundamist. Ühtaegu lõid masina-traktorijaamad ka põllumajanduse sotsialistlikuks ümberkujundamiseks vajaliku materiaalse ja tehnilise baasi ning olid selle ümberkujundamise võimsaks hoovaks.

Traktorite ja põllutöömasinate rakendamine soodustas väikemaapidaja arusaamiste ja veendumuste muutumist. Eesti küla töötavad talupojad nägid juba kodanluse diktatuuri perioodil tehnika kasutamise eeliseid põllumajan-

[1] Masina-traktorijaamade koond-aastaaruannete andmetel.

duslikus tootmises, kuid tol ajal oli tehnika koondunud peamiselt kulaklikesse majanditesse, seega talurahva laiadele hulkadele kättesaamatu. Nüüd aga veendus talupoeg masina-traktorijaamade abil selles, et masinate kasutuselevõtmine suurendab märksa tööviljakust ja kergendab tööd. Kuid sealjuures nägi ta oma kogemuste põhjal ka seda, et oma väikemajapidamises ei saa uut tehnikat siiski täielikult rakendada. Nii näiteks kündis Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi 1946. aasta andmetel üks 15-hobujõuline traktor talupoegade põldudel üles keskmiselt 165 tingkünnihektarit, sovhooside põldudel aga 246 tingkünnihektarit. Traktoritööde omahind oli talumajapidamistes 2—2,5 korda kõrgem kui sovhoosides.

Masina-traktorijaamad stimuleerisid lihtsamate tootmiskooperatiivide loomist põllumajandusliku kooperatsiooni süsteemis ja üleminekut kõrgematele vormidele, põllumajanduslikele artellidele. Tootmiskooperatiivide põldude harimine toimus esmajärjekorras ja soodsatel tingimustel. Masina-traktorijaamad tegid ulatuslikku selgitus- ja kasvatustööd põllumajandusliku tootmise sotsialistlike vormide propageerimiseks. Kehvikute ja keskmike hulgad, kellel polnud küllaldasel määral tootmisvahendeid, olid teadlikud sellest, et kolhoosidesse ühinemise korral võivad nad tugineda masina-traktorijaamadele.

Sotsialistliku riigi teiseks tähtsaks tugipunktiks külas olid sovhoosid. Sovhooside võrgu arendamine Eesti NSV-s oli esmajoones põllumajanduse sotsialistliku ümberkujundamise vormiks riikliku, üldrahvaliku omanduse baasil. Sovhoosid organiseeriti vabariigis endiste kapitalistlike suurmajandite alusel. Nõukogude võim muutis nad üldrahvalikuks omandiks, varustas nad ajakohase põllumajandusliku tehnikaga ning kvalifitseeritud kaadriga, kes on suutelised juhtima nõukogude suurmajandit eesrindliku põllumajandusteaduse nõuete alusel. Sovhooside tugevdamine ja nende majandusliku tegevuse edusammud olid ühtlasi tähtsaks vahendiks riigi käes väiketalumajanduse sotsialistlikul ümberkujundamisel.

1940. aastal loodi kohe pärast nõukogude võimu taastamist 109 sovhoosi. Sõjajärgsel perioodil aitas riik taastada fašistide poolt purustatud ja laostatud sovhoosid. 1950. aastal oli vabariigis 127 sovhoosi. Eesti NSV sovhoosid arenesid eriti kiiresti, sest nad rakendasid eesrind-

likku nõukogude tehnikat ja agrotehnikat. Nii kasvas ajavahemikul 1945—1950 end. Eesti NSV Sovhooside Ministeeriumi andmetel sovhooside külvipind kahekordselt, teraviljakultuuride saagikus 2,3-kordselt ja söödajuurvilja saagikus 4-kordselt. Juba 1947. aastal oli teraviljakultuuride keskmine saagikus sovhoosides 25—30 protsenti suurem kui üksiktalupoegadel. Loomakasvatuses toimus veelgi suurem kasv. Ajavahemikul 1945—1950 suurenes sovhoosides veiste arv kahekordseks, sigade arv aga veelgi rohkem. Keskmine piimatoodang ühe aastalehma kohta suurenes 1740 kilogrammilt 1945. aastal 3800 kilogrammini 1950. aastal. 1947. aastal ei ületanud üheski vabariigi sovhoosis keskmine piimatoodang ühe lehma kohta 4000 kilogrammi aastas, 1949. aastal aga ulatus juba 35 sovhoosis keskmine piimatoodang ühe lehma kohta üle 4000 kilogrammi aastas ja 4 sovhoosis isegi üle 5000 kilogrammi aastas. Eriti häid tulemusi saavutati Udeva loomakasvatussovhoosis. 1948. aastal oli siin piimatoodang ühe lehma kohta keskmiselt 5429 kilogrammi, 1949. aastal aga juba 5775 kilogrammi; 30 lehma andsid aastas igaüks üle 6000 kilogrammi piima, 6 lehma üle 7000—8000 kilogrammi.[1] 1949. aastal võitis Udeva sovhoos üleliidulises sotsialistlikus võistluses rändpunalipu ja esimese preemia.

Loomakasvatuses ja põllunduses saavutatud kõrgete näitajate eest on paljusid eesrindlikke sovhoositöölisi autasustatud ordenite ja medalitega. Seitsmele sovhoositöölisele on antud sotsialistliku töö kangelase nimetus.

Sovhooside suurepärased edusammud põllumajandusliku tootmise arendamisel veensid talurahva hulki sotsialistliku suurmajapidamise majanduslikes eelistes. Sovhoosid andsid naabertalupoegadele, samuti tekkivatele tootmiskooperatiividele tõhusat abi põllumajandusliku tootmise suurendamisel.

Koondades täiuslikumaid põllutööriistu ning tehnilist ja agrotehnilist kaadrit organiseeritud masina-traktorijaamadesse ja sovhoosidesse, avaldas nõukogude võim Eesti NSV-s sel teel otsustavat mõju väiketalumajanduse arengule. Äsja maad saanud sulased ja kehvikud said otsekohe tootmisalast abi sotsialistliku riigi poolt. Piirati kulakliku ekspluateerimise sfääri külas, mis aitas

[1] «Eesti Bolševik» nr. 20, 1950, lk. 40.

tugevdada eesti töölisklassi ja töötava talurahva liitu. Põllumajandusliku suurtootmise edusammud sovhoosides ning riigi üha suurenev abi kehvikutele ja keskmikele masina-traktorijaamade kaudu olid tähtsateks teguriteks, mis valmistasid ette ja kiirendasid eesti talurahva ülemineku põllumajanduse kollektiviseerimise teele.

2. Kooperatiivühistute osa Eesti NSV põllumajanduse massilise kollektiviseerimise ettevalmistamises

Lenini kooperatsiooniplaani elluviimine eeldab talurahva järkjärgulist kasvatamist kollektivismi vaimus sel teel, et minnakse koopereerimise lihtsamatelt vormidelt üle koopereerimise keerukamatele vormidele, tootmiskooperatiividele. Põllumajanduse sotsialistliku ümberkujundamise ettevalmistamisel võisid eesti kommunistid selleks ära kasutada vana põllumajandusliku kooperatsiooni aparaati.

Põllumajanduslik kooperatsioon oli Eesti kodanliku agraarkorra tähtsaks lüliks. Eesti kodanlikud tegelased, eriti aga parempoolsed sotsialistid püüdsid kapitalistliku ekspluateerimise maskeerimiseks kasutada marksismi-leninismi klassikute poolt juba ammu paljastatud «kooperatiivse sotsialismi» reaktsioonilisi teooriaid. Esitati mitmesuguseid absurdseid kontseptsioone, nagu võiks kapitalism sotsialismi rahulikult «sisse kasvada» kooperatsiooni kaudu, nagu oleks kooperatsioonil kodanliku korra tingimustes tööiseloom, mitte aga kapitalistlik iseloom jne. Nii näiteks kirjutas P. Bogdanov, et kodanliku Eesti tingimustes muudab kooperatiivne liikumine kaubanduse, põllumajanduse, isegi tööstuse iseloomu, võttes erakapitalilt ta kasumi ja tõrjudes selle üldse välja.[1] Sääraste vaadete levitajad püüdsid kooperatsiooni kujutada klassidest kõrgemal seisva organisatsioonina, niisuguse ühiskondliku liikumise vormina, mis, olenemata teistest ühiskondliku liikumise vormidest, klassivõitlusest, on suuteline viima ühiskonda sellisele korrale, kus ei ole ekspluateerimist ega kapitali võimu, s. t. sotsialismile. Nende vaadete levitamisega püüavad kodan-

[1] Vt. P. Bogdanov, Kooperatiiviliikumise ülevaade, Tallinn 1940, lk. 28.

luse ideoloogid töörahva hulkade tähelepanu kõrvale juhtida klassivõitlusest ja sisendada neile mõtet, nagu oleks töörahva olukorda võimalik parandada kooperatsiooni arendamisega kapitalismi tingimustes.

Need vaated ei ole vähimalgi määral teaduslikult põhjendatud. V. I. Lenin näitas oma töödes, mis olid suunatud sääraste vaadete nii vene kui ka välismaa kaitsjate vastu, et kooperatsiooni olemus sõltub täielikult antud tootmisviisist, s. o. nendest majanduslikest tingimustest, milles kooperatsioon eksisteerib. V. I. Lenin tõendas konkreetsete faktidega, et kapitalismi tingimustes on kooperatsioon «kollektiivne kapitalistlik asutus», mis teenib kapitalistide huve. Kapitalistlikus külas ühendab kooperatsioon põhiliselt kulaklust ja talurahva jõukamaid kihte, kes ekspluateerivad kehvikuid ja saavad kooperatiivide tegevusest kasu.

Kodanluse diktatuuri perioodi aegse Eesti põllumajandusliku kooperatsiooni tegeliku iseloomu analüüs paljastab täielikult kodanlikku «kooperatiivse sotsialismi» võltsteooriat. Eesti põllumajanduslik kooperatsioon illustreerib suurepäraselt seda marksistlikku teesi, et kodanlike suhete valitsemise tingimustes on kooperatsioonil kapitalistlik iseloom.

Tabel 8

Eesti põllumajanduslike ühistute koostis 1938. aasta lõpuks [1]

Ühistu nimetus	Ühistute arv	Liikmete arv	Keskmine liikmete arv ühes ühistus	Ühistute liikmete protsent talude üldarvust
Piimaühistud . . .	325	34 740	107	26,0
Kartuliühistud . .	82	1 580	19	1.2
Munaühistud . . .	57	1 200	21	0,9
Aedviljaühistud . .	5	550	110	0,41
Masinaühistud . .	550	10 000	18	7,5
Turbatootmise ühistud	849	22 500	26	16,9
Tõuloomakasvatuse ühistud	50	700	14	0,52
Elektriühistud . .	24	700	29	0,52
Muud ühistud . .	35	660	19	0,5
Kokku . . .	1 977	72 630	36,8	—

[1] Eesti Ühistegevuse aastaraamat II, 1938, Tallinn, lk. 120.

Kõigepealt annavad sellest tunnistust niisugused näitajad nagu kooperatsiooni hõlmatud talumajandite protsent, kooperatsiooni koostis ja tema tegevuse iseloom.

Põllumajandusliku kooperatsiooni liikmete võrdlemisi suur arv, mida näitab kodanlik statistika, ei peegelda tegelikku olukorda, sest mitmed talud, eriti kulaklikud, olid paljude ühistute liikmed, kehvikud ja suur osa keskmikke aga polnud üldse kooperatsiooniga hõlmatud. Kui võtta arvesse, et kodanlikus Eestis oli ligi 140 000 talumajapidamist, siis kuulus põllumajanduslikku kooperatsiooni tegelikult kaugelt alla 50 protsendi kõigist talumajapidamistest.

Kooperatiivühistute põhikirjad tegelikult takistasid kehvikute ja keskmike hulkade astumist kooperatsiooni, sest mõnedes ühistutes olid kehtestatud väga kõrged osamaksud, mis olid jõukohased ainult kulakutele. Nii moodustas osamaks kartuliühistutes, kelle valduses olid piiritusvabrikud, 500 krooni.

Nagu tabelist 8 nähtub, oli kõige rohkem liikmeid piimaühistutes. Kuid ka need ühistud hõlmasid väikest osa talupoegi, peamiselt kulakute ja keskmike majandeid. Piimaühistutesse võeti tavaliselt majandid, millel oli vähemalt 3—5 lehma.

Hõlmates vaid väiksemat osa talumajanditest, monopoliseerisid kulaklikud kooperatiivid aga tähtsamate põllumajandussaaduste varumise, turustamise ja töötlemise. Piimaühistud töötlesid oma meiereides üle 90 protsendi kogu piimast ja tootsid 95 protsenti kogu võist. Kartuliühistutele, mis ühendasid 1,2 protsenti talumajanditest, kuulus 63 protsenti kõigist piiritusvabrikutest. Munaühistud, mis ühendasid 0,9 protsenti talumajanditest, monopoliseerisid täielikult munade ekspordi. Kulaklike kooperatiivide monopoolne seisund võimaldas neil kehtestada monopoolselt madalaid kokkuostuhindu kooperatiivi mittekuuluvate talupoegade saadustele ja monopoolselt kõrgeid hindu oma saadustele. Sel teel kapitalistlikku kasumit saades ekspluateerisid kulaklikud kooperatiivid eesti töörahva hulki.

Tootmiskooperatiividest kõige suuremad olid masinaühistud. Ühendades ligi 7,5 protsenti talupoegadest, peamiselt küla kulaklikke elemente, oli masinaühistutel 33,5 protsenti traktoritest, 13,3 protsenti mootoritest ja 23,3

protsenti viljapeksuagregaatidest. Ülejäänud põllumajandusmasinad olid peamiselt kulakute eraomandiks.

Masinaühistud tegelikult ei abistanud, vaid koos kulakutega ekspluateerisid küla kehvikuid ja keskmikke. Nii näiteks võtsid masinaühistud 1 tonni vilja peksmise eest ühistusse mittekuulunud talupoegadelt 5—7 krooni ehk ümberarvestatult teraviljale 3,1—4,4 protsenti kogu pekstud viljast.[1] Niisama palju võtsid ka kulakud, masinate eraomanikud.

Kodanliku Eesti põhiliseks ekspordiartikliks olid põllumajandussaadused. Sellepärast haaraski Eesti finantskapital Inglise ja Saksa kapitalide toetusel enda kätte põllumajandussaaduste ekspordi.

Kodanlik riik ja finantskapital toetasid igati põllumajandussaadusi välismaale turustavate kooperatiivkoondiste tegevust. Pangad andsid kooperatiivkoondistele meelsasti krediiti. 1927. aastal moodustas pangakapital 56 protsenti piimaühistute põhikapitalist. Kodanlik riik soodustas monopolistliku kapitali tugevnemist ja ühistute tegevuse allutamist tema kontrollile. Võid eksporteeriva kahe kooperatiivkoondise ja viie eraettevõtte asemele organiseeris kodanlik valitsus 1936. aastal monopoolse koondise — Piimaühingute Keskliidu «Võieksport», millele läks täielikult üle kogu või eksportimine. Hiljem reorganiseeris kodanlik valitsus ka teised keskühistud. Liha väljavedu oli täielikult koondatud ühingu «Eesti Lihaeksport» kätte ja munade väljavedu Linnusaaduste Tootjate- ja Müügiühingute Keskliidu «Eesti Munaeksport» kätte. Need monopoolsed organisatsioonid, kelle eesotsas seisid valitsuse poolt määratud isikud, olid finantskapitali võimsateks koondisteks ja allutasid endale täielikult kooperatiivühistud. Põllumajandussaaduste kokkuostu ja väljaveo ainsate organisatsioonidena dikteerisid nad ka hindu siseturul.

Või, liha, munade ja teravilja kokkuostuhinnad määrati vastavalt maakodanluse huvidele, kes oli põllumajandusliku kaubatoodangu peamiseks tootjaks. Piimaühistutele antavad riiklikud preemiad, soodustused ja juurdemaksud läksid peamiselt kulakute taskusse.

Järelikult olid kooperatiivid kodanlikus Eestis tegelikult kollektiivseteks kapitalistlikeks ettevõteteks ja oma

[1] «Eesti Bolševik» nr. 5, 1947, lk. 64.

majanduslikult sisult identsed kapitalistide monopolistlike liitudega tööstuses. V. I. Lenin, võrreldes tööstuses olemasolevaid truste põllumajanduslike kooperatiividega kapitalistlike suhete valitsemise tingimustes, rõhutas, et nii ühed kui teised on oma ühiskondlikult ja majanduslikult sisult täiesti sarnased. Selle tõttu ei saa kooperatsioon kodanliku ühiskonna tingimustes kaasa aidata töötavate talupoegade laiade hulkade materiaalse olukorra paranemisele. Kooperatsioon ei likvideeri talurahva diferentseerumise protsessi. Vastupidi, kooperatsioon suurendab kehvikute ja keskmike hulkade ekspluateerimist, kiirendab nende laostumise ja vaesumise protsessi. Kooperatiivkoondiste riiklik soosimine kodanlikus Eestis ei kujutanud endast midagi muud kui riigi monopolistlike tendentside tugevdamist, mille eesmärgiks oli kindlustada finantskapitalile kõige suuremad kasumid.

Samaaegselt on V. I. Lenin korduvalt rõhutanud, et kooperatsioon on mineviku tähtsaks kultuuripärandiks, mida tuleb hinnata ja ära kasutada. Selleks aga, et kooperatsiooni ära kasutada proletariaadi diktatuuri tingimustes sotsialistlikus ülesehitustöös, on vaja kooperatsiooni reorganiseerida, puhastada see kapitalistlikest elementidest ning muuta tõeliselt massiliseks, töörahva laiadele kihtidele kättesaadavaks organisatsiooniks.

Nõukogude võimu kehtestamisega Eestis ja proletariaadi diktatuuri esimeste majanduslike abinõude elluviimisega muutus kooperatsiooni osa, tema sotsiaalne ja majanduslik sisu põhjalikult. Maa natsionaliseerimine, põhiliste tööstusharude, pankade, transpordi jne. koondamine riigi kätte kujundab ümber linna ja maa arenemise majanduslikud tingimused. V. I. Lenin näitas, et nõukogude võimu tingimustes erinevad kooperatiivsed ettevõtted erakapitalistlikest ettevõtetest kui kollektiivsed ettevõtted, kuid ei erine sotsialistlikest ettevõtteist, kui maa ja tootmisvahendid, millele nad on rajatud, kuuluvad riigile, s. o. töölisklassile.

Kui kodanluse valitsemise tingimustes on kooperatsioon oma olemuselt kapitalistlik ettevõte, siis proletariaadi diktatuuri valitsemise tingimustes muutub kooperatsioon oma olemuselt sotsialistlikuks.

Sotsialistlik riik suunab kooperatsiooni arenemist kogu ühiskonna huvides. Riik annab kooperatsioonile igakülgset abi ja soodsatel tingimustel krediiti ning varustab

kooperatsiooni kaudu talupoegi põllutööriistadega, väetisega jne. Seega soodustab riik majanduslikult kooperatsiooni arenemist vajalikus suunas, vabastades teda kulakluse võimu ja mõju alt. Arvesse võttes ja rahuldades töötava talurahva laiade hulkade isiklikke huve kooperatsiooni igakülgse arendamise kaudu, allutab riik samal ajal kooperatsiooni arenemise nõukogude ühiskonna üldistele huvidele. See talupoegade huvide arvessevõtmise, kooskõlastamise ja ühiskondlikele huvidele allutamise vorm on talurahva sotsialistliku ümberkasvatamise, sotsialismi ülesehitamisele kaasatõmbamise vormiks.

Kooperatsiooni igakülgne arendamine põllumajanduses madalamatelt vormidelt — varustus- ja turustuskooperatsioonilt — kõrgematele vormidele — tootmiskooperatsioonile, s. o. kolhoosidele, oli just selleks põllumajandusliku tootmise arendamise ainuõigeks teeks, mis kindlustas sotsialistlike tootmissuhete lõpliku võidu NSV Liidu põllumajanduses.

Eesti NSV-s lähtus nõukogude võim täielikult NSV Liidus sotsialismi ülesehitamise ja põllumajanduse sotsialistliku ümberkujundamise kogemustest.

Põllumajandusliku kooperatsiooni reorganiseerimist Eesti NSV-s alustati kohe pärast nõukogude võimu taastamist aastail 1940—1941. Juba siis likvideeriti riiklikud ja monopolistlikud kooperatiivkoondised. Põllumajanduslike ühistute juhtimiseks loodi 1940. a. Põllumajanduslike Kooperatiivide Peavalitsus. Asuti puhastama kooperatiive kodanlikest elementidest ja nendesse laialdaselt kaasa tõmbama töörahva hulki. Kuid selle protsessi katkestas sõda ja Eesti territooriumi ajutine okupeerimine.

Põllumajandusliku kooperatsiooni reorganiseerimine jätkus aastail 1945—1947. Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu 1945. aasta 12. juuni määrusega [1] taastati kooperatiivühistute vabariiklikud liidud: piimaühistute liit, linnukasvatusühistute liit, kartuli- ja köögiviljakasvatuse ühistute liit, põllumajanduslike ühistute liit ja teised. Töötati välja uued kooperatiivühistute tüüp-põhikirjad. Nende järgi vähenesid tunduvalt ühistute liikmeks astumise maksud, mis olid nüüd jõukohased igale kehvikule.

Kõikjal viidi läbi ühistute juhatuste valimised uute põhikirjade alusel. Ühistute juhatustest ja kooperatiivi-

[1] «Eesti NSV Teataja» nr. 24, 1945, lk. 369.

dest endist aeti välja kulakud ning mittetöötavad elemendid. Ühistute juhtimise võtsid endi kätte kehvikud ja keskmikud. Tugevnes põllumajandusliku kooperatsiooni riiklik ja parteiline juhtimine. Selleks loodi Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu juurde 1945. aastal Põllumajandusliku Ühistegevuse Peavalitsus, mis ühendas kõik põllumajanduslikud ühistud ja nende liidud. Märtsis 1946 loodi Põllumajandusliku Ühistegevuse Peavalitsuse asemele Põllumajandusliku Ühistegevuse Keskliit.

Kehvikute ja keskmike laiade hulkade kaasatõmbamiseks põllumajanduslikesse kooperatiividesse osutas riik kooperatiividele suurt materiaalset ja finantsilist abi. Kooperatiividele anti tunduv osa sellest põllumajanduslikust inventarist, neist seadmetest ja põllumajandushoonetest, mis vastavalt 1944.—1947. aasta agraarreformile kulaklik-kapitalistlikelt elementidelt võõrandati. Ainuüksi 1946. aastal sai kooperatsioon riigilt üle 3000 mitmesuguse põllutööriista ja -masina.[1] Masinaühistutel oli 1947. aastal 554 traktorit, 338 mootorit, 323 lokomobiili, 1064 viljapeksumasinat jne.[2] Kooperatsioonile tehti rida soodustusi maksude, müügikohustuste, krediidi jne. alal. Kõik need Nõukogude valitsuse abinõud aitasid kaasa kooperatiivse liikumise ulatuslikule arenemisele Eesti külas.

1947. aastaks oli põllumajandusliku kooperatsiooni reorganiseerimine põhiliselt lõpule viidud. Kooperatsioon sidus nüüd väiketalumajandusliku küla sotsialistliku linnaga. Kooperatiivid muutusid kehvikute ja keskmike massiorganisatsioonideks. Nii suurenes ajavahemikul 1945—1947 põllumajanduslike kooperatiivide liikmete arv 53 916 võrra ning ulatus 1948. aastal 112 105-ni. Põllumajanduslik kooperatsioon hõlmas üle 70 protsendi Eesti NSV talumajanditest.[3]

Põllumajandusliku kooperatsiooni reorganiseerimise käigus toimus ka kooperatsiooni tugevdamine väikeste eluvõimetute ühistute kokkuliitmise teel. 1977 ühistu asemel 1938. aastal oli 1947. aastal 972 ühistut. Nendest olid 208 piima- ja loomakasvatuse ühistud 46 407 liikmega, 410 masinaühistud 25 822 liikmega, 143 põllumajandus-

---

[1] «Rahva Hääl» nr. 95, 23. aprillist 1947. a.
[2] «Eesti Bolševik» nr. 10, 1947, lk. 10.
[3] «Eesti Bolševik» nr. 8, 1948, lk. 40.

ühistud 16 534 liikmega, 141 elektrifitseerimisühistud 10 446 liikmega jne.[1]

Kooperatiivühistud osutasid kehvikute ja keskmike majapidamistele suurt abi põllumajandussaaduste turustamisel ja töötlemisel, andsid osaliselt ka tootmisalast abi maaharimisel, viljapeksmisel jne. Peaaegu kogu talumajandite piimatoodang töötati ümber kooperatiivsetes piimatööstusettevõtetes. Elektrifitseerimisühistud taastasid purustatud elektrijaamu ja ehitasid riigi abiga maal uusi elektrijaamu. Talumajandite tootmisalane abistamine toimus masinaühistute kaudu.

Sõjajärgsel perioodil domineeris Eesti NSV-s suurel määral turustuskooperatsioon, s. o. kooperatsiooni madalam võim. Siin kuulus koopereerimisele ainult ringlussfäär. Tootmissfääris säilis täielikult individuaalne väike- ja kesktootmine. Aga ka kooperatsiooni madalamal vormil oli suur tähtsus sotsialistliku ülesehitustöö seisukohalt. Varustus- ja turustuskooperatsioon tõrjus ringlussfäärist välja kapitalistlikud elemendid ning laiendas majanduslikke sidemeid sotsialistliku tööstuse ja väikekaubamajandusliku põllumajanduse vahel. Kuna proletariaadi diktatuuri käes olid põhilised tootmisvahendid, võimaldas varustus- ja turustuskooperatsioon sotsialistlikul riigil ringlussfääri kaudu avaldada mõju talumajanduslikule tootmisele sotsialistliku ülesehitustöö huvides. Samal ajal oli varustus- ja turustuskooperatsioon individuaalsele väike- ja kesktootjale kõige kättesaadavam ja vajalikum. Ta säilitas väike- ja kesktootja majapidamise aluse — tootmisvahendite ja toodangu eraomanduse. Varustus- ja turustuskooperatsiooni astumine vastas ka talupoja isiklikele huvidele. Talle oli kasulik osa võtta kooperatsioonist, mis kaitses teda kulakliku ekspluateerimise eest. Individuaalne väike- ja kesktootja veendus omaenda kogemuste najal kollektiivsete majandamisvormide kasulikkuses ja eelistes. Seega valmistus ta ette üleminekuks kooperatsiooni kõrgemale vormile — tootmiskooperatsioonile.

Järelikult ühendas varustus- ja turustuskooperatsioon ülemineku-ajajärgu tingimustes talupoegade kaubanduslikud erahuvid sotsialistliku ülesehitustöö üldiste ülesannetega, milline ühendamine oli vajalik edukaks liiku-

[1] «Eesti Bolševik» nr. 10, 1947, lk. 10.

miseks sotsialismile. Varustus- ja turustuskooperatsioon oli vajalik vorm küla arenemiseks sotsialismile viival teel. Varustus- ja turustuskooperatsiooni arendamine valmistas ette ülemineku tootmiskooperatsioonile.

Tootmiskooperatsiooni madalamad vormid (masinaühistud, maaparanduse ühistud, tõukarja ühistud ja teised) kujutasid endast edasist sammu küla sotsialistlikul arendamisel. Nende ühistute kaudu avanes sotsialistlikul riigil veelgi suurem võimalus avaldada majanduslikku mõju talumajanduse arenemisele. Kulakliku ekspluateerimise sfäär kitsenes. Masinaühistud, samuti maaparanduse ja tõukarja ühistud tõmbasid talupojad kaasa ühisele tootmistegevusele, kasvatasid neid kollektivismi vaimus.

1947. aastast peale algas Eesti NSV põllumajandusliku kooperatsiooni arenemises uus etapp. Küla sotsialistliku ümberkujundamise ülesannete täitmine nõudis ülemineku seni domineerinud varustus- ja turustuskooperatsioonidelt tootmiskooperatsioonile. Sellepärast võttis Eestimaa Kommunistliku (bolševike) Partei Keskkomitee XVI pleenum 1947. aasta aprillis vastu otsuse põllumajandusliku kooperatsiooni tootmistegevuse järsu intensiivistamise kohta. Põllumajandusliku kooperatsiooni ette seati põhiülesanne — luua ja arendada ühismajapidamisi. Selle otsuse alusel loodi põllumajanduslikes kooperatsioonides ühispõllud ja ühisloomakasvatusfarmid. 1948. aasta keskpaiku organiseeriti 336 ühismajapidamist, millel oli 20 286 hektarit maad.

Põllumajandusliku kooperatsiooni tootmistegevuse intensiivistamine etendas teatavat osa Eesti küla massilise kollektiviseerimise ettevalmistamisel. Ühismajapidamised olid sotsialistliku suurtootmise juhtimise kooliks. Nende kaudu tutvusid talupojad sotsialistlike töö organiseerimise ja töötasustamise printsiipidega. Ühine töö ühismajapidamistes veenis talupoegi omaenda kogemuste varal, kuivõrd kasulik on üle minna kollektiivsetele tootmisvormidele. Nii näiteks külvasid Tartumaa põllumajandusühistud 1947. aastal 1400 hektarit ühispõldu, kusjuures saak oli 10 protsendi võrra suurem kui ümbruses elavatel talupoegadel.[1] Tänu tehnika ulatuslikumale rakendamisele ühismajapidamistes muutus töö kergemaks.

Eesti NSV põllumajandusliku kooperatsiooni ühisma-

[1] Vt. «Eesti Bolševik» nr. 8, 1947, lk. 55.

japidamised kujutasid endast kolhoosikorra ettevalmistamise omapärast vormi. Töö organiseerimisel ja saaduste jaotamisel ühismajapidamises võeti arvesse nõukogude vabariikide vanade kolhooside kogemused. Ühismajapidamisega tegelesid põllumajandusliku kooperatiivi poolt spetsiaalselt eraldatud tootmisbrigaadid, mille liikmed said tasu normipäevade alusel. Kuid oma sotsiaalse ja majandusliku sisu poolest asuvad põllumajandusliku kooperatsiooni ühismajapidamised madalamal sotsialistliku arenemise tasemel kui põllumajanduslik artell. Nad ei teki väikekaubatootjate tootmisvahendite ühiskonnastamise alusel, vaid põllumajandusliku kooperatsiooni vahendite arvel. Sealjuures säilib põllumajandusliku kooperatsiooni liikmete individuaalne väike- ja kesktootmine. Tavaliselt mitte kõik põllumajandusliku kooperatsiooni liikmed ei töötanud ühismajapidamistes. Esines katseid rakendada ühismajapidamistes palgatööd, mis tähendas kapitalistlike suhete taaselustamist.

Põllumajanduslik kooperatsioon oli vajalik etapp individuaalse väike- ja kesktootmise arenemisel sotsialismi suunas. Aga ka tootmiskooperatsiooni algvormide (masinaühistud, maaparanduse ühistud, kooperatsiooni ühismajapidamised jne.) olemasolu tingimustes ei olnud põllumajanduslik kooperatsioon suuteline lahendama põllumajanduse sotsialistliku arendamise põhiküsimusi, põllumajanduses esinevate kodanlik-individualistlike tootmissuhete ületamise, kulakluse kui klassi likvideerimise ja talupoegade materiaalsete elutingimuste põhjaliku parandamise ülesandeid. Ta ei saanud seda teha, sest põllumajanduslik tootmine baseerus ikka veel eraomanduslikul väiketalumajandusel. Siin toimus vaid individuaalsete väike- ja kesktootjate tootmistegevuse üksikute külgede ühendamine.

Varustus- ja turustuskooperatsioonid ning tootmiskooperatsiooni algvormid, mis vastavad ülemineku-ajajärgu majanduslikele tingimustele ja mida kommunistlik partei edukalt kasutas talupoegade ülemineku ettevalmistamiseks sotsialismi teele, ei olnud sobivad väiketalumajanduse tootmisaluste põhjalikuks ümberkujundamiseks ja sotsialistliku põllumajandusliku suurtootmise loomiseks. Selle ülesande võisid täita ainult kolhoosid (kollektiivmajandid), mis kujutavad endast põllumajandusliku kooperatsiooni kõrgeimat vormi.

Seda kinnitavad ka nii Euroopa rahvademokraatia-maade kui ka Hiina Rahvavabariigi kogemused. Mitmesugused tootmiskooperatsiooni madalamad vormid, mille puhul säilib tootmisvahendite eraomandus ja võetakse saaduste jaotamisel arvesse ka maa suurus, on pooleldi sotsialistlikku tüüpi kollektiivmajandid. Tootmiskooperatsiooni madalamad vormid on väiketalumajanduse sotsialistliku ümberkujundamise vajalikuks astmeks, kuid nad ei põhjusta otsustavaid muutusi tootmissuhetes. Ainult tootmiskooperatsiooni kõrgeim vorm — sotsialistlikku tüüpi kooperatsioon, kus on ühiskonnastatud kõik põhilised tootmisvahendid, sealhulgas ka maa, tagab sotsialistlike tootmissuhete lõpliku võidu.

3. Töölisklassi ja töötava talurahva liidu tugevdamine ning kulakluse isoleerimine

Massilise kollektiviseerimise ettevalmistamine eeldab majanduspoliitika läbiviimist, mis on suunatud töölisklassi ja töötava talurahva liidu igakülgsele tugevdamisele. Ainult proletariaadi diktatuuri õige poliitika, mis vastab talurahva majanduslikele huvidele ja tugineb objektiivsete majandusseaduste nõuetele, võib talurahvast kaasa tõmmata sotsialistliku ühiskonna ülesehitamisele.

Töölisklassi ja töötava talurahva liidu poliitika teostamine nõuab, et tuleb arvestada kujunenud majanduslikke tingimusi, talurahva poliitilist küpsust, seda, kas on olemas objektiivsed ja subjektiivsed eeldused üleminekuks järgmistele küla sotsialistliku arenemise etappidele.

Esimesel perioodil pärast nõukogude võimu taastamist ja Eesti NSV territooriumi vabastamist fašistlikest okupantidest väljendus nõukogude võimu poolt töötava talurahva suhtes teostatud klassipoliitika kehvikute ja keskmike majapidamiste igakülgses abistamises. Just selleks aitas kaasa 1940.—1941. aastate ja 1944.—1947. aastate agraarreform.

Agraarreformi läbiviimise tulemusena toimus maafondi ümberjaotamine maad saanud sulaste, kehvikute ja keskmike majapidamiste kasuks. Riik andis maad saanud talupoegadele veel täiendavat abi, varustades nad põllumajandusliku inventariga, loomade, teravilja, hoonetega jne. Ainuüksi 1944.—1945. aastal võõrandati Eesti NSV Rah-

vakomissaride Nõukogu ja Eestimaa Kommunistliku (bolševike) Partei Keskkomitee määruse nr. 380 alusel ning anti uusmaasaajatele, vähese maaga talupoegadele, masina-traktorijaamadele, hobulaenutuspunktidele ja teistele organisatsioonidele vahendeid tabelis 9 esitatud kogustes.

Tabel 9

1944/45. a. võõrandatud vara üleandmine

Vara nimetus	Üldse võõrandati	Anti		
		maad saanud talupoegadele	masina-traktorijaamadele ja hobulaenutuspunktidele	muudele sotsialistliku sektori majanditele
Traktorid	205	3	135	36
Traktoriadrad	280	58	146	45
Hobuadrad	4 380	1 718	1 917	478
Äkked	4 601	1 869	1 884	500
Viljapeksumasinad	243	24	119	55
Lõikusmasinad	793	103	470	137
Heinaniidumasinad	1 913	400	1 113	272
Külvimasinad	936	126	586	177
Vankrid	5 129	1 960	2 122	582
Rakmed	3 561	1 214	1 680	418
Hobused	7 790	4 172	2 280	943
Veised	17 282	11 347	1 399	3 019
Sealhulgas lehmad	12 546	8 852	888	1 937
Sead	5 494	3 671	422	893
Lambad ja kitsed	7 984	5 598	477	916
Teravili (tonnides)	4 985	2 992	723	524
Kartulid (tonnides)	5 491	3 756	686	792
Hein (tonnides)	11 703	5 593	3 119	1 628
Eluhooned	8 621	4 384	293	480
Tootmishooned	18 105	12 755	1 280	1 886

See tabel, mis on koostatud Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi andmete alusel, näitab, et võõrandatud varast anti peaaegu kõik traktorid ja domineeriv osa põllumajanduslikest masinatest üle masina-traktorijaamadele ja hobulaenutuspunktidele. Tol ajal olemasoleva põllumajandusliku tehnika põhilise osa koondamine masina-traktorijaamadesse ja hobulaenutuspunktidesse võimaldas organiseerida tõhusamat tootmisalast abi kehvikute ja keskmike majapidamistele.

Riik vabastas 1945. aastal uusmaasaajad põllumajandusmaksust. Sellest vabastati osaliselt või täielikult ka okupatsiooni ajal kannatada saanud talumajandid. Riik andis kehvikutele ja keskmikele soodsatel tingimustel metsa elumajade ja majapidamishoonete ehitamiseks, samuti krediiti 10 000 rubla majandi kohta 7 aasta peale. Laenu anti ka loomade muretsemiseks. Riikliku krediidi abil ehitasid ja taastasid kehvikud ning keskmikud üle 3000 maja ja 3500 majapidamishoone, soetasid endale ainuüksi 1946. aastal 5800 hobust, 4000 lehma jne.[1] Ajavahemikul 1944—1947 anti töötavatele talupoegadele riiklikku krediiti 160 miljonit rubla hoonete ehitamiseks ja taastamiseks, loomade muretsemiseks ja muudeks vajadusteks, samuti eraldati riiklikust metsafondist selleks 395 000 tihumeetrit ehitusmaterjali.[2]

Peale nõukogude võimu abistasid neid ka sama küla elanikud ise. Külaaktivistide initsiatiivil korraldasid talupojad abistamise kümmepäevakuid elumaja ehitavatele töötajatele vajaliku ehitusmaterjali metsast väljavedamiseks.

Eesti küla töötav talurahvas võttis rõõmu ja rahuldustundega vastu proletariaadi diktatuuri poliitika ning koondus üha tihedamini teda kulaklikust orjusest vabastanud nõukogude võimu ümber. Laienes kohalike nõukogude tegevus, kes alaliselt tegutsevate komisjonide kaudu tõmbasid laiad talurahva hulgad kaasa aktiivsele osavõtule sotsialistlikust ülesehitustööst ja riiklikust juhtimisest. Valla partei- ja komsomoliorganisatsioonid tegid talurahva hulgas poliitilist tööd, selgitasid partei ja valitsuse poliitikat ning paljastasid kulakute vaenulikku tegevust. Töötavad talurahva hulgad vastasid partei ja valitsuse hoolitsusele ennastsalgava tööga. 1945. aastal külvasid paljud talupojad oma seemnega täis riikliku fondi maad — Nõukogude armee abistamiseks. Järgnevail aastail andsid paljud talupojad riigile riiklike müügikohustustega võrreldes rohkem vilja ja muid põllumajandussaadusi, aidates seega kaasa riiklike müügikohustuste plaani ületamisele. Nõukogude võimu kohalike, vabariiklike ja üleliiduliste organite valimistel näitasid Eesti NSV töötavad talupojad üksmeelse hääletamisega kommunistide ja par-

[1] «Rahva Hääl» nr. 83, 9. aprillist 1947. a.
[2] Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi andmetel.

teitute bloki kandidaatide poolt oma armastust ja ustavust kommunistlikule parteile ja Nõukogude riigile.

Nõukogude võimu kindlaks toeks külas oli kehvtalurahvas, kellele anti esmajärjekorras materiaalset abi ning keda kaitsti kulakliku ekspluateerimise eest. Esmajoones varustati maa, põllumajandusliku inventari ja loomadega sulased ja kehvikud, Nõukogude armee sõjameeste, Isamaasõja invaliidide ja partisanide perekonnad, samuti nende perekonnad, kes võitluses nõukogude võimu eest fašistlike okupantide käe läbi hukkusid. Kommunistlik partei tegi kehvtalurahva hulgas suurt organiseerimis- ja poliitilist tööd, nimelt nõukogude, kooperatsiooni jne. kaudu. Kehvtalurahvas paljastas oma koosolekuil kulakuid, klassivaenlaste seadusevastaseid tehinguid, kihutas nad põllumajanduslikust kooperatsioonist minema, andis vastulöögi kulakute avalikele väljaastumistele nõukogude võimu vastu. Terava võitluse käigus kasvas kehvikute organiseeritus ja poliitiline teadlikkus. Kehvikud hakkasid kiiremini üle minema kollektiivsetele majandamisvormidele. Agraarreformi läbiviimise tulemusena muutus suurem osa kehvikuist keskmikeks. Nüüd tähendas töölisklassi ja töötava talurahva liit kõigepealt kindlat liitu keskmikuga. See abi, mis nõukogude võim keskmike majapidamiste taastamiseks ja arendamiseks andis, ei olnud omaette eesmärgiks, vaid pidi kaasa aitama töölisklassi ja talurahva liidu tugevdamisele, et seejärel saaks võimalikuks põllumajanduse sotsialistlik ümberkujundamine. Nõukogude võimu hilisemad abinõud, mis olid suunatud põllumajandusliku kooperatsiooni arendamisele ja talurahva järkjärgulisele kasvatamisele kollektivismi vaimus, avaldasid selle liidu tugevdamisele suurt mõju.

Töölisklassi ja kesktalurahva liidu poliitika elluviimine põllumajanduse sotsialistliku ümberkujundamise eesmärgil oli võimalik ainult võitluse pinnal talurahva hulgas esinevate erakapitalistlike tendentside vastu. Seni, kui külas säilis individuaalne väike- ja kesktootmine, oli põllumajandusel kaks võimalikku arenemisteed — sotsialistlik ja kapitalistlik. Nende arenemisteede ümber käis võitlus töölisklassi ja kapitalistlike, kulaklike elementide vahel põhimõttel: «kes — keda». Kulaklus püüdis põllumajanduse arengut igati kapitalismi teed mööda suunata. Selles püüdis ta tugineda talurahva eraomanduslikele huvidele. Keskmiku kahesuguse loomuse tõttu kõikus

ta töölisklassi ja kulakluse vahel. Sellepärast sai töölisklassi ja kesktalurahva liit olla kindel ainult juhul, kui see oli suunatud kapitalistlike elementide vastu.

Selleks, et viia töötav talurahvas sotsialismi teele, kasutas proletariaadi diktatuur oma võimu ja kättevõidetud otsustavaid majanduslikke positsioone kapitalistlike suhete mõjusfääri järjekindlaks piiramiseks külas ja sotsialistlike suhete arendamiseks. Töölisklass oma poliitikaga soodustas kehvikute ja keskmike hulkade klassivõitlust maakodanluse — kulakute vastu.

Kulakluse piiramise poliitikat hakati läbi viima otsekohe pärast nõukogude võimu taastamist Eestis. Kulakliku ekspluateerimise põhialuseid õõnestasid nõukogude võimu sellised abinõud, nagu maa natsionaliseerimine, maakasutuse määra piiramine, maata ja vähese maaga talupoegadele maa ja põllumajandusliku inventari andmine, töötavale talurahvale antav krediidi- ja finantsalane abi, kulakluse kõrgendatud maksustamine. Sellessamas suunas mõjus ka masina-traktorijaamade ja hobulaenutuspunktide poolt talumajanditele antav tootmisalane abi. Need sotsiaalsed ja majanduslikud abinõud piirasid kulakliku ekspluateerimise tingimusi ja tõrjusid välja üksikud kulakute rühmad.

Agraarreformi läbiviimise ajal, eriti ajavahemikul 1944—1947, tegutsesid kulakud kõigi vahenditega nõukogude võimu abinõude vastu. Moonutades nõukogude võimu abinõude sisu, püüdsid kulakud ja nende käsilased säilitada oma mõju kehvikute ja keskmike hulkadele.

Kulaklikud elemendid hirmutasid maad saanud talupoegi, levitasid provokatsioonilisi kuuldusi vägivaldsest kollektiviseerimisest, nõukogude maakorralduse lühiealisusest jne. Kulakute aktiivne tegevus põhjustas seda, et töötava talurahva mõningane osa, eriti aga keskmikud, olid teatud aja jooksul kahevahel. See kõhklemine väljendus selles, et algul mõnevõrra venis maad vajavate talupoegade väljaselgitamine ja maa saamiseks avalduste esitamine. Nii näiteks laekus maa saamiseks esitatavate avalduste esialgseks tähtajaks — 15. novembriks 1944 — ainult 13 400 avaldust. Selgitustöö intensiivistamise tulemusena suurenes 31. detsembriks 1944 avalduste arv 46 669-le.

Nõukogude maareformi moonutamiseks ja oma majanduslike positsioonide säilitamiseks püüdsid kulakud maa-

komisjonidesse ja nõukogude võimu kohalikesse organitesse «oma inimesi» sisse viia. Kasutades kohalike võimude kogenematust ja vahel ka nõukogude võimu kohalikesse organitesse pugenud vaenulike elementide abi, püüdsid kulakud jätta paremad maatükid endale, soovitades halvemad maad kehvikutele. Esines maa fiktiivseid jagamisi kulakute perekonnaliikmete vahel. Tihtipeale andsid kulakud neilt võõrandatava vara arvel ära kõige halvemad hobused, lehmad jne. Sealjuures võtsid nad kehvikutelt tasu üleantava inventari ja loomade eest. Kohalikesse organitesse pugenud vaenulikud elemendid püüdsid agraarreformi läbiviimisel anda lööki keskmiku pihta. Esines juhtumeid, kus maa ja põllumajanduslik inventar võeti ära keskmike majapidamistelt.

Nõukogude agraarreformi läbiviimisel esinenud puudused ja vead on osalt seletatavad noore partei- ja nõukogude kaadri kogenematusega ja seda eriti kohtadel, valdades ja külades. Ta ei suutnud alati avastada kulakute võtteid ning neid paljastada. Kohalikud partei ja nõukogude organid alahindasid sageli agraarreformi läbiviimise poliitilist ja majanduslikku tähtsust ning kasutasid seda üritust halvasti kehv- ja kesktalurahva mobiliseerimiseks ja koondamiseks partei ja nõukogude võimu ümber. See aga oleks võimaldanud organiseerida võimsa vastulöögi klassivaenlase vaenulikele väljaastumistele. Sageli usaldati maareformi läbiviimine peaaegu täielikult maakomisjonidele.

Avastanud maareformi läbiviimisel esinenud vigu ja puudusi, aitas kommunistlik partei need kiiresti likvideerida ning töötavad talurahva hulgad partei ja nõukogude võimu ümber koondada.

Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu ja Eestimaa Kommunistliku (bolševike) Partei Keskkomitee organiseerisid 1946. aasta suvel maakonnakomisjonid, kelle ülesandeks oli välja selgitada ja likvideerida vead ja puudused maareformi läbiviimisel üksikutes maakondades, sealhulgas Tartumaal, Viljandimaal, Läänemaal ja teistes maakondades. Need komisjonid avastasid ühe aasta jooksul 1450 sellist fakti, kus suurtalumajandid jagati fiktiivselt perekonnaliikmete vahel, vähendasid maa suurust 3100 majandil (sealhulgas 910 saksa fašistide käsilasel) 27 460 hektari ulatuses, andsid 2600-le uusmaasaajale varem saadud halvemate maade asemel paremad maad,

andsid täiendavalt 1280-le maata talupojale välja 16 500 hektarit maad; andsid 5352-le uusmaasaajale ja vähese maaga majandile täiendavalt juurde 30 560 hektarit maad, võõrandasid saksa fašistide käsilaste, bandiitide ja kulakute majanditelt täiendavalt inventari ja loomi: 1298 hobust, 3532 lehma ning 3219 põllutööriista ja -masinat.[1]

Teostades kulakluse piiramise ja väljatõrjumise poliitikat, kasutas nõukogude võim ka niisuguseid vahendeid, mis piirasid palgatööjõu ekspluateerimist kulakluse poolt ning nägid kulaklusele ette kõrgendatud müügikohustused ja põllumajandusmaksu.

Vastavalt Eesti NSV Ministrite Nõukogu 1946. aasta 26. septembri määrusele töötati välja vabariigi põllumajanduses palgatööjõu rakendamise ajutised eeskirjad. Nendes nähti ette, et palkaja on kohustatud sõlmima lepingu (ühe aasta piirides), kusjuures oli vaja ära näidata, millistele põhitöödele töötaja võetakse, samuti tööaja kestus, palga suurus ja palgamaksmise tähtajad. Leping kuulus registreerimisele kohalikes võimuorganites. Kõik see piiras kulakluse ekspluataatorlikke tendentse.

Talumajandite maksustamise alal teostas nõukogude võim Eesti külas algusest peale klassipoliitikat. Määrati kindlaks, et talumajandite maksustamine peab toimuma diferentseeritult ja progressiivselt, mis seadis kehvikute majapidamised soodsamasse olukorda ja oli kogu oma teravikuga suunatud kulakluse vastu. See nähtub alljärgnevast tabelist, kus on ära toodud talumajandite riiklikud teravilja müügikohustused, mis määrati kindlaks vastavalt Eesti NSV Rahvakomissaride Nõukogu ja Eestimaa K(b)P Keskkomitee 1945. aasta 16. juuni määrusele.

Tabel 10

Riiklikud teravilja müügikohustused[2]
(ühe hektari põllumaa kohta)

Majandi suurus hektarites	Teravilja müügikohustus põllumaa hektari kohta (kg)
1—10	30
10—15	40
15—20	60
20—25	100
üle 25	150

[1] Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi andmetel.
[2] «Eesti NSV Teataja» nr. 23, 4. juulist 1945. a.

Niisamasugused riiklike müügikohustuste arvutamise printsiibid rakendati ka piima, liha, kartuli ja heina suhtes.

Kulakud püüdsid palgatööjõudu käsitlevatest nõukogude seadustest ja kõrgendatud maksustamisest igati kõrvale põigelda. Sageli kasutati palgatööjõudu üürnike, sugulaste jne. nimetuse all. Esines palju fakte, kus palgatööjõu kasutamist nõukogude võimu organites ei registreeritud. Nii näiteks oli 1946. aastal Virumaal 600 sulasest kirjalik leping ainult 18 sulasel, Valgamaal ja Võrumaal aga oli 1000 sulasest kirjalik leping kõigest 105 sulasel.[1] Kulakud püüdsid põllumajandussaaduste varumist nurja ajada. Selleks vähendasid nad külvipinda, peitsid vilja ning jätsid riiklikud müügikohustused täitmata.

Sedamööda, kuidas maareform lõpule viidi ning valmisid objektiivsed ja subjektiivsed tingimused talumajandite kollektiviseerimiseks, kujunes külas toimuva klassivõitluse keskseks ülesandeks kolhooside organiseerimine. Kulaklus intensiivistas kolhoosidevastast propagandat, võttis abiks hirmutamise ja terrori kehvikute ja keskmike suhtes, kes organiseerisid initsiatiivgrupid kolhooside loomiseks. Ette valmistanud tingimused vabariigi põllumajanduse massiliseks kollektiviseerimiseks, asus nõukogude võim 1947. aastal otsustavale pealetungile kulakluse vastu. Võeti tarvitusele rida uusi majanduslikke abinõusid, mis kulakluse ekspluataatorlikke tendentse veelgi suuremal määral piirasid.

1947. aastani oli riiklike müügikohustuste ja põllumajandusmaksu kehtestamise aluseks talumajandite maakasutuse ulatus. Sellise korra juures võisid mõned väiksema maaga kulaklikud majandid oma majanduslikud positsioonid säilitada, real juhtudel neid aga isegi tugevdada.

1947. aasta augustist alates rakendati kõigi kulaklike majandite täiendavat maksustamist. Eesti NSV Ministrite Nõukogu 1947. aasta 30. augusti määrusega nõuti kulaklikelt majandeilt maksulisandit kõigilt tululiikidelt. Kui tulu oli alla 15 000 rubla, võeti maksulisandit 20 protsendi ulatuses, 15 000—20 000 rubla suuruse tulu puhul — 30 protsendi ulatuses ja üle 20 000 rubla suuruse tulu puhul — 50 protsendi ulatuses. Kõigist põllumajandusmaksu seaduses ettenähtud soodustustest jäid kulaklikud majandid ilma.

---

[1] «Eesti Bolševik» nr. 21, 1947.

Ühtlasi andis nõukogude võim selle määrusega majanduslikud soodustused kolhoosidesse astuvatele talumajanditele, kellel vähendati maksu 50 protsendi võrra. 1948. aastast peale suurendas nõukogude võim kulaklike majandite müügikohustusi. Nii olid Eesti NSV Ministrite Nõukogu 1948. aasta 21. jaanuari määruse alusel kulaklike majandite riiklikud piima müügikohustused teiste talumajanditega võrreldes 50 protsendi võrra suuremad, kusjuures nende suhtes ei rakendatud ka määruses ettenähtud soodustusi. Eesti NSV Ministrite Nõukogu 1948. aasta 9. augusti määruse põhjal suurendati kulaklike majandite riiklikke teravilja, kartuli ja heina müügikohustusi teiste majanditega võrreldes 50 protsendi võrra.

Eesti NSV Ministrite Nõukogu muutis 1948. aasta 24. juuli määrusega osaliselt oma 1947. aasta 30. augusti määrust, suurendades veelgi kulaklike majandite tuludelt võetavat maksulisandit. Alla 15 000 rubla suuruse tulu puhul võeti nüüd maksulisandit 50 protsendi ulatuses, 15 000—20 000 rubla suuruse tulu puhul — 75 protsendi ulatuses ja üle 20 000 rubla suuruse tulu puhul — 100 protsendi ulatuses.

Niisiis sedamööda, kuidas valmisid tingimused talupoegade massiliseks ühinemiseks suurtesse kollektiivmajanditesse, intensiivistas nõukogude võim majanduslike sanktsioonide tarvituselevõtmisega pealetungi kulakluse vastu, õõnestades tema eksisteerimise majanduslikke aluseid.

Eesti kommunistid ja nõukogude võimu organid mobiliseerisid massilise kollektiviseerimise ettevalmistamise käigus laiad kehvikute ja keskmike hulgad võitlusele kulakluse vastu, paljastasid teda kui töötava talurahva ekspluateerijat ja kõige õelamat vaenlast, selgitasid talupoegadele kolhoosikorra suuri eeliseid.

Nõukogude võimu abinõud kulakluse piiramiseks ja klassivõitluse arendamiseks külas avaldasid mõju väikekaubatootjate erakapitalistlike tendentside ületamisele ja eesti töötava talurahva hulkade kaasatõmbamisele sotsialistlikule ülesehitustööle.

4. Kolhoosiliikumise kasv Eesti NSV-s

1947. aastal tulid juba nähtavale selle suure töö esimesed tulemused, mida kommunistlik partei ja nõukogude võim olid ära teinud kehvikute ja keskmike hulkade kaasatõmbamisel kolhoosidesse. Kollektiviseerimise idee hõlmas eesti töötava talurahva üha laiemaid kihte.

Esimesed kolhoosid tekkisid Eesti NSV-s juba 1941. aastal, kuid kolm aastat kestnud fašistlik okupatsioon hävitas nad. Sõjajärgsel perioodil hakkasid kolhoosid tekkima 1947. aastast alates. 1947. aasta teisel poolel organiseeriti esimesed viis kolhoosi. 23. augustil tekkis esimene, Viktor Kingissepa nimeline kolhoos Valjala vallas Saaremaal; 5. septembril organiseeriti kolhoos «Säde» Kavastu vallas Tartumaal; 10. septembril tekkis kolhoos «Võit» Põlva vallas Võrumaal; 27. oktoobril rajati kolhoos «Oktoobri Võit» Kuigatsi vallas Valgamaal ja 3. detsembril — kolhoos «Rannu» Lihula vallas Läänemaal.

Nende esimeste kolhooside rajamise algatajaiks olid kommunistid, kes astusid ise kolhoosidesse. Algul, kui kolhoosiliikumine ei olnud veel omandanud massilist iseloomu, organiseerisid kolhoose initsiatiivgrupid. Külas tekkisid kolhoosi initsiaatorite rühmad. Tavaliselt olid esimeste initsiatiivgruppide organiseerijateks kehvikud ja keskmikud, kes olid võidelnud Nõukogude armee ridades või külastanud teiste vabariikide kolhoose. See initsiatiivgrupp kutsus kokku koosolekuid, kus arutati kollektiviseerimise küsimusi, õpiti tundma põllumajandusliku artelli tüüp-põhikirja, võeti vastu uusi liikmeid initsiatiivgruppidesse, korraldati ekskursioone vennasvabariikide sovhoosidesse ja kolhoosidesse ning alles pärast seda, kui oli juba selgunud grupi koosseis, vormistati see kolhoosiks. Vabariiklikud ja kohalikud partei ja nõukogude organid abistasid initsiatiivgruppe selgitustöö tegemisel, kolhooside organiseerimisel ning loodud kolhoosis töö korraldamisel. Partei ja nõukogude organite abi oli väga vajalik, sest kolhooside tekkimine kutsus esile kolhooside rajamist nurja ajada ning tekkinud kolhooside tööd kahjustada püüdvate kulaklike elementide ägeda vastupanu.

Kolhooside organiseerimise vajalikkus sai selgeks üha laiematele töötava talurahva hulkadele. Partei poliitika põllumajanduse kollektiviseerimise alal muutus südamelähedaseks ja arusaadavaks Eesti küla töörahvale, kes

seda poliitikat üha sihikindlamalt ellu viis. 1948. aasta algul tekkis kolhoose suurel arvul, nii et kevadkülvi viisid 1948. aastal läbi juba 59 kolhoosi.

Esimesed kolhoosid muutusid otsekohe kogu eesti talurahva tähelepanu keskpunktiks. Nende kolhooside edusammudest olenes talurahva põhihulkade teadvuses toimuv murrang. Sellepärast tegid partei ja nõukogude organid ära suure töö vabariigi esimeste kolhooside majanduslikul, organisatsioonilisel ja poliitilisel tugevdamisel. Kolhooside organiseerimisel kasutati neid määratu suuri kolhooside ülesehitustöö kogemusi, mida olid omandanud vanemad nõukogude vabariigid. Kolhooside organisatsioonilise ja majandusliku korralduse aluseks võeti põllumajandusliku artelli tüüp-põhikirja printsiibid ja nõuded. Nõukogude võim andis tekkinud kolhoosidele suurt finantsalast ja organisatsioonilist abi. Neile anti osa vabast maafondist, põllumajanduslikku inventari, majandushooneid. Masina-traktorijaamad harisid esmajoones ja soodsatel tingimustel kolhooside põlde.

Kollektiivse töö ja uuel tehnikal baseeruva sotsialistliku suurmajapidamise eelised ilmnesid 1948. aasta sügisel, kui koguti kolhoosipõldudelt esimest saaki. Kolhoosid kogusid 20—25 protsendi võrra suurema saagi kui üksikmajapidamised. Harjumaa Harku valla talupojad said kõige paremate aastatel 10—12 tsentnerit teravilja hektarilt, tavaliselt aga ainult 6—8 tsentnerit. Selles vallas organiseeritud kolhoos «Sangar» sai juba esimesel aastal keskmiselt 17 tsentnerit teravilja hektarilt.

Kui Harjumaal koguti väiketalumajandites 1948. aastal keskmiselt 12,5 tsentnerit teravilja hektarilt, siis said sama maakonna kolhoosid keskmiselt 16,4 tsentnerit teravilja hektarilt. Kartuli keskmine saak oli 1948. aastal üksikmajapidamistes 129,1 tsentnerit hektarilt, kolhoosides aga 154,5 tsentnerit hektarilt.[1]

Kõrged saagid kolhoosides tingisid ka tööviljakuse kasvu. Nii moodustasid Harju rajooni põllumajandusosakonna andmetel töökulutused ühe tsentneri nisu tootmisel «Uue Elu», «Kalevi» ja Viljamsi-nimelises kolhoosis 0,5—0,7 tööpäeva, kuna ümbruses asuvates üksikmajapidamistes olid need keskmiselt 1,6—1,7 tööpäeva. Töökulu-

[1] «Eesti Bolševik» nr. 9, 1949, lk. 25.

tused 1 tsentneri kartuli tootmisel olid vastavalt 0,2 ja 0,4 tööpäeva.

Need andmed näitavad, et ühe tsentneri toodangu kohta kulutati kolhoosides 50—70 protsendi võrra vähem tööaega kui üksikmajapidamistes. Viljakam kollektiivne töö võimaldas kolhoosidel alustada niisuguseid töid, mis varem üksikutele talupoegadele üle jõu käisid. Juba kolhooside eksisteerimise esimesel aastal laienesid märksa külvipinnad, peamiselt uute maade kasutusele võtmise arvel. Nii võtsid Saaremaa kolhoosid 1948. aastal kasutusele 247 hektarit soo- ja uudismaad ning said sealt keskmiselt 20 tsentnerit teravilja hektarilt. Külvipind oli juba 1948. aastal 25 protsendi võrra suurem kui kolhoosidesse astunud majanditel üksikmaakasutuse tingimustes. Iga kolhoos kündis üles keskmiselt 10—15 hektarit uudismaad. Viktor Kingissepa nimeline kolhoos Saaremaal kündis üles 105 hektarit uudismaad ja kolhoos «Säde» Valgamaal 86 hektarit uudismaad.[1] Eriti suurt edu saavutasid kolhoosid loomakasvatuse arendamises. 1948. aastal suurenes veiste arv kolhoosides 35 protsenti, sealhulgas lehmade arv 24 protsenti, sigade arv moodustas aga 151 protsenti.[2] Võrdluseks märgime, et 1947.—1948. aastal kasvas veiste üldarv Eesti NSV-s ainult 8,3 protsendi ja sigade arv 15,4 protsendi võrra.

Esimeste kolhooside tootmisalased edusammud võimaldasid otsekohe tõsta kolhoositeele asunud talupoegade materiaalset elutaset. Neis kolhoosides anti 1948. aastal normipäeva kohta keskmiselt 6,11 kilogrammi teravilja, 4,9 kilogrammi kartulit, 3 kilogrammi heina ja 3 rubla 20 kopikat raha. Mitmes kolhoosis maksti normipäeva kohta veelgi rohkem. Nii said Tartumaa kolhoosi «Kalev» kolhoosnikud normipäeva kohta 9 kilogrammi teravilja ja 9 kilogrammi kartulit, kolhoosis «Edu» saadi 8 kilogrammi teravilja, 9 kilogrammi kartulit, samuti heina ja õlgi kolhoosnikute isiklike loomade vajadusteks.[3] Võrumaa kolhoosis «Sõmeru» anti kolhoosnikutele normipäeva kohta 7 kilogrammi teravilja, 4 kilogrammi kartulit, 3 rubla raha ning peale selle veel köögivilja ja sööta kol-

---

[1] «Eesti Bolševik» nr. 22, 1948, lk. 42.

[2] Eesti NSV Statistikavalitsuse andmetel. Vt. «Rahva Hääl», 26. oktoobrist 1948. a.

[3] «Eesti Bolševik» nr. 4, 1949, lk. 57.

hoosniku isiklikele loomadele. Harjumaa kolhoosis «Lembitu» anti normipäeva kohta 5,3 kilogrammi teravilja, 3 kilogrammi kartulit, köögivilja ja 10 rubla raha [1].

Eriti paranes endiste kehvikute ja sulaste olukord, kes hakkasid saama mitu korda suuremaid sissetulekuid kui nad said varem üksikmajapidamisest või kulaku juures töötades.

Eesti NSV esimeste kolhooside suured edusammud agiteerisid kujukalt kehvikute ja keskmike põhihulkade ülemineku eest kollektiivsetele tootmisvormidele. Tuhanded talupojad tutvusid tekkinud kolhooside elu kõigi külgedega, võrdlesid üksiktalupoja töö tulemusi kollektiivse töö tulemustega. Kehvikud ja valdav osa keskmikest veendusid üha enam selles, et individuaalse väikemajapidamise tingimustes ei pääse nad viletsusest. Vaatamata sellele, et nõukogude võim töötavatele talupoegadele igakülgset abi andis, jäid killustatud väikemajandid ikkagi juhuslikkuse valdusesse. Individuaaltalumajapidamise eksisteerimise majanduslik alus jäi ebakindlaks. Paljudel majanditel ei olnud hobuseid, samuti vajalikku põllumajanduslikku inventari. Paljudes majandites oli puudu tööjõust, mis takistas külvi- ja koristustöid vajalikel tähtaegadel läbi viimast. Külvi- ja koristustööde tähtajast mittekinnipidamine vähendas tehtud töökulutuste tulemusi ja põllumajanduslike kultuuride saagikust. Väiketalumajandi töövõimelise perekonnaliikme haigestumine, loomade lõpmine ja muud ettenägematud juhuslikkused seadsid niisuguse majandi väga raskesse olukorda. Nõukogude võim andis väiketalumajanditele abi masina-traktorijaamade, hobulaenutuspunktide ja kooperatsiooni kaudu, ka talupojad ise abistasid üksteist koristustööde ja muude edasilükkamatute tööde tegemisel, kuid see asjaolu rõhutas ainult veel kord, et talupoegade isoleeritud töö üksikutes majapidamistes on vähetootlik ning sellest ummikust on võimalik pääseda ainult masinatehnika kasutamisele rajatud kollektiivse tootmise organiseerimisega. Talupojad veendusid oma kogemuste põhjal, et kolhoos on üksikmajapidamisest parem, et kolhoos võimaldab kehvikul ja keskmikul pääseda viletsusest ja vaesusest.

1948. aastal kulges kollektiviseerimise protsess vabariigis ebaühtlaselt. Nii näiteks puudusid 1948. aasta

[1] «Eesti Bolševik» nr. 13, 1950, lk. 51.

oktoobris veel kolhoosid 127 vallas (236 vallast), kuigi üksikutes valdades oli juba 6—8 kolhoosi.[1] See on seletatav sellega, et kolhoosid tekkisid eeskätt fašistlike okupantide poolt kõige enam kannatada saanud valdades, samuti neis valdades, kus oli rohkem masina-traktorijaamu ja sovhoose ning paremini organiseeritud kehvikute ja keskmike hulgas tehtav selgitustöö. Sellised olid Tartumaa, Võrumaa, Virumaa, Viljandimaa ja teiste maakondade vallad.

Kui 1948. aasta novembris Eesti NSV kolhoosnikute esimene kongress kokku tuli, oli vabariigis juba 341 kolhoosi. Kolhoosidesse olid ühinenud 5100 talumajandit ehk 3,6 protsenti Eesti NSV talumajandite üldarvust.[2] Kuigi Eesti NSV põllumajanduses domineeris veel individuaalne väike- ja kesktootmine, algas kommunistliku partei ja Nõukogude riigi õige majanduspoliitika tulemusena eesti töötava talurahva hulgas juba massiline liikumine kolhooside kasuks. Kommunistlik partei ja Nõukogude riik rajasid Eesti külas kolhoosiliikumise tugipunktide süsteemi; nendeks tugipunktideks olid: 1) põllumajanduslik kooperatsioon, kes kasvatas talupoegi kollektivismi vaimus, 2) üle kogu vabariigi laiali pillatud ja uue tehnikaga varustatud sovhooside võrk, kus talupoegadel oli võimalik veenduda kõrgesti mehhaniseeritud suurtootmise eelistes, 3) esimesed kolhoosid, kus talupojad kontrollisid kollektiivmajapidamise eeliseid individuaalmajanditega võrreldes, 4) masina-traktorijaamad, mis olid põllumajanduse sotsialistliku rekonstrueerimise otsustavaks jõuks.

Kõik see andis tunnistust sellest, et Eesti külas algas 1948. aasta lõpul suur sotsialistlik ümberkujundamine.

---

[1] «Eesti Bolševik» nr. 20, 1948, lk. 11.

[2] Vt. Eesti NSV kolhoosnikute esimese kongressi materjalid, «Rahva Hääl», 27. novembrist 1948. a.

III PEATÜKK

KOLHOOSIKORRA VÕIT EESTI NSV-s

1. Eesti NSV põllumajanduse massiline kollektiviseerimine ja kulakluse kui klassi likvideerimine

Põllumajanduse kollektiviseerimise majanduslik vajadus tekib siis, kui kujuneb sotsialistlik omandus põhilistele tootmisvahenditele. See tuleneb sellest, et kapitalismilt sotsialismile ülemineku ajajärgul eksisteerib tööstuse ja põllumajanduse vahel teatav vastuolu, mille alus peitub tööstuse ja põllumajanduse sotsiaalses eritüübilisuses, erinevas majanduslikus ja tehnilises tasemes. Marksistlik taastootmisteooria näitab täie selgusega, et sotsialistlik ülesehitustöö ei saa pikemat aega baseeruda kahel erineval alusel — sotsialistlikul suurtööstusel ühes tema kiire kasvutempoga ning killustatud väiketalumajandusel, kus ei toimu alati isegi lihtsat taastootmist.

Sotsialistliku industrialiseerimise elluviimine nõuab tungivalt põllumajanduse põhjalikku ümberkujundamist, tõstab selle küsimuse päevakorda.

Sotsialistliku tööstuse kiire areng individuaalse väike- ja kesktootmise säilimise tingimustes põllumajanduses põhjustas objektiivselt vajalike sidemete häirimist nende tähtsaimate rahvamajandusharude vahel. Nagu näitavad Nõukogude Liidu ja rahvademokraatia maade ajaloolised kogemused, takistab põllumajanduse ülemäärane mahajäämine teatud ajaloolisel etapil tööstusliku tootmise arendamist kõrgeima tehnika baasil. Kodanlik-individualistlikud tootmissuhted külas muutuvad ühiskonna tootlike jõudude arendamise peamiseks piduriks. See majandusseadus, mille järgi tootmissuhted peavad vastama tootlike jõudude iseloomule, nõuab paratamatult kodanlik-

individualistlike suhete asendamist külas sotsialistlike suhetega.

Eesti NSV rahvamajanduse sõjajärgse arenemise käigus tuli üha selgemini esile vajadus põllumajanduses valitsevad tootmissuhted põhjalikult ümber kujundada. Tänu kõigi Nõukogude Liidu vabariikide vennalikule abile täitsid ja ületasid Eesti NSV töötajad edukalt rahvamajanduse taastamise ja arendamise neljanda viie aasta plaani. Sealjuures aga ei arenenud kõik rahvamajandusharud ühtlaselt kiiresti. Tootmine suurenes pidevalt ja tormiliselt tööstuses, kus absoluutselt valitsesid sotsialistlikud tootmissuhted.

Tabel 11

Tööstusliku tootmise kasv Eesti NSV-s[1]
(protsentides, 1945. aasta tasemega võrreldes)
(1945. a. = 100)

	1945	1946	1947	1948
Tööstuse kogutoodang	100,0	165,0	227,0	312,0

Tööstuses saavutati 1946. aastal tööstusliku tootmise sõjaeelne tase, 1948. aastal aga ületati see juba 129-protsendiliselt.

Hoopis teistsugune kasvutempo oli põllumajanduses. Nõukogude riigi tohutu materiaalne ja majanduslik abi töötavale talurahvale võimaldas 1947. aastaks tunduval määral likvideerida sõjategevusest tekitatud tagasimineku. Kuid põllumajandusliku tootmise edasine kasv oli väike. 1947. aastal tulid ilmsiks teatavad raskused Eesti NSV põllumajanduse edasiarendamisel. Nii täitis Eesti NSV tööstus 1947. aasta plaani 113-protsendiliselt, põllumajanduses täideti aga põllunduse ja loomakasvatuse arendamise plaan ainult 75—95 protsendi ulatuses.[2] 1948. aastal vähenes isegi teravilja kogusaak.

Põllumajanduse arendamisest kokkuvõtteid tehes konstateeris 1948. aasta detsembris toimunud Eestimaa K(b)P V kongress põllumajandusliku tootmise mahajäämist.

[1] Statistiline kogumik «Eesti NSV rahvamajandus», Tallinn 1957, lk. 39.

[2] Eesti NSV Statistikavalitsuse andmetel. Vt. «Rahva Hääl», 16. jaanuarist 1948. a.

Viie aasta plaani täitmine põllumajanduse osas, eriti aga vabariigi põllumajanduse põhilise haru — loomakasvatuse osas toimus ebarahuldavalt. Loomade arvu suurendamise ja nende produktiivsuse tõstmise plaani vabariigis tervikuna ei täidetud, eriti veiste osas.

Põllumajandusliku tootmise aeglase kasvu peamiseks põhjuseks olid külas säilinud mahajäänud, kodanlik-individualistlikud tootmissuhted. Põllumajanduses domineeriv individuaalne väike- ja kesktootmine seadis ajakohase tehnika ja agrotehnika rakendamise kitsastesse raamidesse.

Killustatud väikemajandite tingimustes oli küll võimalik põllumajanduse mõningane taastamine, kuid tema kiirest arendamisest ei tohtinud isegi unistada. Üksiktalupojale tekitab raskusi uudis- ja jäätmaade ülesharimine, maaviljeluse parandamiseks vajalike abinõude rakendamine ja õige agrotehnika kasutamine. Väiketalumajapidamises ei saa juurutada teaduslikult põhjendatud külvikordi, ratsionaalselt ühendada mitmesuguseid põllumajandusliku tootmise harusid. Loomakasvatuse arendamise võimalused on siin piiratud ja loomade juurdekasv väike. Väiketootmise vähene maht pidurdas suurel määral ka akumulatsiooni, ilma milleta ei ole mõeldav laiendatud taastootmine.

Põllumajandusliku tootmise arendamises etendasid teatavat osa talumajanditele tootmisalast abi andvad masina-traktorijaamad. Kuid siiski aheldasid masinate ulatuslikku ja tootlikku rakendamist individuaalse väike- ja kesktootmise kitsad raamid. Üksikmajapidamistes ei olnud võimalik masinate efektiivne kasutamine. Traktorite halb kasutamine selgub tabelist 12, kus võrreldakse väljatöötust ühe 15-hobujõulise tingtraktori kohta, samuti traktoritööde omahinda 1948. aastal Eesti NSV-s ja kogu Nõukogude Liidus.

Tabel 12

Traktorite kasutamise efektiivsus NSV Liidus, võrreldes Eesti NSV-ga

1948. a.	Väljatöötus ühe 15-hobujõulise tingtraktori kohta protsentides	Ühe tingkünnihektari omahind protsentides
Keskmiselt NSV Liidus	100	100
Keskmiselt Eesti NSV-s	48	303

Nagu tabelist nähtub, kasutati sedasama tehnikat Eesti NSV tingimustes, kus 1948. aastal domineeris põllumajanduses veel individuaalne väike- ja kesktootmine, kaks korda halvemini kui vanemates nõukogude vabariikides, kus kolhoosikord oli juba ammu võitnud, traktoritööde omahind aga oli Eesti NSV-s kolm korda kõrgem kui keskmiselt Nõukogude Liidus.

Kodanlik-individualistlikud tootmissuhted pidurdasid tootlike jõudude arendamist mitte ainult Eesti NSV põllumajanduses. Sedamööda, kuidas Eesti NSV tööstus tormiliselt kasvas, tekkis üha suurem vajadus põllumajandussaaduste järele. Industrialiseerimise tulemusena muutus elanikkonna jaotumine tööstuse ja põllumajanduse vahel. Kui 1940. aastal elas vabariigi kogu elanikkonnast 66,2 protsenti maal, siis neljanda viisaastaku lõpuks oli linnaelanikkond peaaegu niisama suur kui maaelanikkond.[1] Selle tõttu suurenes nõudmine põllumajandussaaduste järele. Mitmekordselt kasvanud tööstus nõudis omakorda hoopis rohkem põllumajanduslikku toorainet. Eesti NSV põllumajandus, kus sellel perioodil toimus lihtne taastootmine, ei olnud aga suuteline rahuldama järjest suurenevat nõudmist põllumajandussaaduste järele. Pealegi ei soovinud töötav talurahvas ise nüüd enam rahulduda selle tarbimistasemega, mis iseloomustas kodanlikku Eestit. Järelikult mõjus Eesti NSV põllumajanduses domineeriv individuaalne väike- ja kesktootmine üha pidurdavamalt ka tööstuse arenemisele.

Vanade tootmissuhete säilimise tingimustes polnud võimalik lahendada kogu ühiskondliku tootmise arendamise grandioosseid ülesandeid, mis pärast tööstuse ja põllumajanduse taastamist Eesti NSV, samuti nagu Nõukogude Liidu teiste vabariikide ette kerkisid. Majandusseadus, mille järgi tootmissuhted peavad vastama tootlike jõudude iseloomule, nõudis objektiivse paratamatusega põhjalikku murrangut tootmissuhetes, eesti talurahva põhihulkade üleminekut individuaalselt väike- ja kesktootmiselt kollektiivsele, sotsialistlikule suurtootmisele.

Eesti NSV põllumajanduse põhjaliku ümberkujundamise majanduslik vajadus tulenes ka sotsialismi põhilise majandusseaduse nõuetest. Väiketalumajanduslik tootmine ei saa isegi nõukogude võimu tingimustes olla sel-

[1] Statistiline kogumik «Eesti NSV rahvamajandus», lk. 22.

leks aluseks, mis tagab kogu elanikkonna järjest kasvavate vajaduste üha täielikumat rahuldamist. Ainult põllumajanduse massiline kollektiviseerimine võimaldab kõik rahvamajandusharud kõrgeima tehnika baasil rekonstrueerida. Tehnika pidev täiustamine on aga otsustav vahend kogu ühiskondliku tootmise järjekindlaks suurendamiseks, mille eesmärgiks on rahuldada nõukogude ühiskonna liikmete järjest kasvavad vajadused.

Vabariigi põllumajanduse üleviimine kollektiivse suurtootmise rööbastele oli tingitud ka rahvamajanduse plaanipärase (proportsionaalse) arenemise seadusest. See seadus nõuab kogu rahvamajanduse plaanipärast arendamist, rahvamajanduse arendamisel kindlaid proportsioone, mis tulenevad sotsialismi põhilise majandusseaduse nõuetest, samuti materiaalsete ja rahaliste ressursside ning tööjõu kõige ratsionaalsemat ja efektiivsemat kasutamist. Vabariigi rahvamajanduses vajalikud proportsioonid olid rikutud põllumajandusliku tootmise mahajäämisega tööstuse arengust. Materiaalsete ja rahaliste ressursside ning tööjõu ratsionaalne ja efektiivne kasutamine väiketalumajanduses oli võimatu.

Väiketalumajandite ühinemine kollektiivseteks suurmajanditeks tagas kogu rahvamajanduse plaanipärase arendamise, avas võimaluse vajaliku proportsionaalsuse saavutamiseks vabariigi tööstuse ja põllumajanduse arendamises, samuti kindlustas materiaalsete ja rahaliste ressursside ning tööjõu ratsionaalse kasutamise.

Seega, vajadus asendada sotsialismi aluste ehitamise käigus väiketalumajanduslik tootmine põllumajanduses kollektiivse suurtootmisega tulenes selle seaduse nõuetest, mille järgi tootmissuhted peavad vastama tootlike jõudude iseloomule, sotsialismi põhilise majandusseaduse ja rahvamajanduse plaanipärase (proportsionaalse) arenemise seaduse nõuetest.

Kuid ainuüksi majanduslikust vajadusest ei olnud veel küllalt selleks, et üle minna kollektiivsele suurtootmisele põllumajanduses.

Juba K. Marx kirjutas: «Selleks, et kollektiivne töö võiks just põllumajanduses asendada partsellitööd — eraomastamise vormi — on tarvis kaht asja: majanduslikku vajadust selliseks muundamiseks ja materiaalseid tingimusi selle teostamiseks.» [1]

[1] K. Marxi ja F. Engelsi arhiiv, I raamat, lk. 275 (vene keeles).

Põllumajanduse põhjaliku ümberkujundamise otsustavaks materiaalseks jõuks oli uus tehnika, traktorite ja masinate suureulatuslik rakendamine, massiline elektrifitseerimine. Põllumajandusliku suurtootmise kaasaegse materiaalse baasi olemasolu kujundas märksa kiiremini ümber väikemaapidaja hingeelu ja harjumusi.

Eesti NSV-s tekkiski otsekohe pärast nõukogude võimu taastamist põllumajandusliku suurtootmise materiaalne baas. Esimestel viisaastakutel loodud esmaklassiline Nõukogude Liidu tööstus varustas Eesti NSV põllumajandust pidevalt masinatega, traktoritega, väetisega jne. Kuid kohe pärast sõda Eesti NSV masina-traktorijaamades olemasolevat tehnikat ilmselt ei jätkunud põllumajandusliku tootmise põhjalikuks muutmiseks; pealegi saadi kodanlikult Eestilt pärandina palju välismaa firmade traktoreid ja põllumajanduslikke masinaid, mis olid juba vananenud ja väikese tootlikkusega.

Eesti NSV põllumajanduse sotsialistliku rekonstrueerimise ülesande lahendamiseks oli tarvis eesrindliku nõukogude põllumajandusliku tehnikaga varustatud masina-traktorijaamade võrku tunduvalt laiendada. See osutus võimalikuks ainult sedamööda, kuidas täideti NSV Liidus tööstusliku tootmise taastamise ja arendamise sõjajärgset plaani.

Vastavalt rahvamajanduse taastamise ja arendamise sõjajärgse plaani edukale täitmisele ja põllutöömasinatööstuse taastamisele võis Nõukogude valitsus nüüd üha rohkem vahendeid suunata kolhooside ülesehitustöö arendamiseks.

1946. aastal sai Eesti NSV põllumajandus Nõukogude valitsuselt põllumajandusmasinaid, tagavaraosi ja mineraalväetisi kokku 14,4 miljoni rubla ulatuses, 1947. aastal 23,4 miljoni rubla ulatuses ja 1948. aastal juba 25,7 miljoni rubla ulatuses.

Kooskõlas neljanda viie aasta plaani üldiste ülesannetega kinnitas NSV Liidu Põllumajanduse Ministeerium Eesti NSV masina-traktorijaamade ning nende materiaalse ja tehnilise baasi arendamise plaani aastaiks 1946—1950 (tabel 13).

Tegelikult see plaan ületati. 1949. aasta kevadeks loodi 15 uut masina-traktorijaama, 1950. aastal aga oli neid juba 56, s. o. 2,5 korda rohkem kui 1946. aastal. Masina-traktorijaamades olemasolevate traktorite arv kas-

Tabel 13

Masina-traktorijaamade ja traktorite arvu kasv Eesti NSV-s

	1945 tegelik	1946 plaan	1947 plaan	1948 plaan	1949 plaan	1950 plaan
Masina-traktorijaamade arv	24	24	26	32	40	50
Tingtraktorite (ümberarvestatult 15-hobujõulisteks) arv (protsentides 1945. aastaga võrreldes)	100	136	170	248	400	545
Sellest uute traktorite sissevedu (protsentides 1946. aastaga võrreldes)	—	100	306	510	816	1071

vas sel ajavahemikul 6-kordseks. Ainuüksi 1946. aastal sai Eesti NSV teistest vennasvabariikidest võimsuselt rohkem traktoreid kui oli kogu kodanliku Eesti traktoripargi üldvõimsus.

Mineraalväetiste sissevedu suurenes sõjajärgse viisaastaku jooksul tunduvalt. Ainuüksi 1948. aastal veeti sisse 85 000 tonni, 1949. aasta kevadel aga juba 95 000 tonni mineraalväetisi.

Nõukogude Liidu tööstuse kiire arengu tõttu osutus võimalikuks Eesti NSV põllumajanduse elektrifitseerimine. Ajavahemikul 1945—1949 ehitati külades, sovhoosides ja masina-traktorijaamades 76 soojus- ja hüdroelektrijaama ning 184 transformaatoralajaama.

Üleminek individuaalselt väiketootmiselt põllumajanduses kollektiivsele tootmisele nõuab vastava tehnilise baasi loomise kõrval ka põllumajanduse spetsialistide, mehhanisaatorite jne. kaadri ettevalmistamist, kes oleks suuteline kolhoositootmist õigesti juhtima. Selles osutas põllumajandusele suurt abi töölisklass. Paljud vabrikute ja tehaste eesrindlikud töölised läksid tööle maale, masina-traktorijaamadesse, rajooni partei- ja nõukogude organitesse, aidates otseselt kaasa kolhoositootmise kujunemisele ja tugevdamisele.

Kommunistlik partei võttis tarvitusele abinõud kolhoosside parteiorganisatsioonide tugevdamiseks. Tööle kolhoosidesse suunati paljud kommunistid.

Rõõbiti sellega, et kolhoosikaadrit tugevdati töölisklassi paremate esindajatega, partei liikmete ja kommunistlike noortega, hoolitses kommunistlik partei ka uue kaadri kasvatamise eest, kes oleks võimeline juhtima põl-

lumajanduslikku suurtootmist tänapäeva teaduse nõuete kohaselt.

Alates 1947. aasta lõpust organiseeriti vabariigis kolmekuulised juhtiva kolhoosikaadri ettevalmistamise kursused. Kooskõlas Eestimaa K(b)P Keskkomitee XVI pleenumi otsusega organiseeriti 1948. aastal Kehtnas kaheaastane juhtiva kolhoosikaadri ettevalmistamise kool ja kuuekuulised kursused, kus õppijate üldarv moodustas 400 inimest.

Vabariigis organiseeriti rohkearvulised lühiajalised kursused ja seminarid kolhooside esimeestele, brigadiridele, farmide töötajatele, arvestusala töötajatele jne. Nii valmistati 1949.—1950. aasta sügisel ja talvel ette 21 688 kolhoositöötajat, sealhulgas 2 279 kolhoosiesimeest, 3 195 põllundusbrigaadi brigadiri, 1 930 lülivanemat, 5 930 loomakasvatus- ja linnukasvatusfarmi juhatajat, 4 541 arveametnikku, 761 revisjonikomisjoni liiget jne.[1]

Iga aastaga laienes põllumajanduses mehhanisaatorite kaadri (traktoristid, kombainerid jne.) ettevalmistamine. See kaader pidi tagama selle uusima tehnika efektiivset kasutamist, millega sotsialistlik riik Eesti küla varustas. Tartu Riikliku Ülikooli ja hiljem Eesti Põllumajanduse Akadeemia juures organiseeriti aastased masina-traktorijaamade direktorite, agronoomide ja mehaanikute kvalifikatsiooni tõstmise kursused.

Põllumajanduses massilise elukutsega spetsialistide ettevalmistamise eri ringide, seminaride ja kursuste kõrval laienes vabariigis iga aastaga ka keskastme ja kõrgemate põllumajanduslike õppeasutuste arv, kus valmistati põllumajandusele ette kesk- ja kõrgema haridusega spetsialiste.

Tartu Riikliku Ülikooli põllumajandus-, veterinaar- ja metsamajandusteaduskonna baasil loodi Tartus uus kõrgem õppeasutus — Eesti Põllumajanduse Akadeemia — järgmiste teaduskondadega: agronoomiateaduskond, veterinaarteaduskond, zootehnikateaduskond koos piimatööstusele vajalike inseneride-tehnoloogide ettevalmistamise osakonnaga, hüdro-melioratsiooni- ja maakorraldusteaduskond, metsanduse teaduskond ja põllumajanduse mehhani-

[1] «Eesti Bolševik» nr. 20, 1950, lk. 39.

seerimise teaduskond. Põllumajandustehnikumide arv, kus valmistati ette agronoome, zootehnikuid, maakorraldajaid, arvepidajaid jne., kasvas 12-ni.

Seega sai Eesti NSV-s 1948. aasta lõpul ja 1949. aasta algul küpseks majanduslik vajadus teostada põllumajanduses põhjalik tootmisalane pööre, milleks oli juba olemas ka vajalik materiaalne baas ning olid tarvitusele võetud abinõud ka kaadri arvulise kasvu ja täiustamise kindlustamiseks.

Eesti NSV põllumajanduse kogu eelnev arenemine veenis laiu töötava talurahva hulki omaenda kogemuste põhjal kollektiivse tootmise otsustavates majanduslikes eelistes. Sellele aitasid kaasa vabariigi põllumajandusliku kooperatsiooni ja esimeste kolhooside arenemise kogemused. Kommunistlik partei ja Nõukogude valitsus olid loonud kolhooside ülesehitustöö tugipunktide süsteemi. 1948. aasta lõpul oli eesti töötav talurahvas oma valdavas enamuses juba valmis igati toetama riigivõimu initsiatiivi — põhjalikku tootmisalast pööret Eesti NSV põllumajanduses.

Kõigi töötajate huvides toimides on sotsialistlikul riigil võimalik ära hoida tootlike jõudude ja tootmissuhete vaheliste vastuolude muutumist konfliktiks. Tundes ühiskonna arenemise seadusi võttis kommunistlik partei õigeaegselt arvesse põllumajanduses valitsevate tootmissuhete muutmise majanduslikku vajadust. Kommunistlik partei, kes majandusseaduste nõuetest rangelt kinni peab, asus Eesti NSV põllumajanduse massilisele kollektiviseerimisele.

Nähes ette Balti vabariikide põllumajanduses põhjaliku pöörde vajadust, juhtis ÜK(b)P Keskkomitee juba 1947. aasta mais kohalike parteiorganisatsioonide tähelepanu küla sotsialistliku ümberkujundamise ettevalmistamisele. Sellest ajast peale olid Eesti NSV-s põllumajanduse sotsialistliku ümberkujundamise küsimused kogu parteitöö keskpunktis. 1948. aasta oktoobris toimunud Eestimaa K(b)P Keskkomitee pleenum märkis, et küla sotsialistlik ümberkujundamine on kogu parteiorganisatsiooni ja kõigi maal asuvate nõukogude, majandus- ja kooperatiivorganite põhiülesandeks. Kolhooside ülesehitustöö küsimusi arutati nii Eestimaa K(b)P Keskkomitee pleenumitel kui ka arvukatel partei-algorganisatsioonide koosolekutel.

1948. aasta detsembris toimus Eestimaa Kommunistliku (bolševike) Partei V kongress, kes tegi kokkuvõtteid eesti kommunistide võitlusest vabariigi sotsialistliku ümberkorraldamise eest. Kongressil märgiti ära põllumajanduse suurt mahajäämist. Juhindudes ÜK(b)P Keskkomitee juhtnööridest ja arvestades nii külas põhjaliku tootmisalase pöörde teostamise küpsekssaanud vajadust kui ka selle läbiviimiseks olemasolevaid võimalusi, võttis kongress vastu otsuse Eesti NSV põllumajanduse kollektiviseerimise igakülgse arendamise kohta.

Massilise kolhoosiliikumise organiseerimiseks saadeti maale sajad kommunistid ja vabariigi töölisklassi paremad esindajad.

Kommunistliku partei ja nõukogude võimu initsiatiivi toetasid laiad eesti talurahva hulgad. 1949. aasta kevadel võttis kollektiviseerimisprotsess massilise iseloomu.

Kolhoosiliikumise hoost ja tempost Eesti külas annab ülevaate alljärgnev tabel.

Tabel 14

Talumajandite kollektiviseerimise areng Eesti NSV-s

Kuupäev	Kolhooside arv vabariigis	Kolhoosidesse astunud talumajandite arv	Kollektiviseerimise protsent taludest
1. jaanuar 1948	5	80	0,03
5. juuni 1948	59	570	0,4
1. oktoober 1948	195	3 181	2,2
5. november 1948	341	5 124	3,6
1. jaanuar 1949	455	7 770	5,8
15. aprill 1949	2 594	74 855	58,0
25. mai 1949	2 904	91 721	71,1
1. jaanuar 1950	2 898	93 719	80,0
1. juuli 1950	2 500	108 250	82,3
1. jaanuar 1951	2 213	118 600	93,0

Tabelist nähtub, et põhjaliku murrangu aastaks kolhoosiliikumises ja kogu Eesti küla arengus oli 1949. aasta. Kui 1. jaanuariks 1949 oli kolhoosisektorisse ühinenud ainult 5,8 protsenti talumajanditest, siis 1949. aasta lõpuks asusid üle $^3/_4$ eesti talupoegadest kindlalt kolhoositeele. Põllumajandusliku tootmise domineerivaks vormiks hakkas kujunema kollektiivne suurtootmine.

Kommunistlik partei mitte üksnes ei juhtinud Eesti NSV talurahva hulki massilise kollektiviseerimise teele, vaid viis nad ka rünnakule viimase ekspluataatorliku klassi — kulakluse vastu. Kulakluse kui klassi likvideerimise vajalikkus tuleneb sotsialistliku revolutsiooni iseloomust, sest sotsialistliku revolutsiooni ülesandeks on kaotada igasugune ekspluateerimine ja kõik ekspluataatorlikud klassid. Kulaklus on oma eksisteerimise majanduslike tingimuste tõttu nõukogude võimu ja kolhoosikorra kõige õelam vaenlane. Kulaklike elementide vastupanu nõukogude võimu poliitikale kasvab sedamööda, kuidas areneb kolhoosiliikumine.

Massiline kollektiviseerimine Eesti NSV-s toimus klassivõitluse järsu teravnemise tingimustes. Võitluses kolhooside vastu võtsid vaenulikud elemendid abiks kõikvõimalikud vahendid. Oma eesmärkidel laimasid nad kolhoose ja kolhoosnikuid, püüdsid ähvarduste, provokatsioonide ja mõrvamistega kolhoosnikuid, kehvikuid ja keskmikke terroriseerida.

Kõik need klassivaenlase võtted aga ei suutnud kolhoosiliikumist vabariigis peatada. Esimeste kolhooside edusammud veensid kehvikute ja keskmike hulki näitlikult kollektiivmajapidamise eelistes. Kolhoosidesse astunud kehvikute ja keskmike arv kasvas pidevalt. Sellepärast muutsid kulaklikud elemendid oma taktikat. Nad kasutasid nüüd võitluses kolhooside vastu niisuguseid meetodeid, nagu astumine kolhoosidesse nende õõnestamiseks seestpoolt.

Kolhoosidesse pääsenud kulakud ja nende käsilased tegid agitatsiooni ühisvara raiskamise eest. Ka agiteerisid kulakud kolhoosidesse astuvaid kehvikuid ja keskmikke tapma loomi, likvideerima põllumajanduslikku inventari ja maha müüma seemne ning kolhoosi ühisfondi andma halvemat inventari, halvemaid loomi jne. Lahkhelide loomiseks kehvikute ja keskmike vahel kihutasid kulakud üles looma kolhoose «ilma kehvikuteta». Nii näiteks esines Räpina vallas Võrumaal juhtum, kus 7 keskmikku organiseerisid kulakute agitatsiooni mõjul initsiatiivgrupi «ilma kehvikuteta» kolhoosi rajamiseks. Kulakud astusid välja töö järgi jaotamise sotsialistliku printsiibi vastu, kolhoosnikute aktiivse osavõtu vastu ühistööst, riiklike kohustuste täitmise ja ühisfondide loomise vastu.

Astunud kolhoosidesse arvepidajatena, majandusjuhtidena, laohoidjatena, brigadiridena jne., raiskasid kulakud kolhoosivara, ajasid segi arvepidamise, juurutasid isiklikku vastutamatust.

Teravnenud klassivõitluse tingimustes aktiviseerus eesti kodanlike natsionalistide tegevus. Eesti kodanlikud natsionalistid olid alati eesti rahva kõige õelamad vaenlased. Kodanlikku natsionalismi kultiveeriti eesti kodanluse valitsemise perioodil kui rahvahulkade petmise vahendit, kui eesti kodanluse klassivõitluse vormi, mille eesmärgiks oli kõigutada eesti töörahva sümpaatiat sotsialismimaa — Nõukogude Liidu vastu. Välismaise imperialismi teenritena on kodanlikud natsionalistid alati reetnud eesti rahva huve. Nad taotlesid Eesti muutmist Ameerika-Inglise imperialismi huvide objektiks. Nõukogude võimu tingimustes taotles kodanlik natsionalism sotsialismi ehitamise õõnestamist, mis toimus sel teel, et püüti külvata umbusaldust eesti rahva ja teiste Nõukogude Liidu rahvaste, eriti aga suure vene rahva vahel. Majanduslikes küsimustes avaldus kodanlik natsionalism püüdluses eraldada Eesti NSV majandus kogu Nõukogude Liidu majandusest.

Kodanlikud natsionalistid puhusid üles Eesti arengu rahvusliku omapära. Põllumajanduse valdkonnas astusid kodanlikud natsionalistid kui kulakluse ideoloogid välja teesiga, mille järgi kolhoosikord ei olevat Eestis vastuvõetav. Jutlustati selliseid kulunud kodanlikke teooriaid, nagu väiketalumajanduse «püsivuse», eesti talupoja üksikmajandisse «kiindumise», kulaklike majapidamiste «omal tööl» põhinemise ja teisi teooriaid.

Kolhoosikorra täieliku võidu kindlustamiseks oli tarvis avalikus võitluses ja töötavate talurahva hulkade osavõtul purustada kulaklus ning tema kodanlik-natsionalistlik ideoloogia, oli tarvis ekspropriieerida kulaklus, võtta talt tootmisalased eksisteerimise ja arenemise allikad.

Kulakluse likvideerimine aga ei ole võimalik otsekohe pärast proletariaadi diktatuuri kehtestamist. Kuni külas säilib ja domineerib individuaalne väike- ja kesktootmine, eksisteerib alaline majanduslik baas kulakluse taastekstumiseks. Kulakluse ekspropriieerimine enne massilist kollektiviseerimist tähendaks seda, et konfiskeeritud vara ühiskonnastamine kolhooside kasuks asendatakse selle

vara jagamisega üksikute talupoegade isiklikuks rikastumiseks. On selge, et niisugune poliitika viiks uute kulakute kiirele tekkimisele.

Enne põllumajanduse massilist kollektiviseerimist teostas kommunistlik partei kulakluse ekspluataatorlike tendentside piiramise ainuõiget poliitikat, mis oli mõeldud kulakluse üksikute rühmade väljatõrjumiseks, kehvikute ja keskmike hulkade mobiliseerimiseks võitlusele kulakluse vastu, kusjuures teatud momendini kulaklus kui klass säilis. Seega lõi partei uuele poliitikale — kulakluse kui klassi likvideerimise poliitikale üleminekuks vajalikud majanduslikud tingimused ning valmistas kehvikud ja keskmikud ette selle poliitika omaksvõtmiseks.

Põllumajanduse kollektiviseerimine, mis kutsub esile vajaduse likvideerida kulaklust kui klassi, võimaldab ühtlasi ka seda poliitikat teostada. Põllumajanduse üldine kollektiviseerimine kõrvaldab kulakluse taastekkimise baasi — väikekaubatootmise. Individuaalse väike- ja kesktootmise asendamine põllumajanduses kollektiivse suurtootmisega, millel on suur kaubalisus, muudab kulaklikud majandid sotsialistliku linna varustamisel tarbetuks.

Seoses kolhooside kasvuga tegi nõukogude võim Eesti NSV-s 1949. aasta algul järsu pöörde kulakluse piiramise poliitikalt tema likvideerimise poliitikale, kulakluse kui klassi kaotamise poliitikale. 23. mail 1949 võttis Eesti NSV Ministrite Nõukogu vastu määruse, mis keelas palgatöö rakendamist talumajandites. See asjaolu, et kulakud kolhoosiliikumisele ägedat vastupanu avaldasid, et nad püüdsid alustada verist terrorit kolhoosiaktivistide, partei- ja nõukogude töötajate vastu, sundis Nõukogude riiki kulakutelt tootmisriistad ja -vahendid ära võtma ning nende maa ja inventari kolhoosidele andma.

Kulakluse kui klassi likvideerimise poliitika aitas kaasa võimsa kolhoosiliikumise arenemisele. Talupojad astusid kolhoosidesse tervete valdadena, pühkides kulakud oma teelt minema. Kulaklus eksproprieeriti kolhooside kasuks, likvideeriti kui klass kolhoosikorra enda poolt.

Kulakluse järel purustati ka tema ideelised innustajad — kodanlikud natsionalistid. Kodanliku natsionalismi vastase võitluse intensiivistamiseks suunas 1950. aasta

märtsi lõpul toimunud Eestimaa K(b)P Keskkomitee VIII pleenum vabariigi parteiorganisatsiooni otsustavale võitlusele kodanliku natsionalismi vastu.

2. Põllumajanduslik artell — kolhooside ülesehitustöö põhivorm

Põllumajanduse massilisel kollektiviseerimisel oli eesti kommunistidel võimalik kasutada Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei kogemusi kolhooside ülesehitustöö alal.

NSV Liidu põllumajanduse sotsialistliku ümberkujundamise praktika tundis kolme kolhooside ülesehitustöö vormi: ühise maaharimise ühistud, põllumajanduslik artell ja põllumajanduslik kommuun. Need vormid erinevad üksteisest tootmisvahendite ja isikliku majapidamise ühiskonnastamise astme poolest. Ühise maaharimise ühistutes oli ühiskonnastatud ainult maakasutus ja töö, kuna tööloomad ja põllumajanduslik inventar jäid talupoja eraomandiks. Põllumajanduslikus kommuunis aga oli peale tootmisvahendite ühiskonnastatud ka isiklik majapidamine. Ühise maaharimise ühistud ja põllumajanduslikud kommuunid, mis ei vastanud individuaalselt väike- ja kesktootmiselt kollektiivsele tootmisele massilise ülemineku majanduslikele tingimustele, ei leidnud Eesti NSV sotsialistlikus põllumajanduses rakendamist.

Massilise kolhoosiliikumise põhiliseks ja ainsaks vormiks oli põllumajanduslik artell. See tuleneb põllumajandusliku artelli sotsiaalsest ja majanduslikust loomusest, mis kõige paremini vastab põllumajanduses sotsialistliku kollektiivse tootmise organiseerimise nõuetele.

Põllumajanduslik artell on kooperatiivne ettevõte, mis võtab arvesse individuaalse väike- ja kesktootmise arengu iseärasused. Sealjuures ei saa sotsialistlik tootmine rajaneda ainult tootmisvahendite grupilisel, kooperatiivsel omandusel. Sotsialistlikul riigil peab olema selline majanduslik võimalus, et ta võiks kooperatiivsete ettevõtete arengut plaanipäraselt suunata kogu ühiskonna huvides. Selleks, kirjutas F. Engels, on tarvis tulevases ühiskonnas «korraldada asi nii, et ühiskond — järelikult esialgu riik — hoiaks enda käes tootmisvahendite omandust ja niiviisi

ei saaks kooperatiivühistu erahuvid võitu saada kogu ühiskonna huvide üle».[1]

Põllumajanduslik artell on kollektiivne, grupiline ettevõte, kuid mitte tavaline grupiline ettevõte. Põllumajanduslik artell töötab maal ja harib maad, mis ei kujuta endast grupilist omandit, vaid üldrahvalikku omandit. Põllumajanduslik artell töötab tingimustes, kus juhtivad rahvamajandusharud ja kõigepealt tööstus on üldrahvalikuks omandiks. Niisugustes tingimustes on kollektiivsed ettevõtted sisuliselt sotsialistlikud. Põllumajanduslik artell kui kooperatiivne ettevõte kasutab oma liikmete tööd; tema liikmete grupiliseks omandiks on osa tootmisvahendeid: põllumajanduslikud masinad, inventar, seeme, tööloomad, produktiivkari, majandushooned jne. Põllumajandusliku artelli grupiliseks omandiks on ka artelli toodang — teravili, liha, või, köögivili, puuvill, lina jne. —, mida ta oma äranägemisel käsutab. Niiviisi kindlustatakse seda, et kolhoosnikute isiklikud huvid on ühendatud põllumajandusliku artelli grupiliste huvidega, viimased aga kogu sotsialistliku ühiskonna huvidega. See määrabki põllumajandusliku artelli sotsialistliku sisu. Tootmissuhted nii põllumajanduslikus artellis kui ka väljaspool seda on rajatud ekspluateerimisest vabade inimeste vastastikuse abistamise ja koostöö alusele. Artellitootmise areng on allutatud sotsialismi põhilise majandusseaduse, rahvamajanduse plaanipärase (proportsionaalse) arenemise seaduse ja teiste sotsialistliku majanduse seaduste nõuetele.

Põllumajanduslik artell on kolhoosnikutele ühtlasi ka kõige arusaadavamaks ja kättesaadavamaks sotsialistliku tootmise organiseerimise vormiks. Kolhoosnik ei suuda otsekohe individualistlikest harjumustest ja huvidest vabaneda. Pealegi ei ole kolhooside ühismajandamine suuteline otsekohe kolhoosnikute kõiki isiklikke vajadusi rahuldama. Põllumajandusliku artelli liikmetel säilib isiklik õueaiamaa ja teatud arv loomi.

Selle asjaolu tõttu, et põllumajanduslik artell on oma sisult sotsialistlik ja laiadele talurahva hulkadele kättesaadav, kujuneb ta põllumajanduses sotsialistliku tootmise organiseerimise põhiliseks vormiks. Seda osa eten-

---

[1] K. Marx ja F. Engels, Teosed, XXVII kd., lk. 524 (vene keeles).

dab põllumajanduslik artell edukalt mitte ainult sotsialismi kujunemise perioodil külas, vaid ka sotsialismilt kommunismile järkjärgulise ülemineku ajajärgul.

1948. aastal ja 1949. aasta algul esines mõningates eesti partei- ja nõukogude organites vigu põllumajanduslike ühistute edaspidise saatuse küsimuses. Sel ajal, kui küla oli valmis massiliseks kollektiviseerimiseks, püüti anda orientatsioon põllumajanduslike ühistute edasiarendamisele ja laiendamisele, hoolimata sellest, et põllumajanduslikud ühistud olid selleks ajaks juba läbikäidud etapiks ja võisid ainult kolhooside arenemist pidurdada. Kulaklik-natsionalistlikud elemendid püüdsid põllumajandusühistud vastu seada töötavate talupoegade tootmisalase koopereerimise kõrgemale vormile — põllumajanduslikule artellile, et takistada põllumajanduslike ühistute liikmeid kolhoosidesse astumast.

ÜK(b)P Keskkomitee õigeaegne abi eesti kommunistidele võimaldas kolhooside ülesehitustöös esinenud vigu kõrvaldada. Likvideeriti igasugused katsed vastu seada põllumajanduslikud ühistud kolhoosidele. Kõigi partei ja nõukogude organite tähelepanu keskpunktiks kujunes ülesanne — igati arendada ja tugevdada põllumajanduslikke artelle massilise kollektiviseerimise perioodil. Põllumajandusühistud tunnistati Eesti küla arenemise läbikäidud etapiks ning likvideeriti 1950. aastal.

Peaaegu üheaegselt massilise kollektiviseerimisega toimus Eesti NSV-s väikeste põllumajanduslike artellide ühendamise protsess. See seletub sellega, et Eesti NSV-s toimus kollektiviseerimine tingimustes, kus tootlikud jõud olid tunduvalt rohkem arenenud kui vanemates nõukogude vabariikides kollektiviseerimise ajal.

Eesti talurahva massilise kollektiviseerimise käigus tekkisid esmalt väikesed kolhoosid. 1949. aastal oli vabariigi ühel kolhoosil keskmiselt 206 hektarit põllumaad ja 33 peret. Väikesed kolhoosid ei võimaldanud kõige ratsionaalsemalt kasutada materiaalseid ja inimressursse. Eriti andis see end tunda kolhoosidesse paigutatavate kapitaalmahutuste suhtes. Enamikus vabariigi kolhoosides ei ületanud rahaline sissetulek 1949. aastal 50 000 rubla. Niisuguste sissetulekute puhul ei saanud juttugi olla mingist ehitustegevusest kolhoosides, ajakohaste mehhaniseeritud loomakasvatusfarmide loomisest, põllumajanduslike masi-

nate soetamisest, elektri ulatuslikust kasutamisest tootmises ning igapäevases elus jne. Kolhooside vahendid olid killustatud väikeste objektide vahel.

Vabariigi noorte kolhooside ees seisis ülesanne organiseerida kõrge viljakusega kollektiivne suurtootmine. Endiste üksiktalupoegade maid lahutavate peenarde kaotamine ja suuremate maamassiivide moodustamine, mis tekkinud kolhoosides toimus küllaltki aeglaselt, ei tähendanud veel suureulatuslikuks maaharimiseks võimaluste loomist. Oli tarvis luua niisuguseid maamassiive, niisuguseid põlde külvikordades, mis kindlustaksid ajakohase põllumajandusliku tehnika ratsionaalse kasutamise. Vabariigi kolhoosidel tuli läbi viia maakorraldustööd ning kindlaks määrata ja sisse seada teaduslikult põhjendatud külvikordade süsteemid. Oli vaja kindlaks määrata maaparandustööde läbiviimise, uudismaade kasutusele võtmise, heina- ja karjamaade laiendamise ning parandamise plaanid. Silmas pidades, et kolhoosidesse ühinenud talupojad elasid üksikult asuvates taludes, s. o. laialipillatult, oli tarvis välja valida sobivad kolhoosikeskused, kus oleks võimalik alustada ühistootmishoonete — karjalautade, ladude, aitade, katusealuste, abiettevõtete ehitamist ning kuhu hiljem võiks üle tuua ka kolhoosnikute elumajad. Kõiki neid keerukaid ülesandeid ei saadud lahendada ühekorraga, vaid ainult järkjärgult, mitme aasta kestel. Lahendada neid aga vastavalt väikeste kolhooside vajadustele ei olnud otstarbekohane ega võimalik.

Seega muutusid väikesed kolhoosid Eesti NSV-s kolhooside ühistootmise arendamise ja ühtlasi kolhoosnikute endi materiaalse kindlustatuse kasvu piduriks. Lähtudes kolhoosnikute tootmisalastest huvidest ja võttes arvesse kolhoosnikute endi soovi, asusid kommunistlik partei ja Nõukogude riik vabariigi väikeste kolhooside ühendamise liikumise etteotsa. Lk. 98 toodud tabel näitab Eesti NSV väikeste kolhooside ühinemise tulemusi aastail 1949—1952.

Tabeli analüüs näitab, et põllumajanduslike artellide ühinemise tulemusena kasvasid nende majanduslikud võimalused. Igale kolhoosile kinnistatud maa suurenes rohkem kui neljakordselt. Perede keskmine arv kasvas ühe kolhoosi kohta 33-lt 1949. aastal 130-ni 1952. aastal.

Tabel 15

Eesti NSV põllumajanduslike artellide iseloomustus enne ja pärast ühinemist

	1949	1950	1951	1952
Kolhooside arv	2 898	2 213	1 051	937
Kogu maa keskmine suurus ühe kolhoosi kohta (hektarites)	574	966	2 213	2 611
Põllumaa keskmine suurus ühe kolhoosi kohta (hektarites)	206	338	717	838
Perede keskmine arv ühe kolhoosi kohta	33	55	116	130

Ühinenud kolhoosid võisid ratsionaalsemalt teostada akumulatsiooni ja kapitaalehitust. Nii näiteks moodustas nelja väikese kolhoosi rahaline sissetulek 1950. aastal enne ühinemist põllumajanduslikku artelli «Rahva Võit» (Harju rajoon) ligi miljon rubla, 1951. aastal aga sai ühinenud kolhoos 1 350 000 rubla. Rääkimata sissetulekute kasvust, võimaldas ainuüksi väikeste kolhooside sissetulekute liitminegi tunduvalt suurendada kapitaalehituse ulatust, avades seega laialdased ühistootmise arendamise perspektiivid. Kui väikesed kolhoosid enne ühinemist põllumajanduslikku artelli «Rahva Võit» võisid jagamatu fondi 15—20-protsendilise eraldamise tingimusel kulutada kapitaalehituseks ja ühismajapidamise arendamiseks 40 000—50 000 rubla, kusjuures vahendid olid killustatud väikeste objektide vahel, siis võis ühinenud kolhoos 1951. aastal eraldada kapitaalehituseks 270 000 rubla ja alustada riikliku krediidi abil suurte ühistootmishoonete, karjalautade jne. ehitamist. Väikeste kolhooside ühinemise tulemusena hoiti kokku ka administratiivkulusid.

Seega oli põllumajanduslike artellide ühinemine suur samm edasi põllumajandusliku tootmise kontsentreerimisel ja ühiskonnastamisel. Selle tulemusena loodi tingimused sotsialistliku põllumajanduse edasiarendamiseks ja kolhooside majanduslikuks tugevdamiseks.

Eesti NSV põllumajanduslikud artellid olid seostatud oma tootmistegevuses algusest peale riikliku sektori põllumajanduslike ettevõtetega — masina-traktorijaamadega.

Pärast põllumajanduse massilise kollektiviseerimise lõpuleviimist algas masina-traktorijaamade töös teine etapp. Riikliku ja väikekaubamajandusliku sektori tootmisalase koopereerimise asemele tuli kahe sotsialistliku sektori — riikliku ja kooperatiiv-kolhoosliku sektori — tootmisalane koopereerimine.

Masina-traktorijaamade majanduslik ja poliitiline tähtsus ei piirdunud nende osaga põllumajanduse massilise kollektiviseerimise ettevalmistamises. Noored, majanduslikult nõrgad kolhoosid ei olnud suutelised tegema kulutusi ajakohase põllumajandusliku tehnika soetamiseks ja selle täiustamiseks, ehitama masinate hoidmiseks vajalikke hooneid ja remonditöökodasid. Kolhoosidel puudus kvalifitseeritud kaader, kes oleks võimeline uusi masinaid käsitsema; neil polnud ka vahendeid traktoristide, kombainerite ja teiste töötajate ettevalmistamiseks.

Pärast massilise kollektiviseerimise lõpuleviimist ei oleks seepärast tehnika müümine otseselt kolhoosidele olnud õige. See oleks tekitanud põllumajanduslikule tootmisele ainult suurt kahju. Pärast kolhoosikorra võitu oli esialgu kõige otstarbekohasem koondada põhiline põllumajanduslik tehnika põllumajanduslikesse suurettevõtetesse — masina-traktorijaamadesse. Tuginedes riigi finantsabile ja sotsialistliku tööstuse võimsusele, olid need ettevõtted väga kasulikud nii kolhoosidele kui ka riigile.

Esiteks, nad tagasid materiaalsed ja tehnilised ning majanduslikud tingimused tehnika tootlikuks kasutamiseks ja täiustamiseks kolhoositootmises.

Teiseks, põllumajanduse spetsialistide puudumise tingimustes kindlustas spetsialistide kaadri kontsentreerimine masina-traktorijaamadesse selle kaadri kõige ratsionaalsema kasutamise.

Kolmandaks, masina-traktorijaamad olid selleks võimsaks hoovaks, mille abil sotsialistlik riik kolhoosidele määravat mõju avaldas, samuti olid nad tööliskassi ja talurahva liidu edasise kindlustamise vahendiks.

Neljandaks, masina-traktorijaamad olid riigile tähtsaks vilja ja muude saaduste saamise allikaks, samuti tööstusele vajaliku tehnilise tooraine ja linnaelanikkonnale vajalike põllumajandussaadustega varustamise allikaks.

Masina-traktorijaamade osa sotsialistlikus põllu-

majanduses, nende majanduslik vajalikkus kolhoosikorra esimesel arenemisstaadiumil on kindlaks määratud ÜK(b)P Keskkomitee 1930. aasta 29. detsembri otsuses, kus on öeldud: «Masina-traktorijaamade näol on leitud ja massiliste kogemustega kontrollitud see vorm, mille kaudu Nõukogude riik organiseerib kollektiivset suurpõllumajandust kõrgel tehnilisel baasil ja kus kõige täielikumalt ühendatakse kolhoosnikute endaalgatust oma kollektiivmajandite ülesehitamises proletaarse riigi organisatsioonilise ja tehnilise abiga ning juhtimisega.»[1]

Kolhoosikorra arendamise seisukohalt Eesti NSV-s oli eriline tähtsus sel faktil, et masina-traktorijaamad tekkisid ja töötasid vabariigis juba enne põllumajanduse massilist kollektiviseerimist. See asjaolu, et vabariigi noored kolhoosid võisid kohe algusest peale kasutada ajakohase põllumajandusliku tehnikaga varustatud masina-traktorijaamade tootmisalast abi, võimaldas Eesti NSV-s (nagu ka teistes uutes nõukogude vabariikides ja oblastites) vältida kolhoositootmises «manufaktuurset» staadiumi ja kiiremini lõpule viia põllumajanduse reorganiseerimist.

Massilise kollektiviseerimise lõpuleviimisega ja masina-traktorijaamade tehnilise varustatuse kasvuga kadus vajadus selliste riiklike põllumajanduslike ettevõtete järele, nagu hobulaenutuspunktid. Hobulaenutuspunktid loodi omal ajal kehvikute ja vähese põllumajandusliku inventariga talupoegade tootmisalaseks abistamiseks. Massilise kollektiviseerimise lõpuleviimisega kadusid hobulaenutuspunktide poolt teenindatavad objektid — väiketalumajandid. Sellepärast likvideeriti 1950. aastal hobulaenutuspunktid kui põllumajanduslikus tootmises vähetootliku inventari kasutamise vorm. Sotsialistliku tootmise organiseerimise põhiliseks vormiks Eesti NSV põllumajanduses kujunesid põllumajanduslikud artellid koos masina-traktorijaamadega ja sovhoosid.

1949. ja 1950. aastal arenesid vabariigi kolhoosid laiuti. 1950. aasta lõpul oli üle 93 protsendi talumajanditest ühinenud kolhoosidesse. Kuid organisatsiooniliselt ja majanduslikult olid vabariigi kolhoosid veel nõrgad. Põllumajanduslikesse artellidesse ühinenud talupoegadel ei olnud sotsialistliku suurmajapidamise juhtimise praktikat ega

[1] «Pravda», 30. detsembrist 1930. a.

ka töö organiseerimise kogemusi. Selle tõttu ei vähenenud kommunistliku partei ja sotsialistliku riigi hoolitsus põllumajanduse edasiarendamise eest ning selle plaaniline juhtimine, vaid vastupidi, suurenes veelgi. Oli tarvis kolhoosnikutele õpetada, kuidas organiseerida artellis ühist tööd, kuidas plaaniliselt juhtida mitmekülgset suurtootmist ning kuidas puhastada kolhoosid kulaklikest ja kodanlik-natsionalistlikest elementidest.

Kolhoositootmise arendamise huvid vabariigis nõudsid sotsialistliku tööstuse (linna) osa suurendamist kollektiivse põllumajanduse (küla) organiseerimisel ja tema arengu suunamisel, samuti töölisklassi juhtiva osa tugevdamist vabariigi talurahva abistamisel tootmise organiseerimisel suurtes artellimajandites. Nõukogude võimu ette kerkis ülesanne tugevdada vabariigi kolhoose organisatsiooniliselt, majanduslikult ja poliitiliselt, muuta kõik kolhoosid eesrindlikeks sotsialistlikeks majanditeks.

11.—14. aprillini 1951 toimunud Eestimaa K(b)P VI kongress märkis, et pärast Eestimaa K(b)P V kongressi toimus vabariigi põllumajanduses põhjalik murrang. Väiketalumajandusel baseeruv vabariigi põllumajanduslik tootmine muutus kollektiivseks suurtootmiseks, mis areneb tootmisvahendite ühiskondliku omanduse alusel. Eestimaa K(b)P VI kongress kohustas partei ja nõukogude organeid intensiivistama tööd vabariigi kolhooside organisatsioonilise ja majandusliku tugevdamise, eriti aga külas toimuva väikeste põllumajanduslike artellide ühendamise alal. Eestimaa K(b)P VI kongress juhtis parteiorganisatsioonide tähelepanu sellele, et on tarvis suurendada revolutsioonilist valvsust, paljastada purustatud kulakluse riismete, kodanlike natsionalistide ja nende käsilaste vaenulikku tegevust.

Sotsialistliku põllumajanduse paremaks juhtimiseks viidi vabariigis läbi partei- ja riigiaparaadi reorganiseerimine. Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi 1950. aasta 26. septembri seadlusega «Maarajoonide moodustamisest Eesti NSV-s» [1] likvideeriti jaotus maakondadeks ja valdadeks ning seati sisse ühtne rajooniline jaotus. 13 maakonna ja 233 valla asemel moodustati 39 rajooni. Partei rajoonikomiteede ja rajooni täitevkomiteede loomine

[1] «Rahva Hääl» nr. 234, 1. oktoobrist 1950. a.

lähendas nad kolhoosidele, parandas sotsialistliku põllumajanduse juhtimist ning aitas kaasa kolhooside edasisele organisatsioonilisele, majanduslikule ja poliitilisele tugevdamisele.

1. jaanuaril 1951 loodi Eesti NSV masina-traktorijaamade juurde poliitosakonnad, kes tegutsesid 1. jaanuarini 1954. Need etendasid suurt osa vabariigi noorte kolhooside organisatsioonilisel, majanduslikul ja poliitilisel tugevdamisel.

Masina-traktorijaamade poliitosakonnad abistasid juhtiva kolhoosikaadri valikul ja ettevalmistamisel, eesrindlike kolhoosnikute aktiivi loomisel, kolhooside puhastamisel kulakutest ja nende käsilastest ning suurendasid töötajate valvsust klassivaenlaste suhtes. Masina-traktorijaamade poliitosakonnad viisid aktiivselt ellu kolhoositootmise juhtimise eesrindlikud kogemused, etendades tähtsat osa kolhooside ja riigi vahel õigete suhete kehtestamisel, töö organiseerimise ja töötasu sotsialistlike vormide loomisel, kolhoosnikute hulgas sotsialistliku töössesuhtumise kasvatamisel. Samuti tegid nad ära suure töö Eesti NSV kolhoosides esinenud põllumajandusliku artelli tüüp-põhikirja rikkumise faktide väljaselgitamisel ja likvideerimisel.

Poliitosakondade töö tulemusena tugevnesid masina-traktorijaamad ka ise organisatsiooniliselt ja poliitiliselt ning etendasid tähtsat osa kolhooside kindlustamisel.

3. Kolhoosikorra võidu tulemused Eesti NSV-s

Kolhoosikorra võit Eesti NSV-s, mis kindlustas külas sotsialistlike tootmissuhete valitsemise, andis laia tegevusvälja tootlike jõudude võimsaks arenemiseks põllumajanduses ning eesti talurahva materiaalse olukorra põhjalikuks parandamiseks.

Rõhutades põllumajandusliku suurtootmise eeliseid, võrreldes isoleeritud väikemajapidamisega, isegi kapitalismi tingimustes, märkis K. Marx: «Maaharimine suures ulatuses isegi tänapäeva kapitalistlikus vormis, mis kisub tootjat alla koormat kandva looma tasemele, annab tunduvalt suuremaid tulemusi kui üksikute tillukeste maalappide harimine, aga kui seda rakendada rahvuslikus

ulatuses, kas ei loo see siis kahtlemata suurt stiimulit tootmiseks.» [1]

Eesti NSV põllumajanduses sotsialistlike tootmissuhete kindlustumisega muutus põllumajandusliku tootmise peamiseks eesmärgiks kogu ühiskonna ja kõigi tema liikmete järjest kasvavate materiaalsete ja kultuuriliste vajaduste rahuldamine. See eesmärk loob nii kogu ühiskonnale kui ka üksikutele kollektiividele ja isikutele ajaloos seninägematu stiimuli kogu ühiskondliku tootmise pidevaks arendamiseks.

Põllumajandusliku tootmise, samuti kui kogu ühiskondliku tootmise põhiliseks kasvu vahendiks on ajakohane tehnika, selle pidev arendamine ja täiustamine. Enne kolhoosikorra võitu Eesti NSV-s pidurdasid suurel määral ajakohase põllumajandusliku tehnika rakendamist külas valitsevad kodanlik-individualistlikud tootmissuhted. Hoopis teine olukord kujunes pärast Eesti NSV põllumajanduse kollektiviseerimise lõpuleviimist. Sotsialistlik suurtootmine andis kõige avarama võimaluse uue põllumajandusliku tehnika tootlikuks kasutamiseks Eesti külas. Nõukogude vabariikide poolt eesti rahvale osutatud vennaliku abi tõttu muutus see võimalus tegelikkuseks. Üha suuremas ulatuses varustas Nõukogude Liidu valitsus vabariigi põllumajandust ajakohase tehnikaga. Sellest annavad tunnistust järgmised andmed.

Tabel 16

Traktorite, veoautode ja kombainide arvu kasv Eesti NSV põllumajanduses aastail 1950—1957 [2]
(seisuga aasta lõpul)

	1950	1953	1955	1956	1957
Üldse traktorid (ümberarvestatult 15-hobujõulisteks) . . .	3 884	7 124	7 864	8 215	10 550
Veoautod	1 166	2 737	3 608	4 093	4 725
Teraviljakombainid	127	773	1 144	1 197	1 490

[1] K. Marx ja F. Engels, Teosed, XIII kd., I osa, lk. 341 (vene keeles).

[2] Vt. statistiline kogumik «Eesti NSV rahvamajandus», lk. 138. Andmed 1957. aasta kohta Eesti NSV Statistikavalitsuse andmete alusel.

Tabelis toodud andmete analüüs näitab, et vabariigi varustamine eesrindliku tehnikaga toimus väga kiires tempos. Traktorite arv kasvas ajavahemikul 1950—1957 2,7-kordselt; kui aga võrrelda 1940. aasta tasemega, siis peaaegu 7,5-kordselt. Väiketalumajandite põldudel üldse ei töötanud kombainid, neid hakati kasutama alles 1949. aastal, kui kolhoosikord oli juba võitnud. Ajavahemikul 1950—1957 kasvas aga kombainide arv ligi 12-kordselt. Põllumajandusliku tehnika selline kasvutempo oli tunduvalt kiirem kogu Nõukogude Liidu kolhoositootmise tehnilise varustatuse keskmisest kasvust. Kogu Nõukogude Liidus suurenes traktorite arv 1956. aastal 1940. aastaga võrreldes 2,3-kordselt ja teraviljakombainide arv 2,1-kordselt.[1]

Vabariigi kolhoositootmise tehnilise varustatuse kiirem kasv näitab Eesti NSV põllumajanduse arenemise omapära; Nõukogude Liidu koosseisus ja vennasvabariikide abiga muutus Eesti NSV põllumajandus lühema aja jooksul peamiselt käsitsitööle baseeruvast väiketalumajandusest ajakohasele tehnikale rajatud kollektiivseks suurpõllumajanduseks, mille mehhaniseerimise tase oli samasugune kui teistes vabariikides.

Traktorite arvu suurenemine võimaldas iga aastaga laiendada traktoritööde mahtu. Ajavahemikul 1948—1956 suurenes masina-traktorijaamade poolt vabariigi kolhooside põldudel tehtud traktoritööde maht peaaegu 23-kordselt. Traktoritööde mahu kiirem kasv traktorite üldarvu suurenemisega võrreldes seletub tööviljakuse tõusuga. Kolhoosikorra võit, kolhoosipõldude suurendamine ja parem maakasutamine võimaldasid ratsionaalsemalt rakendada traktoreid, lühendada nende seisuaega ja vähendada nende tarbetuid sõite ühest kohast teise. Traktoristide suuremad kogemused ja kõrgem kvalifikatsioon, traktorite parem hooldamine ja masina-traktorijaamade traktoripargi koosseisu parandamine aitasid samuti kaasa traktorite tootlikumale kasutamisele. Seda kinnitavad andmed väljatöötuse kasvu kohta (vt. tabel 17).

Selle tabeli andmed näitavad, et kolhoosikorra võit on loonud tingimused põllumajandusliku tehnika efek-

[1] Statistiline kogumik «NSV Liidu rahvamajandus 1956. a.», Moskva 1957, lk. 157—158.

Tabel 17

Traktoritööde üldmahu suurenemine ja väljatöötuse kasv ühe tingtraktori kohta Eesti NSV masina-traktorijaamades aastail 1948—1956

	1948	1950	1953	1955	1956
Üldse masina-traktorijaamade poolt tehtud tööd ümberarvestatult tingkünnile (tuhandetes hektarites)	107,0	547,0	1877,1	2218,9	2307,0
Väljatöötus ühe tingtraktori kohta (hektarites)	221,2	288,3	354,0	337,0	337,0

tiivsemaks rakendamiseks. Just neil aastail suurenes tunduvalt traktoritööde maht.

Kolhoosikorra võidu tulemusena toimus Eesti NSV põllumajanduses tõeline tehniline revolutsioon. Kui 1946. aastal, kus põllumajanduses valitses veel individuaalne väike- ja kesktootmine, põllutööde mehhaniseerimise protsent oli 2,1, siis 1957. aastal tõusis see 70-le, ehk kasvas 17,5-kordselt.

Üksikute põllutööliikide mehhaniseerimise taset näitab allpool toodud tabel.

Tabel 18

Põhimiste põllutööde mehhaniseerimine kolhoosides aastail 1950—1956
(% võetud töö üldmahust)

	1950	1951	1952	1953	1955	1956
Puhaskesa künd	51,8	64,6	72,1	90,5	96,0	96,0
Sügiskünd	41,6	51,6	89,3	90,8	96,3	98,0
Suviviljade külv	4,3	18,3	38,5	45,0	54,0	60,0
Taliviljade külv	6,6	23,9	43,7	62,2	81,0	82,0
Kartuli mahapanemine . . .		4,9	11,8	20,5	38,9	33,0
Teravilja koristamine kombainidega	1,3	6,1	10,6	31,6	48,5	46,0

Tabelis toodud andmed peegeldavad tähtsate põllutööliikide mehhaniseerimise progressiivset ja kiiret kasvu. Ajavahemikul 1950—1956 suurenes sügiskünni ja puhaskesa künni mehhaniseerimise tase kahekordseks, suvi- ja taliviljade külvi mehhaniseerimise tase suurenes sama

aja jooksul 12—15-kordseks, teravilja koristamine kombainidega aga suurenes rohkem kui 37-kordseks.

Pärast massilise kollektiviseerimise lõpuleviimist, eriti aga pärast NLKP Keskkomitee septembripleenumit (1953. a.) alustati paljudes Eesti NSV kolhoosides masina-traktorijaamade abiga tootmisprotsesside mehhaniseerimist ka loomakasvatuses. Tabelis 19 toodud andmed näitavad kujukalt, et kolhoosid on ka sel alal juba mõningat edu saavutanud.

Tabel 19

Eesti NSV kolhooside mehhaniseeritud loomakasvatusfarmides peetavate loomade arvu kasv aastail 1953—1957

	1953	1954	1955	1956	1957	1957. a. protsentides 1953. aastaga võrreldes
1. Veevarustusega farmides peetavate loomade arv						
a) veised (tuhandetes)	33,8	50,1	63,3	70,5	77,6	229
b) sead (tuhandetes) . .	7,8	15,7	22,4	32,0	47,4	613
2. Lehmade elektrilüps .	333	1274	1100	2500	2800	840
3. Mehhaniseeritud sisetranspordiga farmides peetavate loomade arv						
a) veised (tuhandetes)	7,5	19,1	31,8	43,3	50,6	675
b) sead (tuhandetes) . .	2,5	7,5	17,9	29,8	49,4	1976

Kolhoosikorra võit Eesti NSV-s avas laialdased võimalused elektrienergia juurutamiseks põllumajanduslikku tootmisse ja kolhoosnikute igapäevasesse ellu. Kiires tempos areneb põllumajanduse elektrifitseerimine (tabel 20). 1957. aastal olid Eesti NSV-s elektrifitseeritud kõik masina-traktorijaamad ja 50 protsenti kolhoosidest. Ainuüksi kolhoosides kasvas ajavahemikul 1950—1957 elektrienergia tarbimine 54,5-kordseks. Üha suuremal määral on hakatud tootmisprotsessides kasutama elektrimootoreid. Elektrimootorite võimsus kolhoosides on suurenenud sama aja jooksul ligi 9-kordselt.

Mehhaniseeritud kolhoositootmine avas laialdased võimalused põllumajandussaaduste tootmise märgatavaks suurendamiseks vabariigis. Eesti NSV põllumajandus spetsialiseerub oma looduslike ja majanduslike tingimuste tõttu kõigepealt piimakarjakasvatusele ja seakasvatusele.

Tabel 20

Eesti NSV kolhooside ja masina-traktorijaamade elektrifitseerimine aastail 1950—1957

	1950	1953	1955	1956	1957
Kolhoosid					
Elektrifitseeritud kolhooside protsent	22	38	44	46	50
Saadi elektrienergiat (miljonites kilovatt-tundides)	0,3	8,2	11,4	12,9	16,3
Elektrimootorite võimsus (kilovattides)	1 712	5 532	9 800	12 144	15 219
Masina-traktorijaamad					
Elektrifitseeritud masina-traktorijaamade protsent	75	99	100	100	100
Saadi elektrienergiat (miljonites kilovatt-tundides)	0,7	3,5	5,2	5,2	5,7
Elektrimootorite võimsus (kilovattides)	1 002	5 453	10 125	10 713	13 923

Need põllumajandusharud annavad kõige rohkem kaubatoodangut ja kuni 79 protsenti kõigist kolhooside rahalistest sissetulekutest. Nende harude arenemist pärast kol-

Tabel 21

Loomade arv Eesti NSV-s aastail 1945—1958 (kõigis majandite kategooriates 1-ks jaanuariks) [1]

	1945	1950	1953	1956	1958
Veised (tuhandetes)	401,4	450,2	488,2	435,2	439,4
Sealhulgas lehmad (tuhandetes)	226,5	294,1	269,2	262,7	278,4
Sead (tuhandetes)	196,2	279,7	300,1	278,6	408,0
Lambad ja kitsed (tuhandetes)	264,4	287,6	254,1	241,2	246,2

[1] Vt. statistiline kogumik «Eesti NSV rahvamajandus», lk. 145.

Tabel 22

Loomakasvatussaaduste tootmise kasv Eesti NSV-s aastail 1950—1957 (kõigis majandite kategooriates)

	1950	1953	1955	1956	1957
Liha tapakaalus (protsentides 1950. aastaga võrreldes)	100,0	100,4	113,8	116,6	137,6
Sealhulgas sealiha	100,0	118,9	154,7	155,5	205,3
Piim (protsentides 1950. aastaga võrreldes)	100,0	108,9	109,8	122,4	141,9
Keskmine piimatoodang ühe lehma kohta (kilogrammides)	1754	2097	2101	2340	2639
Munad (protsentides 1950. aastaga võrreldes)	100,0	124,0	120,5	129,9	142,9

hoosikorra võitu Eesti NSV-s iseloomustavad andmed tabelis 21 ja 22.

Ajavahemikul 1950—1958 on loomade arv Eesti NSV-s mõningal määral muutunud. Kiiresti arenes seakasvatus. Pärast NLKP Keskkomitee septembripleenumit (1953. a.) suurenes lehmade osatähtsus veiste üldarvus. Kui 1953. aastal moodustasid lehmad 55,1 protsenti veiste üldarvust, siis 1958. aastal suurenes lehmade osatähtsus 63,3 protsendini.

Kolhoosikorra eelised väiketootmisega võrreldes avaldasid mõju ka loomade produktiivsuse märkimisväärsele tõusule. Kui 1953. aastal moodustas keskmine piimatoodang ühe lehma kohta kõigis majandite kategooriates 1754 kilogrammi, siis kasvas see 1957. aastal 2639 kilogrammini. Märgatavalt kasvas ka munade ja teiste saaduste tootmine.

Ka vabariigi kolhoosides suurenes tunduvalt loomakasvatussaaduste tootmine. Ajavahemikul 1950—1957 kasvas Eesti NSV kolhoosides piimatoodang 47,2 protsendi võrra, lihatoodang 65 protsendi võrra ja munade toodang 2,5-kordselt.

Kolhoositootmise kasvu tulemusena ja 1954. aastast alates ka varumis- ja kokkuostuhindade tõstmise arvel kasvas ajavahemikul 1950—1957 kolhooside rahaline üldsissetulek umbes 2,8-kordseks. Veel suuremal määral kasvas rahaline sissetulek ühe kolhoosipere ja põllumaa ühe hektari kohta, mis oli tingitud tööviljakuse kasvust ja maa paremast kasutamisest kolhoosides.

Tabel 23

Kolhooside rahaliste sissetulekute kasv Eesti NSV-s aastail 1950—1957

	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957
Rahaline üldsissetulek (miljonites rublades)	226,8	270,2	307,8	336,0	439,0	426,2	540,0	641,3
Protsentides 1950. aastaga võrreldes	100,0	119,0	136,0	148,0	193,0	188,0	238,0	281,0
Sealhulgas protsentides üldsissetulekust:								
taimekasvatusest saadud sissetulek	18,8	20,5	17,4	12,7	13,1	16,3	16,2	11,9
loomakasvatusest saadud sissetulek	73,2	70,8	73,7	78,6	79,2	74,3	74,9	79,2
muud sissetulekud	8,0	8,7	8,9	8,7	7,7	9,4	8,9	8,9
Rahaline sissetulek põllumaa ühe hektari kohta (rublades)	321	366	391	432	565	562	782	1003

Kolhooside rahalise sissetuleku kasv annab tunnistust sellest, et kolhoosid on organisatsiooniliselt ja majanduslikult tugevnenud. Loomakasvatussaaduste tootmisest saadavate sissetulekute osatähtsuse kasv annab tunnistust vabariigi põllumajanduse üha süvenevast spetsialiseerumisest. Vabariigi põllumajanduslikud artellid on muutunud majanduslikult võimsamateks majanditeks, mis on suutelised akumuleerima ja ühiskondlikku rikkust järjekindlalt suurendama. Kolhooside ühiskondliku rikkuse suurenemine avaldub kõige kujukamalt nende jagamatute fondide, kolhoositootmise põhivahendite ja kapitaalmahutuste kasvus.

Tabel 24

Jagamatud fondid, põhivahendid ja kapitaalmahutused Eesti NSV kolhoosides aastail 1952—1957
(protsentides, 1950 = 100)

	1950	1952	1954	1955	1956	1957
Jagamatute fondide väärtus	100	134	169	178	200	214
Põhivahendite väärtus . . .	100	119	141	152	167	179
Kapitaalmahutused	100	204	237	268	308	334
Sealhulgas uusehitusse . .	100	851	1119	1200	1139	1160

See tabel näitab, et kolhooside jagamatud fondid on 1957. aastal kasvanud 1950. aastaga võrreldes rohkem kui 2-kordselt. Kolhooside jagamatud fondid, mis moodustati esialgu artelli astuvate talupoegade ühiskonnastatud varast ja sissemaksudest, suurenesid hiljem kolhooside rahalistest sissetulekutest tehtavate eraldiste ja loomade juurdekasvu arvel, samuti selle tõttu, et rakendatakse kolhoosnikute tööd majandushoonete ehitamiseks, põllumajandusliku inventari valmistamiseks jne. Sealjuures väheneb järk-järgult jagamatutes fondides esialgu ühiskonnastatud vara ja sissemaksude osatähtsus. Nii näiteks moodustas jagamatutes fondides ühiskonnastatud vara ja sissemaksude osatähtsus 1950. aastal 56 protsenti, 1956. aastal aga ainult ligi 25 protsenti. Ülejäänud $^3/_4$ jagamatutest fondidest on loodud kolhoosnikute ühise tööga.

Eriti tormiliselt arenes kolhoosides tootmisobjektide ehitamine. See toimus riiklike pikaajaliste laenude abil, mis moodustasid ligi 20 protsenti kogu kapitaalmahutuste summast. Ajavahemikul 1951—1956 ehitati kolhoosides ja

seadmestati ümber karjalautu 101 000 veisele, sigalaid 102 000 seale, lambalautu 20 000 lambale, kanalaid 507 000 linnule, talle 15 000 hobusele ja palju muid tootmishooneid.

Kolhoosikorra võit lõi seega tingimused töötavate talupoegade materiaalse ja kultuurilise heaolu järjekindlaks tõstmiseks. Kolhoosid vabastasid eesti talurahva ekspluateerimisest ning avasid tee jõukaks ja kultuurseks eluks.

Määratu suurt abi Eesti NSV kolhoositalurahva materiaalse ja kultuurilise taseme tõstmiseks osutab sotsialistlik riik. Kolhoositalurahva sissetulekud kasvasid tunduvalt selle tõttu, et on ellu viidud NLKP Keskkomitee septembripleenumi (1953. a.) otsused ning partei ja valitsuse hilisemad määrused: rea põllumajandussaaduste varumis- ja kokkuostuhindade tõstmise kohta, kolhooside ja kolhoosnikute möödunud aastate võlgnevuse kustutamise kohta loomakasvatussaaduste, kartuli ja köögivilja riiklike müügikohustuste alal, kolhoosiperedelt võetava põllumajandusmaksu vähendamise ja möödunud aastate maksuvõla täieliku kustutamise ning kolhoosnikute isiklike majapidamiste riiklike müügikohustuste kaotamise kohta. See asjaolu võimaldas kolhoosidel ja kolhoosnikutel müüa riigile märksa rohkem saadusi kõrgendatud kokkuostuhindadega. Pärast NLKP Keskkomitee septembripleenumit (1953. a.) toimus kolhoosnikute rahaliste ja naturaalsete sissetulekute tunduv kasv.

Keskmine normipäevatasu, ümberarvestatult rahaks, suurenes Eesti NSV kolhoosides 1957. aastal 1950. aastaga võrreldes 21 protsenti ja 1952. aastaga võrreldes 2,6-kordselt. Kui arvesse võtta normipäevade arvu kasvu, siis suurenes ühe töövõimelise inimese sissetulek ühismajapidamisest 1957. aastal 1950. aastaga võrreldes 86 protsenti ja 1952. aastaga võrreldes peaaegu 3,1-kordselt.

Sealjuures suurenes normipäeva eest saadava rahalise tasu osatähtsus. Kui 1950. aastal moodustas rahaline tasu ainult 26 protsenti normipäevatasust, siis 1957. aastal moodustas see juba rohkem kui 58 protsenti. Toidu- ja tööstuskaupade hindade alandamise ja rubla ostujõu suurendamise tingimustes võimaldab rahalise tasu suurem osatähtsus normipäevatasus täielikumalt rahuldada kolhoosnikute vajadusi.

Kolhoosnikute reaalsissetulekute kindlaksmääramisel on tarvis silmas pidada, et need kujunevad mitte ainult normipäevatasust, vaid ka abimajapidamisest saadavatest sissetulekutest. Seoses põllumajandusmaksu vähendamisega, kolhoosnikute isiklike majapidamiste riiklike müügikohustuste vähendamise ja hiljem (1958. aastast) ka kaotamisega on viimastel aastatel suuresti kasvanud kolhoosnikute isiklikust majapidamisest saadavad sissetulekud.

Kolhoosnikute sissetulekute suurenemine ning nende materiaalse ja kultuurilise elutaseme tõus väljenduvad küla kaubakäibe pidevas laienemises. 1956. aastal suurenesid kolhoosnikute rahalised kulutused 1952. aastaga võrreldes riiete ostmiseks 3-kordselt, trikootoodete ostmiseks 2,9-kordselt, mööbli ja majapidamistarvete ostmiseks 2,8-kordselt ja kultuurikaupade ostmiseks 4,5-kordselt.[1] Üha rohkem ostetakse külas autosid, mootorrattaid, televiisoreid jne. Kolhoosides areneb elamu- ja elutarbeline ehitus.

Juhindudes NLKP Keskkomitee juhtnööridest ja arvesse võttes kolhoosnikute laiade hulkade soovi, võtsid Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee ja Eesti NSV Ministrite Nõukogu 24. märtsil 1954 vastu määruse «Taludest kolhoosiasulaisse ümberasuvate Eesti NSV kolhoosnikute abistamise abinõudest». Selle määruse järgi osutatakse kolhoosidele ja kolhoosnikutele, kes kolhoosiasulasse elama asuvad, suurt riiklikku abi krediidi, ehitusmaterjalide jne. näol. Riik võtab enda peale kanda kultuuriasutuste, tootmis- ja majandushoonete ehitamise projekteerimise kulud. Seega rajatakse kolhoosides riigi abiga alus niisuguse minevikupärandi ületamiseks, nagu seda on üksikult asuvate talude süsteem.

Kolhoosikorra võidu ja Nõukogude riigi suure abi tulemusena muutus põhjalikult ka Eesti küla kultuuritase. Kolhoosnikute laste, nagu ka tööliste ja teenistujate laste käsutuses on riiklikud koolid ja õppeasutused. Õpilaste arv maal on suurenenud: seitsmeklassilistes koolides 2100-lt 1940/1941. õppeaastal 43 100-ni 1956/1957. aastal; keskkoolides — 600-lt 1940/1941. õppeaastal 7100-ni 1956/1957. õppeaastal. Kui 1940/1941. õppeaastal oli maal

[1] Vt. statistiline kogumik «NSV Liidu rahvamajandus 1956. a.», lk. 220 (vene keeles).

ainult 3 keskkooli, siis 1956/1957. õppeaastal kasvas nende arv 26-ni.[1] Eesti külas on sisse seatud kohustuslik seitsmeklassiline haridus ja alustatud üleminekut üldisele keskharidusele. Kolhoosnikute lastel on avarad võimalused kesk- ja kõrgema erihariduse saamiseks. 1956/1957. õppeaastal kasvas Eesti NSV õpilaste arv tehnikumides ja teistes kesk-eriõppeasutustes 1940/1941. õppeaastaga võrreldes 7,4-kordseks, kõrgemates õppeasutustes aga 2,5-kordseks.[2]

1956. aastal oli maal 679 klubi ja rahvamaja, 711 raamatukogu ja lugemistuba, samuti laiaulatuslik raadiotranslatsioonivõrk.[3] Kolhoositalurahvas kasutab tasuta meditsiinilist abi rohkearvulistes maaraviasutustes.

Seega on kadunud mahajäänud Eesti küla, mille asemele on tulnud uus, kus valitseb kolhoositootmine, kus põldudel töötavad traktorid ja kombainid, kus on koolid, meditsiiniasutused, elekter, spordiehitused, klubid ja kinod.

Eesti talupoeg ei ole enam endine üksiktalupoeg, kes peab väikesel maalapil viletsat individuaalmajandit. Ta on kolhoosnik, teadlik kommunismiehitaja, kes oma saatuse on kindlalt sidunud sotsialistliku kolhoositootmisega ning kasutab ulatuslikult tehnika ja teaduse saavutusi. Kommunistlik partei ja Nõukogude valitsus on kasvatanud Eesti NSV sotsialistliku põllumajanduse spetsialistide rohkearvulise kaadri. Kümned tuhanded inimesed on saanud kolhoosiaktivistideks, kolhoositootmise juhtideks, omandanud traktoristide, kombainerite, autojuhtide, elektrikute jne. kutse. 1956. aastal töötas Eesti NSV põllumajanduses 1703 kõrgema haridusega spetsialisti, 2570 kesk-eriharidusega spetsialisti, ligi 6500 traktoristi ja peaaegu 100 kombainerit.[4]

Kolhoosikord äratas ellu Eesti NSV töötava talurahva suured loovad jõud. Rahva hulgast kasvasid sajad sotsialistliku põllumajanduse novaatorid. Saavutuste eest sotsialistlikus põllumajanduses anti 1958. aasta märtsis 16 töötajale sotsialistliku töö kangelase nimetus ning

---

[1] Vt. statistiline kogumik «Eesti NSV rahvamajandus», lk. 218.
[2] Vt. statistiline kogumik «NSV Liidu rahvamajandus 1956. a.», lk. 249, 255, 256.
[3] Vt. statistiline kogumik «Eesti NSV rahvamajandus», lk. 266—267.
[4] Vt. sealsamas, lk. 147, 150.

1690 põllumajandustöötajat autasustati Nõukogude Liidu ordenite ja medalitega. Sadade põllumajandustöötajate töötulemusi hinnati üleliidulise ja vabariikliku põllumajandusnäituse aukirjadega.

Vabariigis on laialdaselt tuntud sellised sotsialistliku töö kangelased, nagu lüpsjad Leida Vinkel, Edith Räni, Maria Malman, Erna Mihkelson, Pelageja Järvekülg, kes on saanud igalt lehmalt üle 5500 kilogrammi piima, seatalitajad Emilie Laanemets ja Hilda Puns, kes on saanud igalt emiselt keskmiselt 33—35 põrsast, kombainer Elmine Otsmann, loomakasvatusbrigadir Arella Kont, kolhoosiesimehed Juhan Joonas, Artur Sarap, Heino Marrandi, Rudolf Mannov, Gustav Võrro, partei- ja majandustöötajad Anton Konijärv ja Harald Ilves.

Kolhoosikord saavutas Eesti NSV-s ajaloolise võidu, kuid see protsess ei kulgenud ilma suurte raskuste, puuduste ja vigadeta. Sotsialistlikus põllumajanduses peituvaid tootmise suurendamise kõiki võimalusi ei ole veel kaugeltki ära kasutatud. Teatud perioodil esines suuri raskusi ja mahajäämust mitmetes põllumajandusharudes. Aastail 1952—1953 kujunes Eesti NSV-s välja ilmne mittevastavus ühelt poolt sotsialistliku tööstuse, linnaelanikkonna ja kõigi töötajate ostujõulise nõudmise kasvu tempo ja teiselt poolt põllumajandusliku tootmise taseme vahel. Ajavahemikul 1940—1953 kasvas vabariigis tööstuslik tootmine 5,3-kordseks. Sama aja jooksul suurenes linnaelanikkonna osatähtsus 33,8%-lt 48%-ni.[1] Sealjuures aga ei kasvanud 1953. aastal piima- ja lihatoodang vabariigis 1950. aastaga võrreldes kuigi palju (vt. tabel 23), taimekasvatuses aga toimus isegi tootmistaseme langus. Looma- ja taimekasvatus tervikuna ei jõudnud veel sõjaeelse, 1940. aasta tasemeni.

Aastail 1952—1953 rahuldati vabariigi linnade ja tööstuskeskuste elanikkonna vajadusi köögivilja ja kartulite järele riikliku ja kolhoosikaubanduse poolt 40—60 protsendi ulatuses, täispiima järele aga 30—35 protsendi ulatuses.

Tekkisid disproportsioonid ka põllumajandusharude vahel, eeskätt aga loomade suurenenud arvu ja olemasoleva söödabaasi vahel. Teraviljakultuuride saagikus oli

---

[1] Vt. «Eesti NSV Teaduste Akadeemia teated», 1954, 3. kd., nr. 1, lk 5.

ikka veel madal, vähenes heina kogusaak, samuti ei toodetud vajalikul hulgal mahlakaid söötasid. 1953. aastal varuti 1950. aastaga võrreldes ühe loomühiku kohta: heina — 62 protsenti, mahlakaid söötasid — 88 protsenti ja kontsentreeritud söötasid — 59 protsenti.

Söödabaasi mahajäämine ja lehmade osatähtsuse vähenemine veiste üldarvus aastail 1952—1953 avaldasid negatiivset mõju vabariigi juhtiva põllumajandusharu — piimakarjakasvatuse produktiivsusele. 1949. aastal vastuvõetud ühisloomakasvatuse kolme aasta plaan jäi vabariigis täitmata. 1953. aastal vähenes piima kogutoodang Eesti NSV kolhoosides 1952. aastaga võrreldes 10 protsendi võrra.

Mitmetes vabariigi rajoonides ja kolhoosides ei omistatud vajalikku tähelepanu tootmise ratsionaalsele organiseerimisele, seetõttu ka maksti kolhoosnikutele normipäevade eest vähe saadusi ja raha.

Milles seisid siis vabariigi põllumajanduse tolleaegse mahajäämuse põhjused? Nõukogude Liidus ja sealhulgas ka Eesti NSV-s põllumajandusliku tootmise mitteküllaldase taseme põhjuste sügav analüüs on antud põllumajandust käsitlevates partei ja valitsuse ajaloolistes otsustes, eeskätt aga NLKP Keskkomitee septembripleenumi (1953. a.) otsustes.

Need põhjused võib jagada kahte rühma: 1) objektiivse iseloomuga põhjused ning 2) põllumajanduse juhtimises esinenud puudustest ja vigadest tingitud põhjused. See põllumajanduse tunduv mahajäämine seletub kõigepealt nende objektiivsete tingimustega, milles toimus sotsialistlik ülesehitustöö meie maal. Sotsialistlik industrialiseerimine oli selleks põhilüliks, millest oli vaja alustada sotsialistliku rahvamajanduse ülesehitamist. Ainult industrialiseerimine, tootmisvahendite tootmise eelisarendamine tagab kogu ühiskondliku tootmise pideva kasvu. Tsaariaegse Venemaa tehnilise ja majandusliku mahajäämuse ning kapitalistliku ümbruse olemasolu tõttu oli rasketööstuse forsseeritud arendamine objektiivselt paratamatu. Ka sõjajärgsel perioodil oli kõigi rahvamajandusharude eduka taastamise tingimuseks rasketööstuse väga kiire kasv. Niisugust kasvu võis tolleaegsetes piiratud materiaalsete ja inimressursside tingimustes saavutada ainult vahendite mahutamisega esmajoo-

nes rasketööstusse ning range kokkuhoiu teostamisega kõigis majandusharudes.

Statistika andmete järgi jagunesid ajavahemikul 1929—1952 tehtud riiklikud kapitaalmahutused (ümberarvestatult tänapäeva hindadele) Nõukogude Liidu tootmisharude vahel järgmiselt: [1] rasketööstusse — 638 miljardit rubla, transpordisse — 193 miljardit rubla, kergetööstusse — 72 miljardit rubla, põllumajandusse — 94 miljardit rubla.

Hoolimata sellest, et riik põllumajanduse mehhaniseerimiseks märkimisväärse summa investeeris, ei olnud see siiski küllaldane ega kompenseerinud alati tööjõu üleminekut põllumajandusest tööstusse.

Eesti NSV-s, kus juhtivaks põllumajandusharuks on loomakasvatus, avaldas mitteküllaldane mehhaniseerimistase loomakasvatusfarmides ja söödavarumisel negatiivset mõju kolhoositootmise arendamisele. Nii olid 1953. aastal vabariigis põllutööd mehhaniseeritud 70 protsendi ulatuses, söödavarumine oli mehhaniseeritud 6—8 protsendi ulatuses, lüpsmine, veevarustus, loomakasvatusfarmide sisetransport ja söötade valmistamine aga ainult 1—3 protsendi ulatuses. Niisugune olukord pidurdas tööviljakuse tõusu loomakasvatuses ja põhjustas kolhoosides raskusi tööjõuga.

Kolhoositootmise arendamisel Eesti NSV-s etendasid teatud negatiivset osa ka mitmed teised objektiivselt kujunenud tegurid. Nõukogude Eesti põllumajandus sai kodanlikult Eestilt pärandina üksikult asuvate talude süsteemi, võrdlemisi ebasoodsa põllumajandusliku maa struktuuri edasiarendamise kindlustamiseks — põllumaa väikese osatähtsusega (30—35 protsenti), paljude hooletusse jäetud ning soostunud heina- ja karjamaadega, mis moodustasid 65—70 protsenti kogu põllumajanduslikust maast, ja palju kividest puhastamata maid. Hooletusse jäetud ja soostunud maade osatähtsus suurenes eriti fašistliku okupatsiooni aastail. Killustatud põllumassiive oli raske ühendada üheks maamassiiviks. Kõigil põldudel ei olnud võimalik mehhanisme rakendada, sest paljud põllud olid väikesed ja kive täis. Kõik see raskendas üleminekut mehhaniseeritud suurtootmisele ning selle majanduslike eeliste realiseerimist. Ebasoodsad olid vaba-

[1] Vt. M. A. Krajev «Kolhoosikorra võit NSV Liidus», Moskva 1954, lk. 656 (vene keeles).

riigi põllumajandusele ka ilmastikuolud 1952., 1953. ja 1954. aastal.

Vabariigi põllumajanduse nõrga arenemise ja mahajäämuse teised põhjused olid tingitud põllumajanduse juhtimises esinenud mitmetest puudustest ja vigadest. Niisuguste põhjuste hulka kuulub kõigepealt materiaalse huvitatuse printsiibi rikkumine reas põllumajandusharudes. Ettevõtte ja iga töötaja materiaalse huvitatuse printsiip on üheks sotsialistliku majandamise põhiprintsiibiks, mille määravad sotsialismi majanduslikud tingimused. Kommunistliku partei ja Nõukogude riigi rajaja V. I. Lenin kirjutas oma artiklis «Oktoobrirevolutsiooni neljandaks aastapäevaks», et sotsialistlikku ülesehitustööd tuleb teha «mitte otseselt entusiasmi alusel, vaid suure revolutsiooni poolt tekitatud entusiasmi abil, isikliku huvi alusel, isikliku huvitatuse alusel, majandusliku kalkulatsiooni alusel..., muidu ei too ta kümneid ja kümneid miljoneid inimesi kommunismile» [1].

Enne NLKP Keskkomitee septembripleenumit 1953. a. ei peetud vajalikul määral kinni leninlikust materiaalse huvitatuse printsiibist, sageli isegi rikuti seda jämedalt, mis avaldas negatiivset mõju põllumajanduse arenemise tempole. Nii ei peetud alati rangelt kinni sellest põhimõttest, mille kohaselt põllumajandussaaduste riiklikud müügikohustused arvutatakse hektarite järgi. Riiklikud müügikohustused ja kolhoosidelt masina-traktorijaamade töö eest võetava naturaaltasu määrad olid kõrgendatud, kusjuures varumishinnad aga olid madalad. Sellepärast ei olnud paljudel kolhoosidel võimalik oma toodangut realiseerides katta plaanis ettenähtud tootmiskulusid ja saada tootmise laiendamiseks vajalikku puhastulu.

Eesti NSV kolhooside majanduslikule arengule, kus loomakasvatus ja köögiviljakasvatus kokku annavad 85—90 protsenti kõigist rahalistest sissetulekutest, avaldas negatiivset mõju ka nende põllumajandusharude saaduste varumis- ja kokkuostuhindade endine, võrdlemisi madal tase.

Materiaalse huvitatuse printsiibi rikkumist esines ka vabariigi kolhoosides endas. See käib eeskätt kolhoosides õige suhte kehtestamise kohta akumulatsioonifondi ja isikliku tarbimise fondi vahel.

---

[1] V. I. Lenin, Teosed, 33 kd., Tallinn 1955, lk. 36.

Kollektiivse ühismajapidamise arendamise vajalikuks tingimuseks on kolhooside tootmisfondide laiendatud taastootmine kolhooside sotsialistliku siseakumulatsiooni arvel. Samal ajal on üheks sotsialistliku ühiskonna tähtsaks seaduspärasuseks (mis tuleneb otseselt sotsialismi põhilise majandusseaduse nõudest), et pidevalt suureneb töötajate isikliku tarbimise fond vastavalt ühiskondliku tootmise kasvule ja tööviljakuse tõusule ning selle alusel. Sealjuures on akumulatsioonifondi ja isikliku tarbimise fondi suuruse vahel alati olemas teatav vastuolu. Ülemäära suur tarbimisfond piirab tootmise edasiarendamise võimalusi ja lõppkokkuvõttes isikliku tarbimise edasist kasvu. Ülemäära suur akumulatsioonifond aga piirab töötajate jooksvat tarbimist, vähendab nende materiaalset huvitatust ja lõppkokkuvõttes avaldab negatiivset mõju ühiskondliku tootmise kasvule.

Akumulatsiooni ja tarbimise vahel õigete proportsioonide kindlaksmääramisel kolhoosides tuleb vältida ühekülgsust ja silmas pidada nii ühiskondlikke kui ka isiklikke huve, nii perspektiivseid kui ka jooksvaid ülesandeid. Akumulatsiooni ja tarbimise vahelise suhte kohta on öeldud partei XV kongressi resolutsioonis: «Arvesse võttes niihästi nende momentide suhtelist vastuolulisust kui ka nende vastastikust mõju ja seost, kusjuures need huvid pikemaajalise arenemise seisukohalt üldiselt ühtivad, on vaja lähtuda nende kummagi momendi optimaalsest ühendamisest.» [1]

Kuid 1951. ja 1952. aastal rikuti seda nõuet paljudes vabariigi kolhoosides. Noortes, majanduslikult alles nõrkades kolhoosides esines ülemäära suuri tootmiskulusid kolhoosnikute isikliku tarbimise arvel. Ühistootmise kasvuga ja tööviljakuse tõusuga ei kaasnenud isikliku tarbimise fondi suurenemine, vaid vähenemine. Selle tõttu ei olnud kolhoosnikud materiaalselt huvitatud ühismajapidamise arendamisest, langes töödistsipliin, vähenesid tööjõuressursid ja tööviljakus, mis lõppkokkuvõttes kutsus esile kolhooside majandusliku taseme languse.

Ülaltoodud kaalutlusi illustreerivad järgmised andmed rahaliste sissetulekute jaotumisest vabariigi kolhoosides.

---

[1] NLKP kongresside, konverentside ja Keskkomitee pleenumite resolutsioonid ja otsused, II osa, Tallinn 1956, lk. 442—443.

Tabel 26

Rahaliste kulutuste struktuur Eesti NSV kolhoosides aastail 1950—1956 (protsentides)

Näitajad	1950	1951	1952	1953	1954	1955	1956
1. Üldse rahalised kulutused	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Neist:							
a) eraldatud jagamatute fondide täiendamiseks	15,5	15,5	15,4	15,6	15,5	15,3	15,1
b) kulutused tootmisvajadusteks	30,5	29,6	31,9	33,7	32,4	32,8	30,5
c) eraldatud normipäevade eest maksmiseks	31,1	27,3	19,0	22,4	29,6	27,9	36,2
d) muud kulutused	22,9	27,6	33,7	28,3	22,5	24,0	18,2

1951. ja 1952. aastal oli vabariigi kolhoosides 1950. aastaga võrreldes tunduvalt kasvanud piima, kartuli ja köögivilja tootmine. See protsess peegeldus ka kolhoosnikute rahaliste sissetulekute üldises kasvus, mis moodustasid 1951. aastal 1950. aasta tasemega võrreldes 119 protsenti ja 1952. aastal 136 protsenti (vt. tabel 23). Kolhooside sissetulekute suurenemine põhjustas kapitaalmahutuste märkimisväärset kasvu kolhoosides. Kapitaalmahutused moodustasid 1951. aastal 1950. aasta tasemega võrreldes 182 protsenti ja 1952. aastal 204 protsenti. Kolhoosides uusehitusele tehtavad kulutused kasvasid 1952. aastal 1950. aastaga võrreldes 8,5-kordseks (vt. tabel 24). Ainuüksi väljastpoolt ehitustegevuses kasutatavale tööjõule tasu maksmiseks eraldati 1952. aastal 5 korda rohkem vahendeid kui 1950. aastal. Kuid samal ajal vähenes kolhoosnikutele normipäevade eest makstav tasu nii suhteliselt kui ka absoluutselt. Kui 1950. aastal moodustas tasu normipäevade eest 31,1 protsenti kõigist rahalistest kulutustest, siis 1951. aastal oli see 27,3 protsenti ja 1952. aastal 19 protsenti. Ühe töövõimelise inimese poolt ühismajapidamisest saadav sissetulek moodustas 1951. aastal 1950. aasta tasemega võrreldes 89 protsenti ja 1952. aastal 60 protsenti (vt. tabel 25).

Kolhoosnikute materiaalse huvitatuse vähendamine

andis end teravalt tunda kolhooside ühismajapidamise arengus. 1953. aastaks vähenes vabariigi kolhoosides põllumajanduslike kultuuride saagikus ja piimakarja produktiivsus tunduvalt.

Pärast NLKP Keskkomitee septembripleenumit (1953. a.) võeti vabariigis tarvitusele rida abinõusid esinenud vigade kõrvaldamiseks ja kolhooside rahalistest sissetulekutest kolhoosnikute isikliku tarbimise fondi tehtavate eraldiste suurendamiseks.

Kolhoosnikute materiaalsete ja kultuuriliste vajaduste rahuldamise aste oleneb esmajoones ja otseselt kolhooside ühismajapidamise arendamisest, kolhoosnikute tööalasest aktiivsusest artellitootmises. Kuid kolhooside ühismajapidamine ei ole oma kaasaegsel arenemisetapil veel suuteline kõiki kolhoosnikute isiklikke vajadusi täielikult rahuldama. Kolhoosniku isiklik majapidamine, kui see on abistava iseloomuga ega välju tüüppõhikirjaga kindlaksmääratud normide raamidest, on ühismajapidamise objektiivselt vajalikuks täienduseks.

1953. aastani aset leidnud kolhoosnikute huvide kitsendamine isikliku majapidamise osas põhjustas tööjõu ülemäära suurt äravoolu põllumajandusest ning lehmade, lammaste ja sigade arvu vähenemist kolhoosnikute isiklikus majapidamises.

Üheks vabariigi kolhoosikorras peituvate tootmisvõimaluste mitteküllaldase kasutamise põhjuseks oli põllumajanduse juhtimises real juhtudel esinenud šablooniline suhtumine küsimuste lahendamisse.

Põllumajanduslik artell oli õigusega põllumajanduse kollektiviseerimise põhiliseks vormiks Eesti NSV tingimustes. Kuid real konkreetsetel juhtudel polnud see vorm efektiivne. See käib nende piirkondade kohta, kus on halb maa, keset sood ja metsa laialipillatud 1—2-hektarilised maalapid. Maa ei ole niisugustes kohtades igivanast ajast peale kedagi toitnud ja elanikkond on tegelnud põllumajanduse kõrval mitmesuguse tööndusega. Nii olid neis kohtades metsatööliste, puunõude valmistajate jne. majapidamised. Olles ühinenud põllumajanduslikesse artellidesse, ei kujunenud niisugustel majapidamistel tavaliselt arenemiseks vajalikku majanduslikku baasi ning nad läksid allamäge. Neis konkreetsetes tingimustes oleks õigem kollektiviseerimisvorm olnud tööndusmajand, mis ühendab põllumajandust ja mitmesuguseid tööndusi.

Kolhooside ühendamisel ja töö organiseerimise vormide väljatöötamisel ei arvestatud vajalikul määral ka selliseid objektiivseid tingimusi, nagu üksikult asuvate talude süsteemi olemasolu ja põllumajandusliku maa ebasoodne struktuur.

Kolhooside ühendamine, nagu ülalpool on näidatud, oli majanduslikult täiesti põhjendatud. Kuid kolhooside ühinemisel esines šablooni, real juhtudel ühinesid kolhoosid mehaaniliselt, kampaania korras, ilma konkreetsete tingimuste ja majandusliku otstarbekuse vajaliku arvestamiseta. Vabariigis loodi ka ülemäära suured kolhoosid, millest igaühel oli 3000—5000 ja rohkem hektarit põllumajanduslikku maad. Sealjuures koosnes põllumaa paljudest eri tükkidest. Sageli asus kolhooside maa ülemäära laialdastel aladel, mis olid omavahel nõrgalt seotud. Niisugused kolhoosid ei kujutanud endast tegelikult ühtset majanduslikku tervikut, siin oli raske tööd organiseerida ja töö arvestust pidada, kolhoosnikud kaotasid palju aega ühest kohast teise liikumisel. Siinkohal tuleb märkida, et vabariigis ei olnud veel vajalikul hulgal ettevalmistatud kaadrit, kes oleks olnud võimeline kvalifitseeritult suuri kolhoose ja brigaade juhtima.

NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu 1955. aasta 1. detsembri määruses «Eesti NSV põllumajanduse taseme tõstmise abinõudest» märgiti, et mõnede vabariigi kolhooside mahajäämuse põhjuseks on nende liigne suurus, mille tõttu üksikud osad on omavahel majanduslikult vähe seotud. Vastavalt sellele määrusele vähendati 1956. ja 1957. aastal kolhoosnikute koosolekute otsusel vabariigi mitmekümne kolhoosi suurust, eriti Vastseliina rajoonis.

Vabariigi kolhooside šablooniline juhtimine leidis aset eriti kolhoositootmise vana, liigselt tsentraliseeritud planeerimiskorra tingimustes. Varem kujunenud planeerimiskord, kus kolhoosidele anti kätte külviplaan, milles määrati rangelt kindlaks külvatavate kultuuride ulatus, loomade liigid ja arv, põhjustas paljudel juhtudel ebaratsionaalset majandamist. Eriti suurt kahju kolhoositootmisele tekitas külvipindade šablooniline planeerimine, mis ei vastanud üksikute kolhooside majanduslikele, mullastikulistele ja klimaatilistele tingimustele ning põllumajanduslikus tootmises omandatud kogemustele. Vabariigis vähenesid taliteravilja ja ristikheina külvipinnad, ei laien-

datud kultuurkarjamaid. Samal ajal olid kolhoosid tihtipeale sunnitud külvama majanduslikult ebakasulikke kultuure, mis tekitas ainult materiaalset kahju. Liigne reglementeerimine esines kolhoosides töö organiseerimise ja töötasu alal. Töö organiseerimise ja töötasu vormid ei pidanud sageli silmas antud kolhoosi konkreetseid tingimusi. Kõik see aheldas kolhooside ja kolhoosnikute initsiatiivi põllumajandusliku tootmise arendamisel.

Ülalloetletud puudused ja vead põllumajanduse juhtimises avaldasid kolhoositootmise arengule kahtlemata pidurdavat mõju, eriti aga andsid need end teravalt tunda vabariigi alles tugevnemata ja organisatsiooniliselt nõrkade kolhooside olukorrale. Nendes kolhoosides hakkas põllumajanduslik tootmine järjest vähenema. Osa kolhoosnikuid, kes tegelikus elus ei näinud ühismajapidamise positiivseid tulemusi, põikles ühisest tööst kõrvale, mille tõttu artellitootmine veelgi nõrgenes.

Imperialistlikud ringkonnad ja nende agentuur välismaal viibivate eesti kodanlike natsionalistide hulgast kasutasid neid põllumajanduse juhtimises esinenud vigu ja puudusi ära Nõukogude-vastastel eesmärkidel. Nende propaganda levitas sihipäraselt laimu sotsialistliku kolhoosikorra «kriisist».

Kuid põllumajanduses esinenud mahajäämuse põhjuste objektiivne analüüs näitab, et selles ei olnud süüdi sotsialistlik kolhoosikord, vaid, vastupidi, sotsialistlikus majapidamises esinenud mõningate tähtsate printsiipide rikkumine, eeskätt aga kolhooside ja kolhoosnikute materiaalse huvitatuse sotsialistliku printsiibi rikkumine. Niisuguse olukorra põhjustasid isikukultuse ajal kujunenud väärad juhtimismeetodid ja, nagu märkis Malenkovi, Kaganovitši, Molotovi, Bulganini ja Šepilovi parteivastast gruppi paljastanud NLKP Keskkomitee juunipleenum (1957. a.), ka see asjaolu, et Malenkov, kes pikemat aega otseselt vastutas põllumajanduse juhtimise eest, ei näidanud üles initsiatiivi ega tundnud küllaldaselt tegelikkuse nõudeid. See parteivastane grupp takistas aktuaalsete põllumajandusliku tootmise organiseerimise ja juhtimise parandamise küsimuste ülestõstmist ja lahendamist.

Kasutades ära põllumajanduse juhtimises esinenud puudusi ja vigu, pasundasid Nõukogude-vastased ja revisionistlikud elemendid, et see printsiip, mille järgi kommunistlik partei ja Nõukogude riik juhivad kolhoose, on eba-

õige. Kuid elu ise lükkas ümber nende kaalutlused, mis olid suunatud kapitalistliku korra restaureerimisele põllumajanduses.

Kolhoos kui grupiline ettevõte võib olla sotsialistliku arengu vormiks ainult tingimusel, kui kolhoosi liikmete grupilised huvid on õigesti ühendatud kogu ühiskonna huvidega, kui nad on viimastele allutatud. Kõigi kolhooside sotsialistlikuks arenguks, nende majandusliku võimsuse suurendamiseks ja kolhoosnikute materiaalse heaolu tõstmiseks on tingimata tarvis kommunistliku partei — kogu nõukogude ühiskonna organiseeriva ja innustava jõu — juhtivat ja suunavat osa.

NLKP Keskkomitee septembripleenumi (1953. a.), hilisemate NLKP Keskkomitee pleenumite ja Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XX kongressi ajaloolised otsused, mis tegid lõpu rea sotsialistlike majandamise printsiipide rikkumisele, avasid kõige laialdasemad võimalused kolhoosikorra suurte eeliste realiseerimiseks, põllumajandussaaduste toodangu kiireks suurendamiseks ja töötajate materiaalse heaolu tõstmiseks. Kommunistlik partei suutis mobiliseerida nõukogude talurahva loovad jõud olemasolevate vigade ja puuduste kõrvaldamisele ning uue, veelgi kiirema edasiliikumise kindlustamisele.

Viimase viie aasta jooksul tehtud suured edusammud näitasid kogu maailmale põllumajanduse sotsialistliku korra suurt elujõudu ja majanduslikku võimsust. 1958. aastal oli teravilja kogusaak 1953. aastaga võrreldes 69 protsenti suurem, suhkrupeedi toodang oli üle kahe korra suurem, lihatoodang (tapakaalus) 35 protsenti suurem, piimatoodang 58 protsenti suurem, munade toodang — 46 protsenti suurem jne.[1]

NLKP Keskkomitee jaanuaripleenum (1955. a.) seadis ülesandeks suurendada 1960. aastal piimatoodangut NSV Liidu kolhoosides keskmiselt 1700 kilogrammini ühe lehma kohta. See ülesanne ületati juba kolme aastaga (1955.—1957. a.). 1957. aastaks suurenes Nõukogude Liidu kolhoosides keskmine piimatoodang ühe lehma kohta

---

[1] «Põllumajanduse arendamise tulemusi viimase viie aasta jooksul ja põllumajandussaaduste tootmise edasise suurendamise ülesanded. Seltsimees N. S. Hruštšovi ettekanne NLKP Keskkomitee pleenumil,» «Pravda» nr. 350, 16. detsembrist 1958. a.

786 kilogrammi võrra ja moodustas 1858 kilogrammi. Põllumajandussaaduste toodangu tõus võimaldas suurendada ka nende varumist ning parandada elanikkonna varustamist.

Põllumajandussaaduste varumise kasvu iseloomustavad allpool toodud andmed.

Tabel 27

Varutud põllumajandussaadusi [1]

	10. detsembriks		1958. a. rohkem varutud, võrreldes 1953. aastaga	1958. a. protsentides 1953. aastaga võrreldes
	1953. a.	1958. a.		
Teravili (milj. puuda)	1830	3495	1665	191
sealhulgas nisu	1124	2601	1477	231
Suhkrupeet (milj. tonni)	22,8	50,9	28,1	223
Toodetud suhkrut „	3,0	4,6	1,6	154
Kartul „	5,1	6,7	1,6	130
Köögivili „	2,2	4,0	1,8	180
Päevalill (milj. tsentnerit)	15,7	25,9	10,2	165
Toorpuuvill (milj. tonni)	3,7	4,3	0,6	116
Kiulina (tuh. tonni)	88,5	184,7	96,2	209
Liha (eluskaal) „	3307	5343	2036	162
sealhulgas sealiha	524	1520	996	290
Piim (milj. tonni)	10,4	21,4	11,0	205
Vill (tuh. tonni)	195	312	117	160
Munad (milj. tükki)	2499	4405	1906	176

Kolhoosimajanduse tõusu alusel kasvasid kolhooside sissetulekud, suurenesid jagamatud fondid, tõusis kolhoosnikute normipäevatasu. Kolhooside jagamatud fondid suurenesid 63,1 miljardilt rublalt 1953. aasta algul 98,6 miljardile rublale 1957. aasta alguseks. Kolhoosnikute rahalised ja naturaalsissetulekud ühismajapidamisest ja isiklikust majapidamisest suurenesid iga töötaja kohta arvestatuna 1958. aastaks 1952. aastaga võrreldes 60 protsendi võrra (võrreldavates hindades).

Pärast seda, kui partei ja valitsus olid vastu võtnud ajaloolised otsused põllumajanduse kohta, saavutas märkimisväärset edu sotsialistlik põllumajanduslik tootmine ka Eesti NSV-s. Ajavahemikul 1955—1957 suurenes vaba-

[1] «Põllumajanduse arendamise tulemusi viimase viie aasta jooksul ja põllumajandussaaduste tootmise edasise suurendamise ülesanded. Seltsimees N. S. Hruštšovi ettekanne NLKP Keskkomitee pleenumil,» «Pravda» nr. 350, 16. detsembrist 1958. a.

riigi kolhoosides ja sovhoosides kogu piimatoodang 44 protsendi võrra, lihatoodang 19 protsendi, sealihatoodang 84 protsendi ja munade toodang 34 protsendi võrra.[1] Lehmade produktiivsus kolhoosides tõusis sama aja jooksu! 730 kilogrammi võrra. 1952. aastal said vabariigi kolhoosid riigile müüdud põllumajandustoodangu eest 270,6

Tabel 28

Liha- ja piima- ning munade toodang kodanlikus Eestis ja Eesti NSV-s
(kõigis majandite kategooriates)

	1938/1939. põllumajandusaasta[2]	1957	1957. a. protsentides 1938/1939. aastaga võrreldes
Lihatoodang põllumajandusliku maa 100 hektari kohta (tsentnerites)	21,4	38,1	178
Sealhulgas:			
Sealihatoodang põllumaa 100 hektari kohta (tsentnerites)	27,2	61,0	224
Lihatoodang ühe elaniku kohta (kilogrammides)	52,0	63	121
Piimatoodang: põllumajandusliku maa 100 hektari kohta (tsentnerites)	350,0	374,5	106
ühe elaniku kohta (kilogrammides)	875	619	70
Keskmine piimatoodang ühe lehma kohta (kilogrammides)	2187	2639	120
Munade toodang teravilja külvipinna 100 hektari kohta (tuhandetes)	29,0	52,0	179

miljonit rubla, 1957. aastal aga juba 583 miljonit rubla. 1957. aastal oli vabariigi kolhoosides normipäevatasu eelmiste aastatega võrreldes kõige kõrgem.

Sotsialistliku põllumajanduse edusammud kindlustasid lõplikult eesti talurahva usku kolhoosikorra jõusse ning tema laiadesse arenguvõimalustesse. Seda kinnitab väga kujukalt viimastel aastatel kolhoosidesse astuvate

[1] Vt. I. Käbin, «Aruandekõne Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee X kongressil», «Eesti Kommunist» nr. 2, 1958, lk. 11—12.
[2] Kodanliku Eesti statistika pidas arvestust põllumajandusaastate viisi.

uute liikmete arvu kasv. 1953. kuni 1957. aastani astus vabariigi kolhoosidesse 24 500 uut liiget.[1]

Sellisena näeb tegelikkuses välja imperialistide poolt levitatud laim sotsialistliku põllumajanduse «kriisist».

Kolhoosikorra diskrediteerimiseks püüdsid kodanlik-emigrantlikud ringkonnad kuni viimase ajani võrrelda tänapäeva põllumajandusliku tootmise taset Eesti NSV-s kodanliku diktatuuri perioodi parimate saavutustega. Millised on siis tulemused? (Vt. tabel 28.)

Põllumajandusliku tootmise tänapäeva taset Eesti NSV-s võrdlesime kodanliku Eesti kõige suuremate saavutustega. See kodanliku Eesti maksimaalne tase on ületatud liha, sealiha, munade, kartuli ja köögivilja tootmise alal, samuti on piimakarja produktiivsus praegu kõrgem. Kuid säilib veel mahajäämus piima tootmises iga elaniku kohta, mis on seotud loomade arvu tunduva vähenemisega sõja ajal.[2]

Asi ei seisa aga ainult tootmise absoluutses ulatuses. Tähtsamaks majanduslikuks näitajaks, mis annab tunnistust antud agraarkorra progressiivsusest või regressiivsusest, on tööviljakus põllumajanduses. 1956. aastal anti umbes niisama palju põllumajanduslikku toodangut 2 korda vähema tööjõuga kui 1940. aastal. Tööviljakuse taset Eesti NSV põllumajanduses 1940. ja 1956. aastal iseloomustavad alljärgnevad tähtsamate saaduste tootmise andmed põllumajanduses töötava ühe inimese kohta.

Tabel 29

Loomakasvatussaaduste tootmine Eesti NSV põllumajanduses töötava ühe inimese kohta

	1940	1956	1956. a. protsentides 1940. aastaga võrreldes
Piim (kilogrammides)	1508	2366	156,9
Liha (kilogrammides)	145	239	164,9
Sealhulgas sealiha (kilogrammides) . . .	74	150	202,7
Munad (tükkides)	270	585	216,9

[1] «Rahva Hääl» nr. 277, 25. novembrist 1958. a.

[2] Kui 1. jaanuaril 1941 oli Eesti NSV-s 401 800 lehma, siis 1. jaanuariks 1945 oli järele jäänud ainult 226 500 lehma. Vt. statistiline kogumik «Eesti NSV rahvamajandus», lk. 106.

Tööviljakuse märgatav tõus põllumajanduses annab kujukalt tunnistust kolhoosikorra otsustavatest majanduslikest eelistest.

Kolhoosikorra võidu ajalooline tähtsus Eesti NSV arengukäigus ei piirdu ainult põllumajandusega.

Põllumajanduse kollektiviseerimise ja tööviljakuse kasvu tõttu vabanes maalt suur hulk tööjõudu linna, esijoones tööstuse ja ehitustegevuse jaoks ning üha suureneval määral varustas küla linna põllumajandussaadustega. 1956. aastal suurenes linnaelanikkonna arv 1940. aastaga võrreldes rohkem kui 250 000 inimese võrra.[1] Ainuüksi aastail 1950—1956 kasvas tööliste ja teenistujate arv Eesti NSV rahvamajanduses 89 000 inimese võrra.[2]

Kolhooside kaubatoodangu kasvu tulemusel suurenesid riigi poolt varutud ja kokkuostetud põllumajandussaaduste kogused 1957. aastaks, võrreldes 1950. aastaga, liha ja piima osas 2,5 korda, munade osas ligi 2 korda.[3] On selge, et see oli üheks Eesti NSV kiire industrialiseerimise protsessi vajalikuks tingimuseks. Seega ületas tööviljakus ja tähtsamate saaduste (välja arvatud piim) tootmise absoluutne suurus Nõukogude Eesti põllumajanduses tunduvalt kodanliku Eesti kõrgeimat taset, vabariigi tööstuses aga suurenes 1958. aastal tootmine 1940. aastaga võrreldes 9,2-kordselt. Sellised on Eesti NSV tööstuse ja põllumajanduse sotsialistliku arengu tulemused.

Põllumajanduse massilise kollektiviseerimise tulemusena kujundati väikekaubamajanduslik sektor ümber sotsialistlikuks ja likvideeriti Eesti NSV rahvamajanduses lõplikult erakapitalistlik sektor. Mitmesektoriline majandus muutus sotsialistlikuks majanduseks, mis on rajatud sotsialistliku omanduse kahele vormile — riiklikule ja kooperatiiv-kolhooslikule omandusele.

Sotsialismi ülesehitamisega vabariigis kadusid olulised erinevused Eesti NSV ja vanemate nõukogude vabariikide ühiskondlikus ja majanduslikus korras. Eesti NSV ette kerkisid needsamad kommunistliku ühiskonna ehitamise ülesanded, mis seisavad kõigi Nõukogude Liidu rahvaste ees.

---

[1] Vt. statistiline kogumik «Eesti NSV rahvamajandus», lk. 22.
[2] Vt. sealsamas, lk. 173.
[3] ENSV Põllumajanduse Ministeeriumi andmetel.

IV PEATÜKK

KOLHOOSIKORRA EDASIARENDAMINE JA TUGEVDAMINE EESTI NSV-s

1. Kommunistliku partei ja Nõukogude valitsuse ajaloolised otsused — põllumajandusliku tootmise arendamise programm

Nõukogudemaa asub praegu uuel ajaloolise arengu etapil. Sotsialistliku majandussüsteemi suurte saavutuste tulemusena on meil loodud materiaalsed ja moraalsed eeldused üleminekuks kõrgemale astmele kommunismi ehitamisel.

NLKP XX kongress märkis, et on vaja «jätkata kogu järjekindlusega võitlust selle eest, et rahuliku majandusliku võistluse rööbastel ajaloo seisukohalt lühikese tähtaja jooksul lahendada Nõukogude Liidu peamine majanduslik ülesanne, mis seisab selles, et, tuginedes sotsialistliku majandussüsteemi eelistele, toodangu väljalaskmises ühe elaniku kohta järele jõuda arenenumatele kapitalistlikele maadele ja neist maadest ette jõuda».[1]

Majandusliku põhiülesande lahendamine tähendab kapitalismiga võrreldes kõrgema ühiskondliku tööviljakuse ja võrratult kõrgema rahvahulkade tarbimistaseme loomist; nõukogude ühiskond läheneb siis kommunistlikule printsiibile, mille kohaselt saadused jaotatakse vajaduste järgi.

Majandusliku põhiülesande lahendamiseks on tarvis ka edaspidi suunata jõupingutused rasketööstuse, eriti tootmisvahendite tootmise kui kõigis rahvamajandusharudes toimuva laiendatud taastootmise aluse eelisarendamisele. Seoses sellega kavandas Nõukogude Liidu Kommu-

[1] Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei XX kongressi resolutsioonid, Tallinn 1956, lk. 12.

nistlik Partei tööstusliku tootmise grandioosse kasvu programmi 15 aastaks. Umbes 15 aasta pärast saavutab tööstustoodangu iga-aastane hulk NSV Liidus järgmise taseme: rauamaak — 250—300 miljonit tonni, malm — 75—85 miljonit tonni, teras — 100—120 miljonit tonni, süsi — 650—750 miljonit tonni, nafta — 350—400 miljonit tonni, gaas — 270—320 miljardit kuupmeetrit, elektrienergia — 800—900 miljardit kilovatt-tundi, tsement — 90—110 miljonit tonni.[1] Nende ülesannete täitmisega jõuab NSV Liit maailmas esikohale mitte üksnes tootmise üldmahu poolest, vaid ka toodangu hulgalt ühe elaniku kohta.

Selle suure perspektiivplaani koostisosaks on NLKP XXI kongressil esitatavad rahvamajanduse arendamise kontrollarvud aastaiks 1959—1965. Eelseisval seitseaastakul teeb NSV Liidu majandus uue hüppe kõigi majandusharude, teaduse ja kultuuri arendamisel kommunismile liikumise teel. Kindlustades ka edaspidiselt sotsialistliku majanduse palju kiirema arengutempo, saavutatakse uuel seitseaastakul sel alusel ka tähtsamate tööstus- ja põllumajandussaaduste tootmise suurem absoluutne juurdekasv kui kõige arenenumates kapitalistlikes maades. Niisugune tootlike jõudude kasv võimaldab tunduvalt tõsta nõukogude rahva materiaalset ja kultuurilist elutaset ning läheneda elanike igakülgsete vajaduste täielikule rahuldamisele.

Tööstusliku tootmise organiseerimise kõrval hoolitseb kommunistlik partei pidevalt ka sotsialistliku põllumajanduse arendamise eest. Sealjuures juhindub partei marksismi-leninismi programmiteesidest, mille järgi põllumajanduslik tootmine on määratu suure tähtsusega kogu rahvamajanduse normaalsel funktsioneerimisel, tööstuse ja linnade häireteta varustamisel põllumajandusliku tooraine ga ja toiduainetega ning mille järgi tuleb luua toiduainete küllus, ilma milleta pole mõeldav üleminek kommunismile. «Ükski sotsialistlik maa kui tööliste ja talupoegade võimu riik,» kirjutas V. I. Lenin, «ei ole võimalik, kui ta ei suuda tööliste ja talupoegade ühiste jõupingutustega koguda niisugust toiduainete fondi, et kindlustada tööstuses töötavate tööliste toitlustamist, et omada võimalust suunata kümneid ja sadu tuhandeid töölisi

[1] Vt. Nelikümmend aastat Suurest Sotsialistlikust Oktoobrirevolutsioonist. N. S. Hruštšovi kõne NSV Liidu Ülemnõukogu juubeliistungjärgul 6. novembril 1957, Tallinn 1957, lk. 37.

sinna, kuhu nõukogude võim seda vajalikuks peab. Ilma selleta on tegemist ainult paljaste juttudega. Majanduse tõeliseks aluseks on toiduainete fond... Ilma sellise fondita jääb sotsialistlik poliitika ainult sooviks.»[1]

Esitades põllumajanduse järsu tõusu ülesande tähtsa üldrahvaliku ülesandena, näitasid NLKP Keskkomitee septembripleenum (1953. a.) ja hilisemad pleenumid põllumajanduse juhtimises esinenud tõsiseid puudusi ja vigu, mis põhjustasid rea põllumajandusharude mahajäämist. Partei ei saanud leppida niisuguse olukorraga. Ta oli ja on arvamisel, et võimsa tööstuse kõrval peab olema ka igakülgselt arenenud põllumajandus, mis suudab toota sellisel hulgal toiduaineid ja toorainet, et täielikult rahuldada elanikkonna ja riigi vajadused.

NLKP Keskkomitee septembripleenumil (1953. a.) olid põllumajandusliku tootmise järsu tõusu kindlustamise ülesanded tihedalt seotud ülesandega saavutada niisugune toiduainete tarbimise tase, mis lähtub inimese igakülgseks ja harmooniliseks arenemiseks vajalikest teaduslikult põhjendatud toidunormidest.

Selliseid ülesandeid võis esmakordselt inimühiskonna arenemise ajaloos üles tõsta ainult sotsialistlik ühiskond, sest ainult sotsialismi tingimustes on võimalik kõiki ühiskondliku tootmise saavutusi kogu rahva hüvanguks kasutada.

NLKP XX kongress tegi partei Keskkomiteele ülesandeks raugematu energiaga jätkata tööd elanikkonnale toiduainete ja kergetööstusele tooraine külluse loomiseks. Rõhutati vajadust suunata esmajärjekorras jõupingutused teraviljamajanduse edasiarendamiseks, mis on aluseks kogu põllumajanduslikule tootmisele, eriti aga sellisele tähtsale põllumajandusliku tootmise harule nagu loomakasvatus. Kongress kiitis täielikult heaks Keskkomitee otsuse uudismaade ülesharimise kohta.

Viimase viie aasta jooksul sotsialistlikus majanduses tehtud suured edusammud, samuti põllumajanduse järsu tõusu kindlustamiseks tarvitusele võetud täiendavad abinõud tagasid põllumajandussaaduste tootmise kiire tõusu. Aastatel 1954—1957 oli põllumajanduse kogutoodangu keskmine aastane juurdekasvutempo NSV Liidus 7,1 protsenti, samal ajal kui see Ameerika Ühendriikides oli 1,1 protsenti, ning aastatel 1953—1958 piima osas NSV Lii-

[1] V. I. Lenin, Teosed, 31. kd., lk. 469—470.

dus — 9,6 protsenti, Ameerika Ühendriikides — 0,9 protsenti, liha osas vastavalt 6,2 ja 1,3 protsenti ning munade osas 7,9 ja 0 protsenti. Sel alusel tekkis meie maal 1957. aastal kolhooside ja sovhooside initsiatiivil üldrahvalik liikumine, mille eesmärgiks on lähemail aastail järele jõuda ja ette minna Ameerika Ühendriikidest liha, piima ja või tootmises ühe elaniku kohta.

Nagu näitavad saavutused, jõudis NSV Liit juba 1957. aastal Ameerika Ühendriikidest ette üldise võitoodangu poolest ning piima kogutoodang tõuseb 1958. aastal meie maal Ameerika Ühendriikide 1957. aasta tasemeni või isegi ületab selle.

Sotsialistliku põllumajanduse ees seisvad ülesanded on konkretiseeritud seltsimees N. S. Hruštšovi ettekande teesides NLKP XXI kongressile NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kontrollarvudest aastaiks 1959—1965.[1] Teesides on öeldud: «Eelseisval seitseaastakul seisab ülesanne selles, et saavutada selline põllumajandusliku tootmise kasv, mis võimaldaks rahuldada elanikkonna vajadusi tähtsamate toiduainete järele, järsult suurendada põllumajandusliku tooraine ressursse, et külluses varustada elanikkonda suures valikus ja kvaliteetsete toiduainetega ning rahuldada kõik muud riigi vajadused põllumajandussaaduste järele.»

Selle ülesande täitmiseks kavandatavat põllumajandussaaduste kogutoodangu tõusu näitab järgmine tabel.

Tabel 30

1965. aastaks planeeritav põllumajanduse kogutoodang

	Toodangu hulk aastas	1965. a. protsentides 1958. a. võrreldes
Teravili (miljardites puudades)	10—11	118—129
Toorpuuvill (miljonites tonnides)	5,7—6,1	135—145[2]
Suhkrupeet „	70—78	180—200[2]
Kartul „	147	167[2]
Liha (tapakaalus) „	16	200
Piim „	100—105	170—180
Vill „	0,548	170
Munad (miljardites tükkides)	37	160

[1] Vt. «Rahva Hääl» nr. 268, 269, 14. ja 15. novembrist 1958. a.
[2] 1957. aastaga võrreldes.

Nende näitajate saavutamisel suureneb NSV Liidu põllumajanduse kogutoodang 1965. aastal 1958. aastaga võrreldes ligikaudu 1,7-kordseks.

Eelseisval seitseaastakul jääb endiselt peasuunaks teravilja tootmise igakülgne suurendamine, kõigepealt kõigi põllukultuuride saagikuse tõstmise teel. Seda peab kindlustama teaduslikult põhjendatud maaviljelussüsteemi juurutamine, mis lähtub majandite konkreetsetest tingimustest, põllumajanduse edasine uusima tehnikaga varustamine, kvalifitseeritud kaadri suurendamine jne. Teravilja tootmise tõus, sealhulgas maisi osatähtsuse suurendamine, võimaldab eraldada 1965. aastal loomadele 85—90 miljonit tonni jõusööta. Heinatootmise suurendamine vähemalt kahekordseks, silotootmine — vähemalt neljakordseks, vähemalt kahekordselt suuremate kartulikoguste eraldamine loomade söötmiseks — kõik see tagab loomakasvatusele kindla söödabaasi loomise ja sellel alusel ka loomakasvatuse arendamise alal kavandatud programmi eduka täitmise.

Eelseisval seitseaastakul peavad kõik kolhoosid ja sovhoosid tunduvalt parandama maa kui põllumajandusliku tootmise põhivahendi kasutamist ning kindlustama selle tulemusel 1965. aastaks niisuguse põllumajandussaaduste tootmise taseme põllumajandusliku maa iga 100 ha kohta, mis ületab nende saaduste praeguse tootmise põllumajandusliku maa iga 100 ha kohta Ameerika Ühendriikides.

Tabel 31

Põllumajandussaaduste tootmine põllumajandusliku maa iga 100 ha kohta (tsentnerites)

	NSV Liidus 1965. a.	Ameerika Ühendriikides 1957. a.
Teravili	329—360	280
Kartul	294	19
Suhkur	18,5—20	4,1
Liha (tapakaalus)	32	29
Piim	200—210	101
Vill	1,1	0,2

Selline võimas põllumajandussaaduste tootmise kasv võimaldab suurendada ka riiklikku kokkuostu ja varumist.

Põllumajandussaaduste tootmise hoogsa tõusu alusel

Tabel 32

Põhiliste põllumajandussaaduste varumine 1965. aastal

	Varutakse 1965. a. (tuhandetes tonnides)	1965. a. protsentides 1957. aastaga võrreldes
Liha	11 050	220
Piim	40 610	200
Munad (miljardites tükkides)	10	230
Vill	540	190
Toorpuuvill	5 700—6 100	135—145
Suhkrupeet	70 000—78 000	180—200
Kartul	11 720	148
Kiulina	530	137

suurenevad märgatavalt riigi käsutusse kogunevate põllumajandussaaduste kogused. Need võimaldavad kiiresti suurendada elanikkonnale müüdavat toidu- ja tööstuskaupade hulka ning seega kindlustavad ka seitseaastakus ettenähtud nõukogude rahva tarbimistaseme tunduvat tõusu.

Missugune on Eesti NSV osa eelseisval seitseaastakul põllumajandusliku tootmise edasise kasvu tagamisel?

Nõukogude Liidu üksikute piirkondade looduslikud ja majanduslikud tingimused on äärmiselt mitmekesised. On olemas väga suured erinevused ühe ja sama toodangu valmistamise töökulutustes Nõukogude Liidu eri piirkondades. Nõukogude Liidu põllumajandus tervikuna võib saavutada kõrgeima viljakuse ainult siis, kui igakülgselt arvestatakse vööndite ja piirkondade looduslikke ja majanduslikke iseärasusi, kui antud piirkond või vöönd spetsialiseerub niisugusele toodangule, mis kõige paremini vastab tema looduslikele ja majanduslikele tingimustele ning ajaloolistele kogemustele. Sellepärast juhitakse uues seitsme aasta plaani projektis tähelepanu Nõukogude Liidu üksikute põllumajandusharude kõige otstarbekohasema paigutamise vajadusele, s. o. põllumajanduspiirkondade spetsialiseerimise vajadusele. Põllumajanduse spetsialiseerimine majanduspiirkondade ja vööndite järgi võimaldab tootmist kõrgesti mehhaniseerida, tõsta tööviljakust ja vähendada tootmiskulusid toodanguüksuse kohta. Spetsialiseerumine avab põllumajandustöötajaile ja kogu

nõukogude rahvale võimaluse saada rohkem ja odavamini põllumajandussaadusi.

Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi juhtimisel töötati 1956. aastal koostöös teadlastega ja põllumajandusliku tootmise praktikutega välja vabariigi põllumajanduse arendamise ratsionaalse süsteemi alused, mille põhiprintsiibid kiideti heaks vabariiklikul põllumajanduse spetsialistide nõupidamisel. Arvesse võttes Eesti NSV põllumajanduse arengu ajaloolisi kogemusi, looduslike ja klimaatiliste tingimuste iseärasusi, samuti põllumajanduse edasiarendamise ülesandeid NSV Liidu teistes vabariikides ja oblastites, näeb see süsteem ette põllumajandusliku tootmise spetsialiseerimise põhisuunad nii vabariigis tervikuna kui ka üksikutes piirkondades. Eesti NSV põllumajandus spetsialiseerub ka edaspidi piima-tõukarjakasvatusele, liha- ja peekoniseakasvatusele.

Piima-tõukarjakasvatuse arendamist soodustab Eesti NSV-s mõõdukalt niiske kliima, pikaajaline karjatamisperiood ning kauaaegsed kogemused. Vabariigis on olemas looduslike karja- ja heinamaade laialdased massiivid, mis võtavad enda alla ligi 60 protsenti põllumajandusliku maa üldpindalast. Looduslikud karjamaad võivad tagada umbes 40 protsenti suviste söötade vajadusest ja neid on võimalik kasutada ligemale pool aastat. Üha suuremat osatähtsust hakkavad sellel baasil etendama kultuur-karja- ja rohumaad. Järvede ja jõgede rohkus võimaldab karjamaad jootmispaikadega küllaldaselt varustada. Üle 100 aasta kestnud aretustöö tulemusena on loodud Eestis suure produktiivsusega piimatõukarjad.

Oma tähtsuselt teiseks Eesti NSV loomakasvatusharuks on seakasvatus. Taimsete söötade ja suurte kartuli külvipindade olemasolu ning võrdlemisi kõrgelt arenenud toiduainetetööstusest saadavate jäätmete kasutamine loovad vajaliku baasi seakasvatuse arendamiseks. Eesti NSV talupoegadel on pikaajalised kogemused peekonisigade nuumamise alal, nad on selleks loonud ka vajaliku söödabaasi.

Eesti NSV-s piimakarjakasvatuse ja seakasvatuse arendamise majanduslik otstarbekohasus tuleb esile eriti siis, kui võrrelda teravilja, piima ja sealiha tootmise omahinda Nõukogude Liidu mitmesugustes vabariikides ja oblastites.

Tabel 33

Põllumajandussaaduste omahind liiduvabariikides keskmiselt aastail 1953—1955

(protsentides NSV Liidu keskmisest omahinnast) [1]

	Teravili	Piim	Sealiha
NSV Liit	100	100	100
Vene NFSV:			
Põhjapiirkonnad	276	135	135
Loodepiirkonnad	229	117	119
Keskmustmullavööndi piirkonnad	98	102	136
Kesk-mittemustmullavööndi piirkonnad	195	133	161
Volgamaa piirkonnad	100	102	120
Põhja-Kaukaasia piirkonnad	69	91	88
Uraali piirkonnad	95	117	134
Lääne-Siberi piirkonnad	70	92	110
Ida-Siberi piirkonnad	76	98	86
Ukraina NSV	87	91	74
Valgevene NSV	274	129	146
Usbeki NSV	153	84	—
Tadžiki NSV	194	87	—
Kasahhi NSV	72	78	88
Gruusia NSV	154	102	101
Aserbaidžani NSV	133	76	56
Leedu NSV	265	93	120
Moldaavia NSV	89	84	66
Kirgiisi NSV	105	80	101
Läti NSV	193	68	62
Armeenia NSV	165	72	79
Turkmeenia NSV	158	82	—
Eesti NSV	208	74	62

Toodud andmetest nähtub, et teravilja omahind on Eesti NSV-s palju kõrgem NSV Liidu keskmisest omahinnast, piima ja sealiha omahind aga tunduvalt madalam. Uudis- ja jäätmaade edukas ülesharimine võimaldas koondada kaubavilja tootmist põhiliselt Siberi, Uraali, Volgamaa ja Kasahhi NSV-sse, samuti Ukraina NSV-sse, Põhja-Kaukaasiasse ja Vene NFSV keskmustmullavööndi rajoonidesse, kus see on märksa odavam. Selle tõttu on Eesti NSV põllumajandusel võimalik veelgi täielikumalt

[1] Abiks kolhooside ökonoomika õppijaile, Moskva 1956, lk. 11, 14, 15 (vene keeles).

spetsialiseeruda piima, liha (eriti sealiha) ja või tootmisele.

Praegu on liha, piima ja või tootmise näitajad Eesti NSV-s mitte üksnes kõrgemad Nõukogude Liidu keskmisest tasemest, vaid ületavad rea saaduste osas isegi Ameerika Ühendriikide tootmistaset (tabel 34).

Tabel 34

Loomakasvatussaaduste tootmise näitajad[1] NSV Liidus tervikuna, Eesti NSV-s ja Ameerika Ühendriikides

	NSV Liidus 1958. a.	Eesti NSV-s 1957. a.	Ameerika Ühendriikides 1958. a.
Toodeti ühe elaniku kohta:			
liha (kilogrammides) . . .	38	63	94
piima (kilogrammides) . .	279	619	330
võid (kilogrammides) . .	3,7	12	4
Toodeti 100 hektari põllumajandusliku maa kohta:			
liha tapakaalus (tsentnerites)	16	38,1	29[2]
piima (tsentnerites) . . .	115	374,5	101[2]

Tabelis toodud arvud näitavad, et Eesti NSV-s toodetakse ühe elaniku kohta piima ja võid palju rohkem kui Ameerika Ühendriikides, liha aga esialgu vähem kui Ameerika Ühendriikides. Loomakasvatussaaduste tootmises 100 hektari põllumajandusliku maa kohta on Eesti NSV juba ületanud Ameerika Ühendriikide taseme. Poleks aga täiesti õige võrrelda loomakasvatuse taset Eesti NSV-s Ameerika Ühendriikide keskmiste näitajatega. Ameerika Ühendriikides on olemas mitmeid loomakasvatussaaduste tootmisele spetsialiseerunud osariike, kus piima ja liha tootmise näitajad on keskmistest tunduvalt kõrgemad. Sellepärast on täiesti arusaadav, et Eesti NSV peab NSV Liidu põllumajanduspiirkondade spetsialiseerumist silmas pidades tunduvalt suurendama piima ja liha tootmist, selleks et NSV Liidu keskmised loomakasvatussaaduste tootmise näitajad ületaksid Ameerika Ühendriikide keskmised näitajad. Liha tootmine 100 ha põllumajandusliku maa kohta peaks Eesti NSV-s 1965. aastaks suurenema 63,9 tsentnerini, piima tootmine 671 tsentnerini. Toodangu hulgalt ühe elaniku kohta

[1] Eesti NSV Statistikavalitsuse andmetel.
[2] 1957. aastal.

on ette nähtud, et piimatootmine kasvaks kuni 1008 kilogrammini ning lihatootmine 96 kilogrammini.[1] Nende näitajate saavutamisega annaks vabariik oma väärika panuse üldrahvalikku üritusse — lähemail aastail järele jõuda Ameerika Ühendriikidele loomakasvatussaaduste tootmises ühe elaniku kohta.

Sellest lähtudes on vabariigi põllumajanduse ette eelolevas seitseaastakus seatud järgmised põhiülesanded.

Tabel 35

Tähtsamate loomakasvatussaaduste tootmise kasv 1965. aastaks Eesti NSV-s [2]

	Piim (tuh. tonnides)	Liha (tuh. tonnides, tapakaalus)	Sealiha (tuh. tonnides, tapakaalus)	Munad (milj. tükkides)
Kõigis majandite kategooriates toodeti 1957. aastal	731,3	73,4	52,3	174
Toodetakse 1965. a.	1300	124	78,5	260
1965. aastal protsentides 1957. aastaga võrreldes	180	170	150	150

Nagu nähtub toodud arvudest, toimub vabariigis seitseaastaku jooksul tunduv loomakasvatussaaduste tootmise kasv. Kui piimatootmine suureneb vabariigis tervikuna 1,8-kordselt, siis kolhooside osas peab see tõusma 2,5-kordseks ning sovhoosides 2,7-kordseks; lihatoodang kasvab kolhoosides 3,2-kordselt ning sovhoosides 1,7-kordselt; munatoodang vastavalt 2,2-kordselt ja 3,7-kordselt. Need arvud näitavad, et toodangu juurdekasv toimub peamiselt ühisloomakasvatuse arendamise arvel, seejuures eriti kolhooside arvel. Seda seepärast, et kolhooside osa põllumajandustoodangus on otsustav, kuna kogu vabariigis kasutatavast põllumajanduslikust maast oli 1958. aas-

[1] «Rahva Hääl» nr. 272, 19. novembrist 1958. a.

[2] Selle tabeli ja edaspidi toodavad 1965. a. arvud on võetud EKP Keskkomitee esimese sekretäri sm. I. Käbini ettekandest Eestimaa KP Keskkomitee V pleenumile, «Rahva Hääl» nr. 280, 28. novembrist 1958. a. ning Eesti NSV põllumajanduse ministri E. Tõnuristi artiklist «Eesti NSV põllumajanduse arenguperspektiividest aastail 1959—1965», «Rahva Hääl» nr. 277, 25. novembrist 1958. a.

tal kinnistatud kolhoosidele 75,5 protsenti ja sovhoosidele 12 protsenti. Kolhoosnikute abimajapidamiste osatähtsus, mis praegu veel piima ja liha tootmises on küllaltki oluline, hakkab kolhooside ühismajapidamiste edasiarendamisega ja tugevdamisega üha vähenema.

Kui viimastel aastatel suurenes piima tootmine vabariigi kolhoosides ja sovhoosides põhiliselt lehmade produktiivsuse tõusu arvel, mille tulemusel ajavahemikul 1955.—1957. a. tõusis kolhoosides piimatoodang lehma kohta 45% võrra, siis nüüd võib planeeritud kohustuste täitmist kindlustada esmajoones piimakarja kasvu arvel. Seepärast ongi ette nähtud, et iga 100 ha põllumajandusliku maa kohta suureneb veiste arv 22,8-lt (1958. aasta alguseks) 37-le (1965. aastal), sealhulgas lehmade arv vastavalt 14,5-lt 22-le, lammaste arv 12,7-lt 14-le, sigade arv (100 ha põllumaa kohta) 47,6-lt 67-le ning kodulindude arv (100 ha teravilja külvipinna kohta) 800-lt 1000-le. Nende näitajate saavutamiseks peaks 7 aasta jooksul suurendama veiste arvu 63 protsendi võrra, neist lehmade arvu 55 protsendi võrra, sigade arvu 47 protsendi võrra, lammaste arvu 19 protsendi võrra ning kodulindude arvu 30 protsendi võrra.

Rööbiti sellega on tarvis tagada ka lehmade produktiivsuse edasine tõus niisuguse arvestusega, et piimatoodang ühe lehma kohta moodustaks kolhoosides keskmiselt 2800—2900 kilogrammi ja sovhoosides vähemalt 3 500 kilogrammi.

Liha tootmise kasvu vabariigis tagatakse ka edaspidi peamiselt sealiha tootmise suurendamise arvel. Ühtlasi peab tunduvalt kasvama veiseliha tootmine, kusjuures siin on olemas seni halvasti kasutatud reserv pullmullikate nuumamise näol. Lambaliha tootmise suurendamine lambakasvatuse laiendamise teel ja kodulindude intensiivsem kasvatamine on vabariigi tingimustes samuti tähtsaks liha tootmise suurendamise reserviks.

Vabariigi põllumajanduse spetsialiseerimine määrab ka Eesti NSV taimekasvatuse edasiarendamise suunad. Vabariigi taimekasvatuse ees seisab ülesanne varustada loomakasvatust söötadega, põllumajanduses töötajaid toiduteraviljaga ja kogu vabariigi elanikkonda kartuli ja köögiviljaga. Sellest lähtudes on 1965. aastal ette nähtud toota vähemalt 550 000 tonni ehk 2 korda rohkem kui 1957. aastal teravilja, 2 050 000 tonni ehk 2,2 korda rohkem

kartulit, 185 000 tonni ehk 1,5 korda rohkem köögivilja ning 4600 tonni ehk 1,9 korda rohkem kiulina.

Taimekasvatussaaduste tootmise kasvu on vabariigis võimalik saavutada teatud määral külvipindade laiendamise arvel, mida on kavandatud 7 aasta jooksul teha 127 000 hektari ulatuses, ühelt poolt kultuurideta kesa all oleva põllumaa tunduva vähendamise arvel, teiselt poolt maaparanduse korras uute kõlvikute külvikorda võtmise teel. Suurte maaparandustööde kõrval on eriti tähtis teha lihtsamaid maaparandustöid, nagu majandisiseste kuivendussüsteemide korrashoid, pealtparandus ning heina- ja karjamaade puhastamine võsast. Need maaparandustööd nõuavad vähem kapitaalkulutusi ja annavad suurt efekti.

Vabariigi taimekasvatussaaduste tootmise kasvu tagamise põhiliseks meetodiks peab aga kujunema olemasolevate maafondide ratsionaalsem kasutamine sel teel, et igati tõstetakse kasvatatavate kultuuride saagikust. Nende põhiliste põllumajanduskultuuride saagikus, millest suurel määral oleneb söödabaasi olukord, on praegu veel madal. 1955. aastal toodeti vabariigis iga hektari põllumajandusliku maa kohta keskmiselt ainult 550 söötühikut. Kindla söödabaasi loomiseks on aga tarvis toota iga hektari põllumajandusliku maa kohta keskmiselt 1300—1500 söötühikut, iga hektari põllumaa kohta aga ligi 2500—3000 söötühikut. Seoses sellega seisab kolhooside ja sovhooside ees ülesanne tõsta 1965. aastal põhiliste põllumajanduskultuuride saagikust igalt hektarilt järgmise tasemeni.

Tabel 36

Põllumajanduskultuuride saagikuse tõstmise ülesanded 1965. aastaks Eesti NSV-s

(tsentnerites hektarilt)

	Kolhoosides ja sovhoosides
Teravili	16,5
Kartul	156,6
Köögivili	185
Külvatavad heintaimed	35

Saagikuse tõstmise kõrval tuleb lähemail aastail arendada välja külvipindade struktuuri, et see vastaks kõige

paremini loomakasvatuse edasiarendamise huvidele ja rahuldaks kolhoosnikute vajadused oma leivavilja alal. Sööda tootmisel peab kõigepealt silmas pidama silo ja kontsentreeritud söötade valmistamise tunduvat suurendamist. Söödabaasi loomisel ja muldade viljakuse tõstmisel vabariigis on esmajärgulise tähtsusega ristikheina ja teiste mitmeaastaste heintaimede kasvatamine külvikorras ning Põhja-Eestis lutserni pindala laiendamine. Kindla söödabaasi loomiseks ja eelkõige piimakarja varustamiseks mahlakate söötadega on rööbiti ristikheina, vikikaera-peluskisegatise, lutserni, kartuli, valge mesika, lupiini ja söödakapsa kasvatamisega suur tähtsus ka maisi külvipindade edasisel laiendamisel. Selleks, et saada küllaldasel määral odavaid haljassöötasid, tehakse vabariigis suurt tööd kultuurkarjamaade rajamiseks arvestusega, et 1965. aastal oleks ühe lehma kohta vähemalt 0,6 hektarit kultuurkarjamaad.

Kindla söödabaasi loomine võimaldab Eesti NSV-l anda täisväärtuslik ja oma võimalustele vastav panus seitsme aasta plaanis ettenähtud loomakasvatussaaduste tootmise ülesande lahendamisel.

2. Kolhoosikorra täiustamine ja masina-traktorijaamade reorganiseerimine Eesti NSV-s

NSV Liidu põllumajanduse, sealhulgas ka Eesti NSV põllumajanduse ees seisvad ülesanded on oma ulatuselt väga grandioossed. Mitte iialgi ega kuskil ei ole põllumajandus veel nii kiire tempoga arenenud. Kuid need ülesanded on meie tingimustes täiesti reaalsed ja täidetavad. Neid võib võrdlemisi lühikese ajaga lahendada ainult sotsialistlik suurtootmine, mis tugineb eesrindlikule tehnikale ja ekspluateerimisest vabade töötajate loovale tööle. Partei ja valitsuse poolt NLKP Keskkomitee septembripleenumist (1953. a.) alates tarvitusele võetud abinõud on juba kindlustanud kogu põllumajandusliku tootmise suurt tõusu, luues kahtlemata ka tulevikus vajalikud materiaalsed ja organisatsioonilised eeldused sotsialistliku põllumajanduse uueks, veelgi kiiremaks kasvuks. Millised on siis vabariigi põllumajandustoodangu kiire kasvu allikad?

Eesti NSV-s ei ole võimalik saada põllumajandustoo-

dangu suurt juurdekasvu maaelanikkonna arvu suurenemise teel. Vabariigi tööstuse kiire kasvu tulemusena on maaelanikkonna arv viimastel aastatel vähenenud. 1940. aastal elas vabariigi linnades 33,8 protsenti ja maal 66,2 protsenti kogu elanikkonnast, 1956. aastal aga moodustas linnaelanikkond 53,4 protsenti ja maaelanikkond 46,6 protsenti.[1] Viimaste aastate jooksul suurenes vabariigi kolhoosides töövõimeliste töötajate arv selle tõttu, et põllumajanduslikku artelli pöördusid tagasi varem sealt äraläinud perekonnad. Kuid vabariigis tervikuna väheneb tööstuse osatähtsuse järjekindla suurenemise tõttu maaelanikkonna arv pidevalt ka edaspidi.

Sellepärast toimub ettenähtud põllumajandussaaduste tootmise kiire kasv peamiselt tööviljakuse tõstmise arvel. Juba 1956. aastal suurenes vabariigis kolhooside ühismajapidamises 1955. aastaga võrreldes toodangu hulk antud põllumajandusharus töötava ühe kolhoosniku kohta järgmiselt: piimatoodang ühe lüpsja kohta suurenes 25,7 protsenti, sealiha tootmine ühe seatalitaja kohta 45,8 protsenti ja munade toodang ühe linnutalitaja kohta 32,4 protsenti. Kogutoodangu järsuks suurendamiseks kolhoosides on tarvis saavutada kolhoosnikute tööviljakuse veelgi kiiremat tõusu.

Tööviljakuse kasvu peamiseks allikaks on tehniline progress, mis väljendub konkreetselt tootmisprotsesside mehhaniseerimises ja elektrifitseerimises. Kommunistlik partei on võtnud ja võtab tarvitusele tõhusad abinõud sotsialistliku põllumajanduse tehnilise varustatuse edasiseks suurenemiseks. Vastavalt seitseaastaku plaani kontrollarvudele antakse põllumajandusele aastail 1959—1965 üle 1 000 000 traktori, ligi 400 000 teraviljakombaini ning palju muid põllumajandusmasinaid.[2]

Tunduvalt paremini varustatakse tehnikaga ka Eesti NSV põllumajandust. Samal ajal pööratakse erilist tähelepanu loomakasvatuse, söödavarumise, köögiviljakasvatuse, transporttööde, väetamise ja rea teiste tootmisprotsesside mehhaniseerimisele, kus viimase ajani kasutati peamiselt hobu- ja käsitsitööd.

Tootmisprotsesside mehhaniseerimise edasiarenemine kolhoosides, eriti aga loomakasvatuse kompleksne mehhaniseerimine oleneb elektrienergia ulatuslikust rakenda-

[1] Statistiline kogumik «Eesti NSV rahvamajandus», lk. 22.
[2] «Rahva Hääl» nr. 269, 15. novembrist 1958. a.

misest. Sellepärast viib riik põllumajanduslike tööde mehhaniseerimise kõrval ellu ka suured abinõud põllumajanduse elektrifitseerimise laiendamiseks. Balti elektrijaama käikulaskmine võimaldab vabariigis 1964. aastaks lõpule viia kõigi sovhooside, remondi- ja tehnikajaamade ning kolhooside elektrifitseerimise. Põllumajanduse elektrifitseerimine võimaldab kolhoosides suuremal määral kasutada elektrienergiat mitmesugustes tootmisprotsessides ja igapäevases elus. Kui 1955. aastal kasutati kolhoosides 100 hektari põllumajandusliku maa kohta 657 kilovatt-tundi elektrienergiat aastas ja ühe elektrienergiat kasutava kolhoosipere kohta 94 kilovatt-tundi, siis 1960. aastal peab elektrienergia tarbimine suurenema 100 hektari põllumajandusliku maa kohta 2 500 kilovatt-tunnini ja kolhoosipere kohta 450 kilovatt-tunnini.[1]

Kolhooside majanduslik tugevnemine ja nende sissetulekute kasv võimaldab neil aastast aastasse teostada üha suuremas ulatuses kapitaalmahutusi tootmis-, kultuuri- ja kommunaalobjektide ehitamiseks, samuti ka maa-asulate heakorrastamiseks. Arvestused näitavad, et selleks otstarbeks võivad NSV Liidu kolhoosid ajavahemikul 1959—1965 teha kapitaalmahutusi oma ressurssidest kokku 250 miljardi rubla ulatuses ning peale selle veel soetada masinaid 95 miljardi rubla väärtuses. Kui arvestada veel riigi poolt tehtavaid kapitaalmahutusi, siis moodustavad need koos kolhooside kapitaalmahutustega aastail 1959—1965 kokku ligemale 500 miljardit rubla ja ületavad ajavahemikul 1952—1958 tehtud tegelikud mahutused peaaegu 2-kordselt.

Koos materiaalse baasi tugevnemisega toimub sotsialistlikus põllumajanduses ka kvalifitseeritud spetsialistide kaadri ettevalmistamine. NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu teesides «Kooli ja elu sidemete tugevdamisest ning rahvahariduse süsteemi edasiarendamisest meie maal» on ka põllumajanduse spetsialistide ettevalmistamises ette nähtud selliste ümberkorralduste läbiviimine, mis veelgi tõstavad spetsialistide kvalifikatsiooni ja seega tagavad ka sotsialistliku põllumajanduse ette seatud suurte ülesannete lahendamise.

Kuid tööviljakuse järjekindlaks kasvuks ei piisa ainu-

[1] K. Pratka, Põllumajanduse elektrifitseerimine Eesti NSV-s, Tallinn 1957, lk. 32.

üksi ajakohasest tehnikast ja kvalifitseeritud tööjõust. Väga tähtis on ka see, kuidas on omavahel ühendatud tootmisvahendid ja tööjõud, millised on inimestevahelised suhted tootmises, missugused on ühiskondliku tootmise organiseerimise vormid. Rõhutades tööviljakuse tihedat sidet töö ühiskondliku organiseerimisega, kirjutas V. I. Lenin, et pärast proletariaadi diktatuuri kättevõitmist kerkib «põhiülesandena esiplaanile kapitalismist kõrgema ühiskonnaformatsiooni loomine, nimelt: tööviljakuse tõstmine ja seoses sellega (ja selle jaoks) töö kõrgem organisatsioon.» [1]

Inimestevahelised suhted tootmises ei saa muutumatuks jääda. Marksism-leninism õpetab, et inimestevahelised suhted tootmisprotsessis peavad vastama ühiskonna tootlike jõudude arengu tasemele, et nende suhete vormid peavad muutuma, olenevalt tootlike jõudude olukorrast. Sotsialistlikus ühiskonnas toimub tootlike jõudude kiire arenemise ja täiustumise protsess. Seega igasugune katse jäädvustada ühed või teised vormid ka sotsialistliku ühiskonna tingimustes hakkab varem või hiljem tootmise arengut pidurdama. Lähtudes sellest marksistlikust teesist ja suunates nõukogude ühiskonna arengut kommunismile, täiustab kommunistlik partei pidevalt tootmissuhete vorme, heidab kõrvale oma aja ära elanud vormid ja asendab need uute, progressiivsemate vormidega. Selles suunas toimus niisugune revolutsiooniline üritus, nagu tööstuse ja ehitustegevuse juhtimise ümberkorraldamine. Praegu, nagu märgitakse NLKP Keskkomitee veebruaripleenumi (1958. a.) otsuses, on kätte jõudnud aeg, kus riigi ja kolhooside vahelistes suhetes on võimalik toime tulla ilma niisuguse vahendava lülita, nagu seda on masina-traktorijaamad. Ühtlasi tähendab see uut etappi kolhoosikorra arendamises.

Nagu eespool nägime, on masina-traktorijaamad end ajalooliselt täiesti õigustanud. Masina-traktorijaamad lõid kolhoosikorra tehnilise varustamise ainuvõimaliku baasi tingimustes, mil kolhoosikord oli veel majanduslikult nõrgalt arenenud ja tehnikat ei olnud küllaldaselt. Sellega oli ka tagatud tööviljakuse tunduv kasv kolhoosides ja kolhoositootmise praeguse taseme saavutamine. Kuid sellesama kriteeriumi — tööviljakuse tõusu — seisu-

[1] V. I. Lenin, Teosed, 27. kd., Tallinn 1955, lk. 229.

kohalt olid masina-traktorijaamadel olulised puudused, mis tänapäeva tingimustes andsid end eriti valusalt tunda.

Milles seisid masina-traktorijaamade kaudu toimuva kolhooside tehnilise teenindamise konkreetsed puudused? Kõigepealt selles, et ühel maatükil oli kaks peremeest — kolhoos ja masina-traktorijaam. See tekitas isikliku vastutuse puudumist, vastutustundetust, takistas tehnikat ja tööjõudu kõige ökonoomsemalt ja produktiivsemalt kasutamast.

Kolhoosi majanduslik võimsus ja kolhoosnikute töötasu oleneb sellest, millist toodangut ja missuguste kulutustega saadakse kolhoosile kinnistatud maalt. Sellepärast püüavad kolhoosnikud, eriti praegu, kus on sisse seatud uus planeerimiskord, mis annab laia tegevusvälja loovaks initsiatiiviks, kasvatada majanduslikult kõige kasulikumaid põllumajanduskultuure ja tõsta nende saagikust. Selleks aga on tarvis õigeaegselt ja kõrgekvaliteediliselt põllumajanduslikud tööd läbi viia. Kuid just siin esineski takistus, mis ei võimaldanud parandada masinatehnika kasutamist kolhoositootmises.

Kolhoos ei saanud tema territooriumil olevat masina-traktorijaamade tehnikat üheks või teiseks pakiliseks tööks kasutada, kui see ei olnud masina-traktorijaamade tööplaanis aegsasti ette nähtud. Kui oli olemas kaks peremeest ühel maatükil, siis oli tarvis tehnika kasutamise küsimusi pidevalt kooskõlastada, seostada, mille all kahtlemata kannatas põllumajanduslike tööde läbiviimise operatiivsus ja õigeaegsus.

Masina-traktorijaamad, mis tegid kolhoosides põhilise osa põllutöödest, ei olnud tegelikult huvitatud kolhoositootmise lõpptulemustest, s. o. toodangu hulgast ja kvaliteedist; ka ei vastutanud nad selle eest. Neid huvitas tehtud töö maht ting-künnihektarites, kuna sellest olenes kolhoosidelt saadava naturaaltasu suurus. Selle tõttu, et vabariigis eksisteeris ligi 300 mitmesugust naturaaltasu määra masina-traktorijaamade tööde eest, tekkisid mitmed masina-traktorijaamadele kasulikud ja kolhoosidele ebakasulikud tööd, ja ümberpöördult. Masina-traktorijaamad tegid rida töid, mida kolhoos parajasti ei vajanud, kuid nende eest tuli ikkagi naturaaltasu maksta. On selge, et see asjaolu põhjustas omakorda kolhooside ja masina-

traktorijaamade huvide lahkuminekut. Niisugune olukord hakkas rahvamajandusele üldiselt kahju tekitama.

Kolhoositootmise taseme tõstmisele tekitas suurt kahju ka masina-traktorijaamadele tehnika jaotamise senine praktika. Tehnika kõige tootlikumaks kasutamiseks peab ta teatavasti olema maksimaalselt kohandatud üksikute piirkondade mullastikulistele ja klimaatilistele tingimustele, kusjuures tehnika tootmine peab olema rangelt diferentseeritud. Nii on vastavalt Eesti NSV tingimustele vaja, et mullaharimis-, külvi- ja viljakoristusmasinate tööorganid oleksid varustatud kivikaitseseadeldistega. Põllumajanduskultuuride koristamise masinaid on tarvis kohandada tööle liigniiskuse tingimustes. Suurte teraviljakadude likvideerimiseks koristustöödel, eriti vihmasel sügisel, peab vabariik saama lint-teraviljakombainid. Need põhilised ja teised asjaolud, mis tulenevad vabariigi mullastikulistest ja klimaatilistest iseärasustest, nõuavad sobivamate masinate, sealhulgas universaaltraktorite rakendamist, mida võiks kasutada võimalikult arvukamatel põllu- ja transporttöödel. Vastavalt Eesti NSV mullastikulistele iseärasustele on vaja komplekteerida ka põllumajandusmasinad.

Masina-traktorijaamad aga võtsid tegelikult vastu kõik, mis neile anti, arvestamata seda, kas antud rajooni kolhoosid neid masinaid vajasid või ei vajanud. See põhjustas standardsete, kõigile rajoonidele ühesuguste, paljudel juhtudel aga ka konstruktsioonilt vananenud masinate tootmist ja sissevedu, samuti seda, et masina-traktorijaamade territooriumidele kuhjus rohkearvuliselt kasutamata masinaid, s. o. tegelikult suure hulga ühiskondliku töö kadu.

Masina-traktorijaamade koosseisudes suure, tihtipeale kolhooside aparaadiga paralleelselt tegutseva administratiivaparaadi ülalpidamine ja suured kulutused masina-traktorijaamade varustamiseks masinatega viisid selleni, et masina-traktorijaamad läksid riigile kallimaks maksma, võrreldes nende kaudu saadava tuluga. Nagu märkis seltsimees N. S. Hruštšov Valgevene NSV põllumajanduse eesrindlaste nõupidamisel 22. jaanuaril 1958, maksis teravili, mis saadi kolhoosidelt müügikohustuste ja kokkuostu korras, keskmiselt 53 rubla tsentner, naturaaltasu korras saadava teravilja tsentneri hind oli 85 rubla, sov-

hoositeravilja tsentneri omahind aga 33 rubla. Kolhoosidelt saadav piim maksis vastavalt 97 ja 180 rubla, sovhoosipiim aga — 127 rubla tsentner. Umbes samasugused proportsioonid kujunesid ka teiste saaduste osas.

Eriti suuri kulutusi pidi riik tegema masina-traktorijaamade ülalpidamiseks Eesti NSV tingimustes. See oli tingitud põllumajandusliku maa ebasoodsast struktuurist, põldude killustatusest ja väikesest ulatusest, kividest puhastamata maapinnast jne. Nii näiteks moodustas 1956. aastal Krasnodari krai masina-traktorijaamades ühe hektari üleskündmise omahind 28 rubla, kolhoosid aga andsid ühe hektari üleskündmise eest naturaaltasuna 1,5 tsentnerit teravilja. Seevastu oli Eesti NSV masina-traktorijaamades ühe hektari üleskündmise tegelik omahind palju kõrgem — 45 rubla, teravilja aga andsid vabariigi kolhoosid naturaaltasuna ühe hektari üleskündmise eest ainult 35 kilogrammi. Selle põhjuseks aga oli, et naturaaltasu korras saadud üks tsentner teravilja Eesti NSV masina-traktorijaamades läks riigile maksma 161 rubla. Samal ajal ei võinud riik nõustuda naturaaltasu vastava suurendamisega Eesti NSV-s, kuna see oleks seadnud vabariigi kolhoosid raskesse majanduslikku seisukorda. Võrdlemisi madalate naturaaltasu määrade tõttu olid eesti kolhoosid suhteliselt paremates tingimustes.

Varem, kui kolhoosid olid väikesed, majanduslikult ja organisatsiooniliselt nõrgad, olid riigi niisugused suured kulud masina-traktorijaamade ülalpidamiseks vajalikud. Mõnda teist vormi, mis võimaldaks organiseerida kolhoosikorra ajakohast tehnilist baasi ja abistada kolhoose nii organisatsiooniliselt kui ka poliitiliselt, ei olnud. Kommunistlik partei lähtus siin leninlikust teesist, et «iga ühiskondlik kord tekib ainult teatava klassi rahanduslikul toetusel».[1]

Neis tingimustes olid masina-traktorijaamade eksisteerimise majanduslikud, organisatsioonilised ja poliitilised eelised palju suuremad, võrreldes nende tõsiste puudustega, mida põhjustas ühel maatükil kahe peremehe tegutsemine. Kuid 1958. aastaks valmisid objektiivsed tingimused kolhooside tootmistehnilise teenindamise vormi põhjalikuks muutmiseks. Uutes tingimustes ei olnud enam niisugust objektiivset vajadust, et kolhoosid

[1] V. I. Lenin, Teosed, 33. kd., lk. 429.

kasutaksid masinaid ainult masina-traktorijaamade kaudu. Selle vormi puudused olid muutunud põllumajandusliku tootmise edasiarendamise piduriks.

Milles seisid siis need põllumajanduses toimunud objektiivsete tingimuste muutused, mis tegid üleliigseks kolhooside tootmistehnilise teenindamise masina-traktorijaamade kaudu?

Need olid kõigepealt kolhoosikorras endas toimunud põhjalikud muutused, tema majandusliku võimsuse seninägematu kasv — nõrkade põllumajanduslike artellide muutumine majanduslikult tugevateks ettevõteteks, milledel on suured materiaalsed, rahalised ja inimressursid.

Kolhooside majandusliku võimsuse kasv toimus koguja kaubatoodangu tunduva suurendamise alusel. Kuid veelgi kiiremini kasvasid viimastel aastatel kolhooside rahalised sissetulekud, jõudes ette tootmise kasvust. See protsess oli tingitud sellest, et partei ja valitsus olid ellu viinud mitmed abinõud kolhooside ja kolhoosnikute materiaalse huvi tõstmiseks põllumajandusliku tootmise suurendamise vastu. Pärast NLKP Keskkomitee septembripleenumit (1953. a.) tõsteti teravilja, liha, piima, kartuli, köögivilja ja teiste saaduste varumis- ja kokkuostuhindu. Nii näiteks tõusid loomade ja kodulindude varumishinnad rohkem kui 5,5-kordseks, piima varumishinnad — 2-kordseks, kartuli varumishinnad — 2,5-kordseks jne. Hiljem tõsteti ka mõnede teiste põllumajandussaaduste varumishindu. Ühtaegu vähendati riiklikke müügikohustusi ja kehtestati range printsiip, mille kohaselt riiklikke müügikohustusi tuleb arvutada hektarite järgi, samuti vähendati tunduvalt masina-traktorijaamade töö eest makstavat naturaaltasu. Ainuüksi riigile antud ja müüdud saaduste hindade tõstmise arvel said NSV Liidu kolhoosid ja kolhoosnikud 1957. aastal peaaegu 50 miljardit rubla rohkem kui 1952. aastal. Kui aga arvestada riigile antud ja müüdud saaduste hulga kasvu, siis suurenes kolhooside ja elanikkonna rahaline sissetulek ajavahemikul 1952—1957 kokku 64 miljardi rubla võrra. 1952. aastal said Eesti NSV kolhoosid riigile antud ja müüdud toodangu eest 270,6 miljonit rubla, 1957. aastal aga juba 583 miljonit rubla.

Kolhooside sissetulekute kasvu alusel laienes ja tugevnes artellide kollektiivne omand ning suurenesid nende jagamatud fondid. Kui 1952. aastal moodustasid vabariigi

kolhooside jagamatud fondid 359,3 miljonit rubla, siis 1957. aasta lõpuks olid nad kasvanud 576 miljonile rublale. Iga aastaga suurenesid rahalised eraldised jagamatutesse fondidesse. 1952. aastal moodustasid eraldised 48 miljonit rubla, 1957. aastal aga 97,8 miljonit rubla. Viimastel aastatel eraldati vabariigis jagamatutesse fondidesse keskmiselt 16—17 protsenti. Nüüd aga on neis kolhoosides, kus normipäevatasu on küllalt kõrge, võimalik jagamatutesse fondidesse eraldada 20—25 ja rohkemgi protsenti. 1958. aastal eraldatakse jagamatutesse fondidesse kogu NSV Liidus 25 miljardit rubla ja Eesti NSV-s 120 miljonit rubla. Samal ajal moodustab masina-traktorijaamade masinate väärtus, mida võib üksikutes kolhoosides ratsionaalselt kasutada, kogu NSV Liidus umbes 20 miljardit rubla ja Eesti NSV-s 140—150 miljonit rubla, kusjuures amortisatsioon on arvesse võetud. Kolhoosid peavad muidugi paigutama vahendeid ka tootmis- ja kultuurihoonete ehitamiseks, loomade arvu suurendamiseks jne. Kuid jagamatutesse fondidesse igal aastal tehtavate eraldiste niisuguse suuruse puhul on vabariigi ja kogu Nõukogude Liidu kolhoosid juba suutelised võrdlemisi lühikese ajaga vajalikku põllumajanduslikku tehnikat välja ostma. Nii ostsid Eesti NSV kolhoosid 1. juuni 1958. aasta seisuga tehnikat 51 miljoni rubla eest.

Masinate ostmise ja ratsionaalse kasutamise seisukohalt üksiku kolhoosi piirides ei ole tähtis mitte üksnes see, et kolhoosid tervikuna on võimelised neid ostma. Väga tähtis on ka see, kuidas on kolhoosides jaotatud materiaalsed, rahalised ja inimressursid. Kas nad on laiali pillatud või kontsentreeritud. Kui maa, rahalised ja inimressursid oleksid laiali pillatud väikeste kolhooside vahel, siis poleks võimalik olnud ajakohast põllumajanduslikku tehnikat väikestel maalappidel ratsionaalselt ja täielikult kasutada. Ka poleks üksik väikeartell suuteline olnud seda tehnikat oma piiratud vahenditega ostma. Sellepärast tuleb põllumajandusliku tehnika kasutamise vormide täiustamise tänapäeva ülesannete valguses eriti kujukalt esile kolhooside ühendamise majanduslik tähtsus, mis 1950. ja 1951. aastal kommunistliku partei algatusel läbi viidi.

Väikeste kolhooside ühendamine, mis oli tingitud vajadusest tagada materiaalsete ja inimressursside parem kasutamine kolhoosides, ei võinud selle läbiviimise ajal

paljude teiste puuduste esinemise tingimustes iseenesest veel etendada otsustavat osa kolhoositootmise suurendamisel. Kuid viimastel aastatel põllumajandusliku tootmise parandamiseks tarvitusele võetud abinõude tulemusena tulid esile kõik ühendatud kolhooside eelised, võrreldes varem eksisteerinud väikeste kolhoosidega. Illustreerime seda mõnede andmetega.

Tabel 37

NSV Liidu ja Eesti NSV kolhooside keskmised näitajad

	Ühe kolhoosi kohta	
	1949. aastal	1957. aastal
NSV Liidus		
põllumaad (hektarites)	557	1 954
kogu rahaline sissetulek (tuh. rbl.)	111	1 247
Eesti NSV-s		
põllumaad (hektarites)	206	788
kogu rahaline sissetulek (tuh. rbl.)	42,8	725

Nendest andmetest nähtub ka, et mõne aasta eest rea majandusteadlaste poolt tehtud ettepanekud masina-traktorijaamade tehnika müümisest kolhoosidele olid põhjendamatud. Kas oleks võimalik olnud kindlustada tänapäeva linttraktorite või kombainide täiskoormust tingimustes, kus Eesti NSV kolhoosi kohta tuli 1949. aastal keskmiselt vaid 206 hektarit põllumaad? Mida oleks suutnud muretseda endale kolhoos, kes 1949. aastal eraldas jagamatutesse fondidesse umbes 6000—7000 rubla, võttes arvesse ka muude vajaduste rahuldamist? Alles tänapäeva tingimustes on loodud vajalikud eeldused ajakohaste masinate ostmiseks ja ratsionaalseks kasutamiseks üksiku põllumajandusliku artelli piirides.

Järelikult on masina-traktorijaamade tähtis funktsioon — olla kolhoosikorra tööstuslikuks baasiks — ammendatud.

Tänapäeva tingimustes ei ole enam vaja ka masina-traktorijaamade kui kolhoositootmise organiseerijate funktsiooni, sest kolhoosid on oma eksisteerimise jooksul omandanud rikkalikud kogemused suure ühismajapidamise organiseerimise ja juhtimise alal. Partei ja valitsuse

väsimatu hoolitsuse tulemusena kerkis kolhoosides esile ka põlluharijate, loomakasvatajate ja mehhanisaatorite arvukas ja kvalifitseeritud kaader. Nüüd on igas vabariigi kolhoosis agronoom või zootehnik, paljudes kolhoosides aga mõlemad. Viimastel aastatel on vabariigi partei- ja nõukogude aktiivi ning põllumajanduse spetsialistide hulgast suunatud maale tööle kolhoosiesimeestena üle 400 juhtimise kogemustega inimese.

Nüüd ei etenda masina-traktorijaamad enam ka seda poliitilist osa, mis neil oli kolhooside ülesehitamise esimesel etapil. Masina-traktorijaamade töötajatel ei ole praegu kedagi veenda kollektiivse suurmajapidamise eelistes, sest kolhoosikord on lõplikult võitnud ja näidanud oma otsustavaid eeliseid individuaalse väiketootmisega võrreldes, kolhoosnikud aga ei kujuta endale ette elu väljaspool kolhoosi. Enamikus Eesti NSV kolhoosides on olemas partei-algorganisatsioonid.

Seega on masina-traktorijaamade endised funktsioonid uutes tingimustes juba ammendatud. Sellise olukorra säilitamine aga, kus põllumajanduse põhiline tootlik jõud — kolhooside tööjõud — oli peamistest tootmisvahenditest — traktoritest ja teistest masinatest — justkui eemale kistud, oleks takistanud põllumajandusliku tootmise järsu suurendamise uute ülesannete täitmist. Sellepärast oli tarvis leida kolhooside tootmistehnilise teenindamise uus vorm, mis vastaks paremini kolhoosikorra arenemise kaasaegsele etapile ja seoks tihedamini tootlike jõudude tähtsaimaid elemente — tööjõudu ja tehnikat.

Kolhooside tootmistehnilise teenindamise täiuslikuma vormi otsinguil kasutas kommunistlik partei ulatuslikult arvukate sotsialistliku põllumajanduse töötajate loovat initsiatiivi ja tugines sellele. Siinkohal ilmnes veel kord, kuivõrd tõhus on kommunistliku partei ja rahva vaheline tihe side, rahvahulkade laialdane kaasatõmbamine meie majanduse juhtimisele ja selle täiustamisele. Meie maa eri piirkondades tehti mitmesuguseid katseid, kusjuures rakendati kolhoosides erinevaid tehnika kasutamise vorme, kontrolliti nende majanduslikku otstarbekohasust ning analüüsiti positiivseid ja negatiivseid külgi.

Mõnel pool anti masina-traktorijaamade traktoribrigaadid põllutööde läbiviimise ajaks täielikult kolhooside käsutusse ja allutati kolhoosijuhatustele. Teistes kohtades ühendati traktori- ja põllundusbrigaadi või kompleks-

brigaadi juhtimine. Sellistel juhtudel lubati kolhoosidel masina-traktorijaamade masinatega takistamatult kõik vajalikud tööd ära teha, olenemata sellest, kas need olid masina-traktorijaamadega sõlmitud lepingus ette nähtud või mitte.

Kasutades uusi vorme vahekordades masina-traktorijaamadega, saavutasid paljud kolhoosid positiivseid tulemusi. Nii anti 1956. aastal Harju rajooni «Tuleviku» kolhoosis (kolhoosi esimees A. Anupõld) kooskõlastatult masina-traktorijaamaga kolhoosi teenindav traktoribrigaad kohe kevadiste põllutööde algul kolhoosijuhatuse alluvusse. Tegelikus elus kujunes välja nii, et kolhoosi agronoom jaotas traktorid kompleksbrigaadide vahel. Selle tulemuseks oli mehhaniseeritud tööde kvaliteedi tunduv paranemine ja põllumajanduskultuuride saagikuse suurenemine. Kui 1954. aastal koguti kolhoosis hektarilt 8,5 tsentnerit teravilja ja 81 tsentnerit kartulit, siis 1956. aastal saadi vastavalt 16,8 tsentnerit teravilja ja 157,4 tsentnerit kartulit.

1954. aastal tegi traktoribrigaad tööd 3880 ting-künnihektari ulatuses, hoidis sealjuures kokku 3974 kilogrammi kütust ja täitis plaani 110-protsendiliselt, tulles masina-traktorijaamas esikohale. Kolhoosi alluvuses olles tegi seesama traktoribrigaad 1956. aastal tööd 2336 ting-künnihektari ulatuses, kulutas üle sealjuures 4235 kilogrammi kütust ja täitis plaani ainult 83 protsendi ulatuses. 1954. aastal said traktoristid saavutatud näitajate eest riigilt preemia, kolhoosnikud aga ei olnud rahul madala normipäevatasuga ja traktoristide halva tööga. 1956. aastal jäi traktoribrigaad masina-traktorijaamas olemasolevast 12 brigaadist ainult 9. kohale, kuid tema tegelike töötulemustega jäid rahule nii kolhoosnikud kui ka traktoristid, sest nad teenisid koos kolhoosilt saadud täiendava tasuga rohkem kui 1954. aastal. 1956. ja 1957. a. anti katseliselt traktorid kolhooside käsutusse lepingu alusel ka mõnedes teistes Harju rajooni, Kilingi-Nõmme rajooni jne. kolhoosides.

Mõnes meie maa piirkonnas, kus kolhoosidel on suured maamassiivid ja masina-traktorijaam teenindas sageli ainult üht kolhoosi, katsetati masina-traktorijaama ja kolhoosi ühendatud juhtimisega. Nii näiteks hakkas Stavropoli krai «Rossia» kolhoosi esimees N. F. Lõskin ühtlasi antud kolhoosi teenindava Grigoropolski masina-

traktorijaama direktoriks. See võimaldas palju tõhusamalt, operatiivsemalt ja tootlikumalt tehnikat kasutada. Kulutused traktoritööde ühele hektarile ja traktoritööde omahind alanesid 30—40 protsendi võrra.

Kuigi masina-traktorijaama ja kolhoosi, samuti kolhoosi ja traktoribrigaadi jne. juhtimise ühendamine andis positiivseid tulemusi, siiski ei suutnud see radikaalselt lahendada neid vastuolusid, mis tulenesid ühel maatükil kahe eri majandusorganisatsiooni funktsioneerimisest. Sel juhul eksisteerisid masina-traktorijaamades ja kolhoosides ikka veel edasi paralleelsed administratiivaparaadid.

Sellepärast teostas sotsialistlik riik juba enne NLKP Keskkomitee veebruaripleenumit (1958. a.) kolhoosidele põllumajandusliku tehnika müümist, viimastel aastatel aga ka traktorite müümist. Ainuüksi 1956. ja 1957. aastal ostsid Eesti NSV kolhoosid üle 700 traktori, üle 1000 veoauto ja palju muid põllumajanduslikke masinaid. Seda tehnikat kasutati kolhoosides täiuslikumalt ja tootlikumalt. Nii näitas ting-künnihektari omahinna arvestus Tartu rajooni Kirovi-nimelises kolhoosis, et 1957. aastal moodustas ting-künnihektari omahind kolhoosi traktori kasutamisel 51 rubla, masina-traktorijaama traktorite kasutamisel aga 81 rubla.

Kolhooside tootmistehnilise teenindamise eri vormide katsetused näitasid, et kaasaegsel arenemisetapil on võimalik tehnika kõige efektiivsemat kasutamist kindlustada ainult tingimusel, kui tehnika antakse otseselt kolhooside käsutusse. Seda arvesse võttes tõstsid partei ja valitsus üles küsimuse selle kohta, et on vaja põhjalikult muuta kolhooside tootmistehnilise teenindamise vormi. See muutus viidi ellu kolhoosidele masina-traktorijaamade masinate müümise teel.

Oma ühiskondlik-poliitiliselt tähtsuselt oli sel abinõul revolutsiooniline iseloom. Kogu põllumajandusliku tootmise edasise järsu tõusu tagamise seisukohalt oli see kõige sügavam ja otsustavam abinõu pärast kolhoosikorra võitu meie maal. Selle abinõu majanduslik kasulikkus seisis selles, et see lõi tingimused kolhoositootmises tootlike jõudude kiireks edasiarendamiseks, artellitöö viljakuse järsuks tõstmiseks ja selle alusel põllumajandustoodangu märkimisväärseks suurendamiseks. Poliitiline kasulikkus oli selles, et see abinõu tugevdas töölisklassi ja talurahva

liitu, kindlustas veelgi sotsialistliku ühiskonnakorra poliitilisi põhialuseid ja aitas seega kaasa kommunismi edukale ehitamisele meie maal.

Kolhoosi edasiarendamise ja masina-traktorijaamade reorganiseerimise seaduses, mille NSV Liidu Ülemnõukogu 31. märtsil 1958 vastu võttis, on öeldud: «Masina-traktorijaamade reorganiseerimine peab nagu tööstuse ja ehitustegevuse juhtimise ümberkorraldaminegi tagama sotsialistliku majandussüsteemi eeliste ja tootmisreservide maksimaalse ärakasutamise, rahvahulkade loova initsiatiivi ja aktiivsuse edasiarendamise. Ta kiirendab nõukogude ühiskonna edasiliikumist kommunismile viival teel.» [1]

Lähtudes leninlikust teesist, mille järgi on tarvis pidevalt kindlustada töölisklassi ja talurahva liitu, toimub masinate müümine kolhoosidele vabatahtlikkuse alusel. Kolhooside tööjõu ja põllumajandusliku tehnika otsene ühendamine põhjustas selle täielikuma ja tootlikuma kasutamise, mis aitas kaasa kolhooside edasisele organisatsioonilisele ja majanduslikule tugevdamisele, majanduse uuele tõusule ja kolhoosnikute heaolu kasvule. Kolhoosid said võimaluse tellida uut, täiuslikumat tehnikat, mis vastab meie maa eri vööndite majapidamiste spetsiifilistele vajadustele. Määrates kindlaks müüdavate põllutöömasinate hinnad, lähtus riik sotsialistliku tööstuse ja kolhoositootmise edasiarendamise huvidest. Põllutöömasinate hinnad kujunesid niisugusteks, et kolhoosidel oli neid majanduslikult kasulik osta. Sealjuures võeti arvesse masina-traktorijaamade masinate füüsiline ja moraalne kulumine. Ühtlasi pidi põllumajandusliku tehnika hindade tase kindlustama tööstusettevõtete tootmiskulude katmist, samuti tagama teatava akumulatsiooni, mis on vajalik sotsialistliku tööstuse arendamiseks.

Eespool toodud arvestused näitavad, et meie maa kolhoosid tervikuna olid suutelised neile vajalikku põllumajanduslikku tehnikat välja ostma. Traktorite, kombainide ja teiste põllutöömasinate müümine toimub järk-järgult, kusjuures arvestatakse meie maa mitmesuguste piirkondade iseärasusi ja kolhooside majandusliku arengu taset. Selleks, et võimalikult palju kolhoose

---

[1] Kolhoosikorra edasiarendamise ja masina-traktorijaamade reorganiseerimise seadus, Tallinn 1958, lk. 67—68.

saaksid põllumajandusliku tootmise suurendamisel tootmistehnilise teenindamise uue vormi majanduslikke eeliseid kiiremini kasutada, andis riik majanduslikult nõrkadele kolhoosidele tehnikat 2—3-aastase, sageli aga ka 5-aastase maksupikendusega. Sealjuures ei võta riik mingisuguseid protsente, kui võlgnevus tasutakse lepingus ettenähtud tähtajal. Siinkohal avaldub veel kord sotsialistliku riigi hoolitsus kõigi meie maa kolhooside arendamise eest. Samal ajal ei ole riigil võimalik majanduslikult nõrkadele kolhoosidele tehnikat tasuta anda, sest see piiraks suurel määral tööstusliku tootmise edasise suurendamise võimalusi (jääksid katmata põllutöömasinate tootmise kulud) ja tekitaks reas kolhoosides ülalpeetavuse tendentse.

Nagu tegelikkus näitas, suhtusid kolhoosid tehnika ostmisesse väga positiivselt. 1958. aasta kevadiste põllutööde alguseks ostis enam kui 70 protsenti vabariigi kolhoosidest endale tehnikat masina-traktorijaamadest.

Masina-traktorijaamad reorganiseeritakse järk-järgult vastavalt mitmesuguste piirkondade konkreetsetele tingimustele remondi-tehnikajaamadeks, mis peavad teatava tasu eest teostama kolhooside tehnika korrastamist, abistades neid olemasoleva tehnika õigel kasutamisel.

Kolhoosikorra edasiarendamise ja masina-traktorijaamade reorganiseerimise seaduse 3. paragrahvis on remondi-tehnikajaamade ülesanded formuleeritud järgmiselt: «Panna remondi-tehnikajaamadele järgmiste põhiülesannete täitmine: traktorite ja teiste masinate remont, kolhooside tehniline teenindamine, uue tehnika, tagavaraosade, naftasaaduste, väetiste, mürkkemikaalide ja teiste tootmisotstarbeliste kaupade müük kolhoosidele ja sovhoosidele, nende masinate laenutamise organiseerimine, mida kolhoosidel ei ole, kolhoosidega sõlmitavate lepingute alusel üksikute spetsiaaltööde ja muude tööde tegemine, kolhoosidele abi osutamine uue tehnika kasutusele võtmise alal kolhoositootmises ning teaduse saavutuste ja eesrindlike kogemuste juurutamises masina-traktoripargi korrashoiu ja kasutamise alal, samuti mehhanisaatorite kaadri kvalifikatsiooni tõstmises.» [1]

Remondi-tehnikajaamade süsteem on majanduslikult kasulik nii riigile kui ka kolhoosidele. Kuna remondi-

[1] Kolhoosikorra edasiarendamise ja masina-traktorijaamade reorganiseerimise seadus, lk. 68—69.

tehnikajaamade ülesandeks kujuneb põhiliselt kolhooside tehniline teenindamine ja tal on sellele ülesandele vastav aparaat, siis vabaneb riik masina-traktorijaamadega seotud suurtest kulutustest ja kahjust. Remondi-tehnikajaamad on isemajandavad organisatsioonid, kus tulud peavad katma nende ülalpidamise kulud. Kolhooside seisukohalt seisab remondi-tehnikajaamade majanduslik vajalikkus peamiselt selles, et kolhoosidel ei ole otstarbekohane luua suuri remonditöökodasid ainuüksi oma tehnika teenindamiseks või osta kallihinnalist keerukat tehnikat, mida ei saa üksiku kolhoosi piirides täiskoormusega ära kasutada (näiteks maaparandustehnika).

Selle tõttu, et masina-traktorijaamade tehnikat reas rajoonides ühekorraga välja ei osteta, säilivad mõnes piirkonnas teatavaks ajaks masina-traktorijaamad. Need kolhoosid, mis ei suuda veel tehnikat osta, kasutavad remondi-tehnikajaamade tehnikat, tasudes selle eest rahalises vormis.

Masina-traktorijaamade reorganiseerimisega annab kommunistlik partei ühtlasi uue panuse marksistlik-leninliku teooria arendamisse. Seltsimees N. S. Hruštšovi ettekandes «Kolhoosikorra edasiarendamisest ja masina-traktorijaamade reorganiseerimisest»[1] on põhjalikult analüüsitud sotsialistliku omanduse kahe vormi küsimust, nende arenemise ja ühtseks ühiskondliku omanduse kommunistlikuks vormiks muutumise teede küsimust.

Mõned majandusteadlased olid arvamisel, et meie ühiskonna edasiliikumisel kommunismile toimub kooperatiiv-kolhoosliku omanduse tõstmine üldrahvaliku omanduse tasemele riikliku omanduse tugevdamise ja suurendamise teel ning ühtaegu kooperatiiv-kolhoosliku omanduse nõrgendamise ja vähendamise arvel. Seepärast arvati, et masinate müümine kolhoosidele on vastuolus kommunismi ülesehitamise huvidega, sest see tugevdab kooperatiiv-kolhooslikku omandust ja laiendab linna ja maa vahelise kaubaringluse sfääri.

Niisugused vaated tulenesid sotsialistliku omanduse kahe vormi teineteisele vastandamisest, samuti eeldusest, et kooperatiiv-kolhooslikul vormil puuduvad arengupers-

[1] N. S. Hruštšov, Kolhoosikorra edasiarendamisest ja masina-traktorijaamade reorganiseerimisest. Ettekanne ja lõppsõna NSV Liidu Ülemnõukogu viienda koosseisu esimesel istungjärgul 27. ja 31. märtsil 1958, Tallinn 1958.

pektiivid, et kommunismi ehitamise käigus aheneb kaubaringluse sfäär ja on juba tarvis kolhoositoodangu müümiselt järk-järgult üle minna otsesele saaduste vahetusele linna ja maa vahel.

On üldiselt tunnustatud, et riiklik omandus on ühiskondliku omanduse kõrgeim vorm, sest ta on tegelikult üldrahvalik omandus. Kooperatiiv-kolhooslik omandus on vähem küps ühiskondliku omanduse vorm, sest ta on grupiline, üksikute kollektiivide omandus. Kuid kahe omandusvormi eksisteerimine kommunistliku ühiskonna esimesel arenemisstaadiumil on tingitud objektiivsetest majanduslikest tingimustest. V. I. Lenin ei vastandanud üldrahvalikku omandust kooperatiivsele omandusele. Ta rõhutas, et mõlemad omandusvormid kujutavad endast tegelikult sotsialistlikku, ühiskondlikku omandust. Need vormid väljendavad ainult eri teid, mille kaudu töölisklass ja talurahvas liiguvad klassideta ja ühtsele üldrahvalikule omandusele rajatud kommunistliku ühiskonna poole.

Masina-traktorijaamade reorganiseerimine, mis tähendab kooperatiiv-kolhoosliku omanduse tugevnemist, ei tekita mingil määral kahju riiklikule, üldrahvalikule omandusele, ei vähenda tema määravat osa kogu meie maa rahvamajanduse arendamises.

Teatavasti olid F. Engels ja V. I. Lenin arvamisel, et üleminekul kommunistlikule ühiskonnale on tarvis vahepealse lülina laiaulatuslikult rakendada kooperatiivtootmist. Sealjuures ei ole kooperatiivse omanduse arendamine ja tugevdamine neis tingimustes, kus kogu suurtööstus, transport, maa, maavarad, pangad jne., s. o. kõik rahvamajanduse juhtivad positsioonid on üldrahvalikuks omandiks, üldse vastuolus kommunistliku ülesehitustöö huvidega, vaid on selle ülesehitustöö kindlustamise eelduseks.

Niisugune olukord säilib ka masina-traktorijaamade reorganiseerimise tulemusel. Enne reorganiseerimist oli kolhoositootmise põhiline tehnika riigi omanduseks, selle tehnika üleandmine kolhoosidele ei vähenda aga sugugi riiklikku omandust ega kisu alla tema juhtivat osa kolhoositootmise arendamises. Endiselt on üldrahvalikuks omanduseks maa, mis on kolhoosidele igaveseks ajaks kinnistatud. Masinate tootmine ja remontimine on riigi käes. Kogu rahvamajanduse plaanipärase arendamise

tõttu jäävad riigi kätte kõik need majanduslikud hoovad, mille abil on võimalik kolhoositootmisele mõju avaldada, nagu rahandus, krediit, varumine, hinnad jne. Neis tingimustes ei saa üksikute kolhooside huvid võitu üldrahvalike, riiklike huvide üle.

Üldrahvalik omandus etendab endiselt juhtivat osa kolhoositootmise arendamises mitte üksnes sellepärast, et ta on täiuslikum omandusvorm, vaid ka selle tõttu, et ta oma osatähtsuse poolest rahvamajanduses oli ja on domineerivaks omandusvormiks. Rahvamajanduse tootmisfondides langeb riikliku omanduse osale üle 90 protsendi. Kogu rahvamajanduse, sealhulgas ka põllumajanduse tõusus etendab otsustavat osa rasketööstuse arendamine. Kolhooside suurenenud nõudmist tehnika järele on võimalik rahuldada rasketööstuse laiendamise teel, mis tähendabki riikliku omanduse osa tugevdamist kolhoositootmise arendamises.

Säilitades ühiskondliku omanduse juhtivat osa kolhoositootmise arendamises, põhjustab masina-traktorijaamade reorganiseerimine ühtlasi kooperatiivse omanduse suurenemist, mis ei ole sugugi vastuolus kommunismi ehitamise ülesannetega. See on just niisuguseks teeks, mis tagab kooperatiivse omanduse muutumise üldrahvalikuks. Kooperatiivse omanduse suurenemine väljendub kõigepealt kolhooside jagamatute fondide kasvus. Kolhooside praegused jagamatud fondid erinevad oma iseloomult märksa sellest grupilisest omandusest, mis kujunes kolhooside ülesehitamise algperioodil, väikekaubatootjate tootmisvahendite ühteliitmise tulemusena. Jagamatute fondide aluse moodustab nüüd põllumajanduslik tehnika, milles on kehtestatud tööstustööliste, inseneride, konstruktorite, teadlaste jne. töö. Tehnikat täiustades tagas riik põllumajanduslike tööde mehhaniseerimise kasvu, elava ja asjastunud töö kokkuhoidu ning tööviljakuse tõusu. Ühtlasi aitas riik kolhoosliku omanduse arendamisele ja tugevdamisele kaasa sellega, et ta valmistas ette põllumajandusliku kaadri, andis krediiti ühistootmise vajadusteks, samuti seemne- ja toiduvilja ning muud laenu.

Seega võtsid praeguse kolhoosliku omanduse tugevdamisest ja laiendamisest kolhoosnikute kõrval aktiivselt osa ka töölised, järelikult kogu nõukogude rahvas. Jaga-

matud fondid on muutunud selliseks kolhooside ühisomandiks, mida ei tohi müüa ega normipäevade peale jaotada.

Teatav osa jagamatuid fonde väljub üksikute kolhooside omanduse piiridest ning tekivad kolhoosidevahelised fondid. See ilmneb kolhoosidevaheliste tootmissuhete laiendamises, ühiste tööstus-, ehitus- ja mitmesuguste abiettevõtete organiseerimises, ühiste elektrijaamade, majandussüsteemide, teede, koolide, haiglate, klubide, vanadekodude jne. ehitamises.

Kolhooside jagamatute fondide kasv ja kvalitatiivne muutumine, mis toimub praegu ja ka edaspidi, näitavad üldjoontes seda teed, mille kaudu on võimalik kooperatiiv-kolhooslikku omandust tõsta üldrahvaliku omanduse tasemele.

Ühiskondliku rikkuse kasv etendab kolhositalurahva heaolu tõstmises üha suuremat osa. Juba praegu näevad paljud eesrindlikud kolhoosid kolhositalurahva materiaalse ja kultuurilise elutaseme tõstmise avaraid võimalusi mitte ainult naturaalse ja rahalise normipäevatasu kasvus, vaid ka jagamatutesse fondidesse tehtavate eraldiste süstemaatilises suurendamises. Sel teel on võimalik kogu kolhoosiküla ilmet kiiremini ja põhjalikult ümber kujundada.

Tegelik elu näitab, et kolhooslik omandus ei kujuta endast takistust meie ühiskonna edasiliikumisel kommunismile. Vastupidi, kooperatiivse ja riikliku omanduse ühendamise alusel kujunenud tootmissuhete igakülgne ärakasutamine on juba kindlustanud meie maa põllumajanduses tootlike jõudude arendamise. Masina-traktorijaamade masinate müümine kolhoosidele tagab nüüd tehnika ja seda kolhoositootmises kasutavate inimeste veelgi parema ühendamise. Tehnika täiustamine ja kõigi põllumajanduslike tööde mehhaniseerimise taseme tõstmine loovad tingimused selleks, et kolhoosnikute töö hakkab oma iseloomult üha rohkem lähenema tööstustööliste tööle. Partei ja valitsuse poolt põllumajandusliku tootmise järsu tõusu kindlustamiseks tarvitusele võetud abinõude elluviimine on näidanud, et kolhoosides peituvad veel suured võimalused tootlike jõudude arendamiseks ja põllumajandustoodangu suurendamiseks. Masina-traktorijaamade reorganiseerimine tugevdab veelgi kolhooside ühismajapidamisi, avardab kolhoositootmise kasvu ning artellitulude ja jagamatute fondide suurendamise võima-

lusi. Kõik see soodustab kolhoosliku omanduse lähenemist nii oma ühiskondliku iseloomu kui ka oma struktuuri poolest üldrahvalikule omandusele.

Põhjendamata on ka mõnede majandusteadlaste arvamine, nagu peaks kolhoositootmise areng toimuma sel teel, et kolhoosid muudetakse sovhoosideks. Sovhoosid kui riiklikud ettevõtted kujutavad endast kolhoosidega võrreldes kõrgemat põllumajandusliku tootmise organiseerimise vormi. Kuid see ei tähenda sugugi, et kooperatiiv-kolhoosliku omanduse tõstmine üldrahvaliku omanduse tasemele peab toimuma lihtsalt sel teel, et kolhoosid muudetakse sovhoosideks. Põllumajandusliku tootmise kolhoosivormis peituvad suured, täielikult veel kasutamata võimalused tootlike jõudude kasvu kindlustamiseks, töö organiseerimise parandamiseks ja põllumajandustoodangu suurendamiseks. Kolhoositootmise edasiarendamine ja täiustamine valmistab järk-järgult ette vajalikud tingimused kolhoosliku omanduse tõstmiseks üldrahvaliku omanduse tasemele. Siis kaob ka kolhooside ja sovhooside erinevus.

Traktorite ja muude masinate müümine kolhoosidele aitab kaasa kaubalis-rahalisté suhete ja väärtusseaduse mõjusfääri edasisele laienemisele sotsialistlikus majanduses. Mõned majandusteadlased olid kuni viimase ajani arvamisel, et kaubalis-rahaliste suhete arendamine takistab üleminekut sotsialismilt kommunismile. Niisugune arusaamine asjast on täiesti väär. Kaubatootmine ja kaubalis-rahalised suhted on sotsialismi tingimustes objektiivseks paratamatuseks. Sotsialistliku omanduse kahe vormi olemasolu tõttu, samuti materiaalsete hüvede külluse loomiseks veel mitteküllaldase tootlike jõudude arenemistaseme tõttu on tarvis, et tööstuse ja põllumajanduse vaheline saaduste vahetus toimuks vastavalt nende tootmiseks kulutatud ühiskondlikult vajalikule tööajale, et saaduste vahetuse vorm materiaalselt stimuleeriks töö kokkuhoidu. Sotsialistliku majanduse arenemise dialektika seisabki just selles, et kaubalis-rahaliste suhete väljasuremine kommunismi kõrgemal faasil toimub tootmise stimuleerimiseks ja ühiskondliku töö viljakuse tõstmiseks vajalike kaubalis-rahaliste hoobade igakülgse kasutamise kaudu. Alles siis, kui tootmissfääris kujunevad vajalikud tingimused tarviduste järgi jaotamise kommunistliku

printsiibi elluviimiseks, saab võimalikuks kaubaringluse asendamine lihtsalt saaduste vahetusega.

Linna ja maa vaheliste kaubalis-rahaliste suhete laiendamine ei tähenda, et tööstuse ja põllumajanduse vaheline seos on võimalik ainult kaubaringluse kaudu. Linna ja maa vaheliste majanduslike sidemete aluseks on endiselt tootmisalane abi. Kolhoositootmine esitab üha suuremad nõudmised tööstusele masinate, tööriistade, tagavaraosade, mootorikütuse, mineraalväetise jne. alal. Põllumajandust kõige vajalikuga varustades suudab tööstus säilitada nii kolhooside tehnilise varustamise kui ka kolhoositootmise täiustamise ja arendamise üldprotsessi juhtimist. Sellest järeldub, et kaubalis-rahaliste suhete sfääri laiendamine rajaneb rahvamajanduse kolhoosliku sektori ja riikliku sektori vahelistel otsestel tootmisseostel ning on allutatud ühtsele eesmärgile — kommunistliku ühiskonna ülesehitamisele.

Uutes tingimustes, kus masina-traktorijaamade reorganiseerimisega laienevad majanduslikud sidemed kolhooside ja sotsialistliku tööstuse vahel, omandavad kolhooside juhtimise administratiivsete meetoditega võrreldes üha suurema tähtsuse majanduslikud juhtimismeetodid. Seltsimees N. S. Hruštšov rõhutas NSV Liidu Ülemnõukogu viienda koosseisu esimesel istungjärgul tehtud ettekandes «Kolhoosikorra edasiarendamisest ja masina-traktorijaamade reorganiseerimisest», et materiaalse huvitatuse printsiip on kolhoosimajanduse edasiarendamise ülesande õige lahendamise võtmeks. Kolhoositootmise arendamise materiaalsete stiimulite kasutamise süsteemis on suur tähtsus põllumajandussaaduste hinnakujundamise ja varumise süsteemi täiustamisel.

Põllumajandussaaduste varumise ning hindade küsimusel on väga suur tähtsus, sest see puudutab kolhoositalurahva, töölisklassi, kogu elanikkonna laialdasi huve. Selle küsimuse lahendamine peab kindlustama tööstuse arengut, linnade varustamist toiduainetega ning tingimusi laiendatud taastootmiseks põllumajanduses, samuti kolhoositalurahva heaolu tõusuks.

Kommunistlik partei on põllumajandussaaduste varumise ja hindade poliitika määramisel alati lähtunud meie maa olukorrast ühel või teisel arenguetapil, juhindudes seejuures sellest, et antud poliitika võimalikult rohkem soodustaks tootlike jõudude arengut.

Kodusõja ja välisinterventsiooni ajajärgul oli nõukogude võim sunnitud kasutama niisugust äärmist abinõu nagu toiduainete andmise kohustus, et kindlustada siis kujunenud rasketes tingimustes Nõukogude armee ja töölisklassi varustamist toiduainetega. Tolleaegsetes tingimustes ei suutnud tööstus kindlustada normaalset kaubavahetust linna ja maa vahel. Seepärast oli vaja minna põllumajandussaaduste ülejääkide äravõtmisele talupoegadelt. V. I. Lenin kirjutas toiduainete andmise kohustuste kohta: «... üldiselt oli see neis tingimusis ainuvõimalik poliitika. Ja see täitis oma ajaloolise ülesande: päästis laostunud ja mahajäänud maal proletaarse diktatuuri.» [1]

Pärast kodusõja lõppemist kujunenud uutes tingimustes võttis kommunistlik partei X kongressil V. I. Lenini initsiatiivil vastu otsuse toiduainete andmise kohustuselt üleminekuks toitlusmaksule, et seega tugevdada töölisklassi liitu talurahvaga, tagada põllumajanduse kiire taastamine ning sel alusel suurendada tööstuse varustamist toiduainete ja toormaterjalidega.

Sotsialistliku industrialiseerimise käigus, millega kaasnes kiire linnade ja tööstuse areng, tekkis vajadus põllumajandussaaduste varumise vormide muutmiseks. Uued vormid pidid tagama suurema hulga toiduainete ja toormaterjalide koondumist riigi käsutusse, pidid laiendama ja tugevdama riigi plaanipärast mõjutamist põllumajandussaaduste varumise alal. Avarad võimalused kujunesid selleks seoses põllumajanduse sotsialistliku ümberkujundamisega. Aastail 1928—1929 viidi sisse teravilja ja teiste põllumajandussaaduste kontraheerimine üksikmajapidajatega ja kooperatiivkoondistega. Selleks, et tagada toiduainete laekumist kindlamal alusel ning plaanis kindlaksmääratud koguses, mindi aastail 1932—1933 kontraheerimiselt üle teravilja, liha, piima ja mõnede teiste saaduste müügikohustusele. Samal ajajärgul kehtestati naturaaltasu masina-traktorijaamade töö eest. See kujunes riiklike toiduaineteressursside kogumise tähtsaimaks allikaks ja asendas riigi kulutused seoses masina-traktorijaamade töödega kolhoosides.

Müügikohustuste määramisel lähtuti algul külviplaanidest ja loomade arvust. Kuid niisugune kord ei stimu-

[1] V. I. Lenin, Teosed, 32. kd., lk. 434.

leerinud põllumajandusliku tootmise kasvu ega kolhoosidele kinnistatud maa parimat kasutamist. Seepärast võttis NLKP Keskkomitee märtsipleenum 1940. a. vastu otsuse arvutada põllumajandussaaduste riiklikke müügikohustusi hektari alusel. Seda progressiivset printsiipi, mis soodustas kolhoositootmise intensiivistamist ja kolhoositoodangu tõusu, kinnitas oma otsustes ka NLKP Keskkomitee septembripleenum (1953. a.).

Vastavalt riigi vajaduste suurenemisele toiduainete järele ning kolhoositoodangu tõusuks täiendavate materiaalsete stiimulite loomiseks kehtestati kõrvuti müügikohustustega ka põllumajandussaaduste riikliku kokkuostu süsteem kõrgemate hindadega. Koos sellega säilis tähtsamate tehniliste kultuuride, nagu puuvill, lina, suhkrupeet, kanep jt. kontraheerimise süsteem teistsuguse hindade määramise ning riigi ja kolhooside vaheliste arvelduste korraga.

Seega kujunes mitmekülgne varumise süsteem, mis koosnes müügikohustustest, naturaaltasust masina-traktorijaamade töö eest, kokkuostust ning kontraheerimisest. Erinevate linna ja maa vaheliste majanduslike sidemete tõttu tekkisid ka erinevad hinnad põllumajandussaadustele. See süsteem kujunes välja ajalooliselt ning etendas väga tähtsat osa meie maa rahvamajanduse kiires tõusus. Kehtivad varumise vormid võimaldasid sotsialistliku põllumajanduse ümberkorraldamise ja kindlustamise aastatel mobiliseerida riigi vajaduste katteks võimalikult suurema hulga teravilja ja teisi põllumajandussaadusi. Kuid rahvamajanduse arengu käigus muutusid ikka silmanähtavamaks mitmesuguste hindade alusel põhineva paljuvormilise varumissüsteemi tõsised puudused.

Kohmakas ja paljuastmeline varumissüsteem tingis suure varumisaparaadi olemasolu, milles kümned tuhanded inimesed olid eemale kistud materiaalsest tootmissfäärist ning mille ülalpidamiseks riik kulutas suuri summasid.

Kehtiva teravilja, kartuli ja mõningate teiste saaduste varumise korra juures olid kolhoosid sunnitud neid riigile müüma vaatamata kohalikele tingimustele. See põllumajandusliku tootmise kohalike arengutingimuste mitte-arvestamine tekitas kahju sotsialistlikule põllumajandusele ning ei võimaldanud kolhoosidel täielikult ära kasutada kollektiivse tootmise kõiki reserve.

Varumise vormide erinevus avaldas mõju ka hindadele. Partei ja valitsus viisid pärast NLKP Keskkomitee septembripleenumit (1953. a.) läbi suure töö kolhoositoodangule hindade kujundamises esinevate tõsiste puuduste likvideerimiseks. Üldine kolhoositoodangu hindade tase võimaldas viimasel ajal põhiliselt katta kolhoosidel oma tootmiskulud ning saada ka puhastulu laiendatud taastootmiseks. Kuid mitmesuguste varumise vormide tingimustes väljakujunenud erinevad hinnad põhjustasid olukordi, kus teatud kolhoosid ei katnud oma töö- ja materiaalseid kulutusi vastavate saaduste tootmisel. See asjaolu takistas olemasolevate võimaluste edukat kasutamist kõigi kolhooside majandusliku tõusu tagamiseks ning materiaalsete hüvede õiglasemaks jaotamiseks kõigi kolhooside vahel.

Kuni viimase ajani realiseeriti kolhoositoodang peamiselt kolme erineva hinnaga: varumishinnaga (müügikohustused), kokkuostuhinnaga (riiklik kokkuost) ja kolhosituruhinnaga. Seejuures oli varumishind kokkuostuhinnast märksa madalam, sest sel teel toimus kolhooside puhastulu ühe osa ja sealhulgas ka diferentsiaalrendi ühe osa üleandmine kogu sotsialistliku ühiskonna tarviduste katteks. Peale selle eksisteerisid ka mitmesugused juurde-

Tabel 38

Piima tootmise taseme mõju keskmisele realiseerimishinnale
(Tartu rajooni kolhoosides 1956. aastal)

Rajooni kolhooside grupid, millised toodavad piima 100 hektari põllumajandusliku maa kohta:	Kolhooside arv grupis	Kaubapiima realiseerimine (ilma masina-traktorijaamadele makstava naturaaltasuta, protsentides			Ühe liitri piima keskmine realiseerimishind (rublades)
		Riiklikud müügikohustused	Riiklik kokkuost	Kolhoosikaubandus	
kuni 130 tsentnerit	6	41,3	51,1	7,6	1.19
130—200 tsentnerit	17	26,2	71.6	2,2	1.45
üle 200 tsentneri	6	15,1	82,6	2,3	1.62
Keskmine rajooni kohta	29	23,9	73,3	2,3	1.48

maksud — preemiad reale saadustele, eelkõige tehnilistele kultuuridele üle plaani antud toodangu eest (selle tõttu olid kolhoosid huvitatud võimalikult madalamate müügikohustuste saamisest).

Kolhoositoodangu realiseerimisel mitme kanali kaudu ja eri hindadega kujunes tegelikult keskmine realiseerimishind. Keskmise realiseerimishinna tasemele avaldas otseselt mõju kõigi kolhoositoodangu realiseerimise kanalite osatähtsus; riiklike müügikohustuste hektarite järgi arvutamise printsiibi valitsemise tingimustes aga avaldas keskmise realiseerimishinna tasemele kõigepealt mõju kolhoositootmise üldine tase (vt. tabel 38).

Tartu rajooni majanduslikult tugevad kolhoosid, kes toodavad 100 hektari põllumajandusliku maa kohta üle 200 tsentneri piima, andsid 1956. aastal riiklike müügikohustuste korras (kõige odavamate hindadega) 15,1 protsenti kogu kaubapiimast. Samal ajal aga andsid majanduslikult nõrgad kolhoosid, kes tootsid 100 hektari põllumajandusliku maa kohta vähem kui 130 tsentnerit piima, riiklike müügikohustuste korras 41,3 protsenti kogu kaubapiimast. Selle tulemuseks oli, et ühe liitri piima keskmine realiseerimishind oli 1956. aastal majanduslikult tugevate kolhooside grupis 1 rbl. 62 kop. ja majanduslikult nõrkades kolhoosides 1 rbl. 19 kop. Piima realiseerimishinna vahe äärmiste gruppide vahel on 43 kopikat ühe liitri kohta. Seega müüsid mitmesugused kolhoosid tegelikult üht ja sedasama toodangut erineva realiseerimishinnaga. Sealjuures realiseerisid majanduslikult tugevad kolhoosid, kus tootmiskulud on tavaliselt väiksemad, oma toodangut kõrgema hinnaga, kuna suurte tootmiskuludega majanduslikult nõrgad kolhoosid realiseerisid oma toodangut odavamalt. Ka erinevus normipäeva tasus äärmiste gruppide vahel oli seetõttu 2—2,5-kordne.

Sellega võiks veel leppida, kui kõrgem keskmine realiseerimishind oleneks ainult antud kolhoosi jõupingutustest. Kõrge realiseerimishinna ja võrdlemisi väikeste tootmiskulude vahe kujutaks sel juhul endast kolhoosi täiendavat puhastulu, mida ta õigustatult saab selle eest, et ta maasse täiendavalt tööd ja vahendeid mahutas (kuigi ka sel juhul see vahe oleks põhjendamatult suur). Kuid kolhooside majanduslikule tasemele avaldavad mõju ka mullastikulised tingimused. Nagu Eesti Põllumajanduse Akadeemias tehtud uurimused on näidanud, asub Tartu

rajooni majanduslikult tugevate kolhooside põhiline osa paremate maadel, nõrgad kolhoosid aga asuvad peamiselt rajooni halbadel maadel. Nii näiteks asuvad kuuest eesrindlikust kolhoosist viis kolhoosi rajooni suhteliselt paremate maadel, kuuest mahajäänud kolhoosist aga asuvad viis kolhoosi halbadel maadel. Seega on majanduslikult tugevate kolhooside täiendav puhastulu sageli seotud mitte üksnes maasse töö ja vahendite täiendava mahutamisega (diferentsiaalrent II), vaid ka kolhoosi paremate mullastikuliste tingimustega või parema asukohaga (diferentsiaalrent I). Selle tõttu, et riiklikud müügikohustused on vabariigi piirkondade vahel nõrgalt diferentseeritud (administratiivsete rajoonide piirides ei ole need üldse diferentseeritud), võivad paremate riiklikel maadel asuvad kolhoosid jätta endale ka osa diferentsiaalrendist I. Töö järgi jaotamise majandusseaduse seisukohalt ei saa aga sellist korda õigeks pidada, sest see pidurdab majanduslikult nõrkade kolhooside arenemist.

Käesoleval ajal on põllumajandusliku tootmise järsu tõusu alusel avanenud võimalused varumissüsteemi ja kolhoosisaaduste hindade kujundamise muutmiseks, seega siin esinenud puuduste kõrvaldamiseks. Masina-traktorijaamade reorganiseerimine kujundas külas uued tootmistingimused. Muutusid kolhooside tootmistehnilise teenindamise vormid. Muutunud on ka riigi ja kolhooside vahelised majanduslikud suhted, sealhulgas ka põllumajandussaaduste varumisega seotud küsimused. Nüüd, kus meie riigis toodetakse palju rohkem põllumajandussaadusi, kerkivad varumissüsteemi ette palju laiemad nõudmised. Ta peab peale riigile vajaliku toiduainete hulga kindlustamise looma ka eeldused põllumajandusliku tootmise edasiseks tõusuks, soodustama kolhooside ja kolhoosnikute algatusvõimet võitluses ühismajapidamise uue tõusu eest.

Seoses sellega märkis NLKP Keskkomitee juunipleenum 1958. a., et on loodud tingimused põllumajandussaaduste riikliku varumise ühtsele vormile üleminekuks, milline eeldab müügikohustuste kaotamist ning kolhooside poolt toodetud saaduste müümist riigile ühtsete hindadega, mis on diferentseeritud meie maa tsoonide järgi vastavalt looduslikele, klimaatilistele ja majanduslikele tingimustele.

Uued ühtsed kokkuostuhinnad määratakse sellised, et

need oleksid majanduslikult kasulikud nii kolhoosidele kui ka riigile tervikuna, et need tugevdaksid tööliskiassi ja talurahva liitu ning soodustaksid kõigi rahvamajandusharude arengut ja töötajate materiaalse heaolu tõusu.

Uued hinnad võimaldavad rõhuvas enamuses kolhoosides katta põllumajandussaaduste tootmiskulud ning saada puhastulu laiendatud taastootmiseks. Riigi üldkulud põllumajandussaaduste ostmisel kolhoosidelt jäävad küll umbes samale tasemele, kuid ühtse varumissüsteemi ja ühtsete hindade tõttu jagunevad need rahalised vahendid kolhooside vahel ühtlasemalt. Paljud majanduslikult tugevad kolhoosid, eriti puuvilla, lina, kanepi ja mõnede teiste kultuuride kasvatamise rajoonides, samuti tööstuskeskuste lähedal või soodsamates looduslikes tingimustes asuvad kolhoosid ei saa enam liialt suuri tulusid riigile antud üleplaaniliste saaduste eest või suurte preemiate-juurdemaksude näol. Samal ajal suurem osa kolhoose, kes seni suurema osa oma saadustest andsid riigile kas müügikohustuste korras või naturaaltasuna masina-traktorijaamade töö eest, võidavad uute hindade kehtestamisega. Eriti käib see majanduslikult nõrkade kolhooside kohta, kes varem müüsid oma saadusi kõige madalamate keskmiste realiseerimishindadega. Ühtsete hindade kehtestamine loob veelgi soodsamad majanduslikud tingimused kõigi kolhooside arenguks.

Seda olukorda iseloomustavad järgnevad näitajad.

Tabel 39

Eesti NSV kolhooside toodangu omahinna ja uute kokkuostuhindade suhe

Toodangu liik	Uus ühtne kokkuostuhind Eesti NSV-s rublades 1 tsentneri kohta	Keskmine omahind Eesti NSV kolhoosides 1957. aastal rublades 1 tsentneri kohta	Vahe kokkuostu hinna ja omahinna vahel 1 tsentneri toodangu kohta rublades
Veised keskmise rammususega (eluskaalus) .	680,0	654,81	+25,19
Peekon	1200,0	1028,67	+171,33
Piim	130,0	117,12	+12,88
Kartul	40,0	36,33	+3,67
Munad (tuh. tükkides)	600,0	791,80	+191,80

Tabel 40

Piima uue kokkuostuhinna ja keskmise realiseerimishinna suhe
(Eesti NSV kolhoosides gruppide järgi)

Kolhooside grupid tootmistaseme järgi	Kolhooside arv grupis	Uus ühtne piima kokkuostuhind rublades 1 tsentneri kohta	1957. a. keskmine realiseerimishind rublades 1 tsentneri kohta	Vahe kokkuostu- ja keskmise realiseerimishinna vahel 1 tsentneri kohta
Eesrindlikud	35	130,0	137,9	—7,9
Keskmised	82	130,0	114,6	+15,4
Mahajäänud	26	130,0	97,9	+32,1
Keskmine		130,0	122,6	+7,4

Toodud andmed näitavad, et Eesti NSV põhiliste põllumajandussaaduste hinnad on kolhoosidele majanduslikult kasulikud. Suuremal osal kolhoosidel on uute kokkuostuhindade tase kõrgem kui vanad keskmised realiseerimishinnad. Kui majanduslikult tugevamate kolhooside grupp peab oma saadusi müüma nüüd suhteliselt veidi madalamate hindadega, siis keskmiste ja eriti majanduslikult nõrgemate kolhooside grupid saavad nüüd uute kokkuostuhindade ja vanade keskmiste realiseerimishindade vahest tingituna tunduvat lisasissetulekut.

Nii sai Türi rajooni «Tasuja» kolhoos, mis seni oli mahajäänud majand, uute hindade alusel 1958. aastal 140 000 rubla sissetulekut rohkem kui 1957. aastal. 80 000 rubla rohkem sissetulekut sai Keila rajooni Kingissepanimeline kolhoos, 30 000 rubla rohkem Vastseliina rajooni «Volga» kolhoos jne. Mahajäävate Võru, Vastseliina ja Otepää rajoonide kolhoosid said niisama suure koguse põllumajandussaaduste müügist riigile 1958. aastal 2 100 000 rubla rohkem tulu kui 1957. aastal.

Vabariigis tervikuna said kolhoosid 1958. aastal varumisplaani kohaselt müüdud põllumajandussaaduste eest 100 miljonit rubla rohkem, kui nad oleksid saanud vanade hindade alusel.

Uute põllumajandussaaduste hindade kehtestamine peab olema kasulik ka riigile tervikuna. Seepärast peab kokkuostuhindade üldine tase olema madalam riiklikest jaemüügihindadest. Töötajate üha kasvavate vajaduste täielikumaks rahuldamiseks peab ka edaspidi olema või-

malus jaemüügihindade alandamiseks, millede tase sõltub kokkuostuhindadest.

Uus ja painduvam varumissüsteem võimaldab tulevikus kolhoositootmise ja saaduste ülejääkide järkjärgulise kasvu alusel kolhoosides teostada saaduste kokkuostu neis rajoonides, kus neid toodetakse väiksemate töökulutustega. Seega suudab sotsialistlik riik varumis- ja hindade kujundamise süsteemi abil aktiivsemalt mõjutada kolhoositootmist selle laialdase spetsialiseerimise ja tootmiskulude vähendamise suunas.

Sotsialistliku riigi ja kolhooside huvides on rakendatud põhimõtet, et hinnad on stabiilsed ja liikuvad. Hinnad peavad olema stabiilsed, s. t. et normaalselt väljakujunenud saagikuse tingimustes oleksid nad muutmatud. See võimaldab kolhoosidel täpselt välja arvestada, kui palju nad saavad oma saaduste realiseerimisest riigile. Kuid üksikutel aastatel, kas eriti soodsatel või ebasoodsatel tingimustel esineb suuri kõrvalekaldumisi mitme aasta keskmisest saagikusest. Kui seda kokkuostuhindade määramisel arvesse ei võeta, saaksid kolhoosid viljarikkal aastal samasuguse töökulutuse juures väga suured tulud. See ei oleks riigile tervikuna kasulik. Teiselt poolt, kui kolhoosid ebasoodsate looduslike tingimuste tõttu saavad madalaid saake, mis ei tasu isegi nende töökulutusi, siis võivad nad sattuda suurtesse raskustesse, kui riik ei abista kõrgendatud hindade määramisega või seemnelaenude ja ka toiduainete andmise teel. Seepärast peab samaaegselt hindade üldise stabiilsusega neid ka vastavalt antud aasta tingimustele ühele või teisele poole korrigeerima.

Üksikute liiduvabariikide ja majandusrajoonide vahel esineb NSV Liidus põllumajandussaaduste tootmise tingimustes väga suuri erinevusi. Selleks, et hindade määramisel neid igakülgselt arvestada, õigesti kooskõlastada kolhooside kollektiivseid huve üldriiklike huvidega ning õiglaselt, vastavalt põllumajandussaaduste tootmiseks kulutatud tööle jaotada ka liiduvabariikide vahel riigi poolt põllumajandussaaduste kokkuostmiseks kulutatavad vahendid, hakkab NSV Liidu Ülemnõukogu Rahvuste Nõukogu majanduskomisjon NSV Liidu Riikliku Plaanikomitee poolt väljatöötatud ning tsoonide järgi diferentseeritud hindu läbi vaatama ning korrigeerima. Selles väljendub veelkordselt kommunistliku partei hoolitsus meie maa kõigi liiduvabariikide arendamise eest. Iga kolhoosi,

rajooni, vabariigi osavõtt meie maa majanduse arendamisest soodustab kõigi töötajate materiaalse ja kultuuritaseme tõusu, rahvaste sõpruse edasist kindlustamist.

Põllumajandussaaduste tootmise ja varumise planeerimise paremaks korraldamiseks määratakse nüüd vabariikidele, oblastitele, rajoonidele, kolhoosidele ja sovhoosidele riiklikud varumisplaanid pikemaks ajaks — 5—7 aastaks — ette kindlaks, vastava jaotusega aastate lõikes. Niisugune varumise kord võimaldab kolhoosidel paremini organiseerida tootmist, garanteerida vajaliku hulga põllumajandussaaduste laekumist riigi käsutusse ning täielikumalt rahuldada oma vajadusi.

Põllumajandussaaduste tootmise edasine suurendamine viib selleni, et riik plaanilise varumise korras ostab kokku ainult osa kaubatoodangust, mis on tarvilik elanikkonna õigeaegseks varustamiseks toiduainetega, tööstuse varustamiseks toormaterjalidega, reservide loomiseks ning teiste üldriiklike vajaduste rahuldamiseks. Niisuguse varumise korra juures avanevad kolhoosidel laialdased võimalused müüa suur osa oma toodangust kolhoositurul, kusjuures sel juhul, kui riiklikus kaubandusvõrgus on vastavaid kaupu külluses, kujunevad kolhoosituruhinnad riiklikest jaehindadest madalamaks.

Selleks, et riigile põllumajandussaaduste varumisel kolhooside osavõtu suurust õigemini määrata, on vajalik riiklike varumiskohustuste määramisel peamiste põllumajandussaaduste, nagu teravili, liha, piim, vill, munad jne., kohta ka edaspidi kinni pidada hektarite järgi arvestamise põhimõttest. Seejuures diferentseeritakse nimetatud saaduste müüginorme kolhoosidele veelgi enam, vastavalt kindlakskujunenud spetsialiseerimisele ühtede või teiste harude arengus. Liiduvabariikide ministrite nõukogudele ja oblastite täitevkomiteedele on antud õigus mitte määrata üksikute põllumajandussaaduste varumise plaane nendele rajoonidele ja kolhoosidele, kus nende saaduste tootmine ei ole majanduslikult tasuv ega vasta majandi spetsialiseerimise ülesannetele. Seejuures on aga nõutav, et vastav vabariik või oblast täidaks talle määratud varumisplaanid.

Uus varumise ja hindade kujundamise kord loob erakordselt soodsad tingimused kohalike organite, kolhooside ja kolhoosnikute initsiatiivi laialdaseks avaldamiseks põllumajandusliku tootmise arendamisel. Seejuures saab

sotsialistlik riik võimsad majanduslikud hoovad kolhoositootmise aktiivsemaks mõjutamiseks selle spetsialiseerimise ja tootmiskulude vähendamise suunas. Uus varumise kord soodustab töölisklassi ja talurahva liidu tugevdamist, rahvaste sõpruse arendamist, töö järgi jaotamise põhimõtte süvendamist, elanikkonna heaolu tõstmist ning meie ühiskonna edasiliikumist kommunismi suunas.

Riigi ja kolhoosi vaheliste majanduslike vahekordade täiustamise protsessis on tarvis ka tulevikus tagada, et kolhoosid võtaksid laialdaselt osa üldriiklike fondide loomisest, mis on vajalikud tootmise laiendamiseks, sotsiaalsetele ja kultuurilistele üritustele ning riigikaitseks tehtavate kulutuste, samuti valitsemiskulude katmiseks jne. Meie riigi majandusliku võimsuse ja kaitsevõime suurenemine on aluseks kolhoosikorra edasisele õitsengule, kolhoosnikute enda materiaalse ja kultuurilise taseme tõstmisele. Üldriiklike vajadustega seotud kulude katmiseks peavad kolhoosid eraldama osa oma puhastulust, samuti diferentsiaalrendist I; see on tingitud maa natsionaliseerimisest ja töö järgi jaotamise majandusseaduse nõudest. Kuni viimase ajani toimus kolhooside puhastulu osa ja sealhulgas diferentsiaalrendi mobiliseerimine üldriiklikesse fondidesse osaliselt varumissüsteemi kaudu (riiklike müügikohustuste korras antavate saaduste madalad hinnad, riiklike müügikohustuste ja naturaaltasu diferentseerimine meie maa majanduspiirkondade ja vööndite kaupa olenevalt mullastikulistest ja klimaatilistest tingimustest) ja osaliselt finantsalaste kanalite — põllumajandusmaksu kaudu.

Selle tõttu on see süsteem, mille abil mobiliseeritakse osa kolhooside puhastulust üldriiklikesse fondidesse, liiga keeruline ja raskendab märksa hinnakujundamise protsessi ennast.

Progressiivsem, lihtsam ja paindlikum oleks niisugune kolhooside osavõtu vorm üldriiklike fondide moodustamisest, mille puhul kolhoosidelt võetakse finantsalaste kanalite kaudu diferentseeritud rahalist maksu. Sealjuures on võimalik laialdaselt diferentseerida maksumäärad olenevalt iga kolhoosi mullastikulistest ja klimaatilistest tingimustest, asukohast jne. Õigete maksumäärade kehtestamiseks oleks tarvis läbi viia suur töö eri maatükkide võrreldava tulukuse kindlaksmääramiseks (maade kadastreerimine). Nende abinõude elluviimine looks majandus-

likult võrdsemad tingimused põllumajanduslikuks tootmiseks eri kolhoosides, aitaks kaasa majanduslikult nõrkade kolhooside tõusule ning kolhooside ja kolhoosnikute veelgi suurema materiaalse huvi tekkimisele maa ja tootmisriistade parema kasutamise vastu.

Kollektiivmajandite edasise täiustamise seisukohalt on suur tähtsus partei ja valitsuse poolt tarvitusele võetud abinõudel tootmise organiseerimise paremustamiseks kolhooside piirides. Siinkohal etendas suurt positiivset osa uus põllumajanduse planeerimise kord, mis kehtib 1955. aastast alates.

Kolhoosidele ja sovhoosidele on antud õigus planeerida külvipindu ja loomade arvu. Riikliku plaaniga määratakse kindlaks ainult selle kaubatoodangu maht, mida kolhoosid peavad riigile müüma. Andes kolhoosidele ülesandeid ainult kaubatoodangu mahu osas, on riigi eesmärgiks kindlustada rahvamajanduse ja elanikkonna vajadusi põllumajandussaaduste osas. Kolhoosidel ja sovhoosidel on praegu kõik võimalused põllumajandusliku tootmise organiseerimiseks kohalike tingimuste ja iseärasuste arvestamise alusel, põllumajandustöötajate initsiatiivi igakülgseks arendamiseks ühistootmise suurendamiseks.

Vabanenud väiklasest eestkostmisest, mis endise planeerimiskorra tingimustes esines, võivad kolhoosid ja sovhoosid praegu oma jõupingutused suunata neile kinnistatud maa kõige paremale ärakasutamisele, maksimaalse hulga põllumajandussaaduste saamisele 100 hektari maa kohta. Muidugi ei ole seda võimalik saavutada mingi šablooni kohaselt, ühe retsepti järgi. Antud piirkonna iseärasuste, samuti ajalooliselt kujunenud harjumuste ja omandatud kogemuste igakülgne arvestamine võimaldab kolhoosidel ja sovhoosidel kasvatada kõige saagirikkamaid kultuure, tugevdada söödabaasi ja toota maksimaalsel hulgal loomakasvatussaadusi.

Suurt osa kolhoositootmise tõusus on juba etendanud ja peab ka edaspidi etendama töö organiseerimise ja töötasu vormide täiustamine. Kui enne NLKP Keskkomitee septembripleenumit (1953. a.) rakendati vabariigi kolhoosides tavaliselt töö organiseerimise vormina spetsialiseeritud tootmisbrigaade, siis viimastel aastatel on initsiatiivi kasvu ja ühistootmise organiseerimise suuremate kogemuste tulemusena tekkinud uued töö organiseerimise

vormid, mis on tingitud antud majandi konkreetsetest iseärasustest.

Ühismajapidamises töö organiseerimise õigel vormil on väga suur tähtsus. Ühistootmise heast organiseerimisest ja õige töötasu vormi rakendamisest olenevad lõppkokkuvõttes iga majandi edusammud. Kolhoositootmise organiseerimise kogemused vabariigis on näidanud, et kohalike tingimuste iseärasused, nagu üksikult asuvate talude süsteem, arvukad väikesed maamassiivid, mida lõhestavad järved, jõed, metsad ja kraavid; samuti künklik maastik, eriti vabariigi lõunarajoonides, suurte loomakasvatushoonete vähesus ja sageli ka põllumajandusliku maa ebasoodne asend nõuavad ühismajapidamises paindlikumate ja mitmekesisemate töö organiseerimise vormide rakendamist.

Viimastel aastatel on paljudes kolhoosides hakatud organiseerima tootmist kompleksbrigaadide vormis. Selle tootmise organiseerimise vormi pooldajad on seisukohal, et see võimaldab kõige paremini kooskõlastada taimekasvatuse ja loomakasvatuse arendamist ning ratsionaalsemalt kasutada tööjõudu. Kompleksbrigaadides läks korda üle saada sageli esinenud vastuolust põllundus- ja loomakasvatusbrigaadide töötajate vahel. Siin rakendatav töötasuvorm võimaldab kooskõlastada kõigi brigaadi liikmete huvi nii sööda tootmise kui ka loomakasvatussaaduste väljatuleku vastu. Edukalt töötavad kompleksbrigaadid Harju rajooni «Tuleviku» kolhoosis, Vändra rajooni Kingissepa-nimelises, Tartu rajooni Kirovi-nimelises ja paljudes teistes kolhoosides. Viljandi rajooni juhtivad töötajad on arvamisel, et kompleksbrigaad kui tootmise organiseerimise vorm on kõige vastuvõetavam kõigile rajooni kolhoosidele. Mõnes kolhoosis, kus on olemas vastavad tingimused, viiakse kompleksbrigaadid üle isemajandamisele. Mõnedel juhtudel luuakse kolhooside põllundus- ja kompleksbrigaadides nõrgalt mehhaniseeritud tööde läbiviimiseks tootmisgrupid, vajaduse korral aga moodustatakse niisugused tootmisgrupid lähedal elavatest kolhoosnikutest, kellele kinnistatakse maa, produktiiv- ja tööloomad, masinad ning vastav inventar.

Ühistootmise organiseerimine kompleksbrigaadide või gruppide vormis annab positiivseid tulemusi. Ühe või teise vormi rakendamine sõltub aga täiesti kolhooside konkreetsetest tingimustest ja kolhoosnikute endi soovist. Mitmed

vabariigi kolhoosid, nagu Rakvere rajooni «Valguse» kolhoos, Paide rajooni «9. Mai» kolhoos ja teised, kus on juba saavutatud häid tootmistulemusi spetsialiseerunud tootmisbrigaadide alusel, kus on juba olemas suured loomakasvatushooned ja kus teised tingimused sobivad tootmise organiseerimiseks spetsialiseerunud brigaadide vormis, ei kavatse neist vormidest lahti ütelda.

Kolhoosnikute initsiatiivi suurendamiseks artellimajandi juhtimisel ja kollektiivmajapidamise tootmisküsimuste lahendamisel on suur tähtsus NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrusel (1956. a.) «Põllumajandusliku artelli põhikirjast ning kolhoosnikute initsiatiivi edasisest suurendamisest kolhoositootmise organiseerimisel ja artelli asjade juhtimisel». Selles määruses soovitatakse kolhoosidele, et nad vastavalt kohalikele tingimustele täiendaksid ja muudaksid põllumajandusliku artelli põhikirja üksikud punktid ise. Sellega kõrvaldatakse šabloon ja ühtsed skeemid, mis varem kolhooside ülesehitustöö organiseerimise vormides esinesid. Arvestades artellimajandi juhtimise kogemusi, määravad kolhoosid nüüd ise kindlaks kolhoosiperede õueaiamaa suuruse. Sealjuures võetakse arvesse, kuidas kolhoosipere töövõimelised liikmed on artelli ühismajapidamises tehtavast tööst osa võtnud. See annab kolhoosidele võimaluse tõsta artelliliikmete materiaalset huvi ühisest tööst osavõtmise suhtes. Kolhoos võib kärpida nende artelliliikmete isikliku abimajapidamise suurust, kes ühismajapidamises tehtavast tööst kõrvale hiilivad. Kolhoosnikud otsustavad praegu ka seda, kui palju loomi tuleb kolhoosnikute isiklikku kasutusse jätta jne.

Isikliku abimajapidamise ja õueaiamaa suuruse ning isiklikus kasutuses olevate loomade arvu küsimus on tihedalt seotud antud kolhoosi ühismajapidamise arenemistasemega. Tegelik elu näitab, et kui ühismajapidamine on majanduslikult nõrgalt arenenud, siis ei tohi kärpida kolhoosnikute huvisid isikliku abimajapidamise suhtes. Kuid isikliku abimajapidamisega seoses olevad soodustused olenevad ühistootmisest osavõtust. Kolhoosnikute ühiskondlike ja isiklike huvide niisugune vastastikune sõltuvus ja ühendamine, kusjuures isiklikud huvid on allutatud ühiskondlikele huvidele, toob endaga kaasa ühistootmise suurendamise. Kolhooside ühistootmise arendamisega, töö tehnilise varustatuse kasvuga annab end üha

rohkem tunda see vahe, mis on olemas mehhaniseeritud ühistootmises kulutatava töö ja käsitsitöö kasutamisele rajatud isiklikus abimajapidamises kulutatava töö vahekuse vahel. Kolhoosnikutele kujuneb üha kasulikumaks kulutada rohkem tööd ühistootmises ja saada kõige väiksema töökuluga väga palju ühismajapidamise saadusi.

Nagu näitavad juba eri vabariikide paljude kõige eesrindlikumate kolhooside kogemused, annab kolhoosnikute tootlikum töökulu ühismajapidamises neile niisugust sissetulekut, mis üha täielikumalt rahuldab kõigi artelliliikmete isiklikke vajadusi, mille tõttu individuaalne abimajapidamine kaotab oma mõtte ja tähtsuse.

Seltsimees N. S. Hruštšov ütles Kurski oblastile Lenini ordeni kätteandmisel, et Kalinovka küla kolhoosnikud müüsid oma isiklikud lehmad ära kolhoosile, piima aga hakkasid normipäevade eest saama kolhoosifarmist. Antud kolhoosis oli see kasulik nii kolhoosnikutele kui ka kolhoosile, sest kolhoosilehma keskmine piimatoodang moodustas 4000 kilogrammi aastas, isiklikus abimajapidamises oleva lehma keskmine piimatoodang aga umbes 1500 kilogrammi. Lehmade parem hooldamine ja söötmine ühismajapidamises võimaldab seal saavutatud tasemele tõsta ka nende lehmade piimatoodangut, keda kolhoosnikud on kolhoosile üle andnud, võimaldab seega rahuldada kolhoosnikute vajadusi piima osas ja ühtlasi anda veel täiendavalt piima realiseerimiseks.

Ühistootmise arendamistase enamikus kolhoosides aga ei võimalda veel täielikult rahuldada kolhoosnikute isiklikke vajadusi piima ja piimasaaduste osas artellimajandi arvel. Sellepärast tuleb arvestada kolhoosnikute materiaalset huvi isikliku abimajapidamise vastu; see peab igati kaasa aitama ühismajapidamise tugevdamisele ja arendamisele, samuti kolhooside ja kolhoosnikute heaolu tõusule. Ühismajapidamise kasv ja tugevnemine loob omakorda üha avaramad võimalused kolhoosnikute kõigi isiklike vajaduste rahuldamiseks ühismajapidamise arvel.

Juba saavutatud edusammud põllumajandusliku ühistootmise suurendamisel võimaldasid 1. jaanuarist 1958 kaotada kolhoosnikute, tööliste ja teenistujate majapidamiste põllumajandussaaduste riiklikud müügikohustused. See oli võimalik sellepärast, et viimastel aastatel on suuresti kasvanud ühiskondliku sektori osatähtsus põllumajandussaaduste varumise ja kokkuostu üldises mahus.

1957. aastal oli kolhoosnikute isiklike abimajapidamiste riiklike müügikohustuste osatähtsus vabariigis: liha osas — 8 protsenti, piima osas — 4,5 protsenti, munade osas — 13 protsenti, villa osas — 9,3 protsenti ja kartuli osas — 11 protsenti.[1] Abimajapidamiste riiklike müügikohustuste kaotamine annab tunnistust sellest, et ühistootmine on meie põllumajanduses juba kindla seisundi saavutanud. See abinõu vastab täielikult küla töötajate huvidele ja aitab kahtlemata kaasa kolhoosnikute materiaalse olukorra paranemisele, ühistootmise veelgi kiiremale kasvule ja kõigi põllumajandusharude toodangu suurenemisele.

Töö organiseerimise vormide täiustamine on otseselt seotud töötasuga. Jagu saades siin esinevatest puudustest ja vigadest, kasutavad vabariigi kolhoosid mitmesuguseid meetodeid, et tõsta artelliliikmete materiaalset huvi ühismajapidamises tehtava töö vastu. Olenevalt kolhoosi majanduslikust olukorrast, töövõimeliste kolhoosnikute arvust ja muudest asjaoludest, rakendatakse vabariigi kolhoosides eri töötasu- ja ergutussüsteeme, mille aluseks on sotsialistlik jaotamise printsiip.

Paremate töö organiseerimise ja töötasu vormide otsinguil selgitatakse selles osas veel praegugi esinevad puudused. Paljudes kohtades leitakse, et on vaja vähendada praegune suur vahe töönormide ja eri põllumajanduslike tööde normipäevahinnete vahel. Eriti puudutab see taimekasvatuse ja loomakasvatuse töötajate tööhinnete õigustamatult suurt vahet, mis ei ole kasulik taimekasvatusele.

Eesti NSV Teaduste Akadeemia Majanduse Instituudis tehtud uurimused näitavad, et enamikus kolhoosides on loomakasvatuses töötavate artelliliikmete töötasu 2—2,5 korda kõrgem kui taimekasvatuses. Nii arvutati ühe tööpäeva eest normipäevi: taimekasvatuses — 1,39, loomakasvatuses aga — 2,38. See tähendab, et ühe tööpäeva eest saavad loomakasvatuse töötajad 71 protsendi võrra rohkem normipäevi kui taimekasvatuse töötajad. Selline suur vahe ei ole majanduslikult põhjendatud ja vähendab taimekasvatuse töötajate huvi oma töötulemuste vastu. Tõsi küll, loomakasvatuse töötajad kulutavad ühismajapidamises keskmiselt rohkem tööd kui taimekasvatuse töötajad, seega peab ka nende sissetulek olema suurem,

[1] «Rahva Hääl», 26. maist 1957. a.

kuid mitte niisuguses ulatuses nagu praegu. Vahe töötasus võiks nende vahel olla umbes 25—30 protsenti. See tõstaks taimekasvatuse töötajate materiaalset huvi oma töötulemuste vastu, sellest aga oleneb söödabaasi kindlus ja lõppkokkuvõttes ka loomakasvatussaaduste tootmise tulemused.

1958. aasta tootmisplaani kinnitamisel ja töönormide määramisel lähtusid paljud vabariigi kolhoosid sellest, et on otstarbekohane vähendada vahet põlluharijate ja loomakasvatajate töötasu vahel. Tartu rajooni «Avangardi» kolhoosis, samuti Miina Härma nimelises kolhoosis ning reas teiste rajoonide kolhoosides on kehtestatud niisugune kord, mille järgi loomakasvatajate töötasu ei tohi põlluharijate töötasu ületada rohkem kui 25—30 protsenti.

Töötasu vahe loomakasvatuses ja taimekasvatuses on ka seotud neis põllumajandusharudes rakendatavate normeerimise ja hinde määramise eri süsteemidega. Loomakasvatuses võetakse normipäevade arvutamisel põhiliselt arvesse kolhoosnikute lõplikud töötulemused — saadud toodangu hulk ja kvaliteet vastavalt aastaajale. Taimekasvatuses arvutatakse normipäevad olenevalt töönormide täitmisest, töö keerukusest ja tööjõu kvalifikatsioonist. Lõplikud töötulemused — põllumajanduslike kultuuride saagikus — ei avalda käesoleval ajal küllaldaselt mõju töötasu tasemele taimekasvatuses.

Töötasu organiseerimises on kõige üldisem ja viimasel ajal üha ulatuslikumalt esinev tendents, mille kohaselt paljud kolhoosid taotlevad kolhoosnikutele kindlat garanteeritud töötasu. See asjaolu näitab, et elu ise, artellitootmise organiseerimise praktika, lükkab ümber viimasel ajal eksisteerinud arvamuse, nagu poleks garanteeritud töötasu kooskõlas kooperatiiv-kolhoosliku omandusvormi loomusega.

Püüdele kindlustada artelliliikmetele garanteeritud töötasu aitas suurel määral kaasa NLKP Keskkomitee ja NSV Liidu Ministrite Nõukogu määrus (1956. a.) «Kolhoosnikute igakuisest avansseerimisest ja lisatöötasu maksmisest kolhoosides». Igakuise rahalise avansseerimise süsteemi rakendamine on nagu üleminekuvormiks aasta lõpul tegelikult kujuneva sissetuleku jaotamiselt kolhoosnikute garanteeritud töötasule. Igakuine rahaline avansseerimine, mis tagab kolhoosniku isikliku sissetuleku tihedama ja kujukama sõltuvuse tema töösaavutustest ja kolhoosi

ühismajapidamise kasvust, on artellimajandi tõusu, töödistsipliini tugevdamise ja töö organiseerimise parandamise tõhusaks vahendiks.

Kuivõrd suurt mõju on avaldanud kehtestatud avansseerimissüsteem ühismajapidamise arendamisele, seda iseloomustab Tapa rajooni «Ühisjõu» kolhoosi näide. Alles 1954. aastal oli kolhoos «Ühisjõud» eesrindlikest põllumajanduslikest artellidest tunduvalt maha jäänud põllumajandussaaduste, eriti aga piima ja liha tootmises. Kolhoosis oli madal normipäevatasu, kolhoosnikud võtsid halvasti osa ühismajapidamisest. Pärast igakuise avansseerimise rakendamist kolhoosis muutus suhtumine ühistöösse, suurenes järsult kolhoosnikute tööalane aktiivsus. 1956. aastal kasvas väljatöötatud normipäevade arv ühe kolhoosniku kohta 1954. aastaga võrreldes 40 protsenti. Toodangu väljatulek ühe kulutatud normipäeva kohta suurenes sama aja jooksul kolhoosi piimafarmis 1,7-kordseks, seafarmis 2-kordseks ja linnufarmis 1,8-kordseks. 1956. aastal andis kolhoos normipäeva kohta 6 rubla ehk 5 korda rohkem kui 1954. aastal, 2 kilogrammi teravilja ja 1 kilogramm kartulit. Ei olnud enam vaja rakendada inimesi väljastpoolt eriti kiireloomuliste tööde läbiviimise ajaks. Kolhoosi astusid uued liikmed.

Materiaalse huvitatuse printsiibi järjekindla ellurakendamise tulemusena suurenes kolhoosis piimatootmine 100 hektari põllumajandusliku maa kohta 100,6 tsentnerilt 1954. aastal 235,5 tsentnerile 1956. aastal ja sealiha tootmine 100 hektari põllumaa kohta 4 tsentnerilt 1954. aastal 20,8 tsentnerile 1956. aastal.

Rööbiti igakuise avansseerimise süsteemi üha laialdasema rakendamisega hakkavad paljud NSV Liidu eri vööndite kolhoosid üle minema kolhoosnikute garanteeritud töötasule. Selle progressiivse süsteemi rakendamise väärtuslikud kogemused on olemas Amuuri oblasti Tambovi rajooni kolhoosil «Krasnõi Orden». Selles kolhoosis koostatakse juba 1955. aastast alates ühtne tootmis- ja finantsplaan, milles nähakse ette kõik tootmiseks vajalikud materiaalsed ja töökulutused ning kõik toodangu realiseerimisest saadavad sissetulekud nii aasta kui ka kuude lõikes. Plaanis on ette nähtud ka kindel kolhoosi poolt garanteeritud normipäevatasu. Kuid artelliliikmete sissetulekud sellega veel ei piirdu. Osa kolhoosi puhastulust jaotatakse veel täiendavalt normipäevade peale.

Arvestades positiivseid kogemusi, lähevad paljud kolhoosid, sealhulgas ka Eesti NSV-s üle süstemaatilisele avansseerimisele ja valmistavad ette tingimused edaspidiseks üleminekuks garanteeritud töötasule. Nii näiteks on Tartu rajooni Miina Härma nimelises kolhoosis kehtestatud 1958. aastaks teatav kindel normipäevatasu, kusjuures rahalisest osast makstakse iga kuu kaks kolmandikku avansi korras. Pole kahtlust, et selle töötasuvormi rakendamine kolhoosides aitab suurel määral kaasa ühise töö organiseerimise paranemisele ja artellimajandi kiirele tõusule.

Kolhoosnikute garanteeritud töötasu muudab normipäeva osa artelli sissetuleku jaotamises ja on üleminekuvormiks rahalisele töötasule kolhoosides. Sel juhul, kui kolhoos annab kolhoosnikutele normipäevade eest iga kuu teatava rahasumma, muutub ülearuseks normipäevade arvutamine ja nende järgnev mehaaniline ümberarvestamine raha peale, sest palju lihtsam ja hõlpsam on otseselt arvutada teatav rahasumma töönormide täitmise või loomakasvatuses saadud toodangu eest. Kui näiteks 100 piimaliitri saamise eest arvutatakse kolhoosis lüpsjale 1,2 normipäeva ja ühe normipäeva kindel rahaline tasu moodustab 10 rubla, siis on hõlpsam kehtestada 100 piimaliitri eest rahaline hinne 12 rubla ulatuses. Need mitmesuguste NSV Liidu vabariikide ja oblastite kolhoosid, kus ühismajapidamise arenemistase võimaldas rakendada garanteeritud töötasu, lähevad seepärast juba praegu üle töö arvestamisele ja hindamisele otseselt rahas.

Selles suhtes on Eesti NSV kolhoosnikutele huvipakkuvad Nõukogude Liidu tuntud kolhoosi «Bolševik» (Summõ oblast Šostka rajoon) kogemused. Tuginedes igakuise avansseerimise kuueaastastele kogemustele, on kolhoos 1957. aastast alates üle läinud uuele, igakuisele rahalisele garanteeritud töötasule. Selleks koostas kolhoos tootmis- ja finantsplaani, milles oli ette nähtud kõigi kolhoositoodangu liikide omahinna tase ja puhastulu. Võeti revideerimisele töönormid, tööde tehnoloogia, hinnates kõiki töid rahalises väljenduses. Nii näiteks arvutatakse päevanormi täitmise eest hobuadraga kündmisel (0,5 hektarit) 13 rubla, vilja puhastamisel (20 tsentnerit) 40 rubla, 100 liitri piima lüpsmise eest talveperioodil 28 rubla ja suveperioodil 15 rubla jne. Kogu töötasu maksmine kolhoosis toimub üksnes rahavormis. Ühtaegu aga

organiseeris kolhoos oma liikmetele teravilja, kartuli, köögivilja ja koresööda müüki riiklike kokkuostuhindadega, luues selleks erifondi. Kolhoosnikud ostavad ainult seda, mida nad tõepoolest vajavad. Kõik see vabastab kolhoosnikud vajadusest kulutada tööd normipäevade eest saadava naturaaltoodangu realiseerimiseks turul. Üleminek rahalisele tasule on esile kutsunud kolhoosnikute uue tööalase aktiivsuse ja avaldanud positiivset mõju ühistootmise arendamisele. Nii suurenes 1957. aastal kolhoosi rahaline üldsissetulek 1956. aastaga võrreldes (mil kehtis vana töötasuvorm) 60 protsendi võrra ja põllumaa ühelt hektarilt saadav sissetulek 74 protsendi võrra. Üleminekuga rahalisele töötasuvormile normide ja rahaliste hinnete järgi on tunduvalt lihtsamaks ja hõlpsamaks muutunud töötasu, kolhoositoodangu omahinna ja tööviljakuse arvutamine, samuti on sellega loodud kõik tingimused isemajandamise juurutamiseks.

Üleminek rahalisele töötasule kolhoosides on progressiivne protsess. See tähistab riiklike ettevõtete ja kolhooside erinevuste järkjärgulist kadumist töötasu alal, tagab kolhoosniku tööviljakuse ja töötasu vahelise lihtsa, otsese ja operatiivse seose ühismajapidamises. Sellepärast läheb üha suurem hulk kolhoose meie maal üle rahalisele töötasule. Nii näiteks on see vorm laialdaselt levinud Kubaanimaal. Esimesi, kuid positiivseid kogemusi rahalise töötasu kasutamisel on näidanud ka Tapa rajooni «Kalevipoja» ja «Punalipu» kolhoosid ning Abja rajooni «Säde» kolhoos. Rahalisele töötasule üleminekul ei tohi aga esineda šablooni.

Garanteeritud rahalist töötasu on kergem rakendada majanduslikult tugevates kolhoosides, mis on suutelised looma selleks erifondid. See nõuab ka normeerimise, arvestuse jne. paremat organiseerimist.

Ühistootmise suurendamiseks, eriti aga üksikute põllumajandusharude mahajäämuse likvideerimiseks, kasutasid ja kasutavad paljud kolhoosid lisatöötasu vormi. Sealjuures maksavad üksikud kolhoosid lisatasu plaaninäitajate või möödunud aastate tegelike näitajate ületamise eest jne. Kolhoosid maksavad lisatasu kas natuuras või rahas. Kehtivatel lisatasu vormidel aga on olulised puudused. Nad kõigutavad võrdse töö eest võrdse tasu maksmise printsiipi, seades ühed kolhoosnikute grupid teistega võrreldes privilegeeritumasse olukorda; pealegi viivad nad

sageli toodangu omahinna põhjendamatule tõusule. Sedamööda, kuidas ühismajapidamine tugevneb, tekib kolhoosides majanduslikult põhjendatud püüe kehtestada kolhoosnikutele ühtlane töötasu kõigis ühismajapidamise harudes. Progressiivsemaks lisatasu vormiks on rahaline lisatasu, mis on seotud ühele tooteühikule minevate materiaalsete ja töökulutuste tasemega. Nii näiteks saab tootmiskulusid vähendanud brigaad või farm Amuuri oblasti Tambovi rajooni kolhoosis «Krasnõi Orden» täiendavalt normipäevade peale jaotamiseks 25 protsenti üleplaanilisest kasumist. Niisugune vorm stimuleerib kolhoositoodangu omahinna alandamist.

See uus ja tähelepanuväärv, mis esineb töö organiseerimise ja töötasu vormide täiustamisel nii Eesti NSV kui ka teiste vabariikide kolhoosides, seisab selles, et partei ja valitsuse poolt loodud soodsate tingimuste alusel on laialdaselt arenenud põllumajandustöötajate initsiatiiv ja loov tegevus. Uute töö organiseerimise ja töötasu vormide rakendamine näitab, et kolhoositootmises peituvad suured ja mitmekesised võimalused ühistootmise paremaks organiseerimiseks ja põllumajandustoodangu suurendamiseks. Šabloonist loobumine, antud rajooni eesrindlike majandite saavutuste arvestamine, oma kogemuste najal ühtede või teiste töö organiseerimise ja töötasu vormide eeliste kontrollimine võimaldab igal kolhoosil leida tõepoolest kõige paremad vormid ja meetodid kõigi oma ühismajapidamise tootmisvõimaluste täielikuks ärakasutamiseks ja kõigi antud kollektiivi liikmete töö ratsionaalsemaks ja tootlikumaks rakendamiseks.

Viimastel aastatel on töötasu Eesti NSV kolhoosides tunduvalt suurenenud, kuid veel praegugi ei ole töötasu tase reas kolhoosides küllaldane.

Selleks, et täielikult ära kasutada Eesti NSV kolhoosides olemasolevad tööjõuressursid ja tõsta seega kolhoositootmise taset, on tarvis saavutada, et kõigis vabariigi põllumajanduslikes artellides suureneksid kolhoosnikute sissetulekud ühismajapidamisest. Need peavad olema kõigis Eesti NSV kolhoosides nii suured, et nad tagaksid ühismajapidamises kohusetruult töötavate kolhoosnikute ja nende töövõimetute perekonnaliikmete vajaduste rahuldamise põhiliste toiduainete ja laiatarbekaupade osas. Sellega saavutataksegi, et ühiskondlikud ja isiklikud huvid kolhoosis on õigesti ühendatud — kolhoosnikute põhilised

vajadused rahuldatakse ühismajapidamise arendamise baasil ja artelliliikmed on materiaalselt huvitatud kolhoositootmise suurendamisest.

Põllumajandusliku artelli sotsialistlikust sisust tuleneb, et kolhoosniku isiklikke huve on võimalik täielikult rahuldada ainult riikliku ja kooperatiiv-kolhoosliku omandi igakülgse tugevdamise, arendamise ja suurendamise alusel, ühiskondliku tootmise järjekindla kasvu ja täiustamise baasil. Sellepärast on kolhoosides töötasu suurendamise peamiseks vahendiks kolhoosnikute tööviljakuse ja nende tööalase aktiivsuse tõstmine ühismajapidamises.

Oma kõnes NSV Liidu Ülemnõukogu juubeliistungjärgul 6. novembril 1957 ütles sm. N. S. Hruštšov, et rahva heaolu edasise tõstmise programmi elluviimine oleneb suurel määral põllumajandustoodangu omahinnast.

Põllumajandustoodangu omahinna taseme alandamises peitub reaalne võimalus hindade järjekindlaks alandamiseks. Kolhoositoodangu omahinna tasemest oleneb, kas selle toodangu realiseerimisest saadud sissetulekud katavad kolhooside kulud, järelikult, kas on võimalik saada laiendatud taastootmiseks vajalikku puhastulu. Lõpuks sõltub kolhoositoodangu omahinna tasemest ka kolhoosnikute töötasu tase. Sellepärast on saabunud aeg, et kõigis kolhoosides peetaks arvestust selle kohta, mida põllumajandussaaduste tootmine maksma läheb.

Kolhoositoodangu omahinna suurus oleneb kõigepealt tootmise tasemest. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Majanduse Instituudi ja Eesti NSV Põllumajanduse Ministeeriumi töötajate poolt läbiviidud uurimused näitavad, et paljudes vabariigi kolhoosides, kus põllumajanduskultuuride saagid on madalad ja loomade produktiivsus väike, on põllumajandustoodangu omahind ikkagi veel kõrge, sissetulekud aga seepärast väikesed.

Nii moodustas 1956. aastal ühe tsentneri teravilja omahind neis kolhoosides, kus saak oli üle 12 tsentneri hektarilt, 75 rubla, kuna kolhoosides, kus saak oli vähem kui 6 tsentnerit hektarilt, oli see 167 rubla; neis kolhoosides, kus kartulisaak oli üle 130 tsentneri hektarilt, moodustas ühe tsentneri omahind 15 rubla, kuna hektarilt vähem kui 60 tsentnerit kartulit saanud kolhoosides oli see 67 rubla; 100 hektari põllumajandusliku maa kohta üle 250 tsentneri piima tootmise ja ühelt lehmalt suure piimatoodangu

saamise puhul moodustas ühe tsentneri piima omahind 93 rubla, kuna 100 hektari põllumajandusliku maa kohta vähem kui 100 tsentneri piima tootmisel oli see 142 rubla.

Selle tulemuseks oli, et eesrindlike kolhooside sissetulek ühelt lehmalt moodustas 1956. aastal piima osas 3335 rubla ja seakasvatusest saadav sissetulek 100 hektari põllumaa kohta oli 49 000 rubla, kuna mahajäänud kolhoosides moodustas see vastavalt 809 ja 9900 rubla.

On selge, et toodangu kõrge omahind mahajäänud kolhoosides ja sellest tulenev väike tulukus või kahjuga töötamine piirab taastootmise võimalusi ja avaldab negatiivset mõju kolhoosnikute töötasu tasemele. Kolhoosnikute töötasu suurendamiseks mahajäänud artellides on seepärast eeskätt vaja, et nad tõstaksid põllumajanduskultuuride saagikust ja ühisloomade produktiivsust.

Kolhoositoodangu omahinna alandamine, artellitootmise harude tulukuse suurendamine ja töötasu tõstmine on võimalik ka sel teel, kui teostada kolhoosides järjekindlamalt kokkuhoiurežiimi. Ebamajanduslikkuse tõttu on reas vabariigi kolhoosides tootmiskulud praegugi veel liiga suured, moodustades 40—45 protsenti kõigist rahalistest kuludest, see aga annab end teravalt tunda normipäevatasu tasemele.

Peamine koht Eesti NSV kolhooside rahalistes kulutustes tootmiseks on praegu sööda ostmisega ja väljastpoolt rakendatavale tööjõule tasu maksmisega seotud kuludel, mis moodustasid 1956. aastal kokku 42,6 protsenti kõigist tootmiseks kulutatavatest summadest. On iseloomustav, et 1950. aastal moodustasid need kulud ainult 15 protsenti kõigist tootmiseks kulutatud summadest. Ajavahemikul 1950—1956 kasvasid vabariigi kolhoosides sööda ostmisega seotud kulud 8,2 miljonilt rublalt 45,8 miljonile rublale ehk 5,5-kordselt, väljastpoolt rakendatavale tööjõule tasu maksmisega seotud kulud aga 2,2 miljonilt rublalt 24,4 miljonile rublale ehk 11-kordselt, kusjuures tootmiseks kulutatud summad üldse suurenesid 2,3-kordselt. Sellist sööda ostmisega ja väljastpoolt rakendatavale tööjõule tasu maksmisega seotud kulude liigset suurenemist ei saa pidada majanduslikult põhjendatuks.

Nagu vabariigis tehtud arvestused on näidanud, ei ole ostetava sööda ulatuslik rakendamine Eesti NSV kolhoosides majanduslikult otstarbekohane. Ostetava sööda söötühik läheb koos transpordikuludega maksma keskmiselt

70—80 kop., samal ajal kui omatoodetud söötühik maksab isegi käesoleval ajal, kus söödakultuuride saak on võrdlemisi madal, 50—70 kopikat. Järelikult kulutavad kolhoosid praegu ostetava sööda söötühiku peale kuni 30 kopikat rohkem kui omatoodetud sööda söötühiku peale. 1956. aastal moodustas see ülekulu ainuüksi Tartu rajooni kolhoosides umbes 800 000 rubla.[1]

Kohaliku söödabaasi arendamine ja söödakultuuride saagikuse suurendamine võimaldaks kolhoosides märksa vähendada kulusid sööda ostmiseks ja tõsta kolhoosnikute töötasu.

Ülemäära suured kulud väljastpoolt rakendatavale tööjõule tasu maksmises on kõigepealt tingitud kolhoosides ehitustööde organiseerimisest.

Käesoleval ajal ehitavad loomakasvatushooneid vabariigis peaaegu täies ulatuses kolhoosid ise, kusjuures töötatakse käsitsi, primitiivselt. Vähegi suurem ehitus kolhoosides nõuab neis tingimustes 20—30 liikmest koosnevat eribrigaadi, kuhu kuuluks eri kutsega inimesi. Enamik vabariigi kolhoose ei ole aga suutelised ehituse jaoks niisugusel hulgal töövõimelisi kolhoosnikuid ja eriti spetsialiste eraldama. Selle tõttu on loomakasvatushoonete rajamine Eesti NSV kolhoosides tegelikult mõne tuhande eraisiku käes. See on täiesti vastuolus kolhoosikorra majanduslike alustega ja tekitab ühtlasi kolhoosidele suurt materiaalset kahju, põhjustades lõppkokkuvõttes ehitusplaanide süstemaatilist nurjaajamist.

Pidada sammu ehitustööde uue ulatuse ja tempoga kolhoosides ning ühtlasi vähendada nende maksumust on võimalik ainult siis, kui vabariigis hakatakse üle minema loomakasvatushoonete rajamise industriaalmeetoditele, eriti monteeritavate konstruktsioonide juurutamisele. See progressiivne meetod eeldab hoonete kompleksdetailide valmistamist spetsialiseeritud tehastes, et ehitusplatsidel toimuks ainult valmisdetailide monteerimine. Niisugune ehitamine võimaldab kõik protsessid maksimaalselt mehhaniseerida, järelikult vähendab see märksa käsitsitööd ja kiirendab ehitamist.

Eesti NSV Teaduste Akadeemias on välja töötatud monteeritavate loomakasvatushoonete projektid. Nende rajamine on palju odavam kui tavaliste tüüphoonete ehitamine. Vabariigis on olemas vajalik tooraine- ja tootmis-

[1] Vt. «Eesti Kommunist» nr. 6, 1957, lk. 45.

baas monteeritavate loomakasvatushoonete valmistamise industriaalmeetodite juurutamiseks. Kui tüüpdetaile valmistatakse tehastes ja kasutatakse monteeritavaid konstruktsioone, siis on ka võimalik loomakasvatushoonete rajamist industrialiseerida. 20—30 inimesest koosneva brigaadi asemel on loomakasvatushoonete rajamiseks küllalt ühest autokraanast, mille tõstejõud on 2 tonni, ja 4—6 inimesest koosnevast monteerimisbrigaadist. Sealjuures kiireneb mitukümmend korda ka ehitamine ise. Tööstuse ja ehitustegevuse reorganiseerimine loob ka soodsad organisatsioonilised eeltingimused ehitustegevuse industrialiseerimiseks ja kapitaalmahutuste suuremaks kontsentreerimiseks kolhoosides.

Kolhoosides toimuva ehitustegevuse industrialiseerimisel ja vastava (riikliku või kolhoosidevahelise) ehitusbaasi loomisel muutub tootmisobjektide ehitamine palju odavamaks ja kiiremaks, samuti vabanevad kolhoosid ja nende eelarve ülemäära suuri summasid nõudvatest «metsikutest» ehitusbrigaadidest.

Kolhoosides on ka teisi seni täielikult kasutamata võimalusi ökonoomsemaks majandamiseks. On vaja paremini hoolitseda inventari eest, kokku hoida kütteainet, määrdeõli, paremini kasutada orgaanilist väetist, vähendada administratiiv- ja majanduskulusid.

On tarvis, et kokkuhoiurežiim muutuks kõigis vabariigi kolhoosides vankumatuks majandamise seaduseks. Sel juhul on võimalik avastada ja kasutusele võtta uusi reserve kolhoositootmise suurendamiseks ja kolhoosnikute elutaseme tõstmiseks.

Nagu riikliku tootmissektori kogemused on näidanud, võib kokkuhoiurežiimi kõige järjekindlamalt teostada ainult siis, kui tootmine on organiseeritud isemajandamise alusel. Isemajandamine eeldab rublaga kontrolli kogu tootmise üle, kolhooside kulude katmist omaenda sissetulekutega ja materiaalset huvitatust materiaalsete ja inimressursside säästliku kasutamise suhtes. Selle tõttu, et kehtestati ühtsed kolhoositoodangu kokkuostuhinnad, et kolhoosid ise hakkavad endale tehnikat muretsema ja laieneb rahaliste suhete sfäär, on kolhoosidel praegu avaramad võimalused isemajandamise teostamiseks.

Arvukate kolhooside ja sovhooside eeskuju, samuti põllumajandusliku tootmise edusammud kõigis vabariiki-

des annavad tunnistust sellest, et nüüd ei ole neid ületamatuid objektiivseid tingimusi, mis takistavad ühistootmise kiiret tõusu. Nüüd oleneb kõik nende soodsate, ühistootmises peituvate tingimuste oskuslikust ärakasutamisest. Paljudes vabariigi kolhoosides ja kogu Eesti NSV-s põllumajandussaaduste tootmisel esinevate puuduste kõrvaldamine ja nende kasvutempo kiirendamine oleneb täiesti põllumajandusliku tootmise juhtimise ja organiseerimise parandamisest.

Sotsialistlikus põllumajanduses peituvatest loomakasvatussaaduste tootmise kasvu võimalustest annavad tunnistust eesrindlike kolhooside kogemused ja nende poolt saavutatud tootmistase.

Tabel 41

Piima tootmise tase Eesti NSV eesrindlikes kolhoosides

	Planeeriti Eesti NSV kolhoosidele 1965. aastaks	Toodeti 1957. aastal			
		Türi rajooni „Estonia" kolhoosis	Rakvere rajooni „Rahu Tee" kolhoosis	Harju rajooni „Rahva Võidu" kolhoosis	Elva rajooni „Helenurme" kolhoosis
Piima 100 hektari põllumajandusliku maa kohta (tsentnerites) . . .	439	544	509	509	497

Tabel 42

Sealiha tootmise tase Eesti NSV eesrindlikes kolhoosides

	Planeeriti Eesti NSV kolhoosidele 1965. aastaks	Toodeti 1957. aastal			
		Kose rajooni „Edu" kolhoosis	Harju rajooni „Majaka" kolhoosis	Kose rajooni „Anija Edasi" kolhoosis	Kingissepa rajooni „Uue Rahuste" kolhoosis
Sealiha 100 hektari põllumaa kohta (tsentnerites) . . .	43,2	125,5	110,9	108,0	103,4

Kui kõrvutada vabariigi eesrindlikes kolhoosides saavutatud piima ja sealiha tootmise taset põllumajandustöötajate poolt 1965. aastaks võetud kohustustega, siis näeme, et see tase on nii piima kui ka sealiha osas juba nüüd palju kõrgem kui kolhoosides keskmiselt võetud kohustused.

Need tulemused annavad tunnistust sellest, et 1965. aastaks planeeritud loomakasvatussaaduste tootmise taseme võib saavutada siis, kui kõik kolhoosid ja sovhoosid tõstavad lähemate aastate jooksul eesrindlike majapidamiste kogemusi kasutades tunduvalt oma tootmistaset.

Võib tekkida küsimus, kas on olemas reaalsed võimalused loomakasvatussaaduste tootmise nii kiire kasvutempo tagamiseks ja kõrge tootmistaseme saavutamiseks? Sellele annab vastuse nii vabariigi eesrindlikes kolhoosides ja sovhoosides juba saavutatud tootmistase kui ka paljudes kolhoosides lühikese ajaga toimunud kogutoodangu järsk suurenemine.

Väike-Maarja rajooni «Õiguse» kolhoos suurendas piima tootmist 100 hektari põllumajandusliku maa kohta 102 tsentnerilt 1954. aastal 439 tsentnerile 1957. aastal ehk üle 4 korra ja sealiha tootmist 100 hektari põllumaa kohta sama aja jooksul 8,1 tsentnerilt 50 tsentnerile ehk üle 6 korra. Tapa rajooni «Kalevipoja» kolhoos suurendas piima tootmist 100 hektari põllumajandusliku maa kohta 95 tsentnerilt 1955. aastal 431 tsentnerile 1957. aastal ehk üle 4 korra ja sealiha tootmist 100 hektari põllumaa kohta 7 tsentnerilt 1955. aastal 45 tsentnerile 1957. aastal ehk üle 6 korra. Kose rajooni «Anija Edasi» kolhoos suurendas piima tootmist 100 hektari põllumajandusliku maa kohta 154 tsentnerilt 1955. aastal 483 tsentnerile 1957. aastal ehk üle 3 korra ja sealiha tootmist 100 hektari põllumaa kohta 28,5 tsentnerilt 1955. aastal 108 tsentnerile 1957. aastal ehk peaaegu 4-kordselt.

Üksnes 1957. aastal on reas kolhoosides loomakasvatussaaduste tootmine ulatuslikult kasvanud. Nii kasvas piimatoodang ühe lehma kohta aasta jooksul Tapa rajooni «Kalevipoja» kolhoosis 1318 kilogrammi võrra, Pärnu-Jaagupi rajooni «Murrangu» kolhoosis 1200 kilogrammi võrra, Tapa rajooni «Punalipu» kolhoosis 1163 kilogrammi võrra, Väike-Maarja rajooni «Rahva Võidu» kolhoosis 917 kilogrammi võrra jne. Sealiha tootmine 100 hektari põllumaa kohta suurenes aasta jooksul Kose rajooni «Edu»

kolhoosis 46 tsentneri võrra, Orissaare rajooni «Jüriöö» kolhoosis 46,8 tsentneri võrra, Kingissepa rajooni «Kommunismi» kolhoosis 44,3 tsentneri võrra, Harju rajooni «Sangari» kolhoosis 36,9 tsentneri võrra jne.

Üks vabariigi eesrindlikke rajoone, Harju rajoon, suurendas kiiresti piima tootmist, mida iseloomustab allpool toodud tabel.

Tabel 43

Piima tootmine Harju rajoonis

Aastad	Piimatoodang 100 hektari põllumajandusliku maa kohta (tsentnerites)	Piimatoodang ühe lehma kohta (kilogrammides)	Kogu piimatoodang (tonnides)
1955	160	1 939	7 800
1956	196	2 379	9 600
1957	231,5	2 738	15 200

Tapa rajooni kolhoosides suurenes 1957. aastal piimatoodang ühe lehma kohta 1956. aastaga võrreldes 831 kilogrammi võrra, Kiviõli rajooni kolhoosides 802 kilogrammi ja Kose rajooni kolhoosides 578 kilogrammi võrra.

Toodud näited tõendavad, et ühistootmises peituvate kõigi võimaluste õige ärakasutamise puhul võib lühikese ajaga mistahes mahajääva kolhoosi või sovhoosi muuta eesrindlikuks majandiks ja tagada põllumajandussaaduste tootmise kiire kasv.

Eesti NSV kolhoosid kasutavad üha ulatuslikumalt ära võimalusi ühistootmise suurendamiseks, mis nähtub ka majanduslike näitajate paranemisest kolhoosides.

Kui 1955. aastal tootsid 100 hektari põllumajandusliku maa kohta üle 200 tsentneri piima ainult 35 kolhoosi, siis 1956. aastal oli selliseid kolhoose 109 ja 1957. aastal juba 221. Kui 1955. aastal tootsid 100 hektari põllumaa kohta üle 20 tsentneri sealiha kõigest 58 kolhoosi, siis 1956. aastal oli niisuguseid kolhoose 152 ja 1957. aastal juba 499. 1955. aastal said kõigist vabariigi kolhoosidest ainult 6,8 protsenti üle 50 000 rubla suuruse sissetuleku 100 hektari põllumajandusliku maa kohta, 1956. aastal 19 protsenti ehk 167 kolhoosi, 1957. aastal aga juba 30% ehk 267 kolhoosi. Eesrindlikes kolhoosides moodustas 1956. aastal rahaline sissetulek 100 hektari põllumajandusliku maa kohta 60 500 rubla ehk 2,7 korda rohkem kui mahajäävates kolhoosides.

Sealjuures aga ei ole vabariigi eesrindlikes kolhoosides ja sovhoosides saavutatud kõrge tootmistase sugugi maksimaalseks piiriks, eesrindlikud majandid võtavad endale veelgi kõrgemad kohustused.

Tartu rajooni «Avangardi» kolhoosi kollektiiv on arvamisel, et neil on kõik reaalsed võimalused suurendada 1965. aastaks piima tootmist 100 hektari põllumajandusliku maa kohta 1260 tsentnerini, liha tootmist 107,6 tsentnerini ja sealiha tootmist 100 hektari põllumaa kohta 55 tsentnerini.

Elva rajooni Kureküla sovhoos hakkab 1965. aastal 100 hektari põllumajandusliku maa kohta tootma 1250 tsentnerit piima ja 225 tsentnerit liha, sealhulgas 100 hektari põllumaa kohta 264 tsentnerit sealiha.

Kui kõik vabariigi kolhoosid ja sovhoosid tõstavad põllumajandussaaduste tootmise taseme eesrindlike majandite tasemele, siis lahendatakse kogu vabariigi põllumajanduse ees seisvad ülesanded edukalt ja õigeaegselt. Selleks on vaja igati levitada eesrindlike majandite kogemusi, arendada sotsialistlikku võistlust ning parandada kolhooside ja sovhooside majanduslikku tegevust.

Põllumajandusliku tootmise juhtimise organiseerimise parandamisele kogu vabariigis aitab kindlasti kaasa 1957. aasta keskpaiku toimunud sovhooside üleandmine vabariiklikku alluvusse ja põllumajanduse ühtse juhtimissüsteemi loomine. Sovhooside allutamine Põllumajanduse Ministeeriumile võimaldab paremini organiseerida põllumajanduslikku tootmist, ulatuslikumalt juurutada eesrindlikke kogemusi, vähendada administratiivaparaati ja õigemini kasutada kvalifitseeritud kaadrit.

Vabariigis on laialdaselt arenenud sotsialistlik võistlus 100 hektari põllumajandusliku maa kohta 400 tsentneri piima ja 100 tsentneri liha tootmise eest, endale võetud veelgi kõrgemate kohustuste täitmise ja ületamise eest.

Sotsialistlik võistlus on käimas kolhooside ja rajoonide vahel, samuti Eesti NSV ja naabervabariigi — Läti NSV vahel. Kahe vabariigi võistluse tulemustest 1. jaanuarist — 31. detsembrini 1957 annab ülevaate tabel 44 protsentides eelneva aasta vastava ajavahemikuga võrreldes.

Võistluse tulemused näitavad, et Eesti NSV kolhoosides ja sovhoosides jätkus 1957. aastal loomakasvatussaaduste tootmise kiire kasv, eriti piima ja sealiha kasv kol-

Tabel 44

Läti NSV ja Eesti NSV vahelise sotsialistliku võistluse tulemused loomakasvatuse alal 1957. aastal

(1956. aasta toodang = 100)

	Kolhoosid		Sovhoosid	
	Läti NSV	Eesti NSV	Läti NSV	Eesti NSV
Kogu piimatoodang	128	124	126	117
Keskmine piimatoodang ühe lehma kohta	126 (2094 kg)	122 (2185 kg)	125 (2643 kg)	113 (3061 kg)
Toodeti liha (eluskaalus) kokku	98	104	122	125
sealhulgas sealiha	143	148	150	155
Saadi mune	126	122	—	—
Toodeti loomakasvatussaadusi 100 hektari põllumajanduslikku maa kohta				
Piima (tsentnerites)	198,0	167,0	219,6	298,7
Liha eluskaalus (tsentnerites)	19,5	18,5	31,1	49,5
Sealiha 100 hektari põllumaa kohta (tsentnerites)	17,4	22,9	32,4	73,5
Mune 100 hektari põllumajanduslike kultuuride külvipinna kohta (tükkides)	9 000	10 700	—	—
	Loomakasvatussaaduste varumise ja kokkuostu aastaplaani täitmine (protsentides, plaaniga võrreldes)		Põhiliste loomakasvatussaaduste andmine riigile (protsentides, plaaniga võrreldes)	
Piim	229	172	113	104
Liha	188	167	107	107
Munad	101	109	109	114

hoosides ning liha ja sealiha kasv sovhoosides. Piima tootmine sovhoosides kasvas mõnevõrra aeglasemalt, kolhoosides aga oli liha tootmise tase ainult veidi kõrgem eelmise aasta tasemest.

Kõige selle tulemusena täitsid Eesti NSV kolhoosid varumise ja kokkuostu aastaplaani ennetähtaegselt, sovhoosid ületasid riigile loomakasvatussaaduste — piima, liha ja munade andmise plaani.

Eesti NSV ja Läti NSV vahelise võistluse tulemused näitavad, et hoolimata sellest, et Eesti NSV kolhoosides ja sovhoosides on keskmine piimatoodang ühe lehma kohta suurem kui Läti NSV-s, toodetakse vabariigis ometi 100 hektari põllumajandusliku maa kohta vähem piima kui Läti NSV-s. Selle põhjuseks on asjaolu, et meie naabritel on 100 hektari põllumajandusliku maa kohta rohkem lehmi. Sealiha ja liha tootmise suurendamises on Eesti NSV kolhoosid ja sovhoosid oma naabritest ette jõudnud.

Eesti NSV on loomakasvatussaaduste tootmise poolest üks eesrindlikumaid vabariike. Kuid tootmisvõimalusi ei kasutata vabariigis veel kaugeltki täielikult. Reas vabariigi kolhoosides toodetakse veel 100 hektari põllumajandusliku maa kohta loomakasvatussaadusi vähe. Nii näiteks tootsid 1957. aastal 150 vabariigi kolhoosi 100 hektari põllumajandusliku maa kohta vähem kui 100 tsentnerit piima ja 70 kolhoosi vähem kui 9 tsentnerit liha tapakaalus. See vähendab muidugi seda efekti, mis saadakse loomakasvatussaaduste tootmise kiirest suurendamisest vabariigi eesrindlikes kolhoosides.

Ühtlaselt kõrgete tootmisnäitajate saavutamiseks kõigis kolhoosides on vaja kõrvaldada veel esinevad puudused ja tagada loomakasvatussaaduste tootmise kiire kasv, eriti seni mahajäänud kolhoosides.

Kõigi niihästi suurte ühismajapidamiste loomusest ja eelistest kui ka loodud soodsatest organisatsioonilistest tingimustest tulenevate võimaluste oskuslik ärakasutamine võimaldab kahtlemata ka Eesti NSV põllumajandustöötajail anda oma väärikas panus selleks, et lahendada uueks seitseaastakuks ülesseatud ülesandeid ja seega soodustada Nõukogude Liidu võitu rahulikus majanduslikus võistluses kõige arenenumate kapitalistlike maadega.

KOKKUVÕTE

Kolhoosikorra võit tähistab sügavat revolutsioonilist pööret Eesti NSV sotsiaalses ja majanduslikus korras, niisugust pööret, mis oma tagajärgedelt on samaväärne 1940. aasta suvel toimunud revolutsioonilise pöördega. Selle pöörde tulemusena asendati vanad kodanlik-individualistlikud tootmissuhted Eesti külas uute, kollektiivsete tootmissuhetega, mis annavad laia tegevusvälja tootlike jõudude edasiarendamiseks.

Kollektiviseerimine lahendas Eesti NSV-s, nagu varem teisteski liiduvabariikides, kolm sotsialistliku ülesehitustöö põhiküsimust: likvideeriti kõige arvukam ekspluateerijate klass — kulakute klass; sotsialistliku ühismajapidamise teele asus kõige arvukam töörahvaklass — talupoegade klass; nõukogude võim sai Eestis sotsialistliku baasi põllumajanduses.

Eesti NSV-s esines rida tegureid, mis olid tingitud sellest, et Eesti asus sotsialismiteele NSV Liidu — võimsa tööstus- ja kolhoosiriigi koosseisus, kus sotsialistlik majandussüsteem oli juba täielikult välja kujunenud. Nende tegurite olemasolu põhjustas põllumajanduse sotsialistliku ümberkujundamise kiirema tempo.

Kui vanemates nõukogude vabariikides kestis massilise kollektiviseerimise ettevalmistamise periood 1917. aastast 1929. aastani, s. o. 12 aastat, siis Eesti NSV-s kestis ettevalmistusperiood 1944. aasta sügisest 1949. aasta kevadeni, s. o. veidi üle 4 aasta. Kollektiviseerimisprotsess viidi vanemates vabariikides põhiliselt lõpule 1934. aasta lõpuks. Selleks ajaks ühendasid kolhoosid ligi kolm neljandikku kõigist talumajanditest ja harisid umbes 90 protsenti kõigist külvipindadest. Massilise kollektiviseerimise protsess kestis vanemates nõukogude vabariikides seega ligemale 5 aastat. Eesti NSV-s toimus massilise kollektiviseerimise protsess palju kiiremini. See algas 1949. aasta keva-

del, juba 1950. aasta 1. juuliks aga oli kolhoosidesse ühinenud 82,3 protsenti kõigist talumajanditest. 1951. aasta algul lõppes põllumajanduse reorganiseerimise ajajärk. Ligemale 93 protsenti talumajanditest ühines kolhoosidesse. Külas kindlustus lõplikult ja muutus absoluutselt valitsevaks põllumajanduslik suurtootmine, mis on rajatud kahele sotsialistliku omandi vormile. 140 000 mahajäänud tehnikal baseeruvate üksiktalumajapidamiste asemele tulid ligi 900 kollektiivset suurmajandit, mis on varustatud ajakohase põllumajandusliku tehnikaga.

Soodsamate tingimuste tõttu olid Eesti NSV põllumajanduse kollektiviseerimisel oma iseärasused vanemate nõukogude vabariikidega võrreldes.

Esiteks, Eesti NSV põllumajanduse kollektiviseerimine toimus tingimustes, kus kolhoosikord oli vanemates vennasvabariikides juba võitnud. Teiseks, Eesti NSV-s eelnes põllumajanduslike artellide tekkimisele kolhoosikorra tööstusliku materiaalse ja tehnilise baasi loomine masina-traktorijaamade näol. Sellepärast ei teinud peaaegu ükski vabariigi kolhoos oma arenemises läbi «manufaktuuriperioodi». Kolmandaks, Eestimaa Kommunistlikku Parteid ja nõukogude võimu juhtis otseselt Nõukogude Liidu Kommunistlik Partei. Nad võisid kasutada Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei kogemusi kolhooside ülesehitustöö ja klassivõitluse alal. Neljandaks, kolhooside ülesehitamine Eesti NSV-s toimus algusest peale ainult põllumajanduslike artellide vormis. Viiendaks, kollektiviseerimisprotsessi läbiviimise soodsamad tingimused määrasid Eesti NSV-s ka kolhooside ülesehitamise kiirema tempo.

Põllumajanduse kollektiviseerimisega viidi kõigis Eesti NSV rahvamajandusharudes lõpule juba 1940. aastal tootmissuhetes alustatud pööre. Kollektiviseerimise tulemusena likvideeriti mitmesektoriline majandus; tööstus ja põllumajandus ühinesid tootmisvahendite sotsialistliku omanduse jagamatu valitsemise alusel, samuti viidi lõpule kapitalistlike elementide likvideerimine kõigis rahvamajanduse sfäärides.

Eesti NSV industrialiseerimise tulemuseks oli, et sotsialistlikule majanduskorrale rajati vastav materiaalne baas. Eesti muutus mahajäänud agraarmaast eesrindlikuks tööstus- ja agraarmaaks, sotsialistlikuks nõukogude vabariigiks. Märksa on muutunud tööstuse struktuur. Kodanlikus Eestis domineerisid kerge- ja toiduainete

tööstuse harud, Nõukogude Eestis aga moodustas viienda viisaastaku lõpul rasketööstuse osatähtsus 54 protsenti. Rasketööstuse, eriti aga masinaehituse eelisarendamine aitas kaasa kõigi rahvamajandusharude rekonstrueerimisele uuel tehnilisel alusel ja kindlustas kogu ühiskondliku tootmise kiire kasvutempo. Eesti NSV tööstuse kogutoodang suurenes 1958. aastal 1940. aastaga võrreldes ligi 9,2 korda.[1] Niisugust kasvutempot ei ole saavutanud ükski kodanlik riik.

Sotsialistliku industrialiseerimise käigus kasvas ja tugevnes vabariigis töölisklass, suurenes tema juhtiv osa. Sotsialistliku tööstuse ja põllumajanduse jaoks loodi arvukas uut tehnikat kasutama õppinud kvalifitseeritud kaader.

Koos sotsialismi majandusliku baasi ülesehitamisega toimusid põhjalikud muutused ka Eesti NSV klassistruktuuris. On kadunud antagonistlikud klassid. Eesti sotsialistlik rahvus koosneb nüüd kahest sõbralikust klassist — töölisklassist ja kolhoositalurahvast, kes on seotud tootmisvahendite sotsialistliku omandi eri vormidega. Sotsialismi võit Eesti NSV-s likvideeris pinna linna ja maa vastandlikkusele. Linna- ja maaelanikkonnal on ühised huvid, sotsialistliku korra tugevdamise ja kommunismi võidu tagamise huvid. Suur abi, mille vennasvabariikide töötajad eesti töötajaile sotsialistlikus ülesehitustöös andsid, tugevdas nendevahelist sõprust. Eesti rahvas on kõigi Nõukogude Liidu rahvastega ühendatud moraalse ja poliitilise ühtsuse jõuga, huvide ja eesmärkide ühtsusega.

Marksistid pole iialgi väitnud, et tootmissuhete muutmine põllumajanduses toimub lihtsalt ja kergelt. See protsess kulgeb tingimata võitluse teel, vanade vastutöötavate jõudude ja traditsioonide ületamise teel. Selle suure uue revolutsioonilise protsessi käigus võivad kahtlemata esineda üksikud vead ja puudused. Nagu aga kõik sotsialistliku ülesehitustöö kogemused on näidanud, seisab üks sotsialistliku korra suuri eeliseid selles, et on täiesti võimalik need vead ja puudused kiiresti kõrvaldada. Nõukogude Liidu, sealhulgas ka Eesti NSV põllumajanduse sotsialistliku ümberkujundamise ja arendamise kogemused muutuvad sotsialismiteele asunud maade ühisvaraks. Nende kogemuste loov kasutamine võimaldab väiksemate

---

[1] «Rahva Hääl» nr. 272, 19. novembrist 1958. a.

vigade ja puudustega arendada sotsialistlikult põllumajandust.

Sotsialismi võit ja kolhoosikorra kindlustumine Eesti külas avasid laialdased võimalused põllumajanduse edasiarendamiseks ja eesti kolhoositalurahva materiaalse heaolu tõstmiseks. Pärast NLKP Keskkomitee septembripleenumit (1953. a.) kommunistliku partei ja Nõukogude valitsuse poolt tarvituselevõetud ajaloolised abinõud põllumajanduse edasiseks järsuks tõusuks tagasid ka Eesti NSV sotsialistliku põllumajanduse suuri edusamme, mis on kujukalt esile toodud seltsimees N. S. Hruštšovi ettekandes NLKP Keskkomitee pleenumil 1958. a. detsembris «Põllumajanduse arendamise tulemusi viimase viie aasta jooksul ja põllumajandussaaduste tootmise edasise suurendamise ülesandeid», samuti EKP Keskkomitee esimese sekretäri sm. I. Käbini ettekandes Eestimaa KP Keskkomitee V pleenumil 1958. a. novembris ja EKP XI erakorralisel kongressil 1959. a. jaanuaris.

Kolhoosikorra tugevdamise ja põllumajandustoodangu suurendamise uued laialdased perspektiivid avanevad NLKP Keskkomitee veebruaripleenumi (1958. a.) otsuse «Kolhoosikorra edasiarendamisest ja masina-traktorijaamade reorganiseerimisest» ning juunipleenumi (1958. a.) otsuse «Müügikohustuste ja masina-traktorijaamade töö eest naturaaltasu maksmise kaotamisest ning põllumajandussaaduste varumise uuest korrast, varumise hindadest ja tingimustest» elluviimisega. Pärast põllumajanduse kollektiviseerimist on nende abinõude elluviimine tähtsaimaks sammuks sotsialistlike tootmissuhete edasiarendamisel ja täiustamisel.

Nagu kõik Nõukogude Liidu rahvad, nii sammub ka eesti rahvas kommunistliku partei juhtimisel kindlalt edasi veelgi helgema tuleviku poole. Tulvil loomingulisi kavatsusi töötab eesti rahvas ennastsalgavalt selleks, et ellu viia kommunistliku ülesehitustöö grandioosne programm, mis on väljendatud seltsimees N. S. Hruštšovi ettekande teesides NLKP XXI kongressile NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kontrollarvudes aastaiks 1959—1965.

SISUKORD

Autoritelt 3

I peatükk. **Põllumajanduse sotsialistliku ümberkujundamise eeldused Eesti NSV-s** 5

1. Kodanlik Eesti kui imperialistlike riikide poolkoloniaalne maa 5
2. Proletariaadi diktatuuri kehtestamine kui põllumajanduse sotsialistliku ümberkujundamise peamine tingimus. Nõukogude võimu esimeste agraarabinõude iseloom Eestis 21
3. Eesti NSV majanduslik struktuur kapitalismilt sotsialismile ülemineku ajajärgul. Eesti NSV sotsialistliku industrialiseerimise ja põllumajanduse kollektiviseerimise objektiivne paratamatus 33
4. Nõukogude Liidu vennasvabariikide abi — eduka sotsialistliku ülesehitustöö otsustav tegur Eesti NSV-s . 47

II peatükk. **Eesti NSV põllumajanduse massilise kollektiviseerimise ettevalmistamine** 51

1. Masina-traktorijaamade, hobulaenutuspunktide ja sovhooside osa põllumajanduse kollektiviseerimise ettevalmistamisel 52
2. Kooperatiivühistute osa Eesti NSV põllumajanduse massilise kollektiviseerimise ettevalmistamisel 57
3. Tööliskassi ja töötava talurahva liidu tugevdamine ning kulakluse isoleerimine 67
4. Kolhoosiliikumise kasv Eesti NSV-s 76

III peatükk. **Kolhoosikorra võit Eesti NSV-s** 81

1. Eesti NSV põllumajanduse massiline kollektiviseerimine ja kulakluse kui klassi likvideerimine 81
2. Põllumajanduslik artell — kolhooside ülesehitustöö põhivorm 94
3. Kolhoosikorra võidu tulemused Eesti NSV-s 102

IV peatükk. **Kolhoosikorra edasiarendamine ja tugevdamine Eesti NSV-s** 128

1. Kommunistliku partei ja Nõukogude valitsuse ajaloolised otsused — põllumajandusliku tootmise arendamise programm 128
2. Kolhoosikorra täiustamine ja masina-traktorijaamade reorganiseerimine Eesti NSV-s 140

Kokkuvõte 191

В. Матин, М. Бронштейн
КОЛЛЕКТИВИЗАЦИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА ЭСТОНСКОЙ ССР И ЕЕ СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ РЕЗУЛЬТАТЫ

На эстонском языке

Эстонское Государственное Издательство
Таллин, Пярнуское шоссе, 10

*

Toimetaja *K. Tamjärv*
Tehniline toimetaja *J. Vahtre*
Korrektorid *A. Nurmoja* ja *M. Teemägi*

Ladumisele antud 10. XI 1958. Trükkimisele antud 8. I 1959. Paber 54×84, 1/16. Trükipoognaid 12,25. Formaadile 60×92 kohaldatud trükipoognaid 10,04. Arvutuspoognaid 11,71. Trükiarv 2000. MB-00145. Tell. nr. 3272. Hans Heidemanni nim. trükikoda, Tartu, Vallikraavi 4.

Hind rbl. 3 70

4—1

Rbl. 3.70